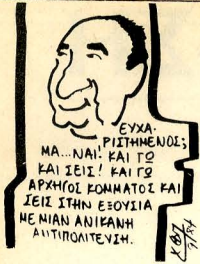

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 21 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1984, ΤΕΥΧ. 23, ΔΡΧ. 80

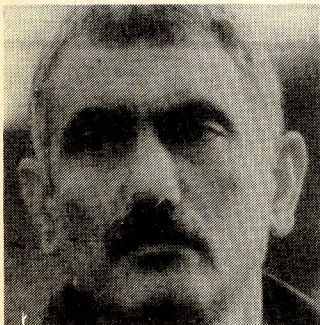

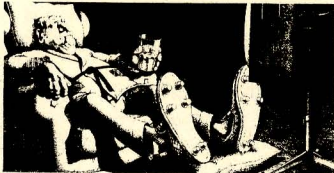
Ἡ ἐκλογολογία συνεχίζεται. Ὅλα τὰ μέσα στὴν ὑπηρεσία τοῦ νέου ἰσοπεδωτικοῦ διλήμματος ΠΑΣΟΚ ἢ Ἐφιάλτης.

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

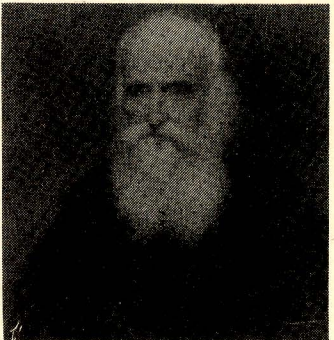
Περιεχόμενα

Πέθανε ἓνας μεγάλος Τούρκος καλλιτέχνης κι ἀγωνιστής, ὁ Γιλμάζ Γκιουνέι. Θά τόν θυμόμαστε πάντα.

Εἶναι βέβαιο ὅτι μπορεῖ νά ὑπάρξει «προοδευτική» τηλεόραση; Σκέψεις γιὰ μιά νέα πολιτική τῆς ἀριστερᾶς ἀπέναντι στὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας.

Ἕνα συνέδριο γιὰ τόν Θεόφιλο Καίρη, πού λίγα προσέφερε στή μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου διαφωτιστῆ τῶν ἐπαναστατικῶν καί μετεπαναστατικῶν χρόνων.

Τζάζ: Ἐπαναστατική μουσική ἢ ἕνα ἀκόμη προϊόν τῆς βιομηχανικῆς κουλτούρας; Ἕνα παλιό δοκίμιο τοῦ Τέοντορ Ἀντόρνο.

Θέση: Τό ἐκλογικό σύστημα περιγράφει τό ἀδιέξοδο 6
Ὁ δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας τήν πολιτική ἐπικαιρότητα .. 7
Διαρκῆς, Κάθε 15 μέρες. Στιγμιαία 10

Πέτρου Πιζάνια, Ἐκλογολογικά ἢ γενική δοκιμή 12
Γιώργου Καρῆ, Μητσοτάκης ἢ Δεξιά 13
Π. Πιζάνια, Μιά καλή φασολάδα 14

Μιγάλη Παπαγιαννάκη, Μιά μονάδα δέν εἶναι σύστημα 15
Δαμιανοῦ Παπαδημητρώπου, Ἡ ἔρευνα στά δόντια τῆς πολιτικῆς βούλησης 19
B.N., Θεσπρωτικά ἀλαλούμια 20
Γιάννη Μπούρη, Στρατός καί Δημοκρατία 23
Σταύρου Λιβαδά, Τό νέο νομοσχέδιο γιὰ τό ΤΕΕ 23

Γιάννη Τσιώμη, Γαλλία, ἐκμοντερνισμός καί συσπείρωση 16
Λευτέρη Ρούσου, Ἀδιέξοδο στή Χιλή 17
Θοδωράκη Ματζάβελου, Οἱ Βαλκανικοὶ ἀγῶνες 19

Ἄγγελου Ἐλεφάντη, Ἐξουσία καί μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας 25
Χρῦσα Προκοπάκη, Πολιτιστικό μέτωπο ἀλλά πῶς 28
Τέοντορ Ἀντόρνο, Τζάζ ἢ αἰώνια μόδα 32

Γιώργου Μαργαρίτη, Ποιός φοβᾶται τήν ἱστορία 36
Δημήτρη Κυρτάτα, Θεόφιλος Καίρης, ἕνα συνέδριο 38
Γρηγόρη Μανιατάκη, Ἕνκι Μπιλάλ 43

Στάθη Τσαγκαρουσιάνου, Φράσεις καί λέξεις χωρίς σημασία 40
Διονύση Καψάλη, «Γιὰ τό σοί τῶν ποιητῶν» 41
Ἄγγελου Ἐλεφάντη, Πόσο κοστίζει ἓνας πολιτισμένος ἄνθρωπος 44

Γιώργου Μπράμου, Γιλμάζ Γκιουνέι 45
Παντελῆ Μπουκάλου, Μιά ἰδιόζΟΥΣΑ περίπτωση 48

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ 46

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 49

Ἰδιοκτησία Σ. Δελέγκας καί Σία Ο.Ε. • Ἐκδότης Νίκος Πολίτης, Βορρᾶ 9, Ἁγία Παρασκευή • Τυπογραφεῖο Χαϊδεμένος, Λεωφόρος Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997.

Συνδρομή ἐσωτερικοῦ: Ἐτήσια (26 τεύχη) 1.700 δρχ. Ἐξάμηνη (13 τεύχη) 900 δρχ. Συνδρομή ἐξωτερικοῦ: Εὐρώπη ἐτήσια 2.400 δρχ. Ἐξάμηνη 1.300 δρχ. Ἄλλες χώρες ἐτήσια 2.700 δρχ., ἔξάμηνη 1.400

Παρασκευή 21 Σεπτεμβρίου 1984, τεύχος 23, δρχ. 80
Κέκροπος 2, Ἀθήνα 105 58, τηλ. 3239645 καί 3226692

ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΤΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ

Ως τὰ μέσα Φεβρουαρίου θά ἔχει κατατεθεῖ στή Βουλή τό σχέδιο γιά τόν νέο ἐκλογικό νόμο καί μέσα στό Μάρτη θά ἔχει ψηφιστεῖ. Σύμφωνα μέ ἐκμυστηρεύσεις τοῦ κ. Κουτσόγιωργα, στό ὑπουργεῖο του ἔχουν γίνει ὄλοι ἐξπέρ στα ἐκλογικά συστήματα καί αὐτή τή στιγμή μελετῶνται ἕξι διαφορετικά ἀπό δαῦτα.

Τό δῖλημμα ΠΑΣΟΚ ἢ Δεξιὰ τό συντηρεῖ συνεχῶς τό ΠΑΣΟΚ. Τό συντηρεῖ καί διά τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου. Καί τό νά συντηρεῖς τό δῖλημμα εἶναι ἰσοδύναμο μέ τό νά συντηρεῖς τή Δεξιὰ. Τήν ὁποία βέβαια τό ΠΑΣΟΚ θά μᾶς καλέσει μεθαύριο νά κατατροπώσουμε ὑπερψηφίζοντάς το, μήν τύχει καί ἔχουμε ἐφιάλτες στήν ἐξουσία. Τό ΠΑΣΟΚ εἶναι λοιπόν ἡ ἄρνηση τῆς Δεξιᾶς. Τρέφεται ὅμως τόσο ἀποκλειστικά ἀπό αὐτή τήν ἄρνηση, καί εἶναι τόσο πιστά πλασμένο καί εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωση τῆς Δεξιᾶς τήν ὁποία ἀρνεῖται, ὥστε μιά ἐκλειψη τῆς Δεξιᾶς (π.χ. μέ τήν ἀπλή ἀναλογική) θά ὀδηγοῦσε καί σέ ἀντίστοιχη καταστροφή τοῦ ἴδιου τοῦ ΠΑΣΟΚ.

Εἶναι τόσο πολλές οἱ «δομικές» ἀντιφάσεις τοῦ κόμματος αὐτοῦ, οἱ ὁποῖες ὀδηγοῦν ἀναπόδραστα σέ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τήν ἀνακόλουθη — τουλάχιστον ὡς πρός τόν στόχο γιά τά «χρονοντούλαπα τῆς ἱστορίας» — συμπεριφορά, πού ξεπερνοῦν τά ὄρια τῆς στήλης αὐτῆς. Ἡδη ὁ κ. Στρατής ἔχει ἀναφέρει ὀρισμένες ἀπό αὐτές, ἔχει δηλαδή κατηγορηματικά δηλώσει ὅτι τό ΠΑΣΟΚ εἶναι δέσμιο τῶν κεντρῶων. Ἐμεῖς, ἀφοῦ δηλώσουμε ὅτι διαφωνοῦμε ἀπλῶς μέ τή λέξη «δέσμιο», θά ἀναφέρουμε ἄλλη μία: ὅτι τό ΠΑΣΟΚ εἶναι κόμμα προσωποπαγές, ἀρχηγικό, κόμμα στό ὁποῖο ἡ Λαϊκή Ἐνότητα συμπυκνώνεται στό ἕνα καί μόνο πρόσωπο τοῦ ἀρχηγοῦ του. Καί γιά ὅσο διάστημα παραμένει ἔτσι, προοπτική συμμαχικῶν κυβερνήσεων μέ τή συμμετοχή δυνάμεων τῆς Ἀριστερᾶς δέν ὑπάρχει. Γιατί ὁ Ἐνας συμμαχεῖ καί ἰσορροπεῖ μόνο μέ τόν ἑαυτό του καί μέ κανέναν ἄλλο. Καί ἡ ἀξία τοῦ κυματοθραύστη τῆς Δεξιᾶς μεγαλώνει ὅσο πιό φουρτονιασμένη εἶναι ἡ θάλασσα.

Περιμένοντας λοιπόν ποιό ἀπό τά ἕξι σχέδια θά προκρίνει ἡ κυβέρνηση, γνωρίζουμε προκαταβολικά ὅτι τό περιεχόμενό του θά εἶναι ἕνα: ἡ ἀνάδειξη τῆς μονομαχίας ΠΑΣΟΚ — Δεξιᾶς καί ὁ παραγκωνισμός τῆς Ἀριστερᾶς. Στό «κορόνα ἢ γράμματα» πού θέλει νά μᾶς ἐπιβάλλει ἡ κυβέρνηση ἀναγορεύοντας τή Δεξιὰ σέ κορόνα καί τόν φωτισμένο ἑαυτό της σέ γράμματα, χωρίς βέβαια νά ὑποτιμοῦμε κάποιες διαφορές, θά πρέπει κάποτε νά ἀρνηθοῦμε ὀλόκληρο τό νόμισμα. Γιά μᾶς τούς ἀριστερούς τουλάχιστον ἔχει ἀποδειχτεῖ καταφανῶς κάλπικο.

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Ο ρόλος του τύπου

Φαίνεται πώς όσο περνάει ο καιρός ή δημοσιογραφία μας ασκεί μέ όλο και μεγαλύτερη επάρκεια τό λειτουργημά της. Δέν θά ήταν μάλιστα υπερβολή άν λέγαμε ότι τά τελευταία δύο τρία χρόνια έχει κυριολεκτικά πονηρέψει. Πράγμα πού από μιά πλευρά της επιβάλλεται, καθώς είναι αναγκασμένη νά παρακολουθεί τίς σκέψεις και τίς επιλογές της εξουσίας προκειμένου νά προβλέψει τά πολιτικά μελλούμενα. Στο σημείο αυτό έχει αναπτυχθεί και ένας έντονος ανταγωνισμός πού σέρνει στό χορό και τόν φιλοκυβερνητικό τύπο. Σ' ένα χορό πού, όπως και νά τό κάνουμε, δυσκολεύει κάπως τό έργο της εξουσίας.

Στίς ευρωεκλογές του 'Ιουνίου είχαμε τό παράδειγμα πολλών δημοσιογράφων από διάφορες εφημερίδες — και μάλιστα φιλοκυβερνητικές — πού ύψωσαν τή φωνή τους, είπαν εύθαρσώς τή γνώμη τους (έν πολλοίς όχι ιδιαίτερα κολακευτική γιά τό κυβερνών κόμμα), πήγαν κόντρα στην ίδια τήν πρώτη σελίδα των εφημερίδων τους, κοντολογίς λειτουργήσαν ως «αδέσμευτοι» διαμορφωτές αλλά και εκφραστές της κοινής γνώμης μέ έναν τρόπο προσωπικό, μ' έναν τρόπο πού ως τότε νόμιζε κανείς ότι πήγαινε πλέον οριστικά νά χαθεί από τήν ελληνική δημοσιογραφία. Κι έτσι σ' έναν ελληνικό τύπο κατά κανόνα οδραγό της κοινής γνώμης και του κοινού τόπου — στην προσπάθειά του γιά μεγαλύτερη έμπορικότητα — είχαμε και πάλι κάποιες φωνές πού εξέφρασαν τήν πρωτοπορία μιάς τάσης της κοινής γνώμης, πού, έστω και έκ των υστέρων, μέ τά αποτελέσματα των ευρωεκλογών, φάνηκε ότι υπήρχε.

'Αλλά όλα αυτά είναι μιά άλλη ιστορία. Ξαναγυρίζοντας στίς δύο τελευταίες βδομάδες, και συγκεκριμένα στην έκλογολογία της 'Ελούντας, ό τύπος (άντικυβερνητικός και φιλοκυβερνητικός) έμπόδισε κατά πολύ τήν πρόθεση του κ. Παπανδρέου νά βαδίσει σέ άμεσες εκλογές. Κι αυτό, μόνο και μόνο, γιατί δημοσιοποιήθηκε αυτή του ακριβώς ή πρόθεση. 'Αν συνταγματικά οι πρόωρες εκλογές δικαιολογούνται μόνο ένόψει μιάς σοβαρής εθνικής κρίσης, ή εκλογολογία του τύπου κατέστησε περισσότερο σαφές ότι θέμα εκλογών υπάρχει χωρίς νά υπάρχει εθνική κρίση, ότι πρόκειται δηλαδή γιά κομμα-

τική επιλογή, κι ότι κι άν έκ των υστέρων ή κυβέρνηση επικαλούνταν ή πολύ περισσότερο δημιουργούσε μιά τέτοια κρίση, αυτή δέν θά ήταν παρά τό πρόσχημα γιά νά πραγματοποιήσει τήν προαποφασισθείσα επιλογή της.

Τά επιχειρήματα στη ζυγαριά

Θέμα εκλογών τέθηκε από τόν ίδιο τόν πρωθυπουργό και τό άμεσο περιβάλλον του άμέσως μετά τήν εκλογή του κ. Μητσοτάκη στην ήγεσία της Νέας Δημοκρατίας. Σύμφωνα μέ τήν αντίληψη τους ή ευκαιρία ήταν μεγάλη μιά και τό ΠΑΣΟΚ θά μπορούσε και πάλι νά υπολογίζει στό 41,5% των ψήφων πού είχε πάρει στίς ευρωεκλογές ενώ από τό 38% της Ν.Δ. επί 'Αβέρωφ ό κ. Μητσοτάκης θά αγωνιζόταν νά συγκρατήσει τίς διαρροές όλων εκείνων πού δέν έχουν άκόμα προλάβει νά συμφιλιωθούν μέ τήν ιδέα ότι θά τόν έχουν άρχηγό τους, ή άμφιβάλλουν γιά τό πión του.

Μέ μιά προεκλογική έκστρατεία κομμένη και ραμμένη στα μέτρα αυτά, μέ τή συνεχή υπενθύμιση του τί ήταν ό κ. Μητσοτάκης και γενικά τί γινόταν τό 1965, μέ έναν αναπαλαιωμένο δηλαδή άνένδοτο ό κ. Παπανδρέου ήλιπζε ότι τό λιγότερο πού μπορούσε νά πετύχει θά ήταν μιά λιγότερο περηφανής νίκη. 'Ο πρωθυπουργός πήγε στην 'Ελούντα ίσως όχι πεισμένος, πάντως κλίνοντας υπέρ της άποψης των πρόωρων εκλογών. Αυτό είναι σίγουρο, άλλιώς δέν θά διακινδύνευε όλο αυτό τό θέατρο πού σέ περίπτωση άρνητικής άπόφασης θά τόν ζημίωνε, όπως και τελικά τόν ζημίωσε. Πήγε: και περίμενε νά άκούσει και τά αντίθετα επιχειρήματα, μήπως τυχόν και μεταπειστεί.

'Υπέρ των πρόωρων εκλογών συνηγορούσαν και ορισμένα άκόμα επιχειρήματα. Του κ. 'Αρσένη λ.χ. του οποίου τό ύπουργείο 'Εθνικής Οικονομίας θά έπρεπε νά σφίξει κάπως τά λουριά, και τό όποιο άντίθετα κάτι μέ τίς ευρωεκλογές κάτι μέ τίς έπερχόμενες βουλευτικές εκλογές, είναι αναγκασμένο νά άκολουθεί μιάν

άνοιχτόχερη πολιτική παροχών, νά μή θίγει άπολύτως τίποτα από τά κακώς κείμενα, νά άκολουθήσει δηλαδή γιά άλλον ένα χρόνο μιά πολιτική πού δέν μπορεί νά τήν άντέξει. 'Από πλευράς εθνικής οικονομίας λοιπόν, όσο πío γρήγορα γίνονταν οι εκλογές — και μάλιστα τώρα πού είναι άκόμα νωπές οι παροχές, οι εξαγγελίες και οι ύποσχέσεις του 'Ιουνίου — τόσο πío γρήγορα θά μπορούσε νά άσκηθεί οικονομική πολιτική.

'Αλλο ένα επιχειρήμα, πού άποδίδεται γενικώς στον κ. Κουτσόγιωργα, έλεγε ότι οι πρόωρες εκλογές είχαν τό πρόσθετο πλεονέκτημα ότι μιά και θά γίνονταν αϊφνιδιαστικά, θά διεξάγονταν αναγκαστικά μέ τό παλιό εκλογικό σύστημα, πού είναι άρκετά συμφερτικό γιά τό ΠΑΣΟΚ.

'Ωστόσο, κατά έναν περιεργό τρόπο, τά παραπάνω επιχειρήματα, πού γιά έναν όπαδό του ΠΑΣΟΚ συνηγορούν υπέρ των εκλογών, γιά έναν νηφάλιο παρατηρητή συνηγορούν κατά του ΠΑΣΟΚ. 'Αν δημιουργούνταν δηλαδή κάποια κρίση γιά νά δικαιολογηθούν οι εκλογές, τότε ό μή ταυτισμένος μέ τό ΠΑΣΟΚ ψηφοφόρος (όχι κατ' ανάγκη ό ψηφοφόρος άλλου κόμματος) θά τήν χρέωνε στό ΠΑΣΟΚ. 'Η άναβίωση του κλίματος του 1965 και όλα τά δυσάρεστα επακόλουθα της κενής περιεχομένου όζύτητας, στην όποία θά στηριζε τό ΠΑΣΟΚ τήν κινδυνολογία της προεκλογικής του έκστρατείας, θά χρεωνόταν επίσης εις βάρος του, πολύ περισσότερο πού ούτε ό κ. Μητσοτάκης, ούτε βέβαια τό ΚΚΕ και τό ΚΚΕ έσωτ. Έκαναν τό σφάλμα νά άκολουθήσουν τόν κ. Παπανδρέου δέχνοντας τήν κλίμακα. 'Οπότε υπήρχε ό κίνδυνος ή πολιτική σκηνή νά έμφανίσει τήν εικόνα ενός Παπανδρέου μαινόμενου, έν μέσου πλήρους ήρεμίας και άπορίας των ύπολοίπων.

'Ακόμα και ή παραμονή του ίδιου εκλογικού συστήματος της ενισχυμένης άναλογικής θά χρεωνόταν κι αυτή στό ΠΑΣΟΚ, τό όποιο θά έμφανιζόταν ως άνακόλουθο, γιατί μπορεί βέβαια οι εκλογές νά έρχονταν αϊφνιδιαστικά, αλλά ήταν τό ΠΑΣΟΚ πού αϊφνιδιαζε τούς ύπολοίπους. Τό ίδιο δέν αϊφνιδιαζόταν.

Τελικά μόνον ό σκληρός πυρήνας των άκραιφνών άνδρεοπαπανδρεϊκών και ριζοσπαστών κεντρικών ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ, εκείνων δηλαδή των ψηφοφόρων πού είναι τόσο άπόλυτα ταυτισμένοι μέ τό κόμμα ώστε νά άνάγουν τό συμφέρον του σέ ιδεολογία τους, θά δεχόταν άδιαμαρτύρητα τίς πρόωρες εκλογές. Τόσο όμως οι σοβαρά μετριοπαθείς κεντρώοι, όσο και οι σοσιαλιστές, και γενικά οι κρι-

τικοί ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ, είναι σίγουρο ότι δεν θα αισθάνονταν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από μία πρόωγη προεκλογική περίοδο σε стил άνενδότου. Οι εισηγήσεις των μετριοπαθών κεντρικών στελεχών του ΠΑΣΟΚ (Λάζαρης, Άλευράς), καθώς και της «σοσιαλίζουσας» τάσης (Γεννηματάς, Σημίτης, Λαλιώτης κ.λπ.) κατά των εκλογών, είναι σίγουρο ότι επηρέασαν τον κ. Παπανδρέου, όχι μόνο λόγω της επιχειρηματολογίας τους, αλλά και λόγω ακριβώς μιας αντιεκλογικής διάθεσης που εξέφραζαν, και η οποία αντιπροσωπεύει και μίαν ανάλογη διάθεση στο επίπεδο των ανάλογης ιδεολογίας ψηφοφόρων.

Είκοσιέξ

Χωρίς βέβαια να γνωρίζουμε τό περιεχόμενο των κατά τόν κ. Μαρούδα «τεκμηριωμένων» αντίθετων εισηγήσεων, μπορούμε έντούτες να υποθέσουμε ότι σε αυτές θα βάραιναν: τό μπουχτισμα μιάς μεγάλης μερίδας του πληθυσμού από τις εκλογές του Ίουνίου και η αποστροφή ακόμα και πολλών από όσους ψήφισαν ΠΑΣΟΚ στην κενή περιεχομένου όξυτητα. Κι ακόμα, η μή όλοκληρωση του έργου της κυβέρνησης και η εγκατάλειψη του για χάρη ενός προσωπικού καβγά, πράγμα πού, για διαφορικούς βέβαια λόγους, ένοχλούσε τους κεντρικούς αλλά και τους σοσιαλιστές του ΠΑΣΟΚ.

Ύπρχε επίσης στην όλη σύλληψη περι πρόωρων εκλογών μιά ανακολουθία. Γιατί από τή μιά μεριά, τό ΠΑΣΟΚ θά βάσιζε, όπως πάντα, τήν προεκλογική του εκστρατεία στην κινδυνολογία (τούτη τή φορά θά ήταν η απειλούμενη επάνοδος του Έφιάλτη), από τήν άλλη όμως ήταν τό ΠΑΣΟΚ τό ίδιο πού οικειοθελώς προκήρυσσε τις εκλογές (πράγμα πού δεν τό κάνει, αν δεν έχει σίγουρα τή νίκη), όποτε τό βασικό επιχείρημα ΠΑΣΟΚ η Έφιάλτης δεν θά περνούσε. Αντίθετα μπορεί να επικρατούσε μιά σιγουριά και υπερασιοδοξία στους ψηφοφόρους του, έτσι ώστε οι έλπίδες για επανάκαμψη ενός τμήματος από τό 3,4% του ΚΚΕ έσωτ. στο ΠΑΣΟΚ όχι μόνον να μήν επαληθεύονταν αλλά να δημιουργούνταν και η ακριβώς αντίστροφη τάση. Και είναι σ' αυ-

τό τό σημείο πού ό ρόλος των εφημερίδων υπήρξε μεγάλος, μιά και — σε αντίθεση με τήν τηλεόραση, όπου δεν συνέβαινε τίποτα — αποκάλυψαν τά σχέδια του ΠΑΣΟΚ περί εκλογών, μή αφήνοντας περιθώρια να χρεωθούν αυτές σε κάποιους «έθνικούς λόγους».

Η στάση του Προέδρου

Ένα τελευταίο επιχείρημα ήταν βέβαια ό Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ό κ. Καραμανλής ίσως να επιθυμούσε — και να επιθυμεί ακόμα — να εκλεγεί Πρόεδρος από μίαν ανανεωμένη Βουλή. Αυτό όμως κατά κανένα τρόπο δεν σήμαινε ότι ήταν διατεθειμένος να συναινέσει στις αιφνιδιαστικές εκλογές και στους άνισους όρους αναμέτρησης των δύο μεγάλων κομμάτων. Κάτι τέτοιο η ΝΔ δεν θά του τό συγχωρούσε ποτέ και η ύστεροφημία του θά κινδύνευε μέσα στην ίδια τήν παράταξη του. Δεν ήταν όμως διατεθειμένος να συναινέσει ό Πρόεδρος σε μιά παραβίαση του Συντάγματος μέσω κάποιας παρωδίας έθνικής κρίσεως.

Η κυβέρνηση ήταν λοιπόν αναγκασμένη να παραιτηθεί η ίδια, αν ήθελε να πάμε σε εκλογές. Σ' αυτή τήν περίπτωση λέγεται βέβαια ότι ό Πρόεδρος δεν έπρόκειτο να φτάσει στα άκρα ακολουθώντας κατά γράμμα τις επιταγές του Συντάγματος και δίνοντας έντολη σε άλλα πρόσωπα για τό σχηματισμό κυβέρνησης: αν η κυβέρνηση παραιτούνταν, ό κ. Καραμανλής θά διέλυε τή Βουλή, θά όριζε υπηρεσιακή κυβέρνηση και θά προκήρυσσε εκλογές.

Παρ' όλα αυτά δεν θά ήταν δυνατόν στην κυβέρνηση να εμφανίσει τόν Πρόεδρο συνυπεύθυνο για αυτές τις πρόωρες εκλογές. Αντίθετα θά άρκούσε στον κ. Καραμανλή μιά απλή δημόσια παρατήρηση πού θά έδειχνε τήν αποδοκιμασία του για όλα όσα γίνονται, για να απομνησθεί ακόμα περισσότερο η κυβέρνηση, για να καταστεί τελικά ακόμα πιο έμφανές τό κομματικό περιεχόμενο των πρόωρων εκλογών.

Αν τελικά κάτι δείχνει όλη αυτή η ιστορία της εκλογολογίας, αυτό είναι η αδυναμία του κ. Παπανδρέου να σέρνει τούτη τή χώρα από τή μύτη. Ότι ό τύπος, η κοινή γνώμη, ακόμα και ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των ίδιων του των ψηφο-

φόρων — ακόμα και των ύπουργών —, οι θεσμοί, τά άλλα κόμματα, ό Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όλοι αυτοί άντέχουν, διατηρούν τήν αυτονομία της γνώμης τους, δεν είναι επιρρεπείς σε κομματικούς τυχοδιωκτισμούς. «Τό ΠΑΣΟΚ έχει τήν πρωτοβουλία των κινήσεων», δεν κουράστηκε να επαναλαμβάνει τόν τελευταίο καιρό ό πρωθυπουργός. Η πρόσφατη ματαίωση των εκλογών απέδειξε ακριβώς τό αντίθετο. Με τήν πάροδο του χρόνου τό ΠΑΣΟΚ έχει σχεδόν άπωλέσει τήν πρωτοβουλία των κινήσεων. Ό κύκλος αυτών πού θά ήταν διατεθειμένοι να ακολουθήσουν τό ΠΑΣΟΚ σε κάθε έπιλογή του μικραίνει — τό έδειξε άλλωστε και τό όλο κλίμα των ευρωεκλογών. Και αντίθετα όλο και πιο έντονα διαφαίνεται η τάση μιάς πιο αυτόνομης και κριτικής στάσης άέναντι στην κυβέρνηση, ακόμα και σε κύκλους πού θεωρούνται φιλοκυβερνητικοί.

Η ματαίωση

Τό τελικό σενάριο της ματαίωσης των πρόωρων εκλογών δεν ήταν παρά μιά προσπάθεια του κ. Παπανδρέου να αποδείξει ότι ακριβώς δεν έχει χάσει τήν πρωτοβουλία των κινήσεων. Έχοντας άκούσει και όλες τις άρνητικές εισηγήσεις των στελεχών του, άκουσε κατά τήν ύποδοχή του κ. Κιρχσλέγκερ και τόν κ. Καραμανλή να τόν συμβουλεύει σε διπλωματική γλώσσα να ξανασκεφτεί καλύτερα τό θέμα, μιά και δεν συντρέχουν λόγοι πού κατά τό Σύνταγμα θά δικαιολογούσαν εκλογές.

Οί δύο αυτές κουβέντες άρκεσαν στον πρωθυπουργό. Έπρεπε άπλώς να πάρει γρήγορα τήν άπόφασή του: αν τήν ανακοίνωνε μετά τό βραδινό γεύμα στην Προεδρία της Δημοκρατίας, πολύ περισσότερο μάλιστα μετά τή συνάντηση Προέδρου-πρωθυπουργού πού είχε όριστεί για τήν Παρασκευή, τότε θά γίνονταν έμφανής άφενός μιά διάσταση στις προθέσεις των δύο ήγετών — πράγμα πού θά τό εκμεταλλεύονταν όπωσδήποτε η δεξιά —, άφετέρου, και κυρίως, η άπώλεια της πε-

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Στιγμιαία

ρίφνης πρωτοβουλίας των κινήσεων. Ο κόσμος θα καταλάβαινε ότι δέν του πέ-
ρασε του πρωθυπουργού, ότι αντίθετα πέ-
ρασε του Καραμανλή.

Γι' αυτό και ο κ. Παπανδρέου βιάστη-
κε να ανακοινώσει την Τρίτη τό βράδυ,
λίγο πρίν φύγει για τό επίσημο γεύμα, την
απόφαση οι εκλογές να γίνουν κανονικά
τό 1985. Η κυβέρνηση επιθυμεί να όλο-
κληρώσει τό έργο της και να κριθεί με βά-
ση αυτό, είπε. Πού σημαίνει ότι τό έκλο-
γικό σενάριο με βάση την έφιαλτολογία
έγκαταλείπεται και άντ' αυτού προκρίνε-
ται και πάλι τό σενάριο τής σοβαρότητας
και του έργου πού είχε υιοθετηθεί μετά τά
όσα έδειξαν οι εδραεκλογές.

Αν κάποιος έχασε μίαν ευκαιρία με τή
ματαιώση αυτών των εκλογών, αυτός εί-
ναι πρώτιστα τό ΚΚΕ έσωτ. Όχι βέβαια
ότι ο κ. Παπανδρέου δέν θά κέρδιζε τίς
εκλογές αν γίνονταν τώρα. Όπωςόποτε
είναι πιθανό ότι θά έπαιρνε τίς ψήφους
πού του χρειάζονταν συνοδευόμενες και
από την άγανάκτηση όσαν θά του τίς έδι-
ναν. Τό ΠΑΣΟΚ ως κόμμα θά είχε βάλει
μιά πολύ άσχημη υποθήκη για τό μέλλον.
Αντίθετα, τό ΚΚΕ έσωτ. θά μπορούσε πο-
λύ εύκολα να αναδειχθεί ως χώρος ύπο-
δοχής τής δυσaréσκειας οιασδήποτε
προέλευσης. Δυσaréσκειας των μετριο-
παθών κεντρών πού δέν τους άρέσουν οι
τυχοδιωκτισμοί. Δυσaréσκειας τής άρι-
στερης μερίδας του ΠΑΣΟΚ πού βλέπει
ότι τό κόμμα τους έγκατέλειψε όριστικά
τό σοσιαλισμό για χάρη του καβγά δύο
κεντρών για τό Κέντρο. Δυσaréσκειας
άκόμα και δεξιών με τον νέο τους ήγέτη,
πού όμως δέν θέλουν με κανένα τρόπο να
υποστηρίξουν τό ΠΑΣΟΚ. Δυσaréσκεια
τέλος μίας κοινωνίας, πού όλοένα και πιο
έντονα αισθάνεται ότι παίζει τό ρόλο
λείας στις άπρακτικές διαθέσεις των δύο
μεγάλων κομμάτων.

Ο καβγάς συνεχίζεται

Τέλειωσε έτσι ή έκλογολογία, ό καβγάς
όμως συνεχίζεται, μιά και οι εκλογές δέν
είναι μακριά. Ο κόσμος, άθεράπευτα πο-
νηρεμένος, άδυνατεί να συμβιβαστεί με
τήν ιδέα ότι ή κυβέρνηση δέν πρόκειται
κάπου να του τή φέρει, ότι οι εκλογές δέν
ματαιώθηκαν τώρα για να προκηρυχθούν

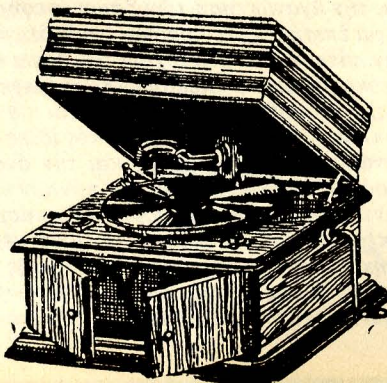
ξαφνικά μεθαύριο, ή μετά από έναν, δύο,
τρεις μήνες. Έτσι οι ταβέρνες και τά κα-
φενεία βρίθουν από φανταστικά σενάρια
προθεσμίας μερικών μηνών, όπου οι άμε-
ρικανικές εκλογές, ό πόλεμος με την
Τουρκία, τό Κυπριακό, ό κ. Καραμαν-
λής, ό πρωθυπουργός, οι φράξιες στη
Νέα Δημοκρατία κ.ά. εναλλάσσονται
κατά διαφορετικούς τρόπους, με έναν
όμως πάντα τελικό σκοπό: πρόωρες έκλο-
γές.

Έτσι, άκόμα και οι πρόσφατες εξαγγελ-
ίες περί άνοιγματος του φακέλου τής
Κύπρου και κατάθεσης μέσα στό Φε-
βρουάριο του νέου έκλογικού νόμου,
εξαγγελίες πού έντάσσονται στό πλαίσιο
τής «τήρησης του συμβολαίου τιμής» και
γενικά στη νέα γραμμή ότι τό ΠΑΣΟΚ έπι-
θυμεί να κριθεί με βάση τό έργο του, άνα-
ζωπύρωσαν την έκλογολογία. Τό νέο σε-
νάριο όνομάζεται έκλογές πρίν από την
έκλογή Προέδρου. Αιτιολόγηση άντιφατι-
κή: ό μόν κ. Καραμανλής δέν επιθυμεί να
χαρίσει στον κ. Παπανδρέου τό κεντρικό
πρόσωπο πού ό τελευταίος θά άποκτήσει
άν τό ΠΑΣΟΚ τον ψηφίσει για Πρόεδρο· ό
δέ κ. Παπανδρέου φοβάται διαρροές από
τά άριστερά σε περίπτωση πού υποστηρί-
ζει τον κ. Καραμανλή και έτσι επιθυμεί να
έχουν προηγηθεί οι εκλογές. Κι όμως: ή
πρόσφατη ιστορία έδειξε ότι εκλογές δέν
γίνονται σύμφωνα με τίς επιθυμίες των
πολιτικών και μόνο.

Κατά τά άλλα ό καβγάς συνεχίζεται.
Ο κ. Μητσοτάκης έχει ρίξει αυτές τίς μέ-
ρες όλο του τό βάρος στό θέμα έκδημο-
κρατισμός και άντικειμενικότητα στην
τηλεόραση. Ο κ. Παπανδρέου άπάντησε
μόλις προχθές ζητώντας από τους ύπεύ-
θυνους του τηλεοπτικού προγράμματος
πιο γελαστό πρόσωπο, περισσότερο ψυ-
χαγωγικές έκπομπές κατά τίς βραδινές
ώρες.

Ευκαιρία λοιπόν και γι' αυτό τό περιο-
δικό να άσχοληθεί λίγο πιο σοβαρά με τό
θέμα των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Ο δεκαπενθήμερος

Σωστές προβλέψεις

Μιά μέρα πρίν δημοσιευτεί τό διάταγμα
πού κήρυσσε διατηρητέο τό κτίριο «του
στρατηγού Μαιζόν» στην Πύλο, κάποιον
πρόλαβαν και τό γκρέμισαν, για να γίνει έ-
να συνεταιριστικό σουπερ μάρκετ (Αδύγη,
18.9.84). Τό ίδιο, λίγο πρίν περιοριστεί τό
ύψος των οικοδομών σε κάποιο νησί, κά-
ποιος ύπουργός πρόλαβε και πρόσθεσε
στό εκεί σπίτι του έναν (άπαγορευμένο
στη συνέχεια — για τους άλλους...) πρό-
σθετο όροφο. Οι προσπάθειες για βελτιώ-
ση τής πληροφόρησης επί του κυβερνητι-
κού έργου, άκόμα και αυτού πού επέρχε-
ται, βελτιώνονται κάθε μέρα.

Θά χαρούμε ιδιαίτέρως

Μέχρι πρόσφατα ό κ. Παπανδρέου δέν εί-
χε τίποτα να κάνει με την τηλεόραση. Ο
ίδιος έννοούμε, γιατί ή εικόνα του (και ό
λόγος του) ήταν πρώτα σε άκροαματικό-
τητα. Όσάκις τον ρωτούσαν, του κατάγ-
γελναν κάτι από τά πολλά, αυτός έπεφτε
πάντα από τά σύννεφα: τίς λές, ρε παιδί
μου, σοβαρά; φαινόταν να λέει. Όσπου
άποφάσισε να άσχοληθεί αυτός προσωπικά
και με την τηλεόραση, πού θά 'λεγε και ό
ίδιος.

Στίς άπανωτές συσκέψεις με τους άρμό-
διους διέταξε, ή εξέφρασε την επιθυμία τέ-
λος πάντων, να γίνει τό πρόγραμμα, των
βραδινών ώρων ειδικότερα, πιο «ψυχαγω-
γικό», πιο «χαρούμενο». Αυτή είναι φαί-
νεται ή συνολική άποψη του για τή σημερι-
νή τηλεόραση. Θά εξακολουθήσουμε βέ-
βαια να άνανακτούμε. Τό «θετικό» είναι
όμως ότι ό κ. Παπανδρέου δέν θά μπορεί
στό έξής να επικαλείται άγνοια. Η τηλεό-
ραση είναι τηλεόρασή του. Μπορούμε
πλέον να του τήν χρεώσουμε και τυπικά.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Όπως μάς έπισήμαναν φίλοι του ΠΑΣΟΚ
ή όνομασία «Γιορτή Νεολαίας» ύπήρχε
πολύ πρίν τό 1981 και ως εκ τούτου ή φρά-
ση «ή μή χρησιμοποίηση του όρου φεστι-
βάλ όφείλεται προφανώς στό ότι μετά τό
1981 ή νεολαία γιορτάζει» πού ύπήρχε στη
Θέση του προηγούμενου τμήχους μας, δέν
άναποκρίνεται στην πραγματικότητα.
Ζητούμε συγγνώμη και επανορθώνουμε.

Στιγμαία

Κλείνει ή περίοδος των μεταγραφών;

«Όχι άλλες...“μεταγραφές” δικηγόρων στην επαρχία... Θά χρεοκοπήσουμε» δήλωσαν οι πρόεδροι των δικηγορικών συλλόγων της χώρας στη διάσκεψη της Σύρου. «Δέν είναι πού δέν σάς θέλουμε, είπαν, αλλά αν θά ρθειτε μās μεταφέρετε εδώ τό πρόβλημά σας» (Μεσημβρινή, 28.8.84). Αναμένονται ανάλογες τοποθετήσεις από τους αρχιτέκτονες, μηχανικούς, εμπόρους, βιομηχάνους, βιοτέχνες και άλλους φορείς του ενεργού πληθυσμού της χώρας. Πληροφορίες αναφέρουν, επίσης, ότι οι αντίστοιχες οργανώσεις της Αθήνας, παγιδευμένες πιά στην πρωτεύουσα, σκοπεύουν νά ζητήσουν ανάλογες απαγορεύσεις «μεταγραφών» από την επαρχία. Εκεί δηλαδή πού κινδύνευε ή αποκεντρωση (τήν όποία ή «έλιτ» της επαρχίας διεκδικεί σέ κάθε ευκαιρία — γιά τους άλλους προφανώς) γεννιέται τώρα μία νέα έλπίδα: δέν μās αφήνετε νά έλθουμε, καθήστε κεί πού βρίσκεστε. Απλό σάν τό αυγό του Κολόμβου. Ίδιως αν τό κράτος πάρει τά ανάλογα μέτρα. Κάθε κατηγορία στόν πάγκο του. Τά τελευταία στάδια θά είναι τό εσωτερικό διαβατήριο, τά τελωνεία στά σύνορα των νομών και νομοθετική πρόσδεση των παραγωγών στό έδαφος της περιοχής τους. Θυμίζουν βέβαια λίγο φεουδαρχία όλα αυτά, αλλά μέ κάποιες κατάλληλες ρυθμίσεις μπορούν νά σερβιριστούν και ως σοσιαλισμός.

Τζίπ... τζίζ

“Ακρα σιωπή ακολούθησε την υπόθεση της φοροδιαφυγής από τη μετατροπή των «αγροτικών» και άλλων επαγγελματικών τζίπ και τη χρήση τους ως Ι.Χ. (φοροδιαφυγή από 150-200.000 ως 3-4 εκατομμύρια δραχμές, ανάλογα με τη μάρκα). Δέν ακολούθησαν άλλες συλλήψεις (πέρα από τις αρχικές 80), δέν αναζητήθηκαν οι ιδιοκτήτες εκατοντάδων άλλων οχημάτων πού

έγκαιρα (και πρόσκαιρα) κρύφτηκαν στά γκαράζ, ενώ άρχισε ή γνωστή αντίστροφη και διαβρωτική διαδικασία πού πάει νά τους βγάλεϊ δλους — εκτός από μία χούφτα μεγαλοκαρχαρίες φυσικά — θύματα του συστήματος, ταλαίπωρους φτωχοεπαγγελματίες, άδικημένους από τη ζωή οικογενειάρχες και άλλα παρόμοια πού έξοχα περιγράφει σέ μακροσκελή έπιστολή του στόν τύπο τό διακεκριμένο στέλεχος του ΚΚΕ κ. Α. Καλλέργης (του όποιου ό αδελφός αναφέρθηκε ως ιδιοκτήτης τέτοιου τζίπ). Παράλληλα άκούστηκαν και κάτι άλλα, άκόμη πίο ριζοσπαστικά: λόγοι «έθνικης άμυνας» επέβαλλαν την άνοχη της παρανομίας. Τά ενλόγω τζίπ, ιδίως τά μεγάλα, είναι ιδιαίτερα χρήσιμα...έν καιρώ πολέμου, όποτε και επιτάσσονται. Έ και βέβαια οι ιδιοκτήτες τους άξίζουν νά αποζημιωθούν έν καιρώ ειρήνης μέ κάποιες τσάρκες στά όρεινά του Κολωνακίου.

“Όσο γιά εκείνους πού έδωσαν έγκρίσεις, άσκησαν έλέγχους και τά βρήκαν όλα έντάξει, εκείνους πού τίς έκαναν τίς μετατροπές και εκείνους πού τώρα ανακάλυψαν τίς παρανομίες, γι’ αυτούς κανένας λόγος, ούτε πρίν ούτε μετά από την αποκάλυψη του «σκανδάλου». Θύματα κι αυτοί, προφανώς, της επίθεσης του μεγάλου κεφαλαίου ένάντια στις λαϊκές (γιατί άναμφισβήτητα, από την έκτασή τους, είναι λαϊκές) παρανομίες, συγγνώμη, κατακτήσεις.

Και τό κράτος θά εξακολουθει νά παραδέρνει ανάμεσα στις ασάφειες και τά παραθυράκια ενός (χρήσιμου καταρχήν) νόμου, την έξωφρενική πολιτική του άπέναντι στό αυτοκίνητο πού ώθει σέ οποιαδήποτε παρανομία, τίς διοικητικές και άστυνομικές διακρίσεις ή φιλοδοξίες διακρίσεων ανάμεσα στους πολίτες, την ανικανότητά του νά τίς εφαρμόσει και έλέγξει, την άγανάκτηση των όσων αναγορεύονται επισήμως σέ κοροϊδα (γιατί δέν βρήκαν πάτημα γιά νά πετύχουν την άδεια τζίπ ή ευκαιρία γιά νά «πεισουν» τους έλεγκτές της), την επιθυμία νά διαχειρίζεται μία πολύπλοκη οικονομία μέ άπλοϊκές ιδέες και συνακόλουθους φεφτάδες και την άνοχη (πού τό ίδιο υποθάλλει) των πάντων άπέναντι στην όποια παρανομία. Οι σπασμωδικές ήρωικές επιθέσεις της μιας μέρας άνήκουν ως εκ τούτου στό φολκλόρ της μακρινής δύσης. “Όταν όμως οι σερίφηδες είναι άμήχανοι και ιδιαίτερα άνόρηχοι.

Οι χορηγήσεις της Έμπορικης

“Η Αδριανή (10.9.84) δημοσίευσε τον κατάλογο 21 σοφέρ της (κρατικοποιημένης) Έμπορικης Τράπεζας πού εισέπραξαν τον Ίούλιο του 1984 από 262.000 ως 360.000 δραχμές. Και συνοδεύεται φυσικά από τά γνωστά σχόλια, γνωστού ύφους, γιά σκάνδαλο «ύψηλόμισθων» και τά συναφή. Έπειδή αυτά τά χρήματα δέν τά πήραν οι ευτυχείς σοφέρ παράνομα, συνάγεται ότι τά πήραν νόμιμα, πού θά έλεγε και ό κ. ντε Λαπαλίσ. Δηλαδή γιά κάποιες ώρες εργασίας, ύπερωρών (τακτικών, εκτάκτων, βραδινών, σαββατοκυριακάτικων και μεταμεσονύκτιων). Κι επειδή μάλλον δέν ανταποκρίνεται ή τέτοια άπασχόλησή της σέ τραπεζικές εργασίες, συνάγεται έξίσου ευκόλα ότι πρόκειται γιά εις είδος παροχές (τσάρκα, ψώνια, βραδινή έξοδος) της Τράπεζας πός άκόμη ευτυχέστερα στελέχη της (ένδεχομένως χαμηλόμισθα...). Κατά τά άλλα έξορθολογίζεται κάθε μέρα τό σύστημα άμοιβών, καταζητείται ή παραγωγικότητα και κοινωνικοποιείται ή άξιοκρατία. Έμπορική Έλλάδος γιά σου!

Τό μηδέν και τό άπειρο

«Σέ μία τόσο άνασφαλή εποχή, όπως ή δική μας, όπου τά πάντα και προπαντός οι παραδόσεις έχουν ρευστοποιηθεί, είναι μέγα ιστορικό γεγονός νά ύπάρχει ή Αθήνα κόντρα στις εκμηδενιστικές περιπέτειες της φυλής μας» (Γ. Μουστάκης, θεολόγος — κοινωνιολόγος, Έθνος, 12.9.84). Τώρα ποιός εκμηδένισε ποιόν; Η φυλή, διά των περιπετειών της, την Αθήνα; Οι περιπέτειές της της φυλή και έπομένως την Αθήνα, πού όμως τελικά δέν εκμηδενίστηκε; Και επέζησε, ή χαλκέντερη, χωρίς την εκμηδενισμένη φυλή μας παρά τίς περιπέτειές της; Κι έχουμε δηλαδή Αθήνα χωρίς τη φυλή μας; Άλλά τότε ποιός την εκμηδενίζει σήμερα; Πολλά μηδενικά έχει αυτή ή ιστορία.

Στιγμαία

Ποίηση

«Η πεζοδρόμηση χωρίς γκαράζ ευμενοποιεί τόν ένα δρόμο που γίνεται πεζόδρομος και δυσμενοποιεί τόν πλαϊνό δρόμο που δέν είναι πεζόδρομος και στόν όποιο συσσωρεύονται όλα τά αυτοκίνητα τών πρώην πεζόδρομων» (άπό συνέντευξη τού προέδρου τού ΤΕΕ κ. Ν. Δεσύλλα στήν Έλευθεροτυπία, 10.9.84). Πέρα από τήν ΤΕΕ-ποίηση τού γλωσσικού του έργου, ο γνωστός γιά τήν ευγένειά του πρόεδρος δέν θά ξεχνά (άλλο άν τό αντιπαρέρχεται) ότι τό ΤΕΕ ήταν εκείνο που καταπολέμησε δυναμικά και αποτελεσματικά τήν γκαραζοποίηση τών νέων πολυκατοικιών (που προωθούσε ό τότε ύπουργός κ. Μάνος), επιδιώκοντας, έλεγε, τήν ελαχιστοποίηση τού κόστους τής κατοικίας γιά τό λαό και παράλληλα τή μεγιστοποίηση τής ευκολίας τών κατασκευαστών, τήν άδρανοποίηση τής τότε κυβερνητικής πολιτικής, επιδιώκοντας έτσι τήν πιθανοποίηση τής πραγματοποίησης μιάς άλλης πιά κοινωνικοποιημένης πολιτικής που ή ύλοποίησή της θά όδηγούσε τό λαό στή συνειδητοποίηση τής μέχρι τώρα έμπορευματοποίησής της και στήν κινητοποίησή του γιά τήν άριστεροποίηση τής έτσι κι άλλως έλπιζόμενης ένεργοποίησης τής έθνικοποίησης και τής δημοτικοποίησης τής πολιτικοποιημένης βούλησης πάνω στήν επαναστατικοποίηση τών μαζών που έπέρχονταν. Καί έποίησεν ό Κύριος ΠΑΣΟΚ...

Κόκαλα σκύλων αντί νεκρών στρατιωτών

Λάβαμε τό παρακάτω κείμενο από τή Διπλωματική Αντιπροσωπεία τού Ίσραήλ στήν Ελλάδα, και τό δημοσιεύουμε ως έχει:

«Έρώτηση: Τό Ίσραήλ έχει διαμαρτυρηθεί σχετικά μέ όρισμένες από τίς σορούς που τού έχουν σταλεί.

Άπάντηση: Τό Ίσραήλ δέν μπορεί νά έπαληθεύσει τίς σορούς τών νεκρών του. Πώς μπορεί νά έλπίζει ότι θά εξακριβώσει τούς νεκρούς του μετά από τόσο καιρό. Στείλαμε στό Ίσραήλ κόκαλα σκύλων, και τό Ίσραήλ άς διαμαρτύρεται όσο θέλει.

Άπόσπασμα συνεντεύξεως που έδωσε ό ύπουργός Άμύνης τής Συρίας Μουσταφά Τλάς, στήν εβδομαδιαία σαουδαραβική έφημερίδα τού Λονδίνου "Αλ Μαζάλα, 4 Αύγούστου 1984.

Στίς 28 Ίουνίου 1984, έγινε άνταλλαγή αιχμαλώτων μεταξύ Ίσραήλ και Συρίας μέσω τού Διεθνούς Έρυθρου Σταυρού. Σύμφωνα μέ τά θρησκευτικά και στρατιωτικά έθιμα άποδόσεως τιμών στους νεκρούς, οι Σύροι άνέλαβαν τήν ύποχρέωση νά επιστρέψουν επίσης στό Ίσραήλ τίς σφρούς τών Ίσραηλινών στρατιωτών που είχάν σκοτωθεί στίς μάχες, γιά νά τσφουν από τίς οικογένειές τους».

Η συγκυρία στο έξωτερικό εμπόριο

«Η Ελλάδα τό μόνο που έχει νά πουλήσει είναι ό πολιτισμός! ...Θά 'λεγα μάλιστα ότι πρέπει νά πουλάει μόνο πολιτισμό...» (Φ. Δρακονταειδής στήν Καθημερινή, 26-27.8.84). Τώρα άν αναλύσουμε τό θέμα μέ όρους τής οικονομίας τής αγοράς, είναι προφανές ότι οι εξαγωγές διευκολύνονται από τήν ύποτίμηση τού έθνικού νομίσματος, ενώ στήν αντίθετη περίπτωση, τής υπερτίμησης, επιταχύνονται οι εισαγωγές. Ποιός και από ποιόν υπερτιμάται σήμερα και έχουμε αύξημένες εισαγωγές πολιτισμού και ποιός και από ποιόν πρέπει νά ύποτιμηθεί ώστε νά φτάσουμε νά πουλάμε «μόνο πολιτισμό»; Καί βέβαια ή ύποκειμενική παρέμβαση έχει περιορισμένη έμβέλεια σέ τέτοια θέματα. Συνήθως άποφασίζουν οι ίδιες οι τυφλές δυνάμεις τής αγοράς. Άγοραία πράγματα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«ΚΟΜΜΟΥΝΑ»

Σουλιού 9
Τηλ. 3602644

ΦΕΛΙΣ ΓΚΟΥΑΤΤΑΡΙ
Μοριακή επανάσταση

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
Πέρα από το σοσιαλισμό
Μια νέα ουτοπία

για αδέσμευτο διάλογο
για σφαιρική πληροφόρηση

**ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

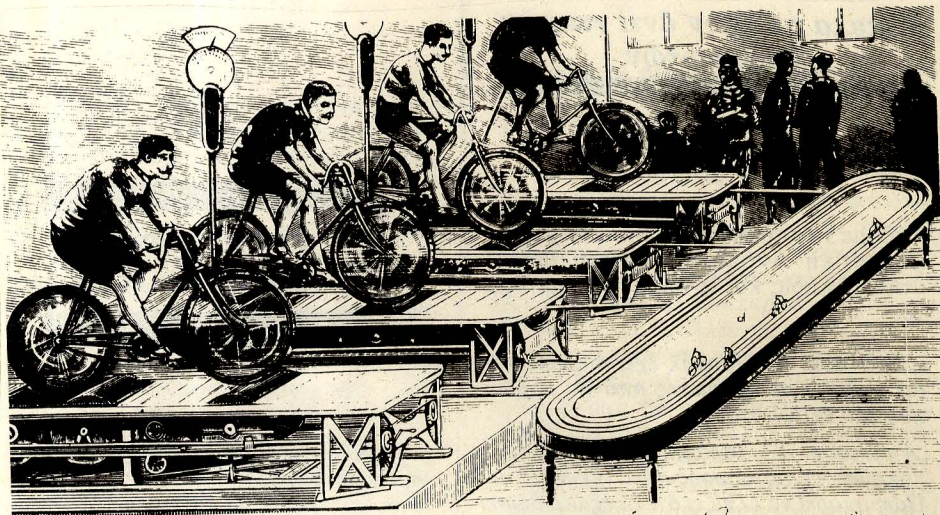
το τεύχος 17 με θέματα

για τήν «αποτυχία» στις Πανελλαδικές
• τους Ηλ. Υπολογιστές • τή Νεολογία
• τα Ναρκωτικά • τήν Ξενογλωσσική
Εκπ/ση • τήν Προσχολική Αγωγή •
• τή Φυσική Παιδεία • τόν «αντι-309»
• τήν Κοινωνιολογία • τίς σχέσεις
δασκάλου-μαθητή • κ.ά.

Τηλ. 88.23.762

Στην επαρχία ζητείστε τη Σ.Ε. από
το Πρακτορείο Αθηναϊκού Τύπου

Ἐκλογολογικά ἢ γενική δοκιμή

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν τοῦ Ἰουνίου ἀναζωπύρωσε τὴ συζήτηση γιὰ πρόωρες ἐκλογές, πού συνοδεύτηκε ἀπὸ διάφορες ἐκτιμήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπειλές τοῦ ὑπουργοῦ Ἑσωτερικῶν ἐναντίον τῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ πού ἐργάζονται στὶς δημόσιες ὑπηρεσίες. Οἱ μετεκλογικὲς ἐντάσεις περιορίστηκαν μὲ ἀφορμὴ τὶς καλοκαιρινὲς διακοπές. Ἄλλωστε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγνωστικὴ κομμουνιστικὴ ἀριστερά, κανεὶς δὲν ἤθελε νὰ σκαλίζονται οἱ πληγές πού ἀνοιξαν μὲ τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα.

Ἄφου ἡ μεγάλη μάζα τῶν παραθεριστῶν εἶχε ἐπιστρέψει, ὁ πρωθυπουργὸς μας βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀντεπιτεθεῖ στὴ Νέα Δημοκρατία, ἀλλὰ καὶ νὰ δοκιμάσει ἀντιδράσεις, νὰ μετρήσει ἐτοιμότητες καὶ συγχρόνως νὰ δηλώσει ἔμμεσα ὅτι σὲ αὐτὸ κλίμα καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς ὄρους θὰ διεξαχθοῦν οἱ ἐπόμενες ἐκλογές. Ἡ προσωπικὴ ἀλλὰ δημόσια ἐπίθεση τοῦ κ. Α. Παπανδρέου ἐναντίον τοῦ κ. Κ. Μητσοτάκη ἐμπεριείχε ὅλα αὐτὰ καὶ ταυτόχρονα σήμανε τὴν ἀρχὴ τῆς γενικῆς δοκιμῆς ἢ ἐκλογολογίας. Ἐπὶ δύο περίπου ἔβδομάδες ὁ συμπολιτευόμενος τύπος μιλῶσε μὲ βεβαιότητα γιὰ ἐκλογές καὶ φυσικὰ ὁ ἀντιπολιτευόμενος, μέσα στὴ σύγχυσή του, ἀκολουθοῦσε. Ἡ κυβέρνηση ἀφῆσε ἐντέχνως τὸ προεκλογικὸ κλίμα νὰ καλλιεργηθεῖ, νὰ ἐνταθεῖ καὶ

ξαφνικὰ ὁ πρωθυπουργὸς κατέβασε τὸν διακόπτη (ἄλλωστε, δικὸς του εἶναι). Ὁ συμπολιτευόμενος τύπος ἀνακάλυψε ξανά νὰ σκάνδαλα, νοθείες καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὸ πιὸ «σοβαρὸ» τμῆμα του ἔφαγε νὰ βρεῖ μὲ ποιῶν τὶς εἰσηγήσεις τέθηκε θέμα καὶ στὴ συνέχεια ἀποτράπηκαν οἱ ἐκλογές, ἐννοώντας ἐμμέσως ὅτι ὁποιοδήποτε μπορεῖ νὰ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὸ ἄθλιο ἐκλογολογικὸ κλίμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρωθυπουργό. Ἄξιο τὸ ψωμί πού τρῶνε οἱ συμπολιτευόμενες ἐφημερίδες.

Τέλος πάντων, ἡ δοκιμὴ τελείωσε, ἀλλὰ τὰ προβλήματα παραμένουν καὶ συσσωρεύονται. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ, τὸ ἐκλογικὸ σύστημα ἀναζητεῖ μιά ἀπάντηση. Ὅμως τὸ δῆλημα γιὰ τὴν κυβέρνησι εἶναι σαφές. Μὲ τὸ ἰσχύον ἐκλογικὸ σύστημα ἔχει κάποιες πιθανότητες νὰ διατηρήσει τὴν αὐτοδυναμία της καὶ τὴν ἐξουσία της. Μὲ λιγότερο ἐνισχυμένη ἀναλογικὴ, τὸ κυβερνῶν κόμμα εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ προσανατολιστεῖ εἴτε σὲ κυβέρνησι συνασπισμοῦ μὲ τὸ ΚΚΕ, εἴτε σὲ κάποια ἄτυπη συμφωνία μαζί του. Στὴν πρώτη περίπτωση καταστρέφεται πλήρως ἡ κεντρὴ φυσιογνωμία τοῦ ΠΑΣΟΚ πού ἔχει καταφέρει νὰ τὴν διατηρήσει παρά τὴς τριτοκοσμικῆς ἰαχῆς του. Καὶ φυσικὰ ἐπιωφελεῖται ἡ Ν.Δ. πού ἄρχισε ἤδη νὰ διεκδικεῖ τοὺς λεγόμενους κεντρῶους μὲ τὴν ὁμιλία τοῦ κ. Μητσοτάκη στὴ Θεσσαλονίκη.

Ἡ δευτέρη περίπτωση, ἡ ἄτυπη δηλαδή συμφωνία μὲ τὸ ΚΚΕ γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς κυβέρνησι στὴ Βουλὴ, εἶναι προβληματικὴ γιὰτὶ ἔξαρτὰ τὴν κυβερνητικὴ πλειοψηφία ἀπὸ τὸ ΚΚΕ, χωρὶς τὸ τελευταῖο νὰ δεσμεύεται συγκεκριμένα. Ἴσως οἱ οὐρανομήκειες ζητωκραυγές τῆς κυβέρνησι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ οἱ ἀρές κατὰ τῶν ἀμερικανικῶν πυραύλων θὰ ἦταν κίνητρο γιὰ τὴν πολιτικὴ ἡγεσία τῆς ΕΣΣΔ νὰ ὠθήσει τὸ ΚΚΕ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς κοινοβουλευτικῆς ὑποστήριξης τοῦ ΠΑΣΟΚ, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν διαγράφεται στὸ ὄρατό πεδίο. Φυσικὰ, ἡ περίπτωση τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς ἀποκλείεται, ὅσο καὶ ἂν τὸ ΠΑΣΟΚ ἔχει συνείδηση ὅτι προσθέτει μιά ἀκόμη σοβαρὴ ἀνακολουθία στὸ ἐνεργητικὸ του.

Σὲ αὐτὸ τὸ δῆλημα πού ἔθεσαν στὸ ΠΑΣΟΚ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐυρωεκλογῶν καὶ μὲ δεδομένη τὴν ἀποτυχία τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς κοινωνίας μας, ὁ πρωθυπουργὸς ἀπάντησε μὲ τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ κ. Μητσοτάκη. Ἐναντίον ἐκείνου ὁ ὁποῖος, στηριζόμενος στὴν κυβερνητικὴ ἀποτυχία, θὰ διεκδικήσει προσωπικὰ τὸν πρωθυπουργικὸ θώκο. Μᾶς εἶπε ὁ κ. Α. Παπανδρέου ὅτι ἐρχεται ὁ ἀρχαιοποστᾶτης, ὁ Ἐφιάλτης, ὁ προδότης τοῦ Κυπριακοῦ, ὁ ἄνθρωπος τοῦ μεγάλου κεφαλαίου. Ὁ κίνδυνος, ἐννοοῦσε, ἐπέρχεται καὶ εἶναι μεγάλος. Συνεπῶς τὰ πάντα καὶ οἱ πάντες πρέπει νὰ ἐπιστρατευτοῦν γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή του: τὸ ἰσχύον ἐκλογικὸ σύστημα, ὅπως συμβουλεύει ὁ κ. Χ. Μπουσμπουρέλης (*Τὸ Βῆμα*, 13.9) εἶναι ἀναγκαῖο, ἐνῶ τὰ μικρὰ κόμματα τῆς ἀριστερᾶς, ὅπως εἶχε γράψει πρὶν τὶς ἐυρωεκλογές ὁ σύμβουλος τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Στρατῆς, μποροῦν νὰ περιμένουν καλύτερες μέρες. Τώρα πρόχει ἡ ἀπόκρουση τοῦ Ἐφιάλτη. Ἄν μάλιστα αἰφνιδιάσουμε τὸν Ἐφιάλτη, ὁ ἔξερξης δὲν θὰ βρεῖ τὸ δρόμο (θὰ σκέφτονται οἱ πιὸ πονηροί). Τὸ μόνο πράγμα πού κοινωνικοποιῆσε τὸ ΠΑΣΟΚ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια εἶναι ὁ φόβος μὴ χάσει τὴν κυβερνητικὴ ἐξουσία. Ἐτσι καὶ τώρα. Κατασκευάζει ἕναν ὑπέρτατο κίνδυνο, πού ἐπιτρέπει στὸ στενὸ κύκλο τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας νὰ ἀπατήσῃ τὴν γενικὴ συναίνεση γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή του καὶ ταυτόχρονα νὰ μεταθέσει τὴν κριτικὴ ἀπὸ τὶς μύριες ἀνακολουθίες καὶ ἀποτυχίες τῆς στοὶ ἀντιπλοῦν τοῦ προέδρου τῆς ἀξιοματικῆς ἀντιπολίτευσις. Κίνδυνολογία, λοιπόν· ἡ παλιὰ τακτικὴ μπαίνει καὶ πάλι σὲ λειτουργία. Τακτικὴ στὴν ὁποία τὸ ΠΑΣΟΚ ἔχει διαπρέψει, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς βέβαιες ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις.

Η γενικὴ δοκιμὴ πού βαφτίστηκε ἐκλογολογία, μᾶς ἔδωσε τὴν τακτικὴ τῆς κυβέρνησι γιὰ τὶς ἐπέρχόμενες ἐκλογές. Ἡ λογικὴ εἶναι ἄδια μὲ τὶς ἐκλογές τοῦ Ἰουνίου: μαζί μου, ἐναντίον τοῦ κινδύνου, ἢ ἐναντίον μου, μαζί μὲ τὸν ἐχθρό μου. Ἄλλος χώρος δὲν ὑπάρχει. Ἡ λογικὴ αὐτὴ προκύπτει τόσο ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος νὰ συζητήσῃ γιὰ τὸ ἔργο πού δὲν πραγματοποιοῦσε ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι προτιμᾷ, ὅπως καὶ ἡ δεξιὰ, νὰ πολιτευεῖται ἐν λευκῷ, διακηρύσσοντας ἀπλῶς κάποιες ἰδεολογικὲς γενικότητες.

“Αλλωστε, η κυβέρνηση, συμπεριφερόμενη ως φεουδάρχη του κράτους και του δημόσιου χρήματος, μπορεί να μοιράζει παροχές, επιδιώκοντας να | ξεαργυρώσει μέχρι και τις συνειδησιακές αμφιβολίες που δημιουργούν σε κάποιους τα έκβιαστικά διλήματα. Οί δηλώσεις του υπουργού Έθνικης Οικονομίας μία μόλις ημέρα μετά τη λήξη της γενικής δοκιμής, μάς άφησαν να καταλάβουμε ότι προσεχώς η οικονομία μας θα πάει πολύ καλά και ίσως υπάρξει και κάποια αύξηση των εισοδημάτων. Τήν επομένη, η νύξη έγινε κραυγαλέος πρωτοσέλιδος τίτλος. Κλασικές και τετριμμένες πρακτικές, που τις έχει εφαρμόσει και η δεξιά για να μάς σώσει από τήν άριστερά κι άργότερα από τά τάνκς, και μέ τις όποιες τό ΠΑΣΟΚ σήμερα μάς εκβιάζει για να σωθούμε από τή δεξιά. Πολιτικοί χειρισμοί που οδηγούν χιλιάδες πολίτες από τήν αγανάκτηση στήν απέχθεια για τά πολιτικά μας πράγματα, στήν άπολιτικοποίηση και εντέλει στόν έγκλωβισμό του καθενός μέσα στήν καθημερινότητα, στόν πραγματισμό. *‘Η έξουσία θέλει πολίτες κατ’ οίκον ύποταγμένους.*”

Η άδυναμία της έκβιαστικής αυτής τακτικής της κινδυνολογίας βρίσκεται στό γεγονός ότι σε κάθε επερχόμενη έκλογική άναμέτρηση πρέπει να κλιμακώνεται. Νά ανακαλύπτονται διαρκώς μεγαλύτεροι κίνδυνοι, ώστε ο έκβιασμός να φαίνεται επιβεβλημένος από τά πράγματα. Ο έκβιασμός και στις έρχόμενες εκλογές θα άπευθυνθεί κυρίως στους ψηφοφόρους και τους όπαδούς της κομμουνιστικής άνανεωτικής άριστεράς. Θά επιδιώξει να εκβιάσει τους μεγαλύτερους, που κατέχουν και τις ήγετικές θέσεις στόν άνανεωτικό χώρο, ύπενθυμίζοντάς τους έμμεσα τους δημοκρατικούς άγώνες τους της δεκαετίας του ‘60. Τό 3,4% του ΚΚΕ έσωτερικού είναι ή άγκίδα που ο πραθυπουργός, ως νέος Ριχάρδος, θέλει να βγάλει από τήν πατούσα του ΠΑΣΟΚ-λιονταριού. Η άνανεωτική άριστερά άντιπροσωπεύει τό κρίσιμο ποσοστό για τή νίκη του ΠΑΣΟΚ, όπως πριν από τό γιά τής ευρωεκλογές είχε ύποστηρίξει αυτό έδώ τό περιοδικό. Και είναι κρίσιμο όχι μόνο από τήν άποψη των άριθμών, αλλά επίσης γιατί ή άμφίδρομη πολιτική του μόνου οργανωμένου τμήματός της, του ΚΚΕ έσωτερικού, έναντι της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, επιτρέπει τή λειτουργία του κυβερνητικού έκβιασμού στους ψηφοφόρους, στους όπαδούς αλλά άκόμη και σε κάποια στελέχη της άνανεωτικής κομμουνιστικής άριστεράς.

Η έμμονή του ΚΚΕ έσωτερικού να συμπαρατάσσεται στό φανταστικό μπλόκ της άλλαγής δέν του επιτρέπει άλλο ρόλο παρά εκείνον του ήθικου και άμεμπτου κριτικού, πλύν όμως συνοδοιπόρου του ΠΑΣΟΚ. Ο φανταστικός φόβος της δεξιάς θεμελιώνει τόν κυβερνητικό έκβιασμό: μαζί μου, έναντίον της δεξιάς, ή μαζί της, έναντίον μου.

Όσο τό ΚΚΕ έσωτερικού μπορεί να διεκδικήσει τή σταθεροποίηση του 3,4%, διαμορφώνοντας μία αυτόνομη στάση ένάντια στα έκβιαστικά ψευτοδιλήματα. Άρκει να τό θελήσει.

Πέτρος Πιζίνιας

Μητσοτάκης ή Δεξιά

«Εφιάλης ο Σαργκάνης». Ο κύριος τίτλος άθλητικής εφημερίδας, έστω κι αν άπλως αναφέρεται στόν τραυματισμό του τερματοφύλακα του Όλυμπιακού που έχει γίνει κυριολεκτικά εφιάλης για τόν προπονητή του, πρέπει να χαροποιήσε τόν κ. Παπανδρέου: ή νέα του καμπάνια όλο και κάποιους έπεισε.

Πρώτα άπ’ όλα φυσικά έπεισε τους ίδιους τους συνεργάτες του. Ο κ. Γιαννόπουλος π.χ. άφησε να έννοηθεί προχθές σε δημόσια όμιλία του ότι τό ύπ’ άριθμόν ένα πρόβλημα της χώρας είναι οί «προδότες, εφιάλτες, πηλιογούσηδες» που «πούλησαν τό τομάρι τους αντί άδράς άμοιβής, ύπουργικό χαρτοφυλάκιο και πολύ δολάριο». Τό στοιχείμα βέβαια είναι κατά πόσον τό νέο δίλημμα (ΠΑΣΟΚ ή Έφιάλης, όπως βαφτίστηκε στό τελευταίο τεύχος μας) θα καταφέρει, αν άντέξει μέχρι τέλους, να πείσει τους παραδοσιακούς κεντρικούς, για τους όποιους οί κ.κ. Παπανδρέου και Μητσοτάκης έχουν ήδη άρχισι να σφάζονται. Νά πείσει, δηλαδή να τρομοκρατήσει.

Ός προς τό Κέντρο, λοιπόν, ο κ. Παπανδρέου τό βρήκε. Άλλά μόνο ως προς τό Κέντρο. Γιατί ως προς τους άριστερούς τό ΠΑΣΟΚ έχει άρχισι να χωλαίνει αισθητά στόν ζωτικό τομέα «δίλημμα».

Έκείνο τό «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά» άφηνε να έννοηθεί ότι, έστω και εξ άντιδεξιάς αντιδιαστολής, τό ΠΑΣΟΚ έμπεριείχε και τήν άριστερά. Τά άποτελέσματα τά ξέρουμε, ξέρουμε όμως και τά άποτελέσματα των ευρωεκλογών. Σήμερα, δέν είναι τόσο ή εκδηλα προσωποποιημένη μορφή του νέου διλήματος (και ο κ. Παπανδρέου παίζει γερά στό ταμπλό αυτό, μέ τό ότι δέν καλησπερίζει τόν κ. Μητσοτάκη άποστρέφον τό βλέμμα, μέ τό ότι δέν τόν θέλει σε έπίσημα γεύματα ή στο ίδιο τραπέζι και μέ παρόμοια πείσματα) είναι κυρίως ότι τό ΠΑΣΟΚ, άναγκασμένο τώρα να χαλιναγωγήσει κάπως τόν «πολυσυλεκτισμό» του και να ήραρχήσει τις προτεραιότητες, καταφεύγει σε ένα δίλημμα εϋθέως ένδοκεντρώου περιεχομένου, δίλημμα που, αφήνοντας στα άζήτητα δεξιάς και σοσιαλισμού, εμφανίζεται ως φωνασκούσα προβολή στο παρελθόν της σημερινής, σημερινότατης άγωνίας για παραμονή ή διαδοχή στήν έξουσία. Πολύ περισσότερο που, σήμερα πιά, ή λέξη «άποστασία» χάνει λίγο λίγο τή μυθική έρμηνευτική της ισχύ (οί δηλώσεις του

κ. Θεοδωράκη στα *Νέα* ή εκείνα τά «ή λεγόμενη άποστασία όπως και οί συμβιβασμοί της Ένωσης Κέντρου...» του κ. Φλωράκη στο Φεστιβάλ της ΚΝΕ θόλωσαν αισθητά τό κύρος της ως βρισιάς).

Ο κ. Παπανδρέου, λοιπόν, δέν μπορεί να είναι τόσο πειστικός όσο θά ‘θελε άπευθύνοντας τέτοιες προτάσεις πάλης προς τους άριστερούς. Φαίνεται όμως ότι, μολαταύτα, όρισμένοι πείστηκαν. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι τό κύριο άρθρο του τελευταίου *Άντί*. Άπό άριστερούς προς άριστερούς, ή επιχειρηματολογία αυτή δέν μπορεί παρά να μάς άφορά.

Κατ’ άρχήν, λοιπόν, γράφτηκε ότι ή έκλογή του κ. Μητσοτάκη δέν ήταν «ή έπισφράγιση μιās δημοκρατικής έκλογής στα πλαίσια της κοινοβουλευτικής ομάδας της Ν.Δ.». Νομίζουμε, αντίθετως, ότι όταν τηρείται τό καταστατικό ενός κόμματος, τό όποιο μάλιστα προβλέπει έκλογή, και κανένας δέν καταγγέλλει διαδικαστικές άθαιρεσίες, τότε ή έκλογή, είτε του γούστου μας τυχαίνει είτε όχι, είναι δημοκρατική. Μέ τήν *τυπική* έννοια βέβαια, μέ εκείνην ακριβώς μέ τήν όποία είναι δημοκρατική και ή έκλογή του κ. Παπανδρέου ως άρχηγού του ΠΑΣΟΚ. Κάτι τέτοια ή Ν.Δ. τά ‘χει πρό πολλού ξεπεράσει, και είναι άδύνατο να τήν χτυπήσει κανείς στο σημείο αυτό, ύστερα μάλιστα από τρεις εκλογές άρχηγού. Η Ν.Δ. είναι δηλαδή κόμμα δημοκρατικό, όσο και τό ΠΑΣΟΚ, ως προς τό τυπικό της. Η συνέντευξη άλλωστε του κ. Μπούτου, στο ίδιο τεύχος του *Άντί*, δείχνει ότι οί βουλευτές διάλεξαν, ότι ο Μητσοτάκης δέν τους ήρθε κατέλο από άλλο. Τό μέ ποιά κριτήρια διάλεξαν, αυτό βέβαια είναι μία άλλη ύπόθεση.

Η πλειοψηφία της Ν.Δ. ψήφισε κατά της «άνανέωσης» του κόμματος, αν και είναι αρκετά δυσδιάκριτο ποιά θά ήταν ή διαφορά στήν οικονομική τουλάχιστον πολιτική. Η διαφορά όμως στο ιδεολογικό, τό πολιτικό αλλά και τό έκλογικό επίπεδο είναι έμφανής. Η Ν.Δ., κόμμα έξουσίας, ψήφισε «ρεαλισμό» και άποτελεσματικότητα. Τό βασικό κριτήριο δέν ήταν τό ήθος ή τό όραμα, ήταν ή διεκδίκηση της έξουσίας, μέ δεδομένο τόν σημερινό αντίπαλο.

Ίσως έχει έν πολλοίς δίκιο λοιπόν τό *Άντί* όταν λέει ότι οί βουλευτές της Ν.Δ. επέλεξαν μέ άρνητικά κριτήρια: «*Ποιός είναι αυτός που δέν θά διατάσει να προ-*

σφύγει στά άθλιότερα μέσα, ποιός δέν άρωδεΐ μπροστά στό ψέμα, ποιός δέν άναστέλλεται από οποιαδήποτε άρχή, ποιός θεωρεί τή διαβολή μεγαλύτερη άρετή από τήν κριτική, ποιός θεωρεί τή συνδιαλλαγή προτιμότερη από τή συννενόηση, ποιός θεωρεί τήν ύβρι προτιμότερη από τό επιχείρημα, ποιός έκχυδαΐζει τά επιχειρήματα σέ ύβρεις». Δίκιο, όμως μισό.

Έχει θεωρηθεί ότι έχουμε όλοι τό δικαίωμα νά μιλάμε σκαιότατα γιά τόν κ. Μητσοτάκη, ότι μās τό 'χει δώσει εκείνος. Δέν συμβαίνει τό ίδιο μέ τόν κ. Παπανδρέου. "Αν κοιτάξουμε όμως τήν ούσία, όχι τίς λέξεις, δέν θά δυσκολευτούμε νά άναγνωρίσουμε στό παραπάνω άπόσπασμα καί χαρακτηριστικές ιδιότητες του ίδιου του κ. Παπανδρέου. "Οχι όλες ίσως καί σέ διαφορετικούς πιθανόν βαθμούς, τόσο όμως όσο νά δικαιολογείται ό Στ. Κούλογλου όταν, στό ίδιο μάλιστα τεύχος του 'Αντί, διαπιστώνει ότι, αν τά περί «ήπιου κλίματος» δέν ήταν κούφια λόγια πού άπλώς προηγούνται «κάθε φορά όλων, των πιο χυδαίων επιθέσεων πού προσωποποιούν — καί ύποβαθμίζουν — τίς κοινωνικές άντιθέσεις, αν ένα άλλο ύφος έξουσίας είχε επικρατήσει στό κυβερνητικό στρατόπεδο, τότε άρχηγός τής Ν.Δ. θά ήταν ό κ. Στεφανόπουλος ή ό κ. Ράλλης. Καί επειδή είναι ή κυβέρνηση πού δίνει τόν τόνο στό πολιτικά πράγματα, είναι αυτή πού ευθύνεται έμμεσα γιά αυτή τήν "ιστορική στροφή" τής δεξιάς». "Ο «κουτσογωργισμός», καταλήγει, γεννάει τόν «μητσοτακισμό» καί τό φαινόμενο δέν έχει τέλος. Είναι άδικο νά άποδίδονται λοιπόν οί παραπάνω ιδιότητες άποκλειστικά στόν κ. Μητσοτάκη; άδικο όχι γιά τόν ίδιον βέβαια, αλλά γιά τούς αντίπαλους του. Καί γιά τόν κοινό νοΰ.

Κάπου στή μέση βρίσκονται όμως καί οί θεομοί. Είναι τάχα ή έκλογή του κ. Μητσοτάκη «έπιλογή ρήξης μέ τούς θεσμούς», όπως λέει τό 'Αντί; "Οχι βέβαια. Είναι έπιλογή δξύτητας, έπιλογή ύποβάθμισης των θεσμών, σύμφωνοι, από μία παράταξη πού ή άντίφασή της είναι ότι τούς σημερινούς θεσμούς τούς έχει ανάγκη αλλά αυτοί συνάμα τήν έμποδίζουν. "Όπως συμβαίνει άλλωστε καί μέ τό ΠΑΣΟΚ. Τί σημαίνει π.χ. γιά τούς ένλόγω θεσμούς ή ρητή δήλωση του κ. Παπανδρέου ότι οί 111 αντιπρόσωποι του λαού αίφνιδίως «έκφυλίστηκαν» ή στάση του άπέναντι στις διαδικασίες στό κοινοβούλιο — στά μέσα μαζικής ενημέρωσης; "Ο, τι περίπου καί ή έκλογή του κ. Μητσοτάκη. Κανείς όμως, μή φανατικά δεξιός έννοείται, δέν διανοήθηκε νά ίσχυριστεί ότι ό κ. Παπανδρέου επέλεξε τή ρήξη μέ τούς θεσμούς.

Κουβέντα γιά «ρήξη» έν προκειμένο θά πεί κινδυνολογία. Θά πεί άμεση άναφορά στήν πρόσφατη δικτατορία, τήν οποία μās τήν έφερε ό κ. Μητσοτάκης, καταπώς λέγεται (πρόκειται βέβαια γιά τή μεγαλύτερη δυνατή υπερίτμηση του κ. Μητσοτάκη, αλλά καί γιά τή μεγαλύτερη δυνατή ύποτίμηση των λόγων καί των διαδικασιών πού έφεραν τή δικτατορία). "Ισοδυναμεί μέ νομιμοποίηση του πρωθυπουργού όταν, στήν έπίθεση κατά του νέου άρχηγού τής Ν.Δ., έμπασε από τό παράθυρο στήν κουβέντα τόν Στρατό, γιά τόν οποίο μās διαβεβαίωσε ότι σήμερα, σέ άντίθεση προφανώς μέ τότε, είναι πι-

στός στό Σύνταγμα, τήν κυβέρνηση καί τό λαό. "Η άνευ λόγου έπίκληση του Στρατού, άπλως δηλαδή γιά λόγους λαϊκής κατανάλωσης, είναι φαίνεται ένα κι ένα γιά τήν εύζωία των περί ών ό λόγος δημοκρατικών θεσμών.

Γι' αυτούς όλους λοιπόν καί γι' άλλους σοβαρούς λόγους, τό ΚΚΕ έσ., αλλά καί τό ΚΚΕ καί άνθρωποι άκόμα προσκείμενοι στό ΠΑΣΟΚ, διαχώρισαν τή θέση τους καί μάλιστα κατήγγειλαν άνοιχτά τά όσα είπε στή Θεσσαλονίκη κατά του κ. Μητσοτάκη ό έκτός έαυτου εύρισκόμενος πρωθυπουργός. Τόσο έντονη ήταν ή αντίδρασή τους πού τό ΠΑΣΟΚ κυριολεκτικά αϊφνιδιάστηκε. "Ισως αυτό νά ένόχλησε καί τό 'Αντί, προκαλώντας του έκδηλη άγανάκτηση: ή παραδοσιακή άριστερά, έγραψε, επέδειξε τή μεγαλύτερη δυνατή «έθελοτυφλία» πού είναι «τό νά άνακηρύξουμε τήν έκλογή Μητσοτάκη ως έσωτερική ύπόθεση τής Ν.Δ. χωρίς ιδιαίτερη σημασία, μιάς καί ούτως ή άλλως τό κόμμα τής άρχουσας τάξης ανεξάρτητα από τό πρόσωπο του άρχηγού του θά άκολουθήσει νομοτελειακά τήν ίδια πολιτική». Διότι ή άριστερά δέν έκανε φυσικά αυτό.

Άπλως άλλου θέλησε νά ρίξει, καί σωστά, τό βάρος της: στή δεξιά, όχι στόν Μητσοτάκη — στό παρόν καί τό άπειρητικό μέλλον τής Ν.Δ., όχι στό παρελθόν του προσώπου — στήν ύπ' αυτόν διαγραφόμενη έπιθετική πολιτική του κατεξοχήν κόμματος τής αστικής τάξης, όχι στήν ήθική του άρχηγού — στήν ευθύνη του ΠΑΣΟΚ, όχι στή δύσκολη θέση του. Κοντολογίς: θέλησε νά δει μέ τά μάτια της, όχι μέ πράσινα γυαλιά ήλίου.

Μπορεί λοιπόν νά συμφωνήσει κανείς, μέ αυτήν όμως πλέον τήν έννοια, ότι ή έπιλογή πού έκανε ή κοινοβουλευτική ομάδα τής Ν.Δ. δέν ήταν δημοκρατική, ούτε καί θά μπορούσε νά είναι. Γιατί ή δημοκρατία της, όποια καί νά 'ναι (καί αν είναι ή δημοκρατία του Μητσοτάκη, τόσο τό χειρότερο), δέν είναι ή δική μας. "Ο τρόπος μέ τόν οποίο επιχειρεί νά τήν άντιμετωπίσει τό ΠΑΣΟΚ έδειξε, περισσότερο κραυγαλέα από ποτέ, ότι ούτε καί του ΠΑΣΟΚ είναι δική μας. Καί ότι έν πάση περιπτώσει ή δημοκρατία του είναι άπείρωσ συγγενέστερη μέ εκείνη τής Ν.Δ., μέ του Μητσοτάκη. "Ισως γι' αυτό ό 'Εφιάλτης νά του 'γινε εφιάλτης.

Ευτυχώς λοιπόν, τό νέο δίλημμα «κόντρα στόν προδότη ή μαζί του» έχει λιγότερες πιθανότητες νά πείσει τόν κόσμο μας — τώρα μάλιστα πού ή 'Αλλαγή δέν βάλτωσε αλλά έχει άποδειχτεί πιά άφ' έαυτής βάλτος — άπ' όσο τό αρχικό πού μās συνέθλιβε επί καιρό. Τό κενό έτσι, στό οποίο ή άριστερά καλείται καί όφείλει νά παρέμβει, μεγαλώνει. Ούτε όμως πρέπει φυσικά καί νά τό ύποτιμήσουμε τό δίλημμα γιατί, καίτοι δέν πείθει τούς άριστερούς, μπορεί κάλλιστα νά μās πνίξει όλους μέ τίς άναθυμιάσεις του. Αυτό πάντως πού άνυπερθέτως πρέπει νά κάνουμε — γιά νά πείσουμε έμείς — είναι νά έγκαταλείψουμε όριστικά πιά τό άπωθημένο μας μέ τήν 'Αλλαγή καί νά οργανώσουμε τόν άπωθημένο άντικαπιταλισμό μας. Αυτή είναι άλλωστε καί ή καταλυτικότερη κριτική σέ πράγματα: αλλά καί σέ πρόσωπα.

Γιώργος Καρράς

Μιά καλή φασολάδα έπιτέλους

"Ο πρωθυπουργός τής χώρας μας αποφάσισε νά πάψει νά άνακατεύει τήν ελληνική κοινωνία σαν φασολάδα μέ τήν κουτάλα των έκλογών. Ξαφνικά ένα βράδυ στις ειδήσεις καταλάβαμε ότι έσβησε τή φωτιά, πέταξε τήν ποδιά καί ή έκλογική φασολάδα έμεινε στή μέση: ούτε ώμή ούτε βρασμένη. Άλλά γιατί;

Στό έκτελεστικό γραφείο κάποιοι είπαν ότι είχε βάλει πολύ νερό στήν κασαρόλα καί ή φασολάδα θά έβγαινε νερόπλυμα. Κάποιοι άλλοι ότι τά φασόλια ήταν λίγα καί ότι θά τούς έβγαινε μικρή μερίδα. Στίς τοπικές οργανώσεις ό καθένας έλεγε τό μακρύ του καί τό κοντό του. "Ενας τύπος μέ χωρίστρα στή μέση είπε ότι ένας ύπουργός πού συμπαθεί τούς γεωργούς βιάστηκε νά βάλει στή φασολάδα πολλά ζαρζαβατικά καί έτσι κατέστρεψε κάθε έννοια τής γνήσιας, παραδοσιακής, ελληνικής, λαϊκής φασολάδας. Αυτός καταψηφίστηκε, ένώ πήραν στά σοβαρά κάποιον άλλον πού έλεγε ότι τό λάδι πού έτοιμαζόταν νά βάλει ό ύπουργός των 'Εσωτερικών γιά νά νοστιμέψουν άλλα καί νά γλιστράνε τά φασόλια μύριζε ταγκίλα. "Ο τελευταίος, λογικά σκεπτόμενος, κατηγόρησε τόν ύπουργό 'Εμπορίου πού του προμήθευσε τό λάδι καί αυτός μέ τή σειρά του τούς μεγαλεμπόρους. "Ετσι έξαγέληκαν νέες παροχές στους άγροτικούς συνεταιρισμούς ώστε νά άντεπεξέλθουν στόν άνταγωνισμό των μεγαλεμπόρων. Κάποιοι δξύδερκεϊς παρατήρησαν τή μετατόπιση των προτιμήσεων του ελληνικού λαού πρós τήν μπριζόλα, καί τό άνέφεραν στόν 'Αρχηγό. Άμέσως άνακοινώθηκαν μέτρα ένίσχυσης των κτηνοτροφικών συνεταιρισμών καί καταπολέμησης των λύκων.

Οί παρεμβάσεις στήν πρωθυπουργική φασολάδα έδωσαν τήν εύκαιρία στό ΚΚΕ νά καταγγείλει τίς παρεμβάσεις του ιμπεριαλισμού στό λαϊκό δαιτολόγιο. "Η ήγερσία τής Νέας Δημοκρατίας έπαθε πεπτικές διαταραχές καί άποσύρθηκε πρós στιγμής από τό πολιτικό προσκήνιο. "Ενώ κάποιοι άλλοι στό ίδιο κόμμα έτριβαν σαρκαστικά τά χέρια τους σκεφτόμενοι «ούτε ποτάμια σόδας δέν σέ σώνουν, ψηλέ».

Μέσα στόν παροξυσμό τής πεπτικής καί πολιτικής άναταραχής, ό πράσιнос άρχοντας δήλωσε: «Φάτε κάτι πρόχειρο». "Ετσι έσβησε τή φωτιά, πέταξε τήν ποδιά, στράφηκε στους στενούς συνεργάτες του καί τούς είπε: «Ο.Κ. boys, πάμε νά τσιμπήσουμε κάτι, ή γενική δοκιμή τελείωσε».

Π.Π.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΝΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟ
ΤΗΣ ΔΡΑΧΜΗΣ ΣΤΗΝ ΕΝΜ

Μιά Μονάδα δέν είναι Σύστημα

Ἡ δραχμή θά συνυπολογίζεται στό ἐξῆς γιά τόν προσδιορισμό τῆς ἀξίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Νομισματικῆς Μονάδας (ΕΝΜ), πράγμα πού προβλεπόταν ἀπό τή συμφωνία γιά τήν ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας στήν ΕΟΚ καί πού δέν μπορούσε νά μήν προβλέπεται μιά καί ἡ Κοινότητα χρησιμοποιεῖ ἑνιαία μονάδα γιά τήν ἐκτίμηση καί ἐκτέλεση τῶν ἐσόδων καί ἐξόδων τῆς. Δέν συνέβη δηλαδή τίποτε τό ἰδιαίτερα σπουδαῖο τό περασμένο Σαββατοκύριακο, ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἡ εἰσοδος τῆς δραχμῆς ἐπιταχύνθηκε γιά κάμποσους μήνες (προβλεπόταν γιά τήν 1.1.86).

Ἄλλοι ὅμως παρακολουθοῦν ἀπό πῶς κοντά τά κοινοτικά θέματα ἔνωσαν κάποια ἐκπλήξη ὅταν ἀνακοινώθηκε ἡ εἶδηση ἀπό τήν ΕΡΤ. Γιατί δόθηκε ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ δραχμή θά εἰσαγόταν στό Εὐρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) πού εἶναι ἄλλο πράγμα καί πού γι' αὐτό προκάλεσε καί συγχύσεις στόν τύπο καί περιττές ἐρωτήσεις στήν κυβέρνηση. Τό ΕΝΣ (δές καί *Δεκαπενθήμερο Πολίτη* τεύχ. 16, 1.6.84), θά ὑποχρέωνε τήν ἑλληνική κυβέρνηση, πέρα ἀπό τή συμμετοχή τῆς δραχμῆς στήν ΕΝΜ, νά διατηρεῖ σταθερή τήν ἰσοτιμία τῆς δραχμῆς μέ τά ἄλλα εὐρωπαϊκά νομίσματα, μέσα σέ κάποια ὄρια ἐπιτρεπτῆς διακύμανσης. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει φυσικά ὅτι ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἔχει τίς συναλλαγματικές

δυνατότητες νά ἐπεμβαίνει στήν «ἀγορά» καί, πουλώντας ἢ ἀγοράζοντας δραχμές ἐναντί ξένου συναλλάγματος, νά διατηρεῖ αὐτήν τήν ἰσοτιμία. Προβλέπεται δέ καί δυνατότητα βραχυχρόνιου δανεισμοῦ τῆς ἀπό τό ΕΝΣ γιά νά μπορεῖ νά ἀσκεῖ τέτοια πολιτική.

Πέρα δέ ἀπό αὐτή τήν «τεχνική» παρέμβαση, ἡ εἰσοδος τῆς δραχμῆς στό ΕΝΣ θά σήμαινε συγκεκριμένα σήμερα καί κάποια ἑναρμόνιση τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς μέ ἐκείνες τῶν ἄλλων χωρῶν-μελῶν, μεγαλύτερη νομισματική πειθαρχία καί ἀσφαλῶς κάποιες δόσεις λιτότητας. Γιατί τά νομισματικά δέν εἶναι ἀπλῶς τεχνικά θέματα. Μεταφράζουν, ἔστω καί μέ διαθλασμένες διασυνδέσεις, τίς οἰκονομικές ἐξελίξεις. Πρόσφατο παράδειγμα ἡ Γαλλία, ὅταν πρῖν ἀπό λίγους μήνες ὑπῆρχε τό θέμα τῶν νέων προσανατολισμῶν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ὅσοι, λοιπόν, ἐννοοῦσαν μιά πῶς «αὐτοκεντρομένη» γαλλική πολιτική, ὑπονοώντας καί κάποιες δόσεις προστατευτισμοῦ ἢ μεμονωμένες (δηλαδή ἄσχετες ἢ ἐχθρικές πρὸς τίς κοινοτικές) ἐπιλογές ἐπενδύσεων, χορηγήσεων κ.λπ., ζήτοῦσαν παράλληλα (καί... λογικά) τήν ἐξοδο τῆς Γαλλίας ἀπό τό Εὐρωπαϊκό Σύστημα (ἐνῶ βέβαια τό φράγκο θά ἐξακολουθοῦσε νά συνυπολογίζεται στήν ΕΝΜ). Κέρδισε ἡ ἀντίθετη ἀποψη, καί ἡ γαλλική οἰκονομική

πολιτική ἑναρμονίστηκε περισσότερο μέ τίς κοινοτικές (πού δέν παύουν φυσικά νά ἔχουν τίς ἀντιφάσεις τους) ἐπιλογές.

Ἐπομένως ἡ σημασία πού δόθηκε στήν εἶδηση περί εἰσαγωγῆς τῆς δραχμῆς στήν ΕΝΜ ἦταν μᾶλλον ὑπερβολική. Ἡ Ἑλλάδα προέβη σέ μιά συμφωνημένη ἀπό παλιά ἐνέργεια. Καί βέβαια κάποια «τριβή» τῆς δραχμῆς μέ τίς διεθνείς ἀγορές (ἀφοῦ τά διεθνή δάνεια σέ ΕΝΜ θά περιλαμβάνουν πιά καί ἕνα ποσοστό σέ δραχμές — συνολικά κοντά στά 3,5-4 δισ. τό χρόνο) ἀποτελεῖ καινούριο στοιχεῖο. Καί βέβαια ἡ ἀπόφαση δέν ἔχει ἀντικοινοτικό χαρακτήρα καί ἐπιτρέπει νά ἐκφράζεται ἡ γνώμη ὅτι τό μέτρο στοχεύει στή μεγαλύτερη σύγκλιση τῆς ἑλληνικῆς μέ τίς κοινοτικές οἰκονομίες. Ὅμως οἱ μεγάλες ἐπιλογές μέ τίς σημαντικές ἐπιπτώσεις ἀνήκουν σέ ἕνα μακρινό μέλλον. Στό κάτω κάτω οὔτε καί ἡ Μεγάλη Βρετανία μέτεχει στό ΕΝΣ, γιά λόγους βέβαια διαφορετικούς, μεταξὺ ἄλλων καί γιατί ἐπιμένει νά διατηρεῖ τήν ψευδαἰσθηση τῆς μεγάλης δύναμης.

Ἀποφάσεις ρουτίνας, περιττές (καί γιά ἕνα διάστημα ἀνακριβείς) φανφάρες. Ἔτσι θά πᾶμε γιά ἐκλογές;

Μιχάλης Παπαγιαννάκης

ΕΚΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ ΓΑΛΛΙΑ: ΚΑΙ ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ

Τό τέλος του 'Αριστοφάνη

- «Δέν αντιμετώπιζον τά μεγάλα προβλήματα πού άφορούν τή ζωή των Γάλλων»: 62% των έρωτηθέντων
- «Δέν λένε τήν άλήθεια»: 82% των έρωτηθέντων
- «Κερδίζουν πολλά λεφτά»: 55% των έρωτηθέντων.

Συμπέρασμα: 'Η εικόνα των πολιτικών στη γαλλική κοινή γνώμη «είναι καταστροφική».

Ανάμεσα στις άλλες απαντήσεις σε μία έρευνα* γιά τή γνώμη πού έχουν οι Γάλλοι γιά τους πολιτικούς και τά πολιτικά, οι τρεις πρώτες είναι αυτές καθεαυτές άνησχητικές. Και γίνονται άκόμα περισσότερο άν συνδυαστούν με τίς δύο λέξεις — συνθήματα πού λάνσαρε ό νέος Γάλλος πρωθυπουργός: «Συσπείρωση» και «έκμοντερνισμός».

Ας τά πάρουμε όμως με τή σειρά (άν μπορεί νά υπάρξει «σειρά» γι' αυτά τά πράγματα).

1. Τό «τέλος» τής πολιτικής

Η υπερπολιτικοποίηση πού είδε καινούριο φώς στη Γαλλία μετά τόν Μάη του 1968 μετουσιώθηκε σιγά σιγά σε ένα είδος μονομερούς οργανωτικής μανίας. Κάθε ιδέα — έστω και νέα — θέλησε νά γίνει κόμμα, ενώ τά υπάρχοντα κόμματα τής άριστερας θέλησαν άπλώς νά κομματικοποιήσουν τίς νέες άριστερές ιδέες.

Αυτός ό φορμαλιστικός τρόπος αντιμετώπισης του κινήματος του '68 — αυτής τής βαθιάς αλλαγής σε πολλά ζητήματα νοοτροπιών και σχέσεων άλλά και τής πολιτικής σκέψης, όπως είναι γνωστό — ήταν έπόμενο νά εξασθενήσει όσους πίστεψαν ότι οι πολιτικές μορφές από μόνες τους άρκοον νά δώσουν πνοή σε κοινωνικές ιδέες.

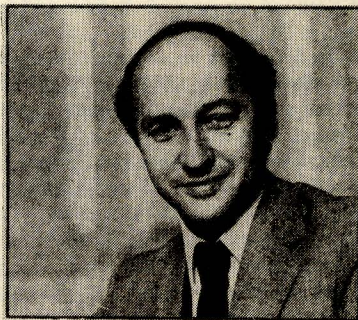
Σέ δεύτερη φάση όμως δυνάμωσε ή αντίληψη ότι οι κοινωνικές ιδέες μπορούν, πάλι από μόνες τους — σάν μανιτάρια — όχι μόνο νά φυτρώνουν άλλά και νά επιζήσουν. Έτσι χωρίς άριστερά. Η «μοντερνιστική» δεξιά τήν εποχή του Ζισκάρ ντ' Έστέν προσπάθησε — με τή βοήθεια τής «νέας φιλοσοφίας» — νά διακηρύξει τό τέλος όλων των ιδεολογιών, ή τής 'Ιδεολογίας. Σαγηνευτικό πυροτέχνημα γιά πολλούς διανοούμενους — μαρξιστές, νεομαρξιστές ή μη — ή άπόρριψη των ιδεολογιών έγινε νέα ιδεολογία τής άπόρρι-

ψης τής πολιτικής. Και αυτό σε ευρύτερη βάση, σε «τηλεοπτική» βάση θά 'λεγα. Η άπολιτικότητα έγινε καθημερινή άρετή «όλου του κόσμου».

Τόν Μάη του 1981 βγαίνει ό Μιτεράν και ζητά πίστωση χρόνου, μιά «κατάσταση ευνοϊκής άναμονής» πρίν τήν πολιορκία ώστε νά προλάβει νά λύσει τά προβλήματα πού άφησε ή διακυβέρνηση τής δεξιάς. Και τότε έγινε πιστευτό ότι πράγματι, ό κόσμος περίμενε και ότι χάρη δόθηκε.

Σέ συνάρτηση βέβαια με αυτά πού ή τότε άριστερή κυβέρνηση Μορουά έκανε — ή δέν έκανε — γιά νά κάμψει άνεργία και πληθωρισμό, άλλά και πέρα άπ' αυτά, σήμερα, τρία χρόνια μετά, τά πράγματα εμφανίζονται κάπως διαφορετικά. Τελικά ή «χάρη» — πού γιά πολλούς πολιτικοποιημένους λειτούργησε συνειδητά — πήρε τό πρόσωπο τής αδράνιας. Δέν έπρόκειτο γιά άναμονή άλλά γιά σάστιμα ή άδιαφορία.

Τό «τέλος τής πολιτικής», ιδεολόγημα τής δεξιάς επί Ζισκάρ, πού δέν άπαντήθηκε παρά με άρχαϊκό τρόπο από τους σοσιαλιστές και τους κομμουνιστές (άν άπαντήθηκε) φάνηκε ότι βρήκε εύφορο έδαφος άκόμα και σε έκλογείς του Σοσιαλιστικού Κόμματος όπως και του ΚΚΓ.

2. 'Ο «έκμοντερνισμός»

Ο πολιτικός λόγος δέν άρκεσε φυσικά γιά νά πείσει πώς είναι δυνατόν νά υπάρχουν περισσότεροι άνεργοι από πρίν, ούτε πώς είναι δυνατόν βασικές αλλαγές και μόνιμα αίτήματα γιά άλλη παιδεία ή ιατρική περιθαλψη νά μήν προχωρούν. Η παραίτηση τής κυβέρνησης Μορουά σήμανε άκριβώς αυτό: όχι τήν άποτυχία του συγκεκριμένου πολιτικού λόγου (λιγάκι άπαρχαιωμένου, είναι άλήθεια...)

και τήν άντικατάστασή του από έναν διαφορετικό πολιτικό λόγο, άλλά τήν άντικατάσταση αυτού καθεαυτού του πολιτικού λόγου. Κάθε πολιτικού λόγου.

Η συνειδητή αυτή επιλογή (στό πρόσωπο του Λοράν Φαμπιούς) έκφράστηκε και διαφορετικά. Ο έκμοντερνισμός έγινε τό πρώτο ουδέτερο σύνθημα. Και φυσικά ό έκμοντερνισμός είναι τό πρόβλημα: γιάτί άφορά τήν οικονομία, γιάτί άφορά τήν άνεργία, γιάτί άφορά τίς τεχνικές επιτεύξεις άλλά και τή φιλοσοφική και πολιτική στάση άπέναντι στα πράγματα.

Αλλά ή διαχείριση του νόηματος και των επιπτώσεων του έκμοντερνισμού είναι θέμα πολιτικής επιλογής. Γι' αυτό και τό ότι ή σημερινή γαλλική πολιτική (κυβερνητική) έξουσία, διάλεξε τόν έκμοντερνισμό σάν σύνθημα, άλλά σάν ουδέτερο υπερπολιτικό σύνθημα, δείχνει τί είδους πολιτική επιλογή έγινε γιά τό άμεσο τουλάχιστον μέλλον, μέχρι τίς έκλογές του 1986.

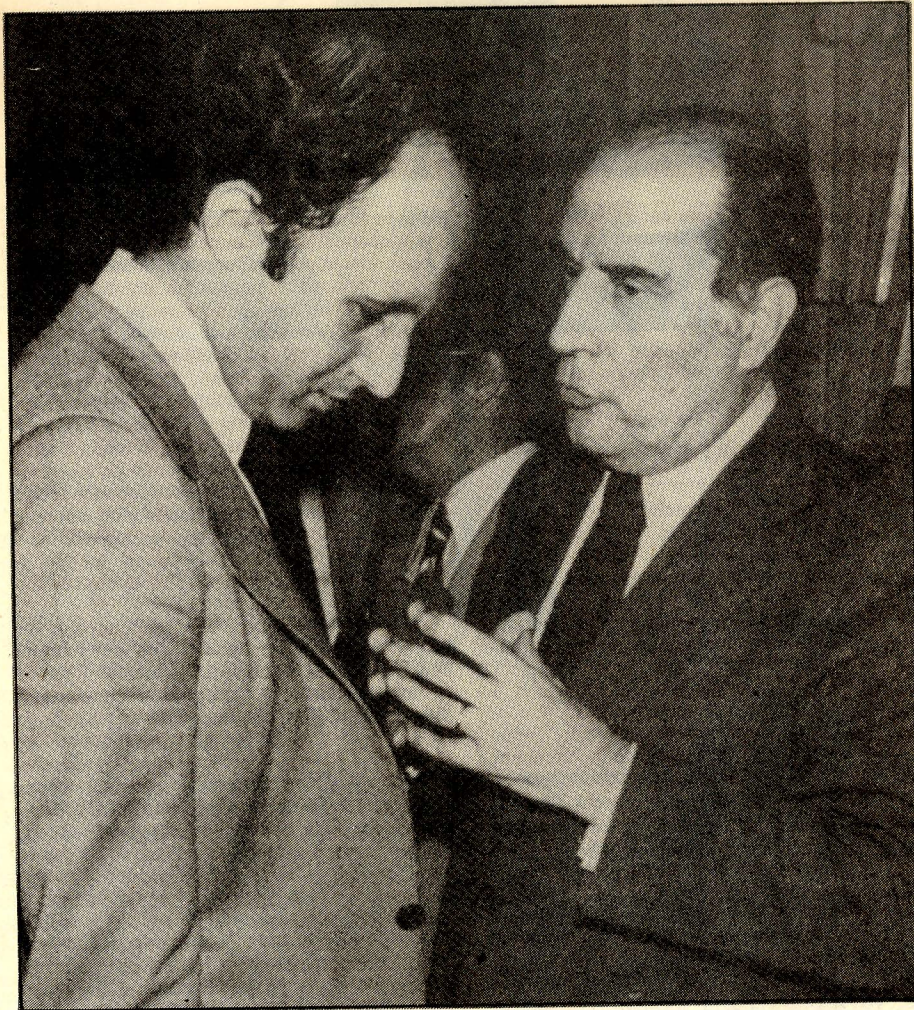
Ο μύθος τής τεχνολογίας (και όχι ή πραγματικότητά της, ή επαναστατική πραγματικότητά της) πού λειτουργεί σήμερα όπως ο μύθος τής φύσης χθές, διάρθρωσε τόν λόγο του «έκμοντερνισμού». Κι έγινε αυτός ό τελευταίος υπερπολιτική φαντασίωση. Τό σενάριο με λίγα λόγια είναι αυτό: Ο έκμοντερνισμός είναι ή μόνη λύση γιά νά συναγωνιστεί ή Γαλλία τίς ΗΠΑ και τήν 'Ιαπωνία. Αλλά έκμοντερνισμός σημαίνει θυσίες άφου θά πρέπει νά κλείσουν ή νά άνανεωθούν οι βιομηχανίες/βιοτεχνίες παλαιού τύπου. Θυσίες σημαίνει άνοχή τής άνεργίας κ.λπ. Δηλαδή κατανόηση και ύπομονή. Μ' αυτό καλύφθηκε ό συνδικαλισμός... Ποιός μπορεί όμως νά κάνει τόν έκμοντερνισμό; Όχι βέβαια οι πολιτικοί άλλά οι τεχνικοί. Τεχνικοί: Αθροπιστές, πιθανόν, τέρατα έξυπνάδας σίγουρα πού δέν πτοούνται από τά κινήματα και τίς λαϊκές διεκδικήσεις άλλά ύπομονετικά έτοιμάζουν τό νέο θαύμα. Περιμένετε.

3. 'Η συσπείρωση

Έξου και ή «συσπείρωση». Ο «τεχνικός» Φαμπιούς ζήτησε τή συσπείρωση όλων των τάξεων σ' αυτή τή δύσκολη στιγμή και ύποσχέθηκε νά άνταμείψει όλους, πλούσιους και φτωχούς, με μείωση των φόρων μετά τό 1985. «Τά ύψηλά εισοδήματα (...) μπορούν νά καταλάβουν και νά μοιραστούν τήν άλληλεγγύη άλλά συγχρόνως δέν πρέπει νά αποθαρρυνθούν. Και είναι άπόλυτα λογικό όταν κανείς δουλεύει — θά 'λεγα όταν πεθαίνει στη δουλειά (...) όταν κανείς έχει σημαντικότητες ευθύνες, νά άνταμείβεται άνάλογα με τίς προσπάθειές του. Γι' αυτό και (...) ή μείωση των φόρων θά άφορά όχι μόνο τους μικρούς και μεσαίους φορολογούμενους άλλά και τους ύψηλούς φορολογούμενους». (Συνέντευξη στην εφημερίδα *Le Monde*, 7.9.84).

Ο Φαμπιούς δέν είναι έξω από τά πράγματα. Ξέρει, όταν ζητά συσπείρωση όλων και άνάλογη άνταμοιβή πλούσιων και φτωχών, ότι άνταποκρίνεται σε μιá κατάσταση πολιτικής αστάθειας γενικευ-

* Έρευνα ειδικευμένου ίνστιτούτου γιά τήν εφημερίδα *Le Monde*. Δημοσιεύθηκε στις 5.9.84.

μένης, συμπληρωμένης με έναν έκτασιασμό για το επερχόμενο θαύμα που θά φέρει ο τεχνολογικός εκμοντερνισμός. Η «συσπείρωση» βασίζεται στο «τέλος της πολιτικής», όχι όμως στο όνομα των ριζών και του έθνους ή της επανάστασης του 1789 ή της Αντίστασης (αυτά τὰ λέει ο Μιτερνάν σαν έθνεγέρτης), αλλά στο όνομα του μέλλοντος και πιθανώς του κρυφού όνειρου του τέλους του προλεταριάτου.

Αλλά δέν πρόκειται για τό θεμιτό όνειρο της κατάλυσης των τάξεων όταν θά φτάσουμε κάποτε στο σοσιαλισμό. Πρόκειται για άμεσο ύπολογισμό, πού κρίνει ότι μπορεί νά ειπωθούν δεξιά λόγια από ψηφισμένα άριστερά στόματα χωρίς νά δημιουργηθεί σόκ.

Η έρευνα της *Le Monde* για τή γνώμη πού έχουν οι Γάλλοι για τους πολιτικούς δείχνει ότι ο ύπολογισμός δέν είναι λάθος. Οι πολιτικοί (κάθε παράταξης, και αυτό είναι σημαντικό) θεωρούνται ψεύτες, άδιάφοροι για τὰ προβλήματα του λαού και «άδικα πλούσιοι». Και παρόλο πού ο Φαμπιούς τονίζει τήν άνησυχία του γι' αυτήν τή γνώμη, βασίζεται όμως σ' αυτήν για τήν προώθηση «τεχνικών» λύσεων πού τουλάχιστον έχουν τήν κομψότητα της αντικειμενικότητας και της επιστημονικότητας. Αφού «καταλύθηκαν» οι τάξεις, άπολύθηκαν οι πολιτικοί.

4. Τό τέλος του Άριστοφάνη

Ο φόβος του φαύλου πολιτικού όταν γίνεται λαϊκός και ο πολιτικός - λαϊκό φόβητρο ξέρουμε τί έδωσε στο παρελθόν. Η άπόρριψη του πολιτικού είναι και ή άπόρριψη της πολιτικής και τό τέλος του πολιτή, όταν «*πολίτης όρίζεται τῶ μετέχειν κρίσεως και άρχής*».

Αλλά τό κραυγαλέα άντιφατικό φαινόμενο, πού δέν πρέπει βέβαια νά ξεφρνιάζει, παρουσιάζει τόν ίδιο κίνδυνο. Από τή μιά: Η θερμή άνδροπρεπής πολιτικολογία και προσωποποιημένη μάχη άνδρών (κυρίως!) πού συρρικνώνει τόν πολιτικό λόγο και σκέψη μπρός σέ άπαυδισμένους, άλαλάζοντες όμως σέ στάδια και κλατείες άκροατές πού περιμένουν: ποιος θά νικήσει;

Από τήν άλλη: Η ψυχρή ουδέτερη τεχνική όρολογία πού άντικαθιστά τόν πολιτικό λόγο και σκέψη και έτοιμάζει τό θαύμα μπρός σέ άπαυδισμένους, σωπηρούς όμως μοναχικούς τηλεθεατές πού περιμένουν: τί θά νικήθει;

Γι' αυτό και τό θέατρο κινδυνεύει. Γιατί είτε με τόν ένα «θερμό» (μεσογειικό) είτε με τόν άλλο «ψυχρό» (βόρειο) τρόπο, άν τὰ πράγματα συνεχίσουν έτσι δέν θά μπορούμε πιά νά γελάμε (έκτός άπ' τις χοντράδες. Και άν...) με τὰ (πολιτικά) άστεία του Άριστοφάνη. Έκείνος άπευθυνόταν σέ πολίτες.

Γιάννης Τσιώμης

ΤΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΣΤΗ ΧΙΛΗ

Για δεύτερη χρονιά έφέτος έπανελήφθησαν στή Χιλή αίματηρές συγκρούσεις μεταξύ άστυνομίας και διαδηλωτών ενώ πλησίαζε τήν περασμένη εβδομάδα ή ένδέκατη επέτειος του πραξικοπήματος του Πινοσέτ. Ο μέχρι στιγμής θλιβερός άπολογισμός των συγκρούσεων αυτών, οι όποιες ήταν κατά γενική όμολογία πληθέςτερες και βιαιότερες παρά ποτέ, είναι άμέτρητοι τραυματίες και έννέα νεκροί μεταξύ των όποιων και ο Γάλλος ιερέας Άντρέ Ζαρλάν. Η κηδεία του Ζαρλάν στή μητρόπολη του Σαντιάγο ύπήρξε, με τή μετατροπή της σέ πολιτική διαμαρτυρία και με τή συμμετοχή για πρώτη φορά του άνώτατου χιλιανού κλήρου σέ λαϊκό κίνημα, τό άποκορύφωμα των εκδηλώσεων κατά της δικτατορίας.

Θά ήταν σφάλμα όμως νά έρμηνεύσει κανείς τὰ γεγονότα αυτά ως δείγμα της πολιτικής δυναμικότητας του άντιδικτατορικού μετώπου. Συγκρίνοντάς τα με τό κίνημα διαμαρτυρίας έδώ και ένα χρόνο, δέν μπορεί κανείς νά μή διαπιστώσει μία σημαντική διαφορά: οι φετινές συγκρούσεις είχαν μέν πίο βίαιο αλλά και πίο άυθόρμητο χαρακτήρα άπ' ό,τι πέρσι, όταν για πρώτη φορά μετά από 10 χρόνια αίφνιδιάστηκε ή χούντα από ένα κύμα καλά προετοιμασμένων διαμαρτυριών υπό τήν ήγεσία του συνδικαλιστή Σεγκουέλ, οι όποιες έπεκτάθηκαν με μηνιαίο ρυθμό από τό Μάιο ως τό Σεπτέμβριο. Από τήν άλλη πλευρά, ένδεικτικό είναι τό γεγονός ότι τή φορά αυτή ή παρουσία της εκκλησίας είναι έντονα αισθητή. Άς μήν ξεχνάμε ότι πρόκειται για τήν ίδια καθολική εκκλησία, ή όποία τήν ίδια στιγμή μαινεται από τή μιά κατά της κυβέρνησης της Νικανόργουας, ύποστηρίζει από τήν άλλη τόν Ντουάρτε στο Σάν Σαλβατόρ και έχει έξαπολύσει γενικά δογματική έκστρατεία κατά της λεγομένης «Θεολογίας της άπελευθέρωσης» στή Λατινική Άμερική.

Η στάση της εκκλησίας ύπέρ του λαϊκού κινήματος στή Χιλή είναι ένδειξη για τό ποιά πολιτική δύναμη υπερισχύει τή στιγμή αυτή στο λαϊκό κίνημα. Πρόκειται χωρίς άμφιβολία για τους Χριστιανοδημοκράτες και μάλιστα για τήν άκροδεξιά πτέρυγα τους με έπικεφαλή τόν άλλοτε ύπουργό Οικονομικών υπό τήν προεδρία του Φρέι, Ζαλντίβαρ. Ο Ζαλντίβαρ, ο όποιος είναι και πρόεδρος της Διεθνούς Ένώσεως Χριστιανοδημοκρατών, όχι μόνο άρνείται κάθε συνεργασία με τὰ προοδευτικότερα κόμματα της αντίστασης, όπως τουλάχιστον ο νύν πρόεδρος των Χριστιανοδημοκρατών και ένδοκομματικός του αντίπαλος Βαλντές, αλλά και είχε προσπαθήσει μέχρι πριν τὰ προ-

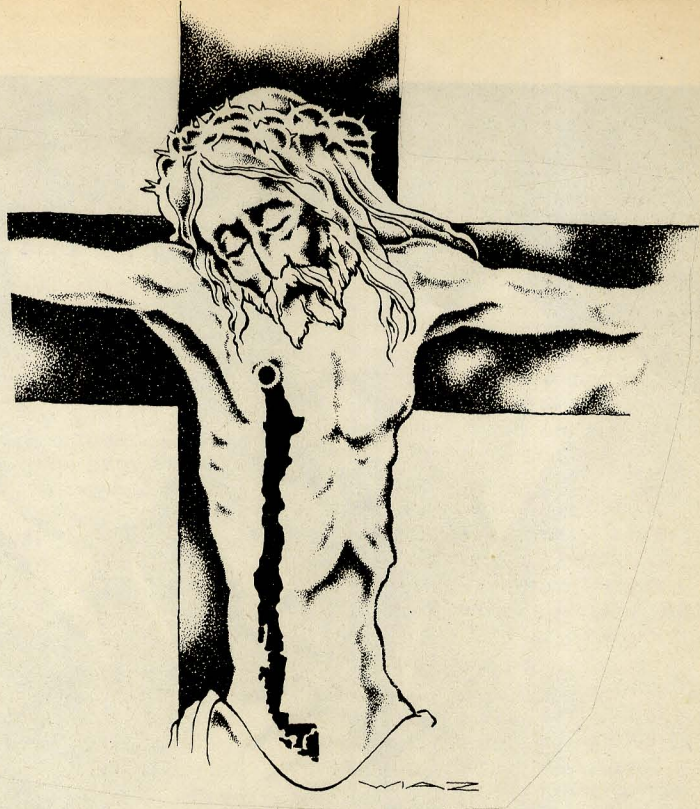
σφατα γεγονότα νά εφαρμόσει μία πολιτική «γέφυρα» μέ τή χούντα. (Πράγματα και πρόσωπα κάτι μās θυμίζουν). Ή συμμετοχή του στίς διαμαρτυρίες τής προπερασμένης εβδομάδας και ή σύλληψη του από τήν αστυνομία Ίσως αναχαιτίσουν τίσ προσπάθειες αυτές.

Δύο είναι κυρίως τά αίτια για τή διαφορά τής φετινής κατάστασης στή Χιλή από τήν περυσινή: 1) Ή ισορρόπηση του κλονισμένου καθεστώτος Πινοσέτ στό χρόνο πού πέρασε και 2) οί εσωτερικές μεταβολές πού επήλθαν στό ίδιο χρονικό διάστημα στό χώρο τής αντίστασης.

Τόσο ή εξασθένηση τής θέσης τής χούντας και του Πινοσέτ προσωπικά, όσο και ή λαϊκή εξέγερση τό καλοκαίρι του 1983 οφείλονταν στήν παταγώδη άποτυχία τής οικονομικής πολιτικής, τήν όποία είχε υιοθετήσει τό καθεστώσ ακολουθώντας τίσ συμβουλές των περιβόητων "Chicago Boys", τής μονεταριστικής δηλαδή οικονομικής σχολής του Σικάγου υπό τον Μίλτον Φρίντμαν. Ή πολιτική αυτή οδήγησε τό 1983, μετά από ένα βραχύβιο και τεχνητό «φούντωμα» τής οικονομίας στά μέσα τής δεκαετίας του '70, σ' έναν έκπληκτικό πληθωρισμό άνω των 1.000%, στήν καταστροφή τής ντόπιας βιομηχανίας και σέ υπερβολική χρέωση του κράτους. Πιεζόμενος τόσο από τήν άναταραχή στό λαό όσο και από τό βιομηχανικό και άγροτικό κεφάλαιο, ό Πινοσέτ αναγκάστηκε νά κάνει τό περασμένο φθινόπωρο όρισμένες «υποχωρήσεις», οί όποιες είχαν βέβαια διακοσμητικό χαρακτήρα και μόνο. Θέλοντας νά κερδίσει χρόνο, όνόμασε ύπουργό Έσωτερικών τον άκροδεξιό πολιτικό Χάρπα, ήγέτη του Έθνικού Κόμματος, ό όποιος έγκαινίασε μία πίο εϋκαμπτη πολιτική άπέναντι στα κόμματα τής δεξιάς επιτρέποντας τήν επάνοδο όρισμένων προσφύγων — μεταξύ των όποιων και του Ζαλντίβαρ — και προτείνοντάς τους πολιτικό διάλογο.

Προσελκύοντας πράγματι για ένα όρισμένο χρονικό διάστημα μία μερίδα των Χριστιανοδημοκρατών (άναφέραμε ήδη τήν περίπτωση Ζαλντίβαρ), οί όποιοί πίστευαν ότι θά μπορούσαν νά αντικαταστήσουν σταδιακά τον Πινοσέτ ή τουλάχιστον νά αναλάβουν κατά τό τουρκικό μοντέλο τήν πολιτική διαχείριση υπό τήν έποπτεία του, ό Χάρπα πέτυχε νά επιφέρει άναστάτωση στους κόλπους τής ήδη εϋθραυστης «Δημοκρατικής Συμμαχίας», ή όποία μόλις είχε συσταθεί γύρω από τό Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα και ή όποία συμπεριλαμβάνει τά υπόλοιπα δεξιά και κεντροδεξιά κόμματα.

Λαμβάνοντας ύπόψη ότι τόσο οί προοδευτικότερες πτέρυγες των σοσιαλιστών όσο και τά κόμματα τής "Unidad Popular" είχαν αποκλειστεί από τή συμμαχία αυτή και αποτελούν έτσι ανεξάρτητα μπλόκ τής αντίστασης, μπορεί κανείς νά σχηματίσει μία εικόνα του βαθμού διαίρεσης και άσυμφωνίας πού επικρατεί σήμερα στίς γραμμές των αντιπάλων του Πινοσέτ. Από τήν άλλη πλευρά δέν φαίνεται προς στιγμήν ούτε μέσα στό στρατό νά ύ-

πάρχει ή δύναμη εκείνη πού θά μπορούσε νά τον ανατρέψει. Ναι μέν ναυτικό και άεροπορία τηρούν μία κάποια «άπόσταση άσφαλείας» από τίσ μεθόδους εξάσκησης τής εξουσίας, αλλά έτσι κι άλλιώς δέν ελέγχουν τό κέντρο της, τό όποιο βρίσκεται άποκλειστικά στα χέρια του στρατού και τής μυστικής αστυνομίας DINA.

Τέλος, ενώ φυσικά δέν θά πρέπει κανείς νά περιμένει μία πρωτοβουλία των ΗΠΑ μέ στόχο τον εκδημοκρατισμό, μία και δέν ύπάρχει τίποτα και κανείς νά τήν

ώθησει προς τήν κατεύθυνση αυτή, όπως ίσχυε άλλοτε για τή Δυτική Ευρώπη στήν περίπτωση των νοτιοευρωπαϊκών δικτατοριών, λίγες έλπίδες μπορούν νά στηριχτούν στό παράδειγμα τής γειτονικής Αργεντινης. Όσο και αν οί εκεί εξελίξεις αποτελούν άκτίνα έλπίδας για τό χιλιανό λαό, ως μήν ξεχνάμε ότι για ένα χρονικό διάστημα ακόμα και οί δικτατορίες διδάσκονται από παραδείγματα.

Λευτέρης Ρουσσος

25 ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Μέ βιβλία, χιλιάδες βιβλία.
Ίστορικά, Λογοτεχνικά, Πολιτικά,
Οικονομικά, Λεξικά κ.ά., από 25 δρχ.

ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ

Άριστοτέλους 4 — Έγνατίας 150

ΤΟ ΚΑΤΩ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Άριστοτέλους 6 τηλ. 271853

ΤΑ ΤΡΙΑ ΜΕΓΑΛΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Ἡ ἔρευνα στά δόντια τῆς πολιτικῆς βούλησης

Δέν θά σταθοῦμε καθόλου στήν «ἀντιδημοκρατική μεθόδευση» μέ τήν ὁποία προωθήθηκε τό νομοσχέδιο γιά τήν ἔρευνα στή Βουλή. Μπορεῖ βέβαια νά μή ρωτήθηκαν οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἐνδιαφερόμενων φορέων, αὐτό ὅμως πολύ λίγο ἀλλάζει ὡς πρὸς τήν οὐσία: οἱ ἀπόψεις τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά τήν ἔρευνα ἦταν γνωστές στοὺς πάντες — καί τουλάχιστον σέ κείνους πού ἀσχολοῦνταν μέ τό θέμα ἤδη πολύ πρὶν ἀπό τίς ἐκλογές τοῦ 1981.

Ὅλοι ὅσοι γνώριζαν τήν ἰδεολογία τοῦ ΠΑΣΟΚ περὶ «παιδείας καί ἔρευνας στήν ὑπηρεσία τοῦ λαοῦ καί τοῦ τόπου», ὅσοι εἶχαν ἀκούσει τά σχέδια γιά τήν «ύλοποίηση» τῆς ἰδεολογικῆς αὐτῆς ἐπιταγῆς μέσω ἐθνικῶν φορέων παιδείας ἢ ἔρευνας μέ τή συμμετοχή τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, τῆς ΓΣΕΕ καί γενικά τῶν «παραγωγικῶν τάξεων», τοῦ κράτους καί — χαρακτηριστικά — τῶν ἐνδιαφερόμενων ἐπιστημόνων, θά πρέπει μᾶλλον νά ἐνωσαν ἀνακούφιση πού τό ΠΑΣΟΚ ἔχει ἔκτοτε βάλει ἀρκετό νερό στό κρασί του.

Πράγματι, ὁ κ. Ραπατοῦλιας π.χ. σέ ἄρθρο του στό *Βῆμα τῆς Κυριακῆς* διαχωρίζει τουλάχιστον τήν ἔρευνα στά Πανεπιστήμια ἀπό ἐκείνη στά ἐρευνητικά ἰδρύματα. Ἡ πρώτη θά πρέπει, λέει, νά εἶναι «ἐλεύθερη». Ἡ ἔρευνα στά δεύτερα, μιά καί ἐδῶ δέν τίθεται θέμα αὐτονομίας, ἀφοῦ τά ἐρευνητικά κέντρα δέν εἶναι θεσμοί ἀλλά ἰδρύματα πού φτιάχνονται ἀπό τό κράτος καί ἐξαρτῶνται ἀπό αὐτό, θά πρέπει νά εἶναι «ἐν διατεταγμένῃ ὑπηρεσίᾳ».

Σέ ἓνα πολύ γενικό ἐπίπεδο θά μπορούσε κανεῖς νά μήν ἔχει ἀντίρρηση σέ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τόν διαχωρισμό, ὁ ὁποῖος γιά τό ΠΑΣΟΚ μοιάζει ὡς τό τελευταῖο ὄριο ὑποχώρησης πού ἀντέχει ἡ ἰδεολογία του.

Γιατί πράγματι, τό ΠΑΣΟΚ πολύ γρήγορα ἐγκατέλειψε τά περὶ συμμετοχῆς τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης καί τῶν παραγωγικῶν τάξεων στά κέντρα λήψης ἀποφάσεων γιά τήν ἔρευνα, τήν κοινωνικοποίησή της δηλαδή. Δέν ἐγκατέλειψε ὅμως τήν ἰδέα ὅτι ἡ ἔρευνα παραγγέλλεται καί ἐκτελεῖται. Ἀντικατέστησε λοιπόν τήν κοινωνικοποίηση μέ τήν κρατικοποίηση. Εὐέλκτα εἰδικά ὄργανα, διορισμένοι ἀπό τό κράτος εἰδικοί, γνῶστες τοῦ «τί ζητάει ὁ λαός καί ὁ τόπος» ἀπό τήν ἔρευνα, θά δίνουν στό ἐξῆς τίς ἐντολές. Καί οἱ ἐντολοδόχοι, τά ἐρευνητικά κέντρα, θά ἀνταποκρίνονται.

Πόση γνώση ὅμως μπορεῖ νά ἔχει τό ὑπουργεῖο Ἐρευνας καί Τεχνολογίας ἢ ὀρισμένοι εἰδικοί τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου γιά τήν ἔρευνα (πού, σημειωτέον, ἔχει συσταθεῖ ἐδῶ καί καιρό ἀλλά ἔκτοτε δέν ἔχει συνεδριάσει) γιά τή σύνολη διαδικασία τῆς ἔρευνας; Πόσα περισσότερα μπορεῖ νά ψελλίσει ἄραγε τό ὑπουργεῖο γιά τήν ἔρευνα καί τίς ἀνάγκες πού ὑπάρχουν, πέρα ἀπό τά πολύ γενικά περὶ μικροηλεκτρονικῆς καί βιοτεχνολογίας μέ τά ὁποῖα μᾶς ἔχουν ἤδη πάρει τά αὐτιά ἐδῶ καί χρόνια; Πόσο ἄραγε μποροῦν οἱ ἀποφάσεις τοῦ ὑπουργοῦ (στή δικαιοδοσία τοῦ ὁποῖου ἀφήνονται κατά πάγια συνήθεια σχεδόν τά πάντα) ἢ τοῦ Συμβουλίου νά ὑποκαταστήσουν τή γνώση τῶν ἐρευνητῶν γιά τά ἀντικείμενα τά ὁποῖα ἐρευνοῦν; Καί πόσο μποροῦν οἱ ἀνάγκες τοῦ τόπου ἢ τῆς «τρίτης βιομηχανικῆς ἐπανάστασης» νά ἀντικαταστήσουν τίς ἀνάγκες τῆς ἔρευνας, τίς ἀνάγκες δηλαδή πού ξεπηδοῦν μέσα ἀπό τήν ἴδια τήν ἐρευνητική διαδικασία καί τίς ὁποῖες μόνον ὁ ἴδιος ὁ ἐρευνητής μπορεῖ νά ἔχει ὑπόψη του.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἓνα συγκεκριμένο ἐρευνητικό ἔργο μπορεῖ νά ἀποβεῖ περισσότερο ἢ λιγότερο χρήσιμο. Ὅμως ἡ ἔννοια τῆς χρησιμότητας δέν συνδέεται κατ' ἀνάγκη καί μάλιστα τόσο χονδροειδῶς μέ τά σχήματα πού ἔχουν στό κεφάλι τους οἱ συντάκτες τοῦ νομοσχεδίου: ἐφαρμοσμένη ἔρευνα = καλή βασική ἔρευνα = ἐξοβελιστέα. Τά πράγματα στήν ἔρευνα εἶναι ἀρκετά πιά σύνθετα καί ὁποσοδήποτε τόσο ὥστε νά μήν ἐπιτρέπουν στό κράτος, ὅσα εἰδικά συμβούλια καί νά συστήσει γι' αὐτόν τό σκοπό, νά τήν ἀντιμετωπίζει μέ τόν ἴδιο τρόπο ὅπως οἱ σοσιαλρεμπέτες τοὺς μουσικούς: μέ παραγγελιές.

Ἡ προσπάθεια ὑποταγῆς τῆς ἐρευνητικῆς διαδικασίας στό κράτος ἢ στήν «πολιτική βούληση» διά νόμου εἶναι καταδικασμένη. Γιατί τό κράτος βέβαια ἔχει τό δικαίωμα — καί τήν ὑποχρέωση — νά χρηματοδοτεῖ ἢ νά διακόπτει τή χρηματοδότηση προγραμμάτων ἀνάλογα μέ τήν ἐπιτυχία τῆς ἐρευνητικῆς προσπάθειας ἢ μέ τίς ἀνάγκες καί προτεραιότητες πού ἔχει χαράξει. Προγραμμάτων ὅμως πού συντάσσονται ἀπό τοὺς ἴδιους τοὺς ἐρευνητές τῶν κέντρων, οἱ ὁποῖοι εἶναι σέ θέση νά «μυρίζονται» καλύτερα ἀπό ὁποιοδήποτε ἄλλον καί τίς ἀνάγκες τῆς ἔρευνας καί τίς ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς ἢ τοῦ τόπου καί νά τίς συνδυάζουν.

Δέν ἀγνοοῦμε βέβαια ὅτι οἱ ἀντιδράσεις πολλῶν ἐρευνητῶν δέν προκύπτουν τόσο ἀπό τήν ἀγωνία γιά τό μέλλον τῆς ἔρευνας, ὅσο ἀπό τήν ἀγωνία γιά τό προσωπικό μέλλον ἐκείνων τῶν ἐρευνητῶν πού φοβοῦνται ὅτι θά μείνουν ἐξω ἀπό τό χορό. Δέν ἀγνοοῦμε ἐπίσης ὅτι σέ πολλά ἐρευνητικά ἰδρύματα ἡ κατάσταση ἔχει φτάσει στό ἀποχώρητο ἀπό πλευρᾶς παραγωγῆς ἀξιόλογου ἐρευνητικοῦ ἔργου.

Παρ' ὅλα αὐτά ἡ λύση δέν δίνεται μέ τήν ὑποκατάσταση τοῦ ρόλου τοῦ ἐρευνητῆ ἀπό τό κράτος. Ἄν κάτι χρειάζεται σήμερα ἀπό τήν πλευρά τοῦ κράτους, αὐτό θά ἦταν ἀκριβῶς νά θέσει τοὺς ἐρευνητές πρὸ τῶν εὐθυνῶν καί τῶν ὑποχρεώσεών τους. Νά ἀπαιτήσῃ ἀπό αὐτοῦς. Καί ὄχι νά τοὺς ἀφαιρέσει ἓνα δικαίωμα καί μιά ὑποχρέωση ταυτόχρονα πού εἶναι ἀποκλειστικά δική τους.

Θεσπρωτικά ἀλαλούμια

Ἑλλάδα δέν εἶναι μόνο ἡ Ἀθήνα. Προβλήματα καί ἄνθρωποι προβληματισμένοι ὑπάρχουν παντοῦ. Σκεφτήκαμε ὅτι θά ἦταν χρήσιμο, στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, νά παρουσιάσουμε ἀπό τίς στήλες τοῦ περιοδικοῦ φωνές ἀπό τήν ἐπαρχία καί τόν ἐπαρχιακό τύπο. Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ γιά τήν κατάσταση στή Θεσπρωτία προέρχεται ἀπό τόν *Νέο Ἀγωνιστή* (τεῦχος 54, Σεπτέμβριος 1984) τῶν Ἰωαννίνων.

Μέ τήν ἄνοδο του στήν ἐξουσία τό ΠΑΣΟΚ ἐπιχείρησε — μέ τήν ὀρμή τοῦ νεοφάτιστου — νά θέσει σέ ἐφαρμογή τίς διακηρύξεις του γιά ἰσόρροπη καί προγραμματισμένη ἀνάπτυξη τῆς χώρας καί γιά ἀνακοπή τῆς πορείας ἐρήμωσης τῆς ὑπαίθρου. Στά πλαίσια τῆς πολιτικῆς του αὐτῆς ἐξήγγειλε ἔργα πού θά ἐβγαζαν καί τό νομό Θεσπρωτίας ἀπό τή γνωστή του ὑπανάπτυξη καί θά βοηθοῦσαν στό ξαναζωτάνεμα τῶν ἐρημωμένων χωριῶν του.

Τό πρῶτο ἔργο πού ἐξαγγέλθηκε ἦταν ἡ ἐντός τοῦ ἔτους 1982 ἐναρξη τῆς κατασκευῆς τοῦ νέου αὐτοκινητόδρομου Ἡγουμενίτσας — Βόλου μέ παράλληλη κατασκευή τοῦ ἐμπορικοῦ λιμανιοῦ τῆς Ἡγουμενίτσας, καί χωροταξική διαρρύθμιση τοῦ χώρου καί τῆς πόλης γενικότερα, γιά νά ἀνταποκριθεῖ στό ρόλο τῆς «πύλης πρὸς Εὐρώπη». Ἀμέσως μετὰ ἐξαγγέλθηκε ἡ σιδηροδρομική σύνδεση τῆς Ἡγουμενίτσας μέ τό ἐθνικό δίκτυο μέσω Δυτικῆς Ἑλλάδας, γιά νά ὀλοκληρωθεῖ ἡ προσπέλαση πρὸς τό λιμάνι. Τό ἔργο αὐτό ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος γιά ριζικό ἐκσυγχρονισμό τῶν ἐλληνικῶν σιδηροδρόμων, ἡ βασική δομή τῶν ὁποίων χρονολογεῖται ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Τρικούπη! Ἐκτοτε, ἂν καί πέρασαν τρία χρόνια, ἔπαυσε νά γίνεται λόγος γιά ὑλοποίηση τῶν ἔργων αὐτῶν, ἂν ἐξαιρέσει κανεῖς χλιαρές ἀπαντήσεις κυβερνητικῶν παραγόντων σέ σκληρές ἐρωτήσεις καί δημοσιεύματα.

Οἱ ὑπόλοιπες ὑποσχέσεις εἶχαν καί κωμικοτραγικά ἀποτελέσματα. Ἔτσι:

- Ἡ ἐξαγγελία γιά ἴδρυση νοσοκομείου 120 κρεβατιῶν στήν Ἡγουμενίτσα, τό μόνο πού κατάφερε νά πετύχει προτοῦ ξεφουσκώσει ἄδοξα, ἦταν νά προκαλέσει διατοπική διένεξη. Ἡ ἐπαρχία Φιλιατῶν δέν εἶδε μέ καλό μάτι τήν οὐσιαστική ἐγκατάλειψη τοῦ ἤδη ὑποβαθμισμένου νοσοκομείου τῆς, πού λειτουργεῖ ἐδῶ καί 35 χρόνια σέ ἀπόσταση 13 μόνο χιλιομέτρων ἀπό τήν Ἡγουμενίτσα, καί γι' αὐτό ἐξεγέρθηκε.

- Στή θέση τοῦ νοσοκομείου ἀποφασίστηκε νά δημιουργηθεῖ Κέντρο Ὑγείας ἀλλά καί ἐδῶ ξίνισε λίγο τό γιαιούρτι, ἀφοῦ μετὰ τίς πανηγυρικές τελετές θεμελίωσης χρειάστηκε νά ξηλωθοῦν τά ἤδη τοποθετημένα καλούπια ὑπὸ τούς καγχασιμούς τοῦ τοπικοῦ ἀντιπολιτευόμενου τύ-

που, γιατί, λένε, κακῶς δέν εἶχε προβλεφθεῖ ἀπό τήν ἀρχική στατιστική μελέτη ἡ ἀνέγερση μελλοντικῶν ὁρόφων.

- Τά σχέδια πόλεων καρκινοβατοῦν μέ ἐπακόλουθο τῆ γενική δυσἀρέσκεια. Εἰδικά μέ τό σχέδιο τῆς Ἡγουμενίτσας εἶναι νά ἐπαναληφθεῖ ἡ ἱστορία τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας. Τό 1964 εἶχε ἀνατεθεῖ στόν Οἶκο Δοξιάδη ἡ ἐκπόνηση τῆς μελέτης γιά ἐπέκταση τοῦ ὑπάρχοντος σχεδίου. Τό σχέδιο αὐτό, πρότυπο ὅπως λένε γιά τά ἐλληνικά δεδομένα, ὑπέστη στή μακροχρόνια πορεία γιά τήν ἐγκρισή του τίς συνέπειες τῆς ἐλληνικῆς ἀτσιδοσύνης ἢ κακομοιριάς. Πάντως, μετὰ τίς ἀναγκαῖες προσαρμογές στό νόμο 947/79 ἦταν ὄριμο γιά τήν τελική του ἐγκριση. Μετὰ τήν ἄνοδο τοῦ ΠΑΣΟΚ στήν ἐξουσία ἀποφασίστηκε ἡ ἐκπόνηση καινούριου σχεδίου γιά νά ἀνταποκριθεῖ στή νέα φιλοσοφία γιά τήν πολεοδομική ἀνασυγκρότηση τῆς χώρας. Ἀνατέθηκε ἡ ἐκπόνηση σέ νέα μελετητική ὁμάδα ἡ ὁποία καί προχώρησε, ἀλλά, μέσα στή δινη ἀλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων, ἄρχισε νά κερδίζει ἔδαφος ἡ ἰδέα ἐγκατάλειψης τοῦ νέου σχεδίου καί ἡ ἐφαρμογή τοῦ παλιοῦ... Μέσα σ' αὐτή τή διεκυστίνδα, ὅπου οὔτε τό νέο σχέδιο ὀλοκληρώνεται οὔτε τό παλιό ἐγκρίνεται, οἱ μαζικοί φορεῖς τῆς πόλης κινδυνεύουν σπασμοδικά καί ἀμήχανα, χωρίς νά μπορούν νά πετύχουν τίποτα παρά τίς συνεχεῖς κληροποιήσεις τους.

- Τό ἀποχετευτικό τῆς Ἡγουμενίτσας ἄρχισε νά κατασκευάζεται, ἀλλά οἱ περισσότεροι Ἡγουμενισιώτες στοιχηματίζουν ὅτι δέν πρόκειται νά λειτουργήσει, ἀφοῦ καί γιά τό βασικό του δίκτυο ἀκόμα χρησιμοποιοῦνται σωλῆνες διαμέτρου μόλις 20 ἑκατοστῶν. Κινητοποιήθηκαν εἰδική καί μή, ἐνημερώθηκε σχετικὰ καί ὁ νομάρχης, ἀλλά ὅλοι σήκωσαν τά χέρια. Ἔτσι προβλέπεται ἀπό τή μελέτη!

- Τό ἐμπορικό λιμάνι τῆς Ἡγουμενίτσας, ἡμιτελές ἀπό τήν ἐποχή τῆς Νέας Δημοκρατίας, εἶναι κι αὐτό θῦμα τοῦ γενικοῦ ἀλαλούμ. Μετὰ ἀπό δέκα χρόνια ἀπό τήν ἐναρξη τῆς κατασκευῆς του καί ἀφοῦ δαπανήθηκαν τεράστια ποσά, ἀποκαλύφθηκε ὅτι σ' αὐτό ἐκβάλλει τό μεγάλο ρέμμα τοῦ Γκραικοχωριοῦ πού δημιουργεῖ δυσεπίλυτα τεχνικά προβλήματα, γι' αὐτό καί μελετᾶται ἡ μεταφορά του στήν Πλαταριά, χωρίς ὥστόσο νά ἐ-

χει ληφθεῖ πρόνοια γιά ὀδική σύνδεσή του μέ τό ἐσωτερικό τῆς χώρας...

Ἀφήνουμε κατὰ μέρος ὅτι:

- Μέχρι σήμερα παραμένει ἀνύπαρκτη ὁποιαδήποτε βιομηχανική πολιτική καί προγραμματισμός γιά δημιουργία θέσεων παραγωγικῆς ἀπασχόλησης στό νομό. Οἱ ἐγκρινόμενες αἰτήσεις γιά ἐπενδύσεις τοῦ ν. 1262 καί λοιπῶν ἀναπτυξιακῶν νόμων, ἀφοροῦν, σχεδόν ἀποκλειστικά, μικρο-ξενοδοχεῖα στά παραλιακά χωριά τοῦ νομοῦ.

- Παραμένουν ἀναξιοποίητες μεγάλες γεωργικές ἐκτάσεις ἀπό ἔλλειψη ἔργων ὑποδομῆς καί ἄρδευσης, π.χ. ὁ κάμπος τῆς Παραμυθιάς καί τῶν γύρω χωριῶν.

- Παραμένει ἐξαγγελία ἡ ἀνέγερση ἐργατικῶν κατοικιῶν στίς πόλεις Ἡγουμενίτσα, Παραμυθιά καί Φιλιάτες, ἀλλά αὐτό τό βρίσκω συνεπές καί λογικό: ἀφοῦ δέν προβλέπεται αὔξηση τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, τί τίς θέλουμε τίς ἐργατικές κατοικίες...

Μέ τά παραπάνω θέλουμε νά ποῦμε ὅτι ὁ νομός Θεσπρωτίας ἔχει ἀφεθεῖ στήν τύχη του ὅπως καί ἀπό τίς προηγούμενες κυβερνήσεις; Κάθε ἄλλο. Ὁ τοπικός φιλοκυβερνητικός τύπος πανηγυρίζει ὅτι τό ἔτος 1983 ἀπορροφήθηκε ἀπό τόν κρατικό προϋπολογισμό τό τεράστιο ποσό τοῦ ἐνός δις. δρχ., ποσό σχεδόν τριπλάσιο ἀπό αὐτό πού ἔδινε ἡ Ν.Δ. Καί εἶναι γεγονός. Ἐπίσης τά ποσά κατανεμήθηκαν μέ δημοκρατικό σύστημα καί σταμάτησε ἡ θλιβερή πρακτική, τά ὅποια κονδύλια νά ἀποτελοῦν μέσο προβολῆς — καί ἐκβιασμοῦ — τῶν βουλευτῶν τῆς δεξιᾶς μέ τίς περιφέρειες ὅσο καί θλιβερές ἐκείνες δημοσιεύσεις τηλεγραφημάτων στόν τοπικό τύπο τοῦ στίλ:

«Κατόπιν ἐνεργειῶν μου ἐγκρίθηκε τό ποσόν ἄλλα...».

Τό τραγικό στήν ὅλη ὑπόθεση — καί αὐτό ἀποτελεῖ γενική πεποίθηση — εἶναι ὅτι τά χρήματα αὐτά δέν πιάνουν τόπο. Ἐξαντλοῦνται καί κατατρίβονται στήν κατασκευή ἐπαρχιακοῦ ὀδικοῦ δικτύου καί στήν ἐκτέλεση μικρῶν δημοτικῶν καί κοινοτικῶν ἔργων. Τά ἔργα αὐτά εἶναι μέν χρήσιμα γιά τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς τῶν λίγων κατοίκων τῶν χωριῶν, ἀλλά δέν ὀδηγοῦν στή δημιουργία δομῶν γιά μελλοντική οὐσιαστική ἀνάπτυξη. Ἡ καλύτερευση τῆς ζωῆς στά χωριά δέν ἐπαρκεῖ γιά τήν ἐπιστροφή τῶν μεταναστῶν στόν τόπο τους καί τήν ἀνακοπή τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης, ἂν δέν λυθεῖ τό πρωταρχικό πού εἶναι ἡ δημιουργία εὐκαιριῶν μόνιμης ἀπασχόλησης στόν τόπο κατοικίας.

Μπορεῖ νά ἀντιτείνει κανεῖς, ἄς λύσουμε πρῶτα τά μικρά καί μετὰ καταπιανόμεστε καί μέ τά μεγάλα. Ὁχι. Τά παραδείγματα πού ἀναφέρθηκαν στήν ἀρχή δείχνουν ξεκάθαρα ὅτι ἡ ἀκολουθούμενη πολιτική δέν ἀποτελεῖ συνειδητῆ ἐπιλογή, ἀλλά λύση ἀνάγκης. Ἐπίσης δείχνουν ὅτι γιά τή χάραξη καί ἐφαρμογή οὐσιαστικότερης πολιτικῆς ἀνάπτυξης λείπουν βασικές προϋποθέσεις. Ἀλλά οἱ προϋποθέσεις αὐτές, ἡ ἔλλειψη τῶν ὁποίων ἀνανακλᾷ μιά γενικότερη κρίση θεσμῶν, δέν μπορούν νά ἀναλυθοῦν ἐδῶ, γιατί αὐτό ξεφεύγει ἀπό τά πλαίσια τοῦ παρόντος σημειώματος.

B.N.

Στρατός καί Δημοκρατία

Γιά δεκαετίες ολόκληρες, κυρίως μετά τον εμφύλιο, ελάχιστες αναφορές γίνονταν από τις πολιτικές δυνάμεις, άκόμα και τις συντηρητικές, στο θέμα στρατός. Οι πρώτες αναφορές που άρχισαν να γίνονται πρίν τή δικτατορία ή μετά τή μεταπολίτευση δέν στάθηκαν όπως φαίνεται ικανές να δημιουργήσουν κάποιες ολοκληρωμένες άποψεις και άξονες αναφοράς πού θά διευκόλυναν σήμερα συζητήσεις και τοποθετήσεις. Έτσι είναι άδύνατο στά πλαίσια ενός άρθρου να τεθεί έξαντλητικά όποιαδήποτε πτυχή του ζητήματος· μπορεί μόνο να δοθούν κάποιες θέσεις για τή γενικότερα ζητήματα και για τις συγκεκριμένες άνάγκες τής πάλης πού διεξάγεται σήμερα για τή δικαιώματα των φαντάρων.

Κάθε άπόπειρα να έξεταστεί τή πρόβλημα στρατός σήμερα δέν μπορεί να δώσει άποτελέσματα άν δέν αναφέρεται συνολικά στο θέμα: στον πολιτικό, ιδεολογικό και κοινωνικό ρόλο του στρατού, στην άμυντική πολιτική και τέλος στην ίδια τή συγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων και ιδιαίτερα στο καθεστώς των «ένστολων πολιτών» όσον άφορα τή δημοκρατικά τους δικαιώματα. Οι προηγούμενοι παράγοντες έχουν τόση συνάφεια, ώστε θά ήταν άδύνατη και άδιέξοδη ή προσπάθεια να τεθεί τή πρόβλημα τής δημοκρατίας στο στρατό χωρίς ύπολογισμό των άλλων παραμέτρων. Τό ίδιο άδιέξοδη και άποτυχημένη θά ήταν ή προσπάθεια να άποκοπεί τή άντικείμενο από τήν πρόσφατη και παλιότερη ιστορία του, όσο και από τή σημερινή συγκυρία με τή δυναμική της και τούς συγκεκριμένους συσχετισμούς δυνάμεων.

Βέβαια, έκ πρώτης όψεως φαίνεται παράλογο και υπερβολικό ή άπαιτηση π.χ. για έλεύθερη πληροφόρηση να προϋποθέτει συνολική έξέταση του θέματος στρατός· αυτό όμως συμβαίνει γιατί ή τεράστια άναντιστοιχία άνάμεσα στο κοινωνικά ισχύον και στην κατάσταση μέσα στα στρατόπεδα δημιουργεί τήν έντύπωση του «αυτονόητου» για τή δικαίωμα στην πληροφόρηση. Όμως ή συμμετοχή των στρατευμένων μέσα από έκλεγμένες επιτροπές σε θέματα πού τούς άφορούν, άναγκαστικά θέτει και προϋποθέτει άπαντήσεις για όλα τή γενικότερα ζητήματα.

Όλα τή προηγούμενα δέν έχουν τόσο και μόνο θεωρητική άξια· έχουν πρώτι-

στα άξια πρακτική για τόν προσδιορισμό μιās συνολικής πολιτικής πού θά «όνοματίζει» επιτέλους τή πράγματα, θά θέτει συγκεκριμένους και καθαρούς στόχους, θά καθορίζει βήματα τέτοια πού να είναι σίγουρα και άποτελεσματικά τόσο μέσα στο πλαίσιο μιās ευρύτερης προοπτικής όσο και για τήν άμεση βελτίωση τής σημερινής κατάστασης.

Ο πολιτικός, ιδεολογικός και κοινωνικός ρόλος του στρατού

Δέν χρειάζεται να αναλυθούν τή αίτια πού οδηγούν στον όλοένα αυξανόμενο ρόλο του στρατού στις σύγχρονες κοινωνίες. Στην Ελλάδα ή κατάσταση αυτή έχει τις ρίζες της στην πρώτη συγκρότηση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Η πιο άνοιχτή και άπροκάλυπτη χρησιμοποίηση του στρατού ως βασικού στηρίγματος τής ξενοκρατίας και τής άρχουσας τάξης έντείνεται από τή '35 και φτάνει στα όρια του παροξυσμού μετά τόν εμφύλιο. Η παρέμβαση του στρατού στην πολιτική γίνεται με διάφορες μορφές, άνάλογα με τή συγκυρία: ψυχολογική πίεση και έπηρεασμός τής κοινής γνώμης, βία κατά περιοχές, ιδίως σε εποχές έκλογικών άναμετρήσεων, συνολική συμμετοχή σε «έκλογικά πραξικοπήματα», βία έναντίον εργατικών διεκδικήσεων, στρατιωτικά πραξικοπήματα.

Όστόσο ό άπόλυτος χαρακτηρισμός του στρατού ως μηχανισμού στην ύπηρεσία τής άρχουσας τάξης και των ξένων άποκλειστικά, πού δέν έπηρεάζεται από τις κοινωνικές έξελίξεις και δέν είναι δυνατόν να λειτουργήσει σε ένα πλαίσιο για τήν υπεράσπιση πραγματικά τής έθνικης μας ανεξαρτησίας και άκεραιότητας, δέν είναι ούτε σωστός ούτε πλήρης. Όχι μόνο επειδή θά ήταν άδύνατο έτσι να έξηγηθεί ό ρόλος των Ε.Δ. στον πόλεμο του '40, αλλά γιατί μιá τέτοια άποψη άφήνει τή στρατό έξω από τήν πεδίο τής ταξικής πάλης και δέν επιτρέπει στις εργαζόμενες τάξεις να δούν καθαρά τήν άνάγκη αλλά και τις όποιες δυνατότητες να περιοριστούν οι ευκαιρίες και ή δύναμη παρέμβασης των στρατιωτικών στην πολιτική.

Ο ιδεολογικός ρόλος του στρατού ως θεσμού ένταξης των νέων στην κοινωνία,

θεσμού στο παρελθόν συμπληρωματικού με τή σχολείο στην άρνητική διαπαιδαγώγηση τής νέας γενιάς, δέν πρέπει να άπουσιάζει από όποιαδήποτε άνάλυσή μας. Η γενικότερη κρίση των θεσμών σήμερα διαπερνά σε μεγάλο βαθμό και τή στρατό σαν τέτοιο, όχι μόνο έξαιτίας τής κοινωνικής έξέλιξης αλλά και λόγω τής άμφισβήτησης του από σημαντική μερίδα των νέων. Οι προσπάθειες να διατηρηθεί και να ένταθεί αυτός ό ρόλος του στρατού με τή στράτευση στα 18 (ή με τή σχεδία για μελλοντική έπαναφορά του ζητήματος) σκόνταψαν στην άποφασιστική αντίδραση τής νεολαίας και προσωρινά άπέτυχαν. Οι συντονισμένες ενέργειες πού έγιναν και γίνονται για τήν πλήρη κατάργηση τής Ε.Δ., τής πιο άπροκάλυπτης μορφής πού χρησιμοποίηε ό στρατός για τήν ιδεολογική επίδραση στους νέους, έχουν επιφέρει αρκετά θετικά άποτελέσματα, μένουν όμως πολλά να γίνουν.

Ο κοινωνικός και κυρίως ό οικονομικός ρόλος του στρατού, όσον άφορα ειδικά τή σχέση με τήν άνεργία των νέων και τήν άπόπειρα για θέσπιση «διαφορικής» θητείας με δλεαστικά οικονομικά και άλλα όφέλη (σώμα έπαγγελματιών στρατιωτών) δέν πρέπει να παραγνωρίζεται. Η αυξανόμενη έπαγγελματοποίηση των Ε.Δ., πού θεωρείται «έπιθυμητή» σύμφωνα με δηλώσεις του κ. Δροσογιάννη, δημιουργεί μεγάλους κινδύνους για τήν ίδια τήν κοινωνία χωρίς καθόλου να λύνει και τή προβλήματα έθνικης άμυνας. Οι τεράστιες έξάλλου δαπάνες για τή διατήρηση των Ε.Δ., σημαντικό μέρος των οποίων δέν μπορεί με κανένα τρόπο να ταξινομηθεί στις «άμυντικές», δημιουργούν πρόσθετα προβλήματα, άφορο ή διαχείρισή τους είναι σχεδόν άνεξέλεγκτη (ό όποιοσδήποτε έλεγχος άφορα ύπηρεσιακά τούς στρατιωτικούς χωρίς σοβαρή παρέμβαση τής πολιτείας), δίνουν μεγάλες ευκαιρίες στους στρατιωτικούς να άποκομίζουν πρόσθετα όφέλη και καθιστούν τή στρατό παράγοντα μεγάλης οικονομικής σπουδαιότητας. (Παρενεθτικά αναφέρουμε ως ουσιαστικό μέτρο τήν άφαίρεση τής διαχείρισης κονδυλίων από τούς στρατιωτικούς και τόν περιορισμό των μόνιμων στρατιωτικών στους έπιχειρησιακούς και τεχνικούς· ή ύπαρξη άξιωματικών οικονομικών, δικαστικών, διοικητικής μέρμνας, γιατρών κ.λπ. «αυτονομεί» τή στρατό από τούς πολιτειακούς θεσμούς και τόν καθιστά περισσότερο άνεξέλεγκτο. Υποστηρίζουμε συνεπώς τή διεκπεραίωση όλων των παραπάνω λειτουργιών από πολιτικούς ύπαλλήλους).

Η αναλυτική λοιπόν έξέταση του στρατού ως πολιτικού, ιδεολογικού και κοινωνικού θεσμού οδηγεί στή διαπίστωση πώς πρέπει να γίνουν πολλά για τήν έναρμόνιση των Ε.Δ. με τήν κοινωνία. Η κυβερνητική όμως πολιτική είναι πολιτική προσαρμοσμού και συμβιβασμών με τούς στρατιωτικούς, πού διατηρεί και άναπαράγει τή στεγανά στις Ε.Δ. με όλες τις συνέπειες για τή δημοκρατική έξέλιξη του τόπου· δέν αλλάζει τή ρόλο του στρατού ως ιδεολογικού θεσμού ένταξης των νέων στην κοινωνία, ούτε περιορίζει τόν ευρύτερο κοινωνικό και οικονομικό του ρόλο. Με στόχο λοιπόν τόν περιορισμό των δραστηριοτήτων και τής παρέμβασης του στρατού στην πολιτική, τήν κοι-

ωνία και ιδιαίτερα τη νεολαία, για τη μετατροπή του σε μία δημόσια υπηρεσία με ειδική — κρίσιμη — για τη χώρα αποστολή, αποφασιστικά και αναγκαία σήμερα βήματα είναι η ουσιαστική υπαγωγή και ο πλήρης έλεγχος των Ε.Δ. από το κοινοβούλιο για όλα τα ζητήματα (διαρθρωτικά, εκπαιδευτικά, οικονομικά, λειτουργικά), συγκεκριμένα μέτρα για την αφαίρεση κάθε δυνατότητας επεμβάσεων του στην πολιτική και η διαφάνεια στον καθορισμό των καθηκόντων του στρατού και στην άμυντική πολιτική, πτυχές της οποίας εξετάζουμε στη συνέχεια.

Η άμυντική πολιτική

Η άμυντική πολιτική ύστερα από δεκαετίες σιωπής μπορεί σήμερα να τίθεται ως ζήτημα και έξω από τα καθιερωμένα πλαίσια, έστω και αν ακόμα δεν συζητείται ουσιαστικά. Αν υπάρχει στη χώρα σήμερα κάτι που αξίζει να το υπερασπιστούμε, αυτό δεν μπορεί να γίνει χωρίς απάντηση στα έρωτήματα: τί πραγματικά υπερασπιζόμαστε, με ποιόν τρόπο, με ποιους έναντιόν ποιών; Η άμυντική πολιτική λοιπόν δεν μπορεί να περιορίζεται αποκλειστικά στο θέμα των εξοπλισμών, αλλά έχει άμεση σχέση με το ζήτημα της συμμετοχής σε στρατιωτικούς συνασπισμούς (NATO) ή σε ευρύτερα προγράμματα άμυντικού σχεδιασμού (ευρωπαϊκή άμυντική δύναμη), με τις πηγές εξοπλισμού και την όλη διάρθρωση και διάταξη των Ε.Δ.

Ο προσδιορισμός και η άσκηση μίας καθαρά εθνικής άμυντικής πολιτικής (ή, για όσο συμμετέχουμε σε συνασπισμούς, μίας κατά τό δυνατόν ανεξάρτητης και για τα ελληνικά συμφέροντα πολιτικής) προϋποθέτει την ουσιαστική υπαγωγή και τον έλεγχο των Ε.Δ. από το κοινοβούλιο, τη διαφάνεια και το δημόσιο διάλογο για όλα τα σχετικά ζητήματα και τη συμμετοχή όλης της κοινωνίας στην άμυνα της χώρας με παράλληλη απόδοση όλων των δημοκρατικών δικαιωμάτων στους «ένστολους πολίτες». Χωρίς τις προϋποθέσεις αυτές η συζήτηση (:) για τα κυβερνητικά εξοπλιστικά προγράμματα, στο πλαίσιο μίας πολιτικής που συνεχίζει το κυνήγι των εξοπλισμών και την τακτική των προηγούμενων κυβερνήσεων, μικρή αξία έχει, ή δέ αναγκαία σήμερα διαφοροποίηση των πηγών εξοπλισμού δεν λύνει το πρόβλημα από μόνη της. Μόνο μία πολιτική που θα στηρίζεται στις προϋποθέσεις που αναφέραμε, είναι ικανή να εξασφαλίσει την καθολική συναίνεση της ελληνικής κοινωνίας για το όποιοδήποτε κόστος διατήρησης της εθνικής μας ανεξαρτησίας στις σημερινές κρίσιμες και περίπλοκες συνθήκες.

Τά δικαιώματα των «ένστολων πολιτών»

Τό καθεστώς των «ένστολων πολιτών» όσον αφορά τη στέρηση σήμερα των δημοκρατικών τους δικαιωμάτων, είναι ένας από τους παράγοντες που δημιουργούν τις δυνατότητες παρέμβασης του στρατού στην πολιτική και επιπλέον παράγον-

τας που εξασθενίζει αντί να ενισχύει τη μάχιμη ικανότητά του. Η θέση για δημοκρατία στο στρατό και δημοκρατικά δικαιώματα στους στρατευμένους, δημιουργεί ποικίλα έρωτήματα και αιτιάσεις που χρειάζονται εξαντλητικές και πειστικές απαντήσεις.

Η μία πλευρά υποστηρίζει ότι ό στρατός χωρίς καθεστώς αυστηρής πειθαρχίας, χωρίς καταναγκασμό δεν είναι στρατός, ή άλλη πώς στρατός και δημοκρατία είναι έννοιες ασυμβίβαστες. Η πρόσφατη ιστορία μας δίνει άποστομωτική απάντηση στους υποστηρικτές της πρώτης άποψης. Αν ή άποτελεσματικότητα και ή μαχιμότητα του στρατού ταυτίζονται με την τυφλή ύποταγή και τη μη ελεγχόμενη από τη δημοκρατική πολιτεία χρήση του, τά γεγονότα του '74 στην Κύπρο, όταν τά προηγούμενα ίσχυαν σε άκραιο κατάσταση, χρεώνονται σ' αυτή τη θέση. Αντίθετα, αν ή μαχιμότητα συνδέεται με τη γνώση και την παραδοχή του άμυντικού σκοπού και τη συνεπακόλουθη έθελοντική συμμετοχή τά άποτελέσματα είναι διαφορετικά (έλληνοϊταλικός πόλεμος, εθνική αντίσταση).

Όσον αφορά τη δεύτερη άποψη είναι εύλογες οι αντιρρήσεις, όταν μάλιστα αντιμετωπίζουμε έναν κατεξοχήν αυταρχικό και εξουσιαστικό μηχανισμό. Φαίνεται όμως πώς οι υποστηρικτές αυτής της θέσης δεν εξετάζουν τό πρόβλημα της δημοκρατίας συγκεκριμένα και στην εξέλιξη του, αλλά στατικά και άπόλυτα. Έτσι ή θέση ότι στρατός και δημοκρατία είναι έννοιες ασυμβίβαστες έχει την ίδια αξία με τό έπιχείρημα ότι στις ταξικές κοινωνίες δεν υπάρχει δημοκρατία (τό ίδιο ίσχύει φυσικά και στην άταξική, όπου ή δημοκρατία ως μία μορφή κράτους είναι περιττή). Κανείς δεν μπορεί να άρνηθεί βέβαια ότι ή ύπαρξη ένοπλης δύναμης (και στις μέρες μας έξαιρετικά συγκεντρωτικής) περιορίζει και άποτελεί κίνδυνο για τη δημοκρατία. Αυτό όμως γεννά έρωτήματα: ποιά δημοκρατία, τί είδους ένοπλη δύναμη, με τί όπλα; (Μήν παραγνωρίζουμε ότι τά πυρηνικά όπλα δεν άποτελούν άπειλή για την άνθρωπότητα μόνο εξαιτίας της όλοκληρωτικής καταστροφικής τους δύναμης: είναι επίσης άπειλη και για τις κοινωνίες, άφου συνεπάγονται συγκέντρωση τεράστιας δύναμης στά χέρια μίας ελάχιστης μειοψηφίας και αυτό άποτελεί μία σημαντική διαφορά τους από τά συμβατικά όπλα).

Αντιμετωπίζοντας λοιπόν συνολικά τό ζήτημα της δημοκρατίας στο στρατό βλέπουμε πώς δεν μπορεί να μη συσχετίζεται με τις κοινωνικές εξελίξεις, τη δομή του στρατού και την τεχνολογική εξέλιξη, πολύ δέ περισσότερο δεν μπορεί να θεωρείται μόνο ως πρόβλημα ύπαρξης δημοκρατικών δικαιωμάτων για τούς στρατευμένους.

Ας εξετάσουμε πώς αντιμετωπίζεται τό συγκεκριμένο θέμα σήμερα. Ό νέος κανονισμός που θέσπισε ή κυβέρνηση δεν άγγίζει τά μεγάλα προβλήματα των στρατευμένων και των Ε.Δ. και πέρα από κάποιες θετικές σε επίπεδο διακηρύξεων άλλαγές δεν άποτελεί παρά επανάληψη του προηγούμενου. Ζητήματα που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή των στρατιωτών, τό σεβασμό της προσωπικότητάς τους, την προστασία τους από τις άυ-

θαιρέσεις, την ίση και δίκαιη μεταχείριση, τά δημοκρατικά δικαιώματα και τις έλευθερίες τους αντιμετωπίζονται και με τό νέο κανονισμό στο πνεύμα του παλιού. Ός «Έπιτροπή για τά δικαιώματα των φαντάρων» ύπογραμμίσαμε την έπιτακτική σήμερα ανάγκη να άποδοθούν πλήρη δημοκρατικά δικαιώματα και έλευθερίες στους στρατευμένους: δικαιώμα έλευθερης πολιτικής και συνδικαλιστικής δραστηριότητας, έλεύθερη πληροφόρηση, συμμετοχή μέσα από έκλεγμένες έπιτροπές, αυτόνομη συνδικαλιστική ένωση.

Οι ίδιοι οι στρατευμένοι εκτίμησαν από πρώτο χέρι τις «επαναστατικές άλλαγές» και τό «νέο άέρα» στά στρατόπεδα, γι' αυτό και συνεχίζουν την πάλη που έδω και τρία χρόνια άρχισαν για τά δικαιώματά τους. Τότε που με την άλλαγή πολιτικού κλίματος που έπέφερε ή πτώση της δεξιάς, αναπτερώθηκαν οι έλπίδες τους και έμφανίστηκαν οι πρώτες ομάδες και κινήσεις στρατιωτών, που με πολυμορφία και ζωντάνια έθεταν τά προβλήματά τους. Η έμφάνιση σε κάποια φάση των «Έπιτροπών στρατιωτών, ναυτών, σημαντικών και τοπικής εκφοράς, με καλά άποτελέσματα όσον καιρό λειτουργήσαν αυτόνομα και ένωτικά. Η προσπάθεια όμως συγκεκριμένου χώρου να τούς επιβάλλει τη συχνά άλληλοσυγκρουόμενη πολιτική του, συρρίκνωσε την έμβεβλιά τους, κατάργησε την άυτόνομιά τους, στέρησε συμμάχους και δημιούργησε φυγόκεντρες τάσεις. Σήμερα ό,τι έχει άπομείνει από τις παλιές «Έπιτροπές στρατιωτών» εξακολουθεί να δρά στη λογική των μέγιστων διεκδικήσεων, με ένέργειες που άποβλέπουν στον έντυπωσιασμό της κοινής γνώμης μάλλον παρά στην έπίτευξη θετικών και συγκεκριμένων άποτελεσμάτων. Μάλιστα, ή έμμομη άρκετές φορές σε μεθόδους και σύμβολα ξεπερασμένα (κουκούλες) άποτέλεσε τροχοπέδη για τό πέρασμα σε άλλη φάση των άγώνων των στρατιωτών.

Οι «Δημοκρατικές ένώσεις στρατιωτών Βόρειας Ελλάδας» που έμφανίστηκαν πριν από μερικούς μήνες και εκφράζονται πλέον πανελλαδικά, ήρθαν να καλύψουν άρκετά κενά από τη συρρίκνωση των παλιών «Έπιτροπών στρατιωτών». Συσπειρώνοντας στη βάση της άυτόνομίας και της ένότητας και συνδυάζοντας την προβολή γενικών στόχων με συγκεκριμένα αίτήματα, «οι Δημοκρατικές ένώσεις» θέτουν σήμερα ως κυρίαρχα αίτήματα την άμεση και ουσιαστική μείωση της θητείας, την ίση και δίκαιη μεταχείριση όλων των φαντάρων, την έλευθερη πληροφόρηση, την κατάργηση της φυλάκισης και την ουσιαστική συμμετοχή μέσα από έκλεγμένες έπιτροπές σε θέματα που άφορούν τούς στρατευμένους.

Στρατιώτες που πρόσκεινται στην ΚΕΕΔ έχουν τελευταία μία παρουσία, που εξατλείται όμως στο πλαίσιο μίας γενικότερης πολιτικής αντιμετώπισης του στρατού από τό κόμμα που τούς εκφράζει και με μεθόδους που θυμίζουν περισσότερο πρακτική κομματικής στήριξης και προβολής παρά άυτόνομη δράση.

Αν έγινε μία τόσο έκτενης άναφορά στους στρατιώτες και στις κινήσεις τους, είναι γιατί ή ίδια ή δράση τους άποτελεί

σημαντικό παράγοντα για την προώθηση της δημοκρατίας στο στρατό και τη βελτίωση της ζωής τους στα στατόπεδα. Έπιπλέον, γιατί η συμμετοχή των στρατευμένων μέσα από εκλεγμένες επιτροπές για θέματα που τους άφορουν, θέτει ουσιαστικά ζητήματα έλεγχου και δημοκρατίας στο στρατό, στην κατεύθυνση της έναρμόνισής του με τους υπόλοιπους κοινωνικούς θεσμούς.

Από την πλευρά μας, ως «Επιτροπή για τα δικαιώματα των φαντάρων», έχουμε έκφρασει πολλές φορές εμπρακτά την υποστήριξή μας στα αιτήματα των στρατιωτών αναπτύσσοντας παράλληλα και αυτόνομη δράση, επεξεργαζόμενοι και αναλύοντας διάφορα ζητήματα σε σχέση με το στρατό. Οι βασικοί άξονες της παρουσίας μας για μείωση της θητείας, δημοκρατικές ελευθερίες και δικαιώματα στους στρατευμένους, καλύτερες συνθήκες ζωής στους στρατώνες, δέν μας εμπόδισαν να ασχοληθούμε και με θέματα όπως ο ρόλος του στρατού, η αυξανόμενη επαγγελματοποίηση των Ε.Δ., οι αξιωματικοί, το αξίωμαχο, η δημοκρατία στο στρατό, για τα όποια επιζητούμε να συνεχίσουμε τη συζήτηση.

Η συμμετοχή της «Επιτροπής για τα δικαιώματα των φαντάρων» στην «Πανερωπαϊκή συνδιάσκεψη οργανώσεων στρατιωτών» από το '82 έφερε σε επαφή τις κινήσεις των Ελλήνων στρατιωτών με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές και έδωσε νέα διάσταση στο ζήτημα. Η πραγματοποίηση της 6ης Συνδιάσκεψης της ECCO στην Αθήνα (28, 29 και 30 Σεπτεμβρίου), σημαντικό πολιτικό γεγονός, δίνει δυνατότητα σε ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις να ενδιαφερθούν, αποτελεῖ σημαντικό στήριγμα στις κινήσεις των στρατευμένων για τα δικαιώματά τους και μία πρόσκληση σε διάλογο για όλους. Το σίγουρο είναι πως μετά την 6η Συνδιάσκεψη της ECCO η κατάσταση θα είναι διαφορετική και θα απαιτεί επαναπροσδιορισμό των μεθόδων προβολής και διεκδίκησης αλλαγών, τόσο από την πλευρά των στρατευμένων όσο και από την πλευρά των πολιτών που ενδιαφέρονται για τα δικαιώματα των φαντάρων. Ός «Επιτροπή για τα δικαιώματα των φαντάρων» είμαστε έτοιμοι να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις και της νέας φάσης.

Γιάννης Μπούρης
Μέλος της «Επιτροπής για τα δικαιώματα των φαντάρων»

ΤΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΤΕΕ

Ώδινεν ὄρος...

Τήν περασμένη εβδομάδα κατατέθηκε στο θερινό τμήμα της Βουλής σχέδιο νόμου με τίτλο «Τροποποίηση των διατάξεων του Τεχνικού Έπιμελητηρίου Ελλάδας».

Μετά από δέκα χρόνια συνεχών διαβημάτων όλων των δημοκρατικών παράταξεων των Ελλήνων μηχανικών για αλλαγή του θεσμικού πλαισίου του ΤΕΕ — όπου πρωτοστατούσαν αρκετά στελέχη του ΠΑΣΟΚ που σήμερα φιγουράρουν σε ύπουργικούς θώκους — και μετά από τρία χρόνια κυοφορίας με κυβέρνηση Άλλαξης, κατατέθηκε από τον αρμόδιο ύπουργό Δημοσίων Έργων τό σχετικό νομοσχέδιο.

Τό ΤΕΕ, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και συλλογικός φορέας των μηχανικών, ιδρύθηκε τό 1923 και ως σήμερα — με μικρές έπουσιώδεις τροποποιήσεις — διέπεται από τό ίδιο θεσμικό πλαίσιο. Η αδράνεια μιάς προηγούμενης έποχής άνθησης των άστικών θεσμών, αλλά και ο ειδικός ρόλος στην αναπτυξιακή διαδικασία που έμελλε να παίξουν οι Έλληνες μηχανικοί, οδήγησαν στο να θεσμοθετηθεί αυτός ο «ιδιόρρυθμος», παρά τό κράτος, τεχνικός σύμβουλος, με «επαναστατικές» για την πρίν από έξήντα χρόνια έποχή διαδικασίες, δηλαδή με όργανα αίρετά από τό σύνολο όλων των μηχανικών, έστω κι άν αυτοί εξαντλούνταν σε όρισμένες εκατοντάδες.

Έκτοτε και ως σήμερα ο θεσμός του ΤΕΕ επέζησε άκέραιος, παρ' όδες τις σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις μιάς ολόκληρης έποχής, που με τή σειρά τους οδήγησαν σε δημιουργία νέων κλάδων και ειδικότητων μηχανικών και τεχνικών, σε σημαντική αύξηση του αριθμού τους, σε δημιουργία κλαδικών και ένδοστρωματικών διαφοροποιήσεων και άντιθέσεων.

Έτσι τό ΤΕΕ παρέπαιε και παραπαίει στις άντιφάσεις του διττού του ρόλου: τεχνικός σύμβουλος του κράτους (ή της Πολιτείας, επί τό δημοκρατικότερο) και ιδιόρρυθμη συντεχνία — συνδικαλιστικό όργανο (άλήθεια άπέναντι σε ποιόν από όλους τους έργοδοτές;) των μηχανικών.

Τό ΠΑΣΟΚ με τό νέο νομοσχέδιο όχι μόνο δέν ύπεισέρχεται στην ούσία των προβλημάτων του θεσμού προσπαθώντας να έπιλύσει τις άντιφάσεις του, αλλά τις ...«άποκεντρώνει». Ξεπερνά με γενικόλογες και άορίστες φράσεις τό περιεχόμενο και τό ρόλο του ΤΕΕ σήμερα — «αναπροσδιορίζει» τό ρόλο του ΤΕΕ με «τόνωση της έπιστημονικής, τεχνολογικής, αναπτυξιακής κατεύθυνσης» και «θεσμοθέτηση της περιφερειακής διάρθρωσης» — και υιοθετώντας τή σχηματική λογική της άποκέντρωσης, που άποτελεί την πεμπτουσία της φιλοσοφίας της κυβέρνησης, ιδρύει «μικρά ΤΕΕ» καθ' όπασαν την έπικράτεια. Άναμένει λοιπόν την ύλοποίηση της άποκέντρωσης διά της δημιουργίας «περιφερειακών όργάνων — Τμήματα και Νομαρχιακές Έπιτροπές που τις πλαισιώνουν οι μηχανικοί της αντίστοιχης έπαρχίας — ή έκφραση γνώμης για τά τοπικά προβλήματα και ή πλαισίωση των όργάνων της διοίκησης, όπου συμμετέχει τό ΤΕΕ. Δηλαδή επάνδρωση όλων των έπιτροπών από τους ίδιους άνθρώπους που τις πλαισιώναν μέχρι σήμερα, αλλά με διορισμό τους από «τοπικό» και όχι τό «κεντρικό» ΤΕΕ.

Σέ αυτήν την «επαναστατική» αλλαγή έξαντλείται ούσιαστικά ή τροποποίηση του θεσμού του ΤΕΕ. Έτσι, παραπέμπονται στις ελληνικές καλένδες και όλα τά προβλήματα που ύφίστανται από τή διαφοροποίηση του ειδικού βάρους των μηχανικών στην ελληνική κοινωνία, τις διακλαδικές και ένδοκλαδικές άντιθέσεις τους, τις σχέσεις τους με τους άλλους τεχνικούς, τους συναδέλφους τους άλλων χωρών, τό ρόλο των μηχανικών (ποιών και πως) στην αναπτυξιακή διαδικασία κ.λπ.

Κατά τό νομοσχέδιο, τό ΤΕΕ άναμένεται να «δωνθεί» από τή στιγμή που θά εξασφαλιστεί «δημοκρατικότερη» λειτουργία του, δηλαδή πασοκική διοίκηση ή, έστω στη χειρότερη περίπτωση, διοίκηση «συμμαχίας των δημοκρατικών δυνάμεων». Λαλίστατο και αναλυτικό στα σχετικά άρθρα, έξαντλείται σε λεπτομερή περιγραφή του τρόπου έκλογής της Άντιπροσωπείας και της Διοικούσης Έπιτροπής, θεσμοθετεί έκλεγμένα και άριστίγνην συμμετέχοντα μέλη, έτσι ώστε (άν και δέν μπορεί να άποφύγει τή θεσμοθέτηση της άπλης αναλογικής) ή δεξιά να χρειάζεται 54% για να μπορεί να ανάλαβει τή διοίκηση και τό ΠΑΣΟΚ (με μιά αισιόδοξη άποτίμηση των ισχυόντων συσχετισμών στο έκλογικό σώμα) να μπορεί εύκολα να κερδίσει τό προεδρείο, ως σχετικά πλειοψηφούσα μεταξύ των «δημοκρατικών δυνάμεων» παράταξη. Κι αυτό βέβαια φτάνει για να ύλοποιηθεί ο αναπτυξιακός ρόλος του ΤΕΕ!

Οι τεχνικοί του ΠΑΣΟΚ, δυσκοίλιο στην άνάπτυξη της πολιτικής της Άλλαξης στα τεχνικά θέματα, άποδεικνύονται έφευρετικοί και άποτελεσματικοί στην άνάπτυξη τεχνικών για τή διατήρηση και διαχείριση της κάθε έξουσίας.

Σταύρος Λιθαδάς

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Οί Δελφοί, ή ειρήνη, ή πειθαρχημένη νεολαία, τό Κ.Κ. Βουλγαρίας, τό Πνευματικό Έμβατήριο και ή τιμωρία τής Πανταζή

Αθλητισμός «κρατικού» τύπου, ή άθλητισμός ελεύθερος; «Νά μπεί ό άθλητισμός μαζικά στό σχολεία, άπ' όπου θά ξεπεταχτούν οί αύριανοί πρωταθλητές», ή θά συνεχίσουν τά χιλιάδες σωματεία νά αποτελούν τό κύτταρο του έλληνικού άθλητισμού;

Από τό 1981, μέ τήν άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην έξουσία, επικράτησε τό πνεύμα τής «καλλιέργειας» του μαζικού άθλητισμού. Η «καλλιέργεια» δέν είναι βέβαια άνυστερόβουλη. Αποβλέπει νά δρέψει καρπούς, πού στην προκειμένη περίπτωση είναι οί αύριανοί πρωταθλητές. Γι' αυτό και πολλή συζήτηση γίνεται για μαζικό άθλητισμό στό σχολεία και πολύ λιγότερη για άθλητισμό στους ενήλικους. Αυτοί δέν ενδιαφέρον, γιατί «δέν έχουν μέλλον».

Η άνάμειξη του κράτους στον άθλητισμό κρύβει λοιπόν μία συγκεκριμένη ιδιότητα. Υπό τό πρόσχημα τής μαζικότητας του άθλητισμού — και υπό τήν έπίρροια τής άνάλογης ιδεολογίας περί μαζικής και όχι εκλεκτικής άθλησης — αναπτύχθηκε στις σοσιαλιστικές χώρες τό μαζικό άθλητικό άποστακτήριο παιδιών για τήν παραγωγή των αύριανών πρωταθλητών.

Εμφορούμενοι από τήν ίδια ιδεολογία (ύπάρχει μάλιστα μία αξιοσημείωτη σύμπτωση μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΚΚΕ περί τά άθλητικά) μίλησαν και έδώ για «φυτώρια», «θεμέλια», «βάσεις», «προγραμματισμό», «άποτελέσματα πού θά φανούν μετά από δέκα χρόνια». Μίλησαν όχι για τό παιχνίδι και τό τρέξιμο των παιδιών, όχι για τους ελεύθερους χώρους πού πρέπει νά έχουν στην πόλη, αλλά για γυμναστήρια, συλλόγους, μάθημα στό σχολεία, προπονητές. Μίλησαν δηλαδή για έναν άκόμα καταναγκασμό, άθλητικό τούτη τή φορά, πάνω στό παιδιά. Έναν καταναγκασμό πού, σόν τοίς άλλους, είναι ίσως ό πιο περιττός από όλους, μία και κανένα από τά τόσα παιδιά πού θά διαχθούν κάποιο άθλημα, δέν θά τό χρειαστεί στην ζωή του, εκτός κι αν γίνει άθλητής. Εκτός δηλαδή κι αν είναι ταλέντο. Οί υπόλοιποι πολύ γρήγορα θά πεταχτούν έξω από τόν άθλητισμό χωρίς νά έχουν τή δυνατότητα νά τόν ξαναβρουν, όταν θά τόν έχουν ίσως άνάγκη, στην ηλικία δηλαδή πού θά αρχίσουν νά σκουριάζουν.

Από όλα αυτά τά μεγαλόπνοια σχέδια και τίς ιδεολογίες, στην πράξη δέν έγινε τίποτα, ή έγιναν πολύ λίγα, όπως άλλωστε συνέβη όχι μονάχα στον τομέα του άθλητισμού, αλλά και άλλου. Και έτσι τό κράτος παρέμεινε σε κάποια άποσταση από τόν άθλητισμό, όχι βέβαια τόν πρωταθλητισμό αλλά τουλάχιστον τόν έρασιτεχνικό, ό οποίος εμμεσα μόνον ύπάγεται στην Γενική Γραμματεία Άθλητισμού. Και παρότι για πρώτη φορά άποκτίσαμε και ύποπυργό Άθλητισμού (συνδεδεμένο μέ τή νέα γενιά), τό έρασι-

τεχνικό σωματείο παραμένει τό κύτταρο του έλληνικού άθλητικού οικοδομήματος, εκεί πού πάνω σε ένα έδαφος κατάλληλα λιπασμένο μέ κάποια δόση δόξας και κάποια δόση λόξας παραγόντων και άθλουμένων, άνθει ό έλληνικός άθλητισμός. Εύτυχώς, όχι μόνο γιατί τό έρασιτεχνικό σωματείο είναι ή μόνη χρηματικά άνδιτοελής ένασχόληση των Έλλήνων πού γωφρίζουμε, αλλά κυρίως γιατί κόντρα στό πνεύμα των καιρών συντηρεί τή διαίρεση και τόν άνταγωνισμό σε επίπεδο μικροκλίμακας, σε επίπεδο δηλαδή πού καθέννας σχεδόν μπορεί έρασιτεχνικά νά συμμετέχει, έναντι του όμόψυχου και πυραμιδοειδούς έθνικού άποστακτηρίου πού τό ΠΑΣΟΚ και τό ΚΚΕ όνειρεύονται.

Αν, εύτυχώς, στην πράξη τά πράγματα κάπου κόλλησαν, ή ιδεολογία πάντως καλά κρατεί και προχωράει. Δέν σταματάει μόνο στην όργάνωση του άθλητισμού και τό ρόλο του κράτους, επεκτείνεται και στον γενικότερο ρόλο του άθλητισμού. Η ιδεολογία πού εξέπεμπε ή τελευταία έναρξης τής Όλυμπιάδας τής Μόσχας στην χώρα μας έπιασε τόπο. Η έξίσωση άθλητισμός ίσον συναδέλφωση τής νεολαίας, ίσον ειρήνη, ίσον έξω οί Πέρσινγκ και Κρουξ είναι πιά αυτόνοπη. Στην έξίσωση αυτή ή Έλλάδα παρέχει και τήν ιστορική κάλυψη: άθλητικά συνέδρια στους Δελφούς ύποβάλλουν στην σκέψη όλων των συμμετεχόντων, ότι από αρχαιοτάτων χρόνων, πάντα έτσι ήταν κι έτσι πρέπει νά είναι οί άθλητικοί άγώνες.

Δηλαδή πώς; Ποιο είναι τό νόημα, πού μετά τό βάπτισμα στους Δελφούς, έδωσαν οί άθλητικές μας αρχές στους Βαλκανικούς άγώνες; Αυτόνοπη: Άς μήν αναφερθούμε στην τελευταία έναρξη μέ τους νεολαίους τής ειρήνης και τά άπαραίτητα περιστέρια. Θα αναφέρουμε μόνο τό μουσικό «γκόνγκ» πού προηγείται τής αναγγελίας κάποιας άπονομής επάθλου από τά μεγάφωνα και τό όποιο συμβολικότατα είχε άντικατασταθεί μέ τίς 4-5 πρώτες νότες τραγουδιού του Μίκη Θεοδωράκη, όπως οί κόρνες των αυτοκινήτων μέ τά παιδιά του Πειραιά. Και ως παραλείψουμε βέβαια τό — μόνο του όχι κακό — γεγονός ότι οί Βαλκανικοί άγώνες έληξαν μέ τήν εκτέλεση του Πνευματικού Έμβατηρίου από τόν Θεοδωράκη, για νά αναφέρουμε ότι ό εκσοβιετισμός τής άθλητικής ιδεολογίας έχει προχωρήσει τόσο, ώστε τά μεγάφωνα του σταδίου (δηλαδή ό ΣΕΓΑΣ) θεώρησαν φυσικό και αυτόνοπη στο πλαίσιο τής τόσης συναδέλφωσης νά μεταδώσουν στό ελληνικά, γαλλικά και βουλγαρικά συγχαρητήριο μήνυμα προς τό Κ.Κ. Βουλγαρίας για τά 40 χρόνια από τήν ίδρυσή του.

Πίσω από τήν άγγελικά πλασμένη βιτρίνα αυτής τής ιδεολογίας, πίσω από τήν άρχαιοπληξία των Δελφών, τήν

ειρήνη, τόν Μίκη και τό Κ.Κ. Βουλγαρίας κρύβεται ή ύποκρισία σε μία πραγματικότητα πού διόλου δέν άντιστοιχεί μέ τή βιτρίνα τής. Γιατί ό ήμέτερος ΣΕΓΑΣ και οί άντίστοιχες άθλητικές ένώσεις των άλλων βαλκανικών χωρών, επίζητώντας νά εμφανίσουν καθαρό πρόσωπο μετά τά τελευταία γεγονότα στον άθλητισμό, άποφάσισαν νά όργανώσουν έλεγχο ντοπαρίσματος στους Βαλκανικούς άγώνες. Και όλοι οί συνένοχοι όργάνωσαν και άνέχθηκαν μία παρωδία άντιντόπινγκ, πράγμα πού κατήγγειλαν πολλοί — τουλάχιστον Έλληνες — άθλητές και άθλήτριες, όπως π.χ. ό Στράτος, ή Πανταζή κ.ά. Όποτε πίσω από τήν καθαρή βιτρίνα, πίσω άκόμα κι από τή λερωμένη φωλιά όρισμένων, άποκαλύφθηκε τό πραγματικό πρόσωπο του ΣΕΓΑΣ: ή άθλήτρια Πανταζή άπειλείται μέ σοβαρή τιμωρία έπειδή τόλμησε νά μιλήσει. Πού σημαίνει ότι ό άθλητής, σύμφωνα μέ τήν ιδεολογία του ΣΕΓΑΣ, δέν είναι ελεύθερος άνθρωπος, αλλά όργανο εν διατεταγμένη ύπηρεσία, χωρίς δικαίωμα λόγου και κριτικής, μέ μόνο δικαίωμα και ύποχρέωση ταυτόχρονα τή νίκη και τά ρεκόρ, όπως είχε πρόσφατα πολύ εύγλωττα άπαιτήσει ό Κ. Κουλούρης από τή Βερούλη.

Αλλά αν πίσω από τους Δελφούς, τόν όλυμπισμό και τήν ειρήνη κρύβεται ή ύποτελής σχέση του άθλητή μέ τίς προϊστάμενες κρατικές αρχές, μήπως τουλάχιστον πίσω από τό χαιρετισμό στο Βουλγαρικό Κ.Κ. κρύβεται κάποιο αγωνιστικό, επαναστατικό μήνυμα πού εκπορεύεται από τόν άθλητισμό; Κάθε άλλο: άρκεϊ νά αναρωτηθούμε αν ύπήρχε ποτέ περίπτωση τά ίδια αυτά μεγάφωνα νά μετέδιδαν χαιρετισμό για τά 40 χρόνια του Κ.Κ. Τουρκίας, όταν μάλιστα γνωρίζουμε ότι στην διάρκεια τής τελευταίας λήξης (αυτής μέ τό Πνευματικό Έμβατήριό) όρισμένοι Τούρκοι πολιτικοί πρόσφυγες πού τόλμησαν νά διαμαρτυρηθούν για τόν Έβρέν συνελήφθησαν άρον άρον. Πίσω λοιπόν από τους χαιρετισμούς κρύβεται άπλως ή δειλία όσων έχουν τό θράσος νά μπλέκουν τόν άθλητισμό μέ ανώδυνες διακρατικές άβροφροσύνες πού δήθεν επέχουν θέση αγωνιστικών επαναστατικών μηνυμάτων.

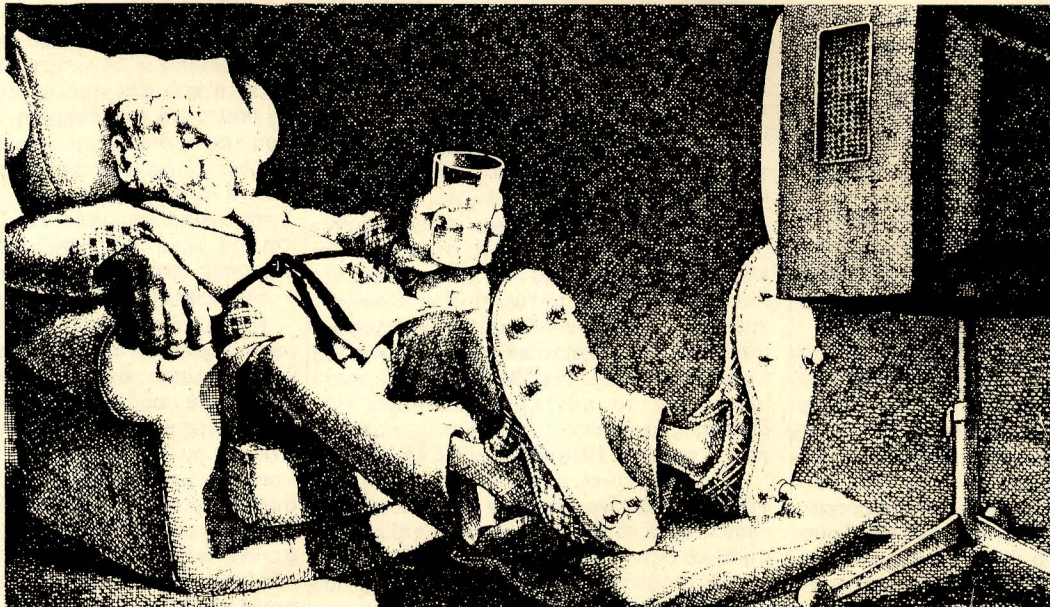
Όταν έτσι τό Πνευματικό Έμβατήριό επισφραγίζει τό τέλος μιας παρόμοιας εκδήλωσης, τότε μόνον όργή μπορεί νά προκληθεί, τουλάχιστον σε κείνους πού επιμένουν νά διατηρούν κάτι από τή σημασία των έννοιών στο μυαλό τους. Όργή όχι τόσο για τόν Μίκη Θεοδωράκη, πού στο κάτω κάτω τή δουλειά του κάνει, αλλά για όσους γνωρίζουν και άνέχονται νά χρησιμοποιείται χρήση τό Πνευματικό Έμβατήριό ως Πνευματικό Σιωπητήριο. Και όρθιοι στις κερκίδες του αρχαιοπρεπούς Καλλιμάρμαρου χειροκροτούν, αυτοί οί ίδιοι πού άπέλησαν μέ τιμωρία τήν Πανταζή έπειδή τόλμησε νά ανοίξει τό στόμα τής.

Κάτω από αυτές τίς συνθήκες τής μεγάλης παρεξήγησης, ή ψευδώνυμη ύπογραφή αυτού του κειμένου δέν είναι τυχαία. Για τους γνωρίζοντες φτάσαμε νά νοσταλγοϋμε τή διαφάνεια και τήν τιμιότητα τής βαλίτσας τους.

Θοδωράκης Μαντζάβελος

καί

μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας

Ας εὐχαριστήσουμε ὄλοι τοὺς ὑπεύθυνους τοῦ Φεστιβάλ Ἀγῆς - Θούριου πού μᾶς ἔδωσαν ἀπόψε, ἔδω ἰστά Γιάννενα, τήν εὐκαιρία νά συζητήσουμε γιά τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Κι ἄς σημειώσουμε ὅτι τὰ θέματα αὐτά πρέπει νά συζητοῦνται διότι, ἐνῶ ἔχουν κρίσιμη σημασία γιά τήν ὀργάνωση τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς μας, γιά τήν ποιότητα τοῦ πολιτισμοῦ μας, παρά ταῦτα ἔχουν παραμείνει στή σφαίρα τοῦ αὐτονόητου καί τῶν μύθων πού τό αὐτονόητο δημιουργεῖ.

Τηλέραση: ἡ θεαματοποίηση τῆς ζωῆς

Ολοι καταλαβαίνουμε ὅτι τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας ἢ ἐνημέρωσης καί κυρίως τὰ ραδιοτηλεοπτικά, καί πιά πολύ ἀκόμη τὰ τηλεοπτικά, εἶναι τρομερά ὀργανα στή χεῖρα τῆς ἐξουσίας. Τῆς ὀποιας ἐξουσίας. Κι ἂν δέν τό καταλαβαίνουμε μᾶς τό ὑπενθυμίζουν οἱ σφοδροί πολιτικοί ἀγῶνες πού διεξάγονται γιά τόν ἔλεγχο τῆς τηλεόρασης ἀπό τίς πολιτικές δυνάμεις τῆς ἐξουσίας, τίς κυβερνητικές καί τίς ἀντιπολιτευόμενες. Ὁ λόγος εἶναι περίπου ἀπλός. Ἡ βιομηχανική κοινωνία, μέ τή γενίκευση τῆς πλατιάς κατανάλωσης ἀγαθῶν, ἐμπορευματοποίησε στό ἔπακρο τήν ἐνημέρωση. Ἡ ἐνημέρωση ἔγινε μιά βιομηχανική παραγωγή πού θά τήν ἐξυπηρετήσουν οἱ πλέον σύγχρονες

τεχνολογίες, τεράστια κεφάλαια κι ἔνα ἐξαιρετικά ἐξειδικευμένο τεχνικοδιανοούμενο προσωπικό. Ἐπιπλέον, ὁ ἔλεγχος τῶν ραδιοτηλεοπτικῶν μέσων συμβάλλει ἀποφασιστικά στόν ἔλεγχο τῶν μέσων παραγωγῆς καί ἐπομένως στή βιώσιμη ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Οἱ κυρίαρχες τάξεις στίς σημερινές ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές καί μή καπιταλιστικές κοινωνίες δέν μποροῦν νά ἀσκήσουν τόν κυρίαρχο ρόλο τους ἂν δέν ἐλέγχουν τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης. Ὅπως καταλαβαίνετε, τό ζήτημα δέν εἶναι ἡ εὐνοια πού ἐπιδαφιλεῖ ἡ τηλεόραση στήν πολιτική ἐξουσία. Ἄν ἦταν ἔτσι, τό πράγμα θά ἦταν χωρίς νόημα: μιά τηλεόραση πού θά ἔκανε μόνο προπαγάνδα θά ἔμοιαζε μ' ἐκεῖνα τὰ κομματικά ἐντυπα πού κανεῖς δέν πάει στό περίπτερο νά τὰ ἀναζητήσει γιατί μόνο πλήξη προσφέρουν. Ἡ τηλεόραση εἶναι ἐνδιαφέρουσα καί ἀναγκαῖα γιά τήν ἐξουσία διότι μπορεῖ, αὐτή καί μόνον αὐτή, νά ἀναπαριστᾷ «ζωντανά» ὄλον τόν κόσμο. Τίποτε δέν δημιουργεῖ ἡ ἴδια: οὔτε τέχνες, οὔτε ἐπιστήμες, οὔτε γεγονότα, οὔτε παραγωγή ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἄναπαριστᾷ ὁμως τὰ πάντα. Τά στήνει μέ κατάλληλο τρόπο μπροστά στήν ὀθόνη γιά νά τὰ δοῦμε. Σκηνοθετημένη ἢ «ζωντανή» ἢ εἰκόνα τῆς πραγματικότητας, σέ φευγαλέες ἀλληλουχίες καί διφορούμενα συμπραζόμενα, θά πάρει τή θέση τῆς ἴδιας τῆς πραγματικότητας, θά παρουσιαστῆ ὡς ἂν εἶναι ἡ ἴδια ἢ πραγματικότητα. Θά ἀναπαριστῆ ἔτσι ἡ τηλεόραση τήν παράσταση τοῦ θεάτρου, τόν κινηματογράφο, τή ζωγραφική, τήν ποίηση, τό χῶρο, τίς σκηνές τοῦ δρόμου, τίς ἀντιδράσεις τῶν ἀνθρώπων, τόν πόλεμο, τήν πολιτική, τό παρελθόν, τό μέλλον, τή δυστυχία, τό φόβο, τόν ἔρωτα, τήν ἰδιωτική ζωή, τό θά-

νατο καί μάλιστα σέ ἀξιοθαύμαστη συγχρονικότητα ὡς πρὸς τόν πραγματικό χρόνο. Ἡ σημασία τῆς βρίσκεται στό γεγονός ὅτι μπορεῖ νά κατασκευάζει ἔνα φανταστικό σύμπαν, ἔνα κόσμο ζωῆς παρελθόντος, παρόντος καί μέλλοντος πού ἐνῶ εἶναι, ὅπως κάθε ἀναπαράσταση, ἀποσπασματικό καί ἐπιλεκτικό συγκροτημένο ἀπό θραύσματα τῆς πραγματικότητας, χάρη στή συνέχεια τῶν τηλεοπτικῶν ὀρών παρουσιάζεται ὡς ἡ πραγματικότητα ἢ ἴδια καί ἡ ἀλήθεια τῆς. Ὅστόσο δέν πρόκειται παρά γιά μιά ἀναπαράσταση τοῦ πραγματικοῦ συναρμολογημένη μέ βάση τίς ἀξίες, τὰ μέσα καί τίς ἰδεολογίες ἐκείνου πού ἐλέγχει τόν πομπό, πού ἐκπέμπει τό σῆμα, ἐκείνου πού ἐλέγχει τό κανάλι καί σκοπεύει, τελικά, τόν παραλήπτη-κοινό.

Τηλέραση - κοινό: μιά ἡδονοβλεπτική σχέση

Θά ἤθελα νά ὑποστηρίξω, καί νά συζητήσουμε ὕστερα ἂν εἶναι δυνατόν, μιά ἀποψη πού μοιάζει ἀκραία, θέτοντας ἔνα ἐρώτημα: τί καί πῶς παρακολουθεῖ ὁ θεατής-παραλήπτης τοῦ τηλεοπτικοῦ σηματος-προγράμματος;

Ἐχω τήν ἀποψη ὅτι μεταξὺ ὀθόνης καί τηλεθεατῆ διαμορφώνεται μιά σχέση καθαρῆς ἡδονοβλεψίας. Βλέπουμε τὰ κατορθώματα καί τίς περιπέτειες τῶν ἄλλων: κατορθώματα ποδοσφαιρικά, ἐπιτεύγματα πολιτικά, ἄθλους ἐρατικούς, μουσικοχορευτικούς· χορταίνουμε τή δίψα μας βλέποντας ὅσα κάνουν οἱ ἄλλοι καί πού ἐμεῖς δέν μπορούμε νά κάνουμε, ἢ «μαθαίνουμε» γιά δυστυχίες πού εἰδικῶς δέν πλῆττον ἐμᾶς ἀλλά κάποιους δῦσμοιρους στό Λίβανο, στή Νότια

* Παρέμβαση στή συζήτηση πού ὀργανώθηκε στή Γιάννενα μέ θέμα «Ἐξουσία καί μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης» στό πλαίσιο τοῦ Φεστιβάλ Ἀγῆς-Θούριου, στίς 16.9.1984.

Ἀφρική ἢ στὶς ἀρχές τοῦ αἰώνα, μακριά ἀπὸ μᾶς. «Μαθαίνουμε» χιλιάδες πράγματα, χωρίς ἐπιλογή, χωρίς νὰ τὰ ἔχουμε ἀνάγκη, χωρίς καμία προηγούμενη πορεία ἀπὸ μᾶς πρὸς τὸ ἀντικείμενο τῆς ὀπτικῆς «ἀπόλαυσης» ἢ τῆς «μάθησης», κυρίως, χωρίς κόπο καὶ πόνο. Μᾶς ἔρχεται δηλαδή τὸ μήνυμα στὰ μούτρα, ἀπλῶς πατώντας ἓνα κουμπί.

Τὸ εἶκοσμο ὄνομα αὐτῆς τῆς ἡδονοβλεπτικῆς σχέσης εἶναι *ἐνημέρωση*. Ἡ διαδικασία δέν εἶναι παρά μιά συνεχῆς ὑποκατάσταση καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἡ παθητικότητα τοῦ θεατῆ.

Φυσικά, θὰ μπορούσε νὰ ἀντιτείνει κανεὶς ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ ὅλα τὰ ἀναπαραστατικά συστήματα πού ἔχουν ὡς τώρα ἐφαρμόσει οἱ ἄνθρωποι, π.χ. τῆ γραφῆ, τὸ βιβλίον, τὴν ἐφημερίδα, ἢ τὸ ραδιόφωνο. Ἡ ἔνσταση σίγουρα ἔχει μιά δόση ἀλήθειας. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Γουτεμβέργιου, τοῦ ὁποῦ προαναγγέλλουν πολλοὶ τὸ τέλος, ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου ἢ τῆς ἐφημερίδας, ὁ ἀκροατὴς τοῦ ραδιοφώνου ἀκόμα, ἀπὸ μίαν ἄποψη μετέχουν σ' ἓνα σύστημα ἐπικοινωνίας πού ἐπίσης ὁδηγεῖ σὲ ἓνα φαντασιακό-νοητικό σύμπαν. Κι ἐδῶ πάλι δέν πρόκειται γιὰ μίαν ἄμεση, ὡς γνώση ἢ ὡς αἴσθηση, οἰκείωση τῆς πραγματικότητας· πρόκειται καὶ πάλι γιὰ μιά νοητικὴ ἢ αἰσθητικὴ διαμεσολάβηση. Ὡστόσο σὲ ὅλες αὐτές τὶς περιπτώσεις τῆς παραδοσιακῆς, ἄς ποῦμε, ἐπικοινωνίας, ὁ ἄνθρωπος ἐπικοινωνεῖ μὲ σύμβολα, μὲ ἰδέες καὶ παραστάσεις μὲσα ἀπὸ διαδικασίες σχετικῆς αὐτονομίας ὡς πρὸς τὸ μέσον. Δηλαδή ἐνῶ διαβάσει μὴ μπορεῖ καὶ σκέφτεται, ἢ μᾶλλον σκέφτεται ἀκόμη περισσότερο καθὼς διαβάσει, ἀρχίζει τὸ διάβασμα, σταματᾷ κατὰ βούληση, τὸ συζητᾷ μὲ τὸν διπλανό του. Ἐλάχιστα περιθώρια ὑπάρχουν γιὰ μιά τέτοια αὐτόνομη λειτουργία τοῦ θεατῆ τῆς τηλεόρασης. Διότι, μέσα σὲ μιά ἀδιάκοπη ροὴ ἤχων καὶ εἰκόνων πού σοῦ προσφέρεται, καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο σου ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ συγκεκριμένο πρόγραμμα, σὲ ἀπασχολεῖ συνεχῶς ἄμεσα ἢ ἕμμεσα, σὲ περιβάλλει μὲ τὸν κόσμο της, σοῦ κλέβει τελικά τὸ μάτι. Δέν μπορείς νὰ βλέπεις τηλεόραση καὶ νὰ μιλάς ἢ νὰ πλένεις τὰ πιάτα. Ἡ εἰκόνα ἀφοπλίζει, εἶναι ἓνας συνεχῆς βομβαρδισμὸς καὶ οἱ δυνατότητες ἀντίστασης ἀπέναντί της εἶναι ἐλάχιστες. Ἄν ὁ πλοῦτος τῶν θεμάτων πού προσφέρει εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερος σὲ σχέση μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο σύστημα ἐπικοινωνίας, τόσο τὸ χειρότερο. Οἱ ἄνθρωποι ὡς τηλεθεατῆς δέν ἐμπλουτίζονται περισσότερο· ἀσφυκτιοῦν ἀπὸ τὴν υπερπληροφόρηση, ὁδηγοῦνται στὴ συμφορὴ καὶ τὴ συμφορὰ τῆς ἀνεπικοινωνίας. Διότι οἱ ἄνθρωποι μεταξύ μας ἐπικοινωνοῦμε κι ὄχι μὲ τὰ μέσα ἐπικοινωνίας πού ἔχουν ἐγκατασταθεῖ πιά μέσα στὰ σπίτια μας ὡς μοναδικός καὶ μόνιμος «συνομιλητὴς μας», ὡς αἰθέρας πού περιβάλλει τὴν ὑπαρξή μας.

Μπορεῖ νὰ ὑπάρξει προοδευτικὴ τηλεόραση;

Τὸ γεγονός ὅτι, στὴν ἀκραία περίπτωση, ὁ ἄνθρωπος ἐπικοινωνεῖ μόνον μὲ τὸ μέσον τῆς ἐπικοινωνίας, ὁδήγησε ὀρισμένους κοινωνιολόγους, τὸν Μάρσαλ Μάκ Λούαν συγκεκριμένα, νὰ ἀποφανθοῦν ὅτι τὸ μέσον εἶναι τὸ μήνυμα, ὅτι τὰ «μαζικά μέσα ἐνημέρωσης δέν εἶναι κανάλια ἰδεολογιῶν» εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια ἰδεολογία». Διότι, σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, αὐτὸ πού μετράει πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ κανονικός καὶ συνεχῆς βομβαρδισμὸς πού ἰσοπεδώνει τὰ πάντα, καταστρέφει τὶς διαφορές, ἀμβλύνει τὶς αἰσθήσεις, καταργεῖ τὶς ψυχικὲς ἐντάσεις καὶ τὶς ἐπιλογές.

Ἡ ἄποψη αὕτη, μέσα στὴν καταστροφολογία της, εἶναι σίγουρα ἐπικίνδυνη ὄχι ἐπειδὴ ἀπαξιώνει ἀπολύτως τὴν τηλεόραση ἀλλὰ διότι καταστρέφει προκαταβολικά τὶς τεράστιες διαφορές πού ὑπάρχουν ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο, ἀπὸ κοινωνικὴ ὁμάδα σὲ κοινωνικὴ ὁμάδα, ἀπὸ ἔθνος σὲ ἔθνος καὶ ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ. Ἡ πρόσληψη τοῦ ἴδιου μηνύματος, τοῦ ἴδιου τηλεοπτικοῦ προγράμματος, εἶναι τελειῶς διαφορετικὴ ἀπὸ περίπτωση σὲ περίπτωση ἀνάλογα μὲ τὰ μέσα πού κάθε παραλήπτης διαθέτει. Ὁ κάθε ἄνθρωπος προσλαμβάνει διαφορετικὰ τὸ μήνυμα, διαφορετικὲς ἀντιστάσεις τοῦ προβάλλει, ἀλλίως τὸ ἐσωτερικεύει καὶ ἐνδεχομένως κάποιοι τὸ μετατρέπουν σὲ στοιχεῖο οὐσιαστικὸ τῆς ἐνημέρωσής τους πού ἐντάσσεται στοὺς δικούς τους σκοπούς.

Συνήθως, στὴν ἀναίρεση τῆς μακλοναϊκῆς ρήσης ἀντιτάσσεται καὶ τοῦτο: Τὸ μήνυμα εἶναι τὸ περιεχόμενό του, δηλαδή οἱ σημασίες του, τὰ νοήματά του, ἡ ποιότητά του. Ἐπομένως:

α) Τὸ μέσον εἶναι οὐδέτερο, δέν φταίει σὲ τίποτε, εἶναι ἄπλῶς μιά τεχνολογία πού μπορεῖ νὰ τεθεῖ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀλλοτριώσής του.

β) Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι τὸ ἴδιο τὸ μήνυμα, τὸ περιεχόμενό του, ἐπομένως οἱ ἄνθρωποι, οἱ διαδικασίες πού τὸ παράγουν καὶ οἱ δυνάμεις πού τὸ ἐλέγχουν.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ σειρά τῶν σκέψεων ἐξάγεται καὶ ἓνα πολιτικὸ αἴτημα πού μοιάζει σωστό, ἴσως καὶ ἐπαναστατικό. Ἄν τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης ἀλλάξουν ἀφεντικῶς, ἂν τὰ ἐλέγξει ὁ λαός, τότε θὰ ἔχουμε μόνον τὴν εὐεργετικὴ τους πλευρὰ. Αὐτὴ ἡ στρατηγικὴ, τελικά, ὁδήγησε τὶς ἀριστερές δυνάμεις ὅλου τοῦ κόσμου σὲ μιά προσπάθεια διεξόδου στὴν τηλεόραση καὶ ἄλλους της ἀπὸ τὰ μέσα. Διότι εἰκάζεται ὅτι ἂν εἶναι ἡ ἀριστερὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι ποιότητας πού ἐλέγχουν τὴν τηλεόραση καὶ καταρτίζουν τὰ προγράμ-

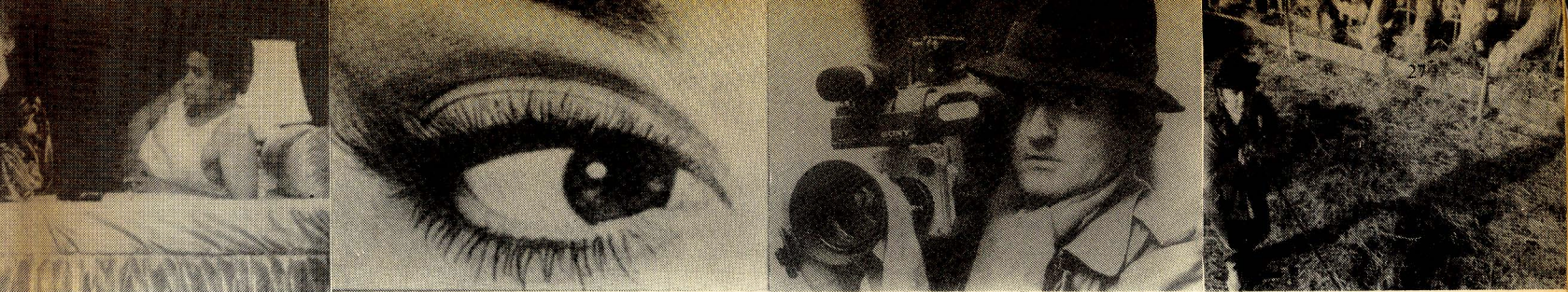
ματὰ της τότε αὕτη θὰ μετατραπῆ σὲ ὄργανο διαφώτισης τοῦ λαοῦ καὶ πηγὴ ὑψηλῶν αἰσθητικῶν ἀπολαύσεων.

Προσωπικά δέν πιστεῦω σ' αὐτὴ τὴν στρατηγικὴ, καὶ νομίζω ὅτι, μετὰ τὸ πρῶτο θάμπωμα πού ἔφερε ἡ τηλεόραση καὶ πού κρατᾷ δύο δεκαετίες τώρα, εἶναι καιρὸς νὰ τὸ ξανακουβεντιάσουμε, παρόλο πού οἱ ἀντιτηλεορασιακὲς ἀπόψεις μοιάζουν ἀναχρονιστικὲς καὶ ἴσως ταυτίζονται μὲ τὸν παλιὸ φόβο τοῦ ἀνθρώπου μπροστὰ στὴ μηχανή.

Θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐξηγήσω γιατί.

Τὸ πρῶτο πού θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσει κανεὶς εἶναι ὅτι ἡ τεχνολογία, ἡ κάθε τεχνολογία, δέν εἶναι κοινωνικὰ καὶ ἰδεολογικὰ οὐδέτερη. Ὑπάρχουν ἐγγεγραμμένες στὰ μόριά της τὰ ἴδια κάποιες σχέσεις πού ἔχουν πολὺ συγκεκριμένα κοινωνικά συμφραζόμενα. Στὴν περίπτωση τῆς τηλεόρασης ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιά ἀδιάσπαστη ἀλυσίδα ἢ ὅποια ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πηγὴ πού ἐκπέμπει καὶ φτάνει ὡς τὸν θεατῆ πού δέχεται τὸ μήνυμα. Κανένα σημεῖο αὐτῆς τῆς ἀλυσίδωσης δέν εἶναι αὐτονομημένο. Οὔτε τὸ τεχνικὸ μέσον. Πρόκειται γιὰ μιά συνολικὴ σχέση πού κρατᾷ τὸν ἀποδέκτη σὲ κατάσταση παθητικότητας διότι δέν ὑπάρχει δυνατότητα ἀνάδρασης ἀπὸ τὸν δέκτη στὸν πομπό. Καὶ βέβαια δέν μπορεῖ νὰ θεωρησοῦμε ἀνάδραση τὸ γεγονός ὅτι μπορούμε νὰ τηλεφωνήσομε στὴν ΕΡΤ καὶ νὰ ποῦμε τὰ παράπονά μας. Ὁ ἀποδέκτης τὸ μόνο ἐνεργητικὸ πού μπορεῖ νὰ κάνει εἶναι νὰ κλείσει τὸ κουμπί, νὰ σηκωθεῖ νὰ φύγει, ἢ ἔσω ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ σκεφτεῖ τὸ μήνυμα. Ὅμως, ὅλες αὐτές οἱ ἀντιδράσεις σημαίνουν ἀναίρεση, ἄρνηση τοῦ μέσου, ἀντίσταση σ' αὐτὸ γιατί συντελοῦνται ἐξω ἀπὸ τὸ μέσον, πέρα ἀπὸ τὸ μέσον.

Γιὰ τὴν ἀντίσταση στὸ μέσον θὰ μιλήσω πῶς κάτω. Ἐδῶ θέλω νὰ τονίσω ὅτι ἡ σχέση πομπό-δέκτη εἶναι ἐκ κατασκευῆς τέτοια πού προϋποθέτει τὸν παθητικὸ δέκτη. Εἶναι ὅπως ἡ σχέση μισθοῦ ἔργασίας, ἡ σχέση κεφαλαίου-ἐργασίας, πού προϋποθέτει καὶ συνεπάγεται τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τὴν ὑπαγωγή τοῦ ἐργαζόμενου στὸ κεφάλαιο. Καὶ ὅπως δέν εἶναι δυνατόν νὰ βοηθοῦν καλὰ ἀφεντικά, ἀφεντικά τὰ ὅποια δέν ἰδιοποιοῦνται τὴν ὑπεραξία πού δημιουργεῖ ἡ ἐκμετάλλευση, ἄλλο τόσο δέν μπορεῖ νὰ βοηθοῦν καλοὶ πομποὶ ἐπειδὴ θὰ ἐκπέμπουν καλὰ μηνύματα. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ καλὸ ἢ εὐτελές περιεχόμενο τῶν μηνύματος, καὶ στὴ μιά καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἡ σχέση παραμένει ἡ ἴδια. Ἐχουμε πάντοτε μιά σχέση στὴν ὅποια ὁ δέκτης παραμένει παθητικὸς στὴ διάρκεια τῆς διαδικασίας μεταβίβασης τοῦ μηνύματος καὶ ἐπομένως, οὕτως ἢ ἄλλως, διατηρεῖται ἡ ὑπαγωγή του στὴν πηγὴ καὶ στὸν πομπό, προϋποθέτει δηλαδή καὶ συνεπάγεται τὴν παθητικότητά του. Αὐτὸ ἄλλωστε τὸ στοιχεῖο εἶναι πού κυρίως ἐνδιαφέρει τὴν ἐξουσία διότι ἔτσι μπορεῖ νὰ διατηρεῖται

ή συνολική σχέση υπαγωγής των κυριαρχούμενων στους κυρίαρχους. Από κει και πέρα μου είναι κάπως δύσκολο να εννοήσω ότι μπορεί να υπάρξουν προοδευτικοί πομποί όταν η σχέση παραμένει ή ίδια. "Ας μου επιτραπεί επίσης άλλος ένας «αναχρονιστικός» παραλληλισμός. Δεν θά ήταν άσκοπο στους σημερινούς προβληματισμούς να ξαναθυμηθούμε το Κράτος και επανάσταση του Λένιν που μās υπενθυμίζει ότι τό κράτος και τά κρατικά όργανα δεν είναι έργαλεία ουδέτερα τά όποια οί επαναστάτες καλούνται να τά καταλάβουν και να τά στρέψουν, ως έχουν, έναντι των καταπιεστών και της άστικής τάξης, να τά θέσουν, ως έχουν, στην ύπηρεσία της επανάστασης και της κοινωνίας. Πρέπει να τά καταστρέψουμε, τονίζει και ξανατονίζει, δηλαδή να καταστρέψουμε τις σχέσεις που ένσαρκώνονται και συμπυκνώνονται μέσα στό κράτος, να τά μεταλλάξουμε γιατί με τά παλιά έργαλεία δεν είναι δυνατό να οικοδομηθεί μία καινούρια, άπελευθερωμένη και άπελευθερωτική κοινωνία.

Άπ' αυτή την άποψη ή στρατηγική της άριστερας άπέναντι στην τηλεόραση δεν μπορεί να παραμείνει αυτή που είναι, δηλαδή διεκδίκηση έκδημοκρατισμού, προγράμματα ποιότητας, είσοδος ανθρώπων ποιότητας και προοδευτικών. Σέ τελευταία άνάλυση θά κάνουν κι αυτοί τά ίδια που κάνουν και οί σημερινοί, θά κρατούν δηλαδή τόν κόσμο καθλωμένο και νυσταλό στην πολυθρόνα του. "Άλλωστε άπ' αυτή την προπάθεια σέ παγκόσμιο επίπεδο δεν έχει προκύψει άπολύτως τίποτε. Για παράδειγμα, παρά την ποιότητα των προγραμμάτων των ευρωπαϊκών τηλεοράσεων ή παθητικότητα των μεγάλων λαϊκών μαζών ολοένα και μεγαλώνει.

Ό άλλος λόγος για τόν όποιο μου μοιάζει έξωπραγματικός ό πολιτικός στόχος για μία «προοδευτική» τηλεόραση, είναι ότι τό άπολυταρχικό καθεστώς των μέσων μαζικής έπικοινωνίας είναι μία πραγματικότητα ιστορική πλέον και φαίνεται ότι έχει τεράστιο μέλλον μπροστά της καθώς αρχίζει να συνδέεται με τά κοιμπότερ. Τό τί πέτυχε ως τώρα είναι σαφέστατο: συνεισέφερε τά μέγιστα στην πολιτιστική υποδούλωση των ανθρώπων, στην μαζοποίηση των κοινωνιών. Κατέστρεψε μορφές δημιουργίας και ύπαρξης που είχαν μέσα πολλή άκόμη ζωή. Η τηλεόραση πρωτοστάτησε, σέ παγκόσμιο επίπεδο, στη διάδοση και την εμπέδωση του καταναλωτικού-παθητικού μοντέλου, θεαματοποιώντας την άπόλαυση, άποχανώνοντας τις αισθήσεις, καταβροχθίζοντας τόν έλεύθερο χρόνο και όργανώνοντας τον σύμφωνα με τό μοντέλο που άναπαράγει τόν καταναλωτικό άκτιβισμό που είναι ή άλλη όψη της παραγωγιστικής φενάκης.

Η άλλη πλευρά της ίδιας πραγματικότητας είναι ή άπολιτικότητα των μαζών της βιομηχανικής κοινωνίας που άν την

ονομάζω έτσι δεν είναι για να μήν την πώταξική κοινωνία. Ταξική είναι και παραείναι. Φοβάμαι μόνο ότι, εξαιτίας και της τηλεόρασης, χάνει τή συνείδηση ότι είναι ταξική, χάνει δηλαδή τις στέρεες άφετηρίες της πολιτικής δημιουργίας. Στό σημείο αυτό άλλωστε έντοπίζουμε και τή στενή σχέση τηλεόρασης και έξουσίας, μία σχέση που οδηγεί στη χειραγωγή των πολιτών, των λαϊκών μαζών. Κι άπ' αυτή την άποψη δεν βλέπω επίσης τίποτε τό προοδευτικό στό να επιδιώκουν οί άριστερές δυνάμεις να τήν πάρουν στά χέρια τους ώστε, αντίστρέφοντας τους ρόλους δούλου-άφέντη, να κάνουν τά ίδια εις βάρος των πρώην άφεντικών τους.

Γιά μία νέα στρατηγική;

Φυσικά, δεν προτείνω να κάψουμε τό μέγαρο της Άγίας Παρασκευής ούτε να σπάσουμε τις συσκευές. Η τηλεόραση είναι όντως μία άναπότρεπτη πραγματικότητα που θά καταλαμβάνει όλο και περισσότερο χώρο στη ζωή μας μέχρι ολοκληρωτικής άλώσεως, πολύ περισσότερο μάλιστα που τώρα με τά κοιμπότερ, πέρα από την πληροφόρηση και την έννιμέρωση άποκτά και άλλους ρόλους, γίνεται έργαλείο που σχετίζεται με τό εμπόριο, τις συναλλαγές, την έπιστήμη, την έρευνα, την υγεία και ένα σωρό άλλες πρακτικές έφαρμογές. Όμως, όπως και να νά 'χει τό πράγμα, τό σύνεργο αυτό, άκόμη και με τις νέες πρακτικές έφαρμογές, στοχεύει στη συνολική θεαματοποίηση της ζωής. Κι αυτό είναι τό πρωταρχικό ζήτημα και πρέπει να ξανατεθεί στους προβληματισμούς της Άριστερας ως ζήτημα στρατηγικής σημασίας στόν σύγχρονο κόσμο.

Άπό κει και πέρα, τό άν θά μπορούσε να προτείνει κανείς κάτι πρακτικό, μία εναλλακτική στρατηγική, μάλλον έχει δευτερεύουσα σημασία. Σέ πολύ γενικές γραμμές θά μπορούσε να σκεφτεί κανείς μία στρατηγική αντίστασης, ένα είδος πολιτιστικού άνταρτοπόλεμου, όπως έλεγε πριν από μερικά χρόνια ένας άριστερος. Ίταλός σημειολόγος, ό Ουμπέρτο Έκο. Νά αναπτύξουμε δηλαδή μία σειρά αντιστάσεων έξω και πέρα από την τηλεόραση, αντιστάσεων που θά κατατάθουν στην άνάδειξη ενός άλλου λόγου και θά άναιρούν τό μονοπώλιο της έξουσίας. Νά πλάσουμε ή να προτείνουμε μορφές δημιουργίας και συνύπαρξης που άπομακρύνουν τόν κόσμο από τό κουτί, που έπιτρέπουν στόν κόσμο να συζητά ό,τι βλέπει στό κουτί, να μή βλέπει όταν δεν ένδιαφέρεται να δεί κάτι τό συγκεκριμένο, να μή αισθάνεται στέρηση όταν δεν βλέπει, να μή χάνει που δεν βλέπει, να μή άπολαμβάνει τό θέαμα της ζωής αλλά τήν ίδια τή ζωή.

Κάτι τέτοιο άλλωστε γίνεται ήδη όχι άπο έκκεντρικές πρωτοποριακές όμάδες ή

κάποιες ιδιόμορφες έλίτ αλλά άπό όλοκληρες κατηγορίες ανθρώπων οί όποιοι, επειδή έχουν καταφέρει να διατηρηθούν σέ πιο σύνθετες μορφές ζωής, επειδή συμμετέχουν σέ πιο σύνθετες κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαδικασίες, έχουν ξεφύγει από τόν μονόδρομο δουλειά-τηλεόραση-ύπνο. Πρόκειται βέβαια για μειοψηφίες που κατά κανόνα είναι κοινωνικά έννοημένες μειοψηφίες. Άλλά γιατί τάχα τέτοιες σύνθετες άπολαύσεις και διαδικασίες να μήν είναι διεκδίκηση και για τις λαϊκές τάξεις;

Σέ δύο επίπεδα μπορεί λοιπόν να άρθωθεί ή στρατηγική της άριστερας άπέναντι στό πρόβλημα της έπικοινωνίας και της έννιμέρωσης. Ένα πρώτο, που έχει και τήν κύρια σημασία, είναι ή άνάπτυξη μορφών έπικοινωνίας, κριτικής, πολιτικής συμμετοχής που άναιρούν τήν άνάγκη της τηλεόρασης γιατί στρέφουν τους ανθρώπους άπό τό θέαμα της ζωής στην ίδια τή ζωή. Και ένα δεύτερο επίπεδο, μέσα στην τηλεόραση, όπου στόχος θά είναι ό περιορισμός της, ή κριτική άντιμετώπιση της. Γιατί τάχα να μήν κλείνει μία μέρα τήν εβδομάδα ή τηλεόραση, όπως κλείνουν τά βιβλιοπωλεία, τά μουσεία, τά θέατρα, τά κέντρα, τά έργοστάσια; Γιατί να δουλεύει συνεχώς επί όκταώρου βάσεως, έχει δεν έχει κάτι να πει; Γιατί να μήν άναλαμβάνουν τά προγράμματα της οί ίδιες οί κοινωνικές συλλογικότητες και να τά άναλαμβάνει άποκλειστικά ή διεύθυνσή της; Γιατί να ύπάρχει μόνο ή κρατική τηλεόραση και τό κρατικό μονοπώλιο;

Αυτές οί μορφές έπικοινωνίας, πολιτιστικής και πολιτικής συμμετοχής που ύπαινίσσομαι, νομίζω ότι θά έπρεπε να είναι στό έπίκεντρο των επιδιώξεων της άριστερας. Εύτυχως ύπάρχουν άκόμη πολλές τέτοιες μορφές, παράδειγμα ή άποψινή συνάντηση. Επομένως δεν είναι τίποτα τό έξωπραγματικό. Σημασία έχει ότι πρόκειται για μορφές έπικοινωνίας άνάμεσα σέ ανθρώπους και όχι για έπικοινωνία των ανθρώπων με τήν εικόνα των άλλων. Έκμεταλλούμενοι, λοιπόν, τά υπολείμματα έλευθερίας που μās μένουν, μπορούμε να αγωνιστούμε για τή διεύρυνσή τους και τή γενίκευσή τους. Άν κάπως πετύχουμε, τότε θά έχουμε πετύχει να άποσυνδέσουμε τήν τηλεόραση από τήν έξουσία, και θά πάψει να έχει για τήν έξουσία αυτή τήν άπόλυτη σημασία που έχει σήμερα. Γιατί άν οί λαϊκές μάζες μπορούν να έχουν άπέναντι στην τηλεόραση μία σχέση ένεργητική, άν τήν μετατρέψουν σέ ένα έργαλείο όπως όλα τά άλλα που τις περιβάλλουν και που τά χρησιμοποιούν, άν τήν άπομυθοποιήσουν, άν ή τηλεόραση, με δυό κουβέντες, πάψει να είναι μία φανταστική συμμετοχή σέ μία πλασματική ζωή, τότε θά είναι άχρηστη και για τήν έξουσία. Τήν όποια έξουσία.

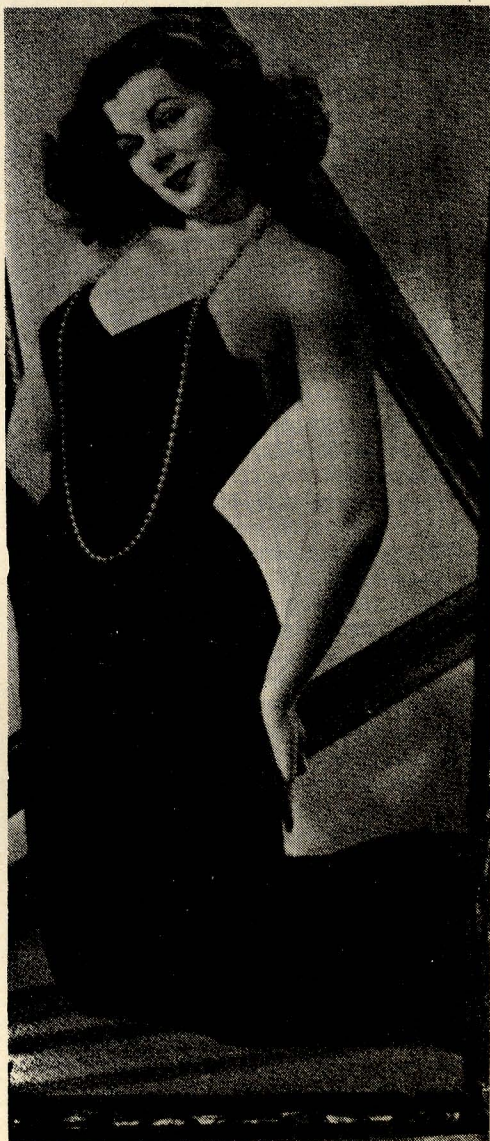
Άγγελος Έλεφάντης

Πολιτιστικό μέτωπο άλλά πώς ;

Άφορμή γι' αυτό τό σημείωμα ήταν ένα σχόλιο του Παντελή Μπασάκου στον προηγούμενο *Δεκαπενθήμερο Πολίτη* («Κουλτούρα χωρίς συγκρούσεις»). Ο Π. Μπασάκος ασχολείται με μία συνέντευξη που έδωσε ο Άλέξανδρος Κοτζιάς στην *Αύγη* στις 2 Σεπτεμβρίου 1984. «Οί απόψεις του Άλ. Κοτζιά», γράφει, «είναι πιστεύω ριζικά αντίθετες προς ότιδήποτε θα μπορούσαμε να ονομάσουμε άριστη όπτική στά θέματα της κουλτούρας. Εγώ, γιά τόν λόγο αυτό, διαφωνώ μ' αυτές. Η έφημερίδα μου συμφωνεί ή διαφωνεί; Άν ή έφημερίδα μου φιλοξενούσε ένα αντίστοιχο πολιτικό κείμενο, θα φρόντιζε να καταστήσει γνωστή τήν αντίθετη προς αυτό θέση της. Γιά τό πολιτιστικό κείμενο δέν χρειάζεται κάτι τέτοιο. Αυτό σημαίνει πώς ισχύει, γιά τήν *Αύγη*, ή έξής λανθάνουσα προκείμενη: (α) Στο χώρο της κουλτούρας δέν υπάρχουν συγκρούσεις και μέτωπα. Τό (α) συνεπάγεται (β): όποιοσδήποτε γράφει σωστά, είναι σοβαρός και καλός στη δουλειά του κ.λπ., ανήκει, μαζί μέ τίς απόψεις του, στον ευρύτερο χώρο τών διανοουμένων του ΚΚΕ έσωτερικού».

Επανέρχομαι σ' αυτό τό σχόλιο όχι γιά να υπερασπιστώ τήν *Αύγη* ή τόν Άλ. Κοτζιά, αλλά γιατί νομίζω ότι ο Π. Μπασάκος θέτει ένα υπαρκτό πρόβλημα μέ λάθος μάλλον άφορμή. Και, κυρίως, γιατί μου δίνει τήν ευκαιρία να ξαναβίξω τό πολυσυζητημένο, μά ανεξάντλητο και υπερπικαίρο θέμα του πολιτιστικού μετώπου.

Άς αρχίσουμε από τό περί ου ό λόγος δημοσίευμα της *Αύγης*. Τό γεγονός ότι πρόκειται γιά μία συνέντευξη είναι καθοριστικό. Μιά συνέντευξη δέν μās επιτρέπει νομίζω να κρίνουμε μέ τά ίδια μέτρα που κρίνουμε ένα όποιοδήποτε κείμενο. Η συνέντευξη είναι ή άποψη του προσώπου που έρωτάται και μπορεί μέν να απο-

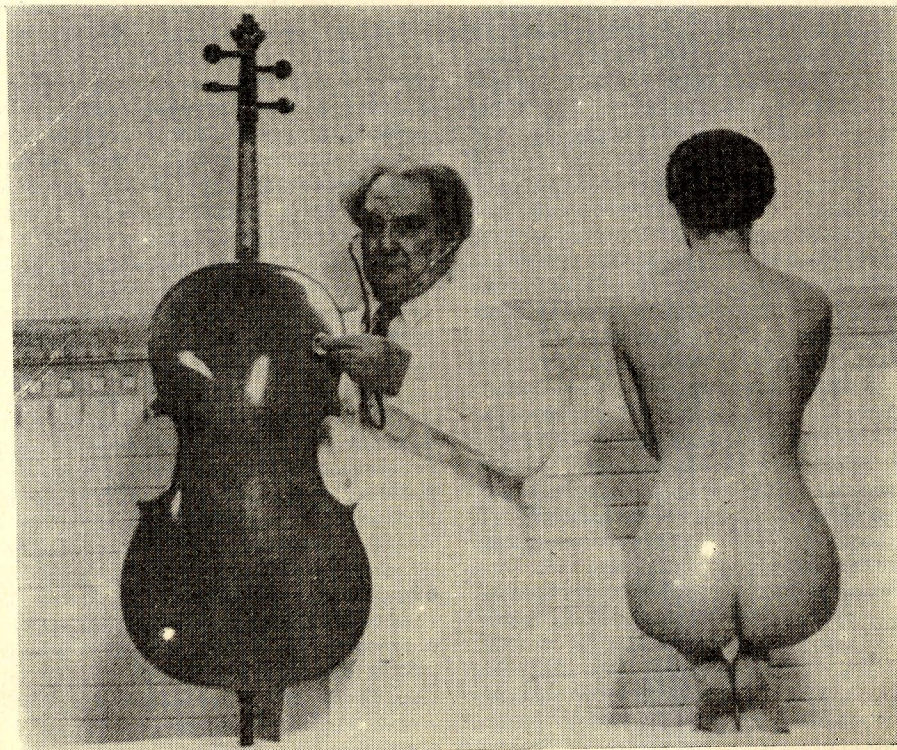

τελεί έρέθισμα γιά κάθε είδους συζήτηση — αυτό άλλωστε είναι τό θετικό της —, σέ καμία περίπτωση όμως δέν συμπίπτει, στη συνείδηση του άναγνώστη, μέ τή θέση ενός έντύπου. Τό από ποιούς παίρνουμε συνέντευξη φυσικά είναι επιλογή πολιτική, πολιτιστική, δημοσιογραφική. Όμως, δέν συνδιαλεγόμαστε άποκλειστικά μέ όσους ταυτίζονται μέ τίς άπόψεις μας. Καί άνοστο θα ήτανε και διόλου έρεθιστικό. Άπό τήν άλλη, φυσικά, δέν άπευθυνόμαστε συνήθως σέ ανθρώπους μέ άπαράδεκτες ιδεολογικές κατευθύνσεις, εκτός και αν πραγματικά θέλουμε να άνοίξουμε μία προκλητική συζήτηση γιά κάποιο πρόβλημα αιχμής. Δέν νομίζω ότι ή συγκεκριμένη περίπτωση ανήκει στη μία ή στην άλλη κατηγορία. Ούτε δηλαδή ο Άλέξανδρος Κοτζιάς έδήλωσε ποτέ ότι ανήκει «στον ευρύτερο χώρο τών διανοουμένων του ΚΚΕ έσωτερικού», ούτε οί απόψεις του είναι άπαράδεκτες, όσο κι αν κρίνονται άυστηρά από τόν Π. Μπασάκο. Είναι ίσως άλλες από τίς δικές του (μας) και ίδου άφορμή γιά μία συζήτηση επί της ουσίας. Στο σημείο αυτό δέν μέ σταματά τό κατά πόσον ο Κοτζιάς δέν όφειλε να πει ότι ή πολεοδομία της Άθήνας «κατέστρεψε ένα από τά ώραιότερα τοπία της γής» αλλά να κοινωνικοποιησει τό θέμα ή τό ότι τό πολιτιστικό πρόβλημα θα μπορούσε να λυθεί αν υπήρχαν έπαρκέστερο οργανωτές, γιατί ή κριτική του Μπασάκου μου φαίνεται σ' αυτά τά σημεία υπερβολική. Στέκομαι στο βιβλίο *Έλένη* που ό μεταφραστής του Κοτζιάς υπερασπίζεται κάπως δειλά, όμολογώντας ότι έχει μονομέρειες «προπαντός στο αρχικό και στο τελικό μέρος». Και είμαι υποχρεωμένη να συμφωνήσω μαζί του όταν λέει: «Τόσον καιρό τώρα δέν γίνεται ουσιαστική συζήτηση γιά τό βιβλίο ως κείμενο αλλά συζήτηση "περί τό βιβλίο"». Δέν μπορώ να προδικάσω, όπως εκείνος, τί θα έδινε αυτή ή συζήτηση άφου, δυστυ-

χώς, δεν έχω καν διαβάσει το βιβλίο όπως ίσως οι περισσότεροί μας. Ωστόσο, υποθέσεις του παρασκηνίου περί υπόπτων προθέσεων ή άλλες απόψεις που διατυπώθηκαν ότι το βιβλίο αυτό αναξέει πληγές, με αφήνουν προς το παρόν αδιάφορη ή με βρίσκουν αντίθετη. Οι υποπτές προθέσεις ενός βιβλίου φαίνονται μέσα στο βιβλίο, στη γραφή του, γι' αυτό πρέπει πρώτα απ' όλα να διαβαστεί. Όσο για τις πληγές, εδώ συγχέουμε τη λήθη με την ιστορική άμνησία. Στην περίπτωση αυτή, και όποιος άριστερός αναφέρεται ιστορικά ή μέσα από την τέχνη στον εμφύλιο κακώς πράττει, διότι αναξέει πληγές. Μά αυτό ήθελε κι έλεγε τόσα χρόνια, μ' άλλα λόγια, ή δεξιά. Και αλίμονο αν ή ιστορία διαγράφεται κάθε φορά κατά τη

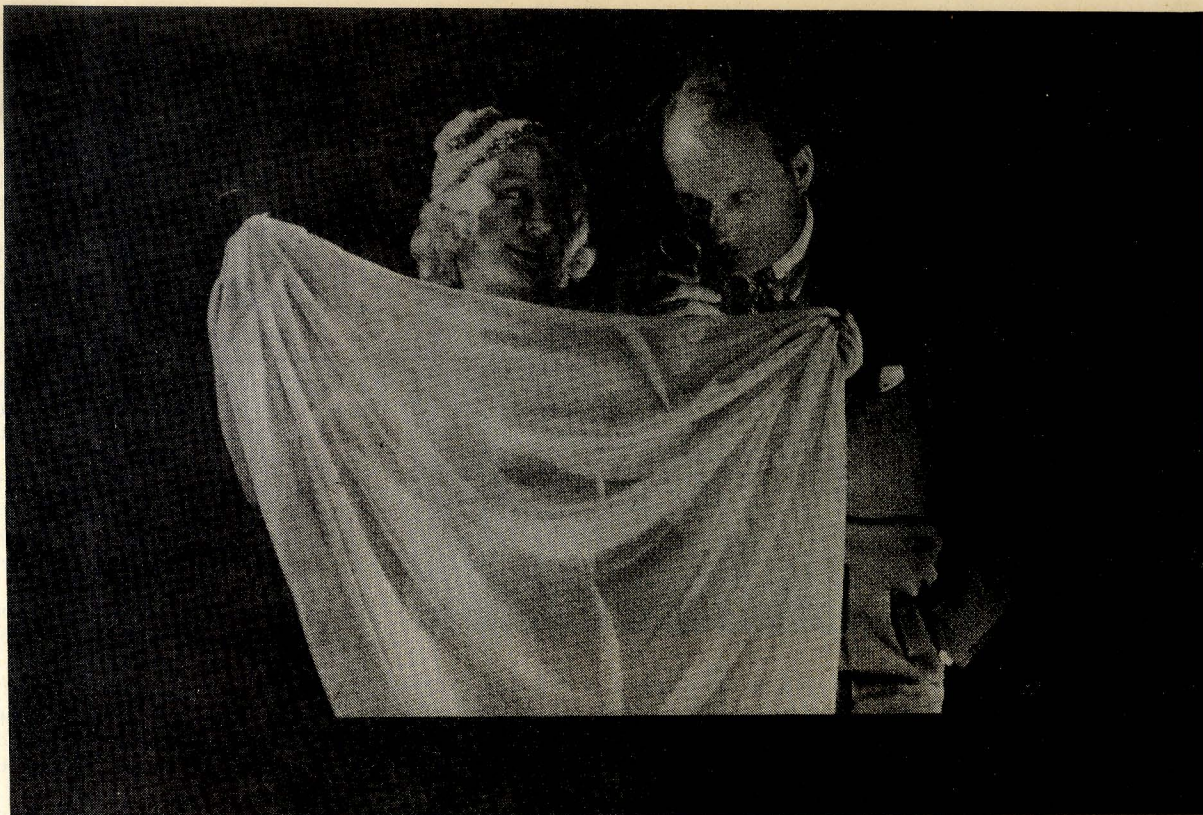
βούληση του καθενός, καθώς λέμε «νερό κι άλάτι», «περασμένα ξεχασμένα». Αυτά τά λέω, όχι γιατί ξέρω κάτι περισσότερο σχετικά μ' αυτό το έργο αλλά γιατί επιφυλάσσομαι ώσπου νά μάθω. Τό αν κρύβει μιά μεγάλη άπάτη ή έναν μεγάλο πόνο έχει για μένα καθοριστική σημασία, ανεξάρτητα από την αντικειμενικότητα — ποιά αντικειμενικότητα; — ή την αντίθετη ιδεολογία του συγγραφέα του, που φυσικά έχω υποχρέωση νά έντοπίσω και νά κρίνω. Όμολογώ ότι όλη ή διαφημιστική έκστρατεία «περί τό βιβλίου» έν έτει 1984 μέ προδιαθέτει πολύ άσχημα. Μ' άλλα λόγια, θεωρώ πολύ πιθανό νά πρόκειται γιά κατασκευάσμα. Όλα τά παραπάνω θέτουν άπλως ένα πρόβλημα δεοντολογίας της κριτικής.

Και εδώ πού σταματά ο Π. Μπασάκος, αρχίζει, νομίζω, τό πραγματικό πρόβλημα: ότι δηλαδή δεν έχουμε κριτική. Στο θέμα αυτό ή *Αύγή* έχει αρκετές άμαρτίες, και θά μπορούσε κανείς νά αναφερθεί σέ ουσιώδη κατά καιρούς όλισθήματα αλλά και σέ τρέχουσες προχειρότητες, όπως π.χ. είναι ή παρουσίαση των βιβλίων, όπου τις περισσότερες φορές χρησιμοποιείται τό σημείωμα του συγγραφέα ή των έκδοτών, οι όποιοι συνήθως άνάγουν τό όποιο άσήμαντο ή αντίδραστικό βιβλίο σέ άριστούργημα και υπόδειγμα φιλοσοφικού στοχασμού. Τό ίδιο ισχύει γιά τις ανακοινώσεις θιάσων, έκδηλώσεων, θεαμάτων, φεστιβάλ, έκθέσεων κ.λπ., πού καταχωρούνται άκριτα και άσχολίαστα στην έφημερίδα. Δεδομένου μάλιστα ότι δεν πρόκειται κάποια στιγμή αυτά τά ίδια πράγματα νά κριθούν ύπεύθυνα από μιά άλλη στήλη έφημερίδας, δεν είναι έξω από την πανηγυριώτικη άτμόσφαιρα πού επικρατεί γενικώς στή σημερινή ανθοφορούσα πολιτιστικώς σοσιαλιστική Έλλάδα. Αυτό φυσικά δεν είναι ούτε φιλελευθερισμός, ούτε βέβαια πλουραλισμός, είναι άπλως χυλός. Ό συντάκτης μετατρέπεται σέ διεκπεραιωτή πρós τό τυπογραφείο.

Θά πρέπει ωστόσο νά χαιρετίσουμε τή συστηματική προσπάθεια πού γίνεται τελευταία στην κυριακάτικη *Αύγή* μέ σημαντικά κείμενα γιά τά πολιτιστικά θέματα. Όμως κι αυτά άκόμα δεν κατάφεραν ως τώρα νά πυροδοτήσουν μιά συήτηση, νά άνοιξουν ένα δρόμο πρós τή ζύμωση των ιδεών, τή ανταλλαγή απόψεων σέ γενικά και κεφαλαιώδη θέματα, όσο και σέ θέματα ειδικά αλλά καιρία. Και πρέπει λέω νά χαιρετίσουμε αυτή τήν προσπάθεια γιατί, είτε καρποφορήσει είτε όχι, στέκει πάντως ψηλά σέ σχέση μέ τά τρέχοντα.

Άς αφήσουμε γιά λίγο τό συγκεκριμένο έντυπο και τήν ίδια τήν άριστερά, κι άς ριζούμε μιά σύντομη ματιά άκριβώς στα φιλολογικά μας ήθη γενικό-ερα. Μιά σιωπηρή συμφωνία καλύπτει ύποκριτικά τά τεκταινόμενα στους δημοσιογραφικούς χώρους. Πλέγματα σχέσεων και συμφερόντων έχουν ενουχίσει τήν κριτική. Η κριτική ενός βιβλίου είναι ανταλλάξιμη μέ κάποια εύνοια, κάποιο άξίωμα, μικρό ή μεγάλο ή μιά άλλη κριτική — του κρινόμενου πρós τόν κρίνοντα. Τό αντίστροφο, ή άδέκαστη, άς πούμε, κριτική, τιμωρείται διά πολλαπλών άποκλεισμών. Η πάλι, φαντάζεστε νά σας τηλεφωνούσαν από τό περιοδικό *Πανδώρα*: «Κύριε, παρακαλούμε ποιος θά ήθέλατε νά άσχοληθεί εις τό περιοδικόν μας μέ τό άρτι έκδοθέν βιβλίον σας;». «Νά σκεφθώ, νά σκεφθώ... Νομίζω τό καταλληλότερον πρόσωπον θά ήτο ό πατήρ μου». «Ό τής φαεινής ιδέας! Θά φροντίσωμε νά επικοινωνήσωμε μετά του σεβαστού πατρός σας». «Μήν ένοχλεισθε, παρακαλώ, θά του τό είπω εγώ, μόλις επιστρέψει από του Ζαχαράτου». «Θαυμάσια. Έσείς έχετε άσφαλώς περισσότερο θάρρος. Μας ύποχρεώνετε». «Και εγώ σας είμαι ύπόχρεως. Θά σας έγχειρίσω τό περί ού ό λόγος πόνημα τήν προσεχή εβδομάδα. Έρρωσθε!».

Καί ἐκεῖ πού ἐπικρατεῖ εἰδυλλιακή συνύπαρξη τῶν πάντων, καί τά πάντα βρίσκονται ἐντός τῶν πάντων, ξαφνικά καί παράλογα, κάποια θύελλα! Φαίνεται ὅτι ὁ τόσος καθωσπρεπισμός συσσωρεύει πολλά σύννεφα καί οἱ κερανοὶ κατά καιρούς ξεσποῦν. Ἄνθρωποι τότε πνευματικοὶ ἐξυβρίζονται χύδην ἀπό ἄλλους πνευματικούς, ἐφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνα βοοῦν, δέν καταλαβαίνεις τί συμβαίνει, λόγια ἀήθη, χωρίς ἦθος καί χωρίς ὕφος — γιατί ὁ λίβελος ἔχει προπάντων ὕφος καί κάποιο ἦθος τέλος πάντων —, χωρίς ἀντικείμενο. Ἔχεις τήν αἴσθησι ὅτι τίποτα δέν διακυβεύεται, οἱ ἄνθρωποι δέν προσπαθοῦν νά δικαιοῦν τίς ἀπόψεις τους ἀλλά νά προβάλλουν τοὺς ἑαυτούς τους. Ὑστερα ὅλα κατακαθίζουν ὅπως ὁ ἑλληνοτουρκικός καφές στό φλιτζανάκι, τό γυρίζεις ἀνάποδα, ὁμως τό μέλλον παραμένει συμπαγές, σκοῦρο καφετί.

Αὐτή ἡ ὄχι καί τόσο ἐξπρεσιονιστική περιγραφή δέν ἀφορᾷ τήν ἀριστερά ἀποκλειστικά. Ἀλλά, παρόλο πού ἡ παράταξη τῆς ἀνανεωτικῆς ἀριστερᾶς ζητᾷ νά ἐπιβάλει ἄλλη ἡθῆ, δέν καταφέρνει πάντα νά ἀποδεσμευτεῖ ἀπό τόν τελματωμένο περίγυρο.

Δέν μπορούμε νά ἀγνοήσουμε ὅτι ζοῦμε σέ μιά ἐποχή ἀποπολιτικοποίησης καί, ἐπομένως, ἐξατομικευμένων ἐπιδιώξεων. Τά κοινά ὁράματα ἔχουν θαμπώσει. Οἱ κοινές προσπάθειες, οἱ συλλογικές πνευματικές ἐμπειρίες δέν ἐμπνέουν, οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κάπου καταχωριάσει τήν ἀγωνία τους, ἐνῶ ἡ ἀγωνία καί ἡ ἀπόλαυση νά ἀναζητήσουν μαζί μέ τοὺς ἄλλους μίαν ἀλήθεια ἢ μιά διεξόδο, νά δημιουργήσουν, ὑποχωρεῖ μπροστά στήν ἀνάγκη τῆς ἐπιβίωσης μέσα ἀπό προσωπικές, συνήθως ἀπατηλές, διεξόδους.

Γιά νά ἐπανέλθουμε στήν ἀριστερά.

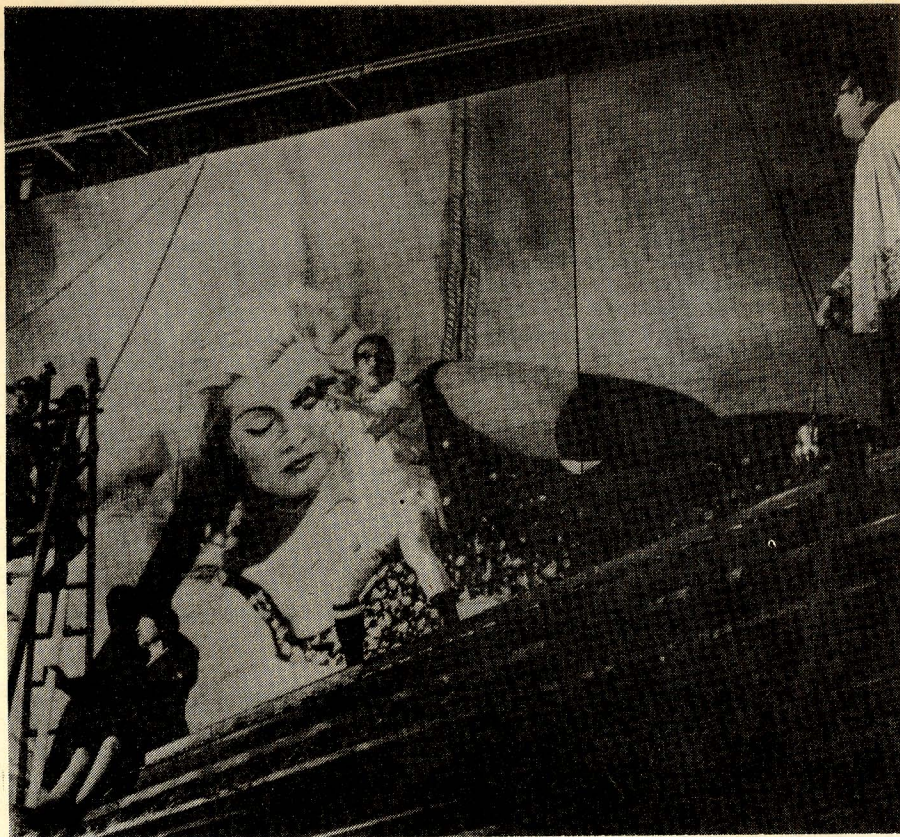
Πολιτιστικό μέτωπο, σύμφωνοι. Ἀλλά πρὸς τὰ πού; Εἶναι τάχα ἄσχετο τό πολιτιστικό μέτωπο ἀπό τό πολιτικό; Χωρίς νά σημαίνει πὼς ταυτίζεται. Μέχρι σήμερα δέν ἔχουμε ξεκαθαρίσει τοὺς λογαριασμούς μας μέ τό ΠΑΣΟΚ. Τό νά πεῖς π.χ. ὅτι ἡ ἐκστρατεία γιά τὰ ἐλγίνεια εἶναι μιά μεγαλειώδης πομφόλυξ θά θεωρηθεῖ ὄχι μόνο κακοπιστία ἀλλά καί ἀντεθνική στάση. Ὅταν οἱ ἴδιοι ὁμως φορεῖς πού ἐπιδιώκουν τόσο ὑψηλοὺς στόχους τοὺς ἀναιροῦν στήν πράξη κουβαλώντας τίς μπουλντόζες στήν Ἱερά Ὀδό, τότε βεβαίως διαμαρτυρόμαστε, χωρίς ὁμως νά καταγγέλλουμε τό συνολικό ψεῦδος. Πολιτιστικό μέτωπο, σύμφωνοι. Ὅμως ἓνα μέρος τῶν διανοουμένων τῆς ἀριστερᾶς σήμερα συνδέεται, ἔστω χαλαρά, μέ τήν ἐξουσία. Δέν ἀρνοῦμαι οὔτε τίς ἀγαθές προθέσεις, οὔτε τή διάθεσή τους νά ἀνυψώσουν τό πολιτιστικό ἐπίπεδο καί, προπαντός, δέν κρίνω. Ὡστόσο, μπορῶ νά θεωρῶ ὅτι ἡ σημερινή ἐξουσία δέν ταυτίζεται ἰδεολογικά μ' αὐτό πού λέω ἐγώ ἀριστερά καί ἀναρωτιέμαι: μπορεῖ ἓνας διανοούμενος τῆς ἀριστερᾶς — ὀργανικός διανοούμενος ὅπως θέλει ὁ Γκράμσι — νά εἶναι συγχρόνως κρίνων καί κρινόμενος, αὐτοαναιρούμενος, διχασμένος ἀνάμεσα στό στοχασμό καί τήν πράξη — ὄχι τήν κακή, τήν καλή πράξη λέω, πού ὁμως σέ κάποιον ἄλλο σχεδιασμό, σέ κάποια ἄλλη σύλληψη τοῦ κόσμου καί τοῦ πολιτιστικοῦ φαινομένου ἐντάσσεται; Δέν θά ἦταν λίγο σχιζοφρενία;

Κάποιοι θά ποῦν καί πάλι ὅτι ὅλα τούτα εἶναι σχεταριστικές ἱερεμιάδες. Γι' αὐτό ἄς προχωρήσουμε μόνο μέ ἱερεμιάδες. Ὑπάρχουν διανοούμενοι στήν Ἑλλάδα; Στήν Ἑλλάδα, ἐκτός ἀπό ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ἰδίως στήν ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας, (ἀπό πρόσωπα κυρίως πού συνδέονται μέ ξένα ἐρευνητικά κέντρα) δέν παράγεται

πρωτότυπος στοχασμός, φιλοσοφικός, κοινωνιολογικός, σχετικός μέ τήν αἰσθητική, τήν τέχνη. Ἐκεῖνο πού γίνεται τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπό τοὺς πύο σοβαροὺς διανοοῦμενους εἶναι ἡ προσπάθεια νά ἐνημερώνονται, νά ἐκσυγχρονίζονται τήν ἐπιστήμη τους μέ τή βοήθεια τῆς ξένης βιβλιογραφίας καί νά ἐνοφθαλμίζονται δημιουργικά διάφορες κατακτήσεις στήν ἐλληνική περιοχὴ, νά δοκιμάζουν καινούρια ἐργαλεῖα καί μεθοδολογίες σέ «ἐφαρμοσμένες» μελέτες. Δέν εἶναι καθόλου λίγο. Ὡστόσο, ἐξακολουθοῦν νά λείπουν οἱ ἐπεξεργασίες ἐπιστημολογικῶν, θεωρητικῶν προβλημάτων ἢ θεμάτων πού ἀφοροῦν τόν μαρξισμό, τό κράτος, τίς μορφές διαχείρισης κ.λπ. Πολιτιστικό μέτωπο ὁμως σημαίνει πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀπόψεις. Σημαίνει σύλληψη τοῦ συνόλου τῶν προβλημάτων τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας μέ τίς ἰδιαιτερότητές τους ἀλλά καί ἐνεργό συμμετοχή στόν προβληματισμό τοῦ εὐρωκομμουνιστικοῦ χώρου. Ὑπάρχει κάτι τέτοιο;

Πολιτιστικό μέτωπο, ἀλλά πὼς; Γιά ὁλους τοὺς παραπάνω λόγους ἡ ἀριστερά δυσκολεύεται νά κινητοποιήσει τοὺς διανοοῦμενους τῆς. Ὑπάρχει ὁμως καί μιά μείζων ἀναστολή πού ταλανίζει τήν ἀνανεωτικὴ ἀριστερά. Ἀπεταξάμεθα μὲν τόν ζητανοφισμό ἀλλά σέ κάθε φράση, σέ κάθε βήμα παραδοκεῖ ὁ ἄορατος γραμματέας πού θέλει «νά βάλει χέρι στήν κουλούρα». Τὸν ξορκίζουμε, τὸν σκοτώνουμε. Διακηρύσσουμε τήν ἀνεξαρτησία τῆς δημιουργίας. Μέ νύχια καί μέ δόντια θά τὴν ὑπερασπιστοῦμε. Καί, φυσικά, σέ καμιά περίπτωση δέν θά μετατραποῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι σέ σταλινίσκους πού χώνουν τὴ μύτη τους στήν τέχνη. Πρόκειται γιά ἓναν αὐτόβουλο παροπλισμό πού ἔχει φυσικά τίς συνέπειές του.

Τὰ Γκουλάγκ δέν ξεπεράστηκαν ἱστο-

ρικά, σύμφωνοι, ούτε και τό «σοσιαλιστικό» παράλογο. Κάθε μέρα συρρέουν καταγγελίες, ή μεταχείριση του σκεπτόμενου ανθρώπου είναι «προνομιακή» σέ κείνες τίς χώρες. Γιά νά μήν πάμε μακριά, προχθές ακόμα ή άδειανή σκηνή του θεάτρου «'Αβέρωφ» μάς βύθισε πάλι στό πίο παράλογο άφαντο έργο του Ταντέους Ρούζεβιτς, πού έμεινε μεσοστρατίς, δέν πέρασε τά πολωνικά σύνορα, κι αυτό είναι τό λιγότερο, άλλοι συγγράφουνε στίς φυλακές, σύμφωνοι.

Όμως, ή ανάγκη άπαλλαγής από κομματικές παρεμβάσεις δέν καλύπτεται μέ όρκους και διακηρύξεις. Πρώτον γιατί τά προβλήματα είναι καταρχήν πολιτικά κι αυτά έκκρεμοδν προπάντων. Στο κάτω κάτω, τίποτα δέν κατοχυρώνεται θεσμικά άπολύτως και έσαι, ούτε καν οι δημοκρατικές διαδικασίες, κυρίως αυτές. Ξέρουμε πώς τά πάντα είναι δυνατόν νά άνατραπούν μέσα σέ συγκεκριμένες συγκυρίες και μέ δυσμενείς συσχετισμούς δυνάμεων. Αυτό δέν σημαίνει πώς οι θεσμοί δέν όφείλουν νά διασφαλίζουν όσο γίνεται τήν έσωκομματική δημοκρατία, τίς έλευθερίες, διανοουμένων και μή. Τί μένει νά γίνει; Μένει, ή δημοκρατία των ίδεών νά πραγματοποιείται καθημερινά, άκριβώς μέ τό διάλογο, τήν άντιπαράθεση, τήν άμφοισβήτηση, νά γίνεται συνείδηση τό δικαίωμα και ή ύποχρέωση τής κριτικής, όχι τής άνωθεν, αλλά τής πανταχόθεν, μιά και, όπως τό 'θελε ο Γκράμισι κάθε μέλος του κόμματος θά πρέπει νά δημιουργεί έστίς συζητήσεων, άνταλλαγών, συσπειρώσεων στους μαζικούς φορείς, στους νέους, στά συνδικάτα, μέσα από κοινές ιδέες πού συνεχώς προωθούνται και σέ πλαίσια πού συνεχώς μετακινούνται. Νά έννοεί τήν έκδοση έντύπων — όχι μόνο κομματικών όργάνων, όπου

τό κύρος των άπόψεων όπωσδήποτε είναι μεγαλύτερο — γιά έναν ισότιμο και πολυκεντρικό προβληματισμό.

Έτσι δημιουργείται πολιτικό ήθος, ή έλευθερία γίνεται κατάκτηση, έτσι δημιουργείται ένα έθιμικό δίκαιο, ή παράδοση κάποτε είναι πίο ισχυρή από οτιδήποτε άλλο και άντιστέκεται στίς άπόπειρες παραβίασης και παρεμβατισμού.

Σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε, έχει γίνει κοινή συνείδηση ότι τό πολιτικό συνδέεται άμεσα μέ τό πολιτιστικό κι αυτό δέν έχει σχέση μέ θεωρίες περί άντανakλάσεων κ.λπ. Τό οικολογικό πρόβλημα, τό περιβάλλον, ή πολεοδομία γεννοδν κοινωνικά αλλά και πολιτιστικά αίτήματα. 'Η «άλλη ποιότητα ζωής», φράση πού δέν σημαίνει τίποτα γιατί ο καθένας κάτι άλλο έννοεί αλλά σηματοδοτεί άκριβώς τήν άσφυξία του σημερινού 'Έλληνα, μέσα στον άέρα πού άναπνέει ως βιολογικό όν και στό πνευματικό του όξυγόνο. 'Η φράση αυτή λέει πώς μόνο μιά ριζική άλλαγή δομών και ύπερδομών θά αφήσει νά περάσει ο νέος άνεμος. Τά στεγανά του μπετόν, ή έλλειψη επικοινωνίας, οι αυτοματοποιημένες ρυθμισμένες χειρονομίες, οι νοοτροπίες γενικά, ή όργάνωση τής ζωής μας δέν είναι άσχετη μέ τά ήθη τής πολιτείας αλλά και τήν αίσθητική τής πόλης. Προϊόντα τής έκμετάλλευσης και του άδηφάγου κέρδους, όλα αυτά τά φαινόμενα συμπαρασύρουν ήτι άνθρωπινο, ήθικό και ώραίο. Σήμερα οι αυξανόμενες έλευθερες ώρες θέτουν τό πρόβλημα τής μόρφωσης, τής έπιμόρφωσης και τής ψυχαγωγίας. Θέτουν τό πρόβλημα ζωτικών χώρων όπου θά συνενυρίσκονται οι μεγάλοι, θά παίζουν τά παιδιά. Τό θέατρο, ο κινηματογράφος, τό βιβλίο θά πρέπει νά βροδν τό νέο κοινό τους. Πρός τό παρόν, οι έλευθερες ώρες έντείνουν τήν αίσθηση

τής μοναξιάς, τής εγκατάλειψης, τήν άνάγκη φυγής μέσα στους τεχνητούς παραδείσους, οι έλευθερες ώρες γίνονται βορά τής τηλεόρασης.

Άντίστροφα, άν κάποια άριστερά, όπως π.χ. ή γαλλική σοσιαλιστική άριστερά, αλλοιώνεται, αναγκάζεται νά παίξει διαχωριστικό ρόλο, δέν προχωράει σέ ριζοσπαστικές αλλαγές· άν σέ ώρα κρίσης τό μεγάλο κεφάλαιο, ακόμα και ή φασιστική ιδεολογία, βρίσκει συμμάχους στα μικροαστικά στρώματα των προηγμένων χωρών, αυτό όφείλεται ως ένα σημείο στό γεγονός ότι ή άριστερά — όσο κι άν γιά πολιτισμό μιλάει — δέν προσέφερε ένα όραμα πού νά έμπνέει, νά μπορεί νά άπογειώνει, όπως σέ άλλες μεγάλες ώρες. Και τό όραμα αυτό δέν μπορεί παρά νά έχει ιδεολογική-πολιτιστική διάσταση.

Επομένως, τό νά παραμελεί κανείς σήμερα τό θέμα τής κουλτούρας, είναι κάτι έξίσου ξεπερασμένο μέ τόν ζτανοφισμó. Μόνο μέσα από τή σύγκρουση θά ξεπηδήσει τό καινούριο.

Έγραφε ο Γκράμισι στα 1921: «'Ο τομέας τής πάλης γιά τή δημιουργία ενός νέου πολιτισμού είναι έντελώς μυστηριώδης, χαρακτηρίζεται όλοκληρωτικά από τό άπρόβλεπτο και άπρόοπτο. Ένα έργοστάσιο πού περνά από τήν καπιταλιστική έξουσία στην έργατική θά συνεχίσει νά παράγει τά ίδια υλικά άντικείμενα πού παράγει σήμερα. Άλλά μέ τί τρόπο και μέ ποιές μορφές θά γεννηθοδν τά πολιτικά, τά θεατρικά, τά μυθιστορηματικά, τά μουσικά, τά εικαστικά έργα, ποιά ήθη και ποιά γλώσσα; Αυτά τά έργα δέν παράγονται από ένα υλικό έργοστάσιο. Αυτό τό έργοστάσιο δέν μπορεί νά όργανωθεί από μιά έργατική έξουσία σύμφωνα μέ κάποιο πλάνο. Έδω δέν μπορούμε νά προβλέψουμε τήν αναγκαία παραγωγή γιά τήν ικανοποίηση των άμεσων άναγκών, δέν μπορούμε νά κάνουμε στατιστικές. Σ' αυτόν τόν τομέα τίποτα δέν μπορούμε νά προβλέψουμε, μόνο νά κάνουμε μιά γενική υπόθεση. Θά ύπάρξει μιά κουλτούρα (έννας πολιτισμός) προλεταριακή, έντελώς διαφορετική από τήν άστική κουλτούρα. Θά ύπάρξει μιά ποίηση, ένα μυθιστόρημα, ένα θέατρο, ήθη και γλώσσα, ζωγραφική, χαρακτηριστικές του προλεταριακού πολιτισμού. Άνθηση και κόσμημα αυτής τής καινούριας κοινωνικής όργάνωσης. Τί μένει νά γίνει; Τίποτ' άλλο από τό νά καταστρέψουμε τή μορφή του σημερινού πολιτισμού».

Πολλοί θά πουν ότι τόν είδαμε δά αυτόν τόν προλεταριακό πολιτισμό. Όμως, είτε τόν πούμε προλεταριακό είτε όχι, τόν είδαμε στα πρώτα σοβιετικά χρόνια. Άπό κεί κι ύστερα, είδαμε πολλά. Άκόμα και τό αυτονόητο γιά τόν Γκράμισι θέμα τής παραγωγής του κρατικοποιημένου εργοστασίου θέτει σήμερα χιλια προβλήματα. Όστόσο, μένει πάντα ή έλπίδα τής άπρόβλεπτης και άπρόοπτης άνθησης, έλπίδα άδιαχώριστη από εκείνη τής κοινωνικής δικαιοσύνης και έλευθερίας πού επιμένουμε νά ευαγγελιζόμαστε. Ίσως τό άλας τής γής δέν έχει μωρανεθεί. Κι όσο οι άνθρωποι θά άναζητούν μιά καινούρια ζωή σ' αυτόν τόν πλανήτη δέν θά λαχταροδν νά ζήσουν αυτή τήν άνθοφορία;

Χρύσα Προκοπάκη

Πριν λίγες μέρες κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Υψίλον», με τον Άτλο Τέχνη και μαζική κουλτούρα, μια επιλογή κειμένων των Αντόρνο, Λόβενταλ, Μαρκούζε και Χορκχάμερ. Τα θέματα που θίγονται στα κείμενα αυτά είναι, νομίζουμε, εξαιρετικά σημαντικά, και όχι μόνο λόγω της όποιας επικαιρότητάς τους· αξίζει εξάλλου να σημειώσουμε ότι οι απόψεις της σχολής της Φραγκφούρτης γι' αυτά τα φαινόμενα, αν και διατυπωμένες ήδη εδώ και μερικές δεκαετίες, παραμένουν σχεδόν άγνωστες στην Ελλάδα, σε αντίθεση με την προβολή της όποιας τυγχάνει σωρεία άλλων πρωτότυπων και μη αλλά πάντως κατά κανόνα λιγότερο άξιων λόγου θέσεων. Αυτοί είναι και οι λόγοι για τους οποίους αναδημοσιεύουμε εδώ από το βιβλίο αυτό το κείμενο του Αντόρνο «Τζάζ, ή αιώνια μόδα» που δεν είναι καθόλου άσχετο προς κάποια φαινόμενα της πρόσφατης πολιτιστικής μας ζωής.

Πέρασαν σχεδόν πενήντα χρόνια από τότε που ξέσπασε στην Αμερική (1914) ο μεταδοτικός ένθουσιασμός για την τζάζ· σ' όλο το διάστημα η τζάζ διατηρεί τη θέση της ως μαζικό φαινόμενο. Παρά τις δηλώσεις των ιστορικών που την προπαγανδίζουν, ή μέθοδος της έχει μείνει ουσιαστικά ανάλλακτη: η προϊστορία της μάς φέρνει πίσω σ' όρισμα τραγούδια από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, όπως το "Turkey in the Straw" και το "Old Zip Coon". Η τζάζ είναι μία μουσική που αναμειγνύει την πιο στοιχειώδη μελωδική, αρμονική, μετρική και τυπική δομή με τη φαινομενικά διασπαστική αρχή της συγκοπής· στην πραγματικότητα, όμως, δεν διαταράσσει ποτέ τη χονδροειδή ενότητα του βασικού ρυθμού, την πανομοιότητα του μέτρου. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν συνέβη τίποτε στην τζάζ. Τό μονοχρωματικό πιάνο υποχρεώθηκε να παραδώσει τον κυρίαρχο ρόλο που έπαιζε κατά την περίοδο του ράγκταϊμ σε μικρά σύνολα αποτελούμενα κυρίως από πνευστά όργανα. Η βιαιότητα των πρώτων τζάζ-μπάντ του Νότου και ιδίως της Νέας Όρλεάνης μετριάστηκε με την αύξηση της εμπορευματοποίησης και του άκροατηρίου. Όλες οι προσπάθειες για την επανάκτηση αυτής της αρχικής ζωντανίας, είτε λέγονται «σουίνγκ» είτε «μπίμποπ», υποκύπτουν στις εμπορικές απαιτήσεις και χάνουν γρήγορα το κεντρί τους. Η αρχή της συγκοπής, που προσέλακε στην αρχή την προσοχή χάρη στην υπερβολή της, έγινε στο μεταξύ τόσο αυτονόητη που δεν χρειάζεται πια να τονίσει τους αδύναμους χρόνους, όπως κανονικά θα έπρεπε να κάνει. Όποιος εξακολουθεί να χρησιμοποιεί τέτοιους χρόνους σήμερα χαρακτηρίζεται «γελοῖος», παλιομοδίτικος, όπως ένα θραδινό φόρεμα του 1927. Το πνεύμα αντίλογίας έχει μετατραπεί

σε «ομαλότητα» δεύτερης διαλογής. Η τζάζ-μορφή αντίδρασης έχει κατοχυρωθεί τόσο πολύ, που μία όλοκληρη γενιά νέων ακούει μόνο «συγκοπές», χωρίς να έχει επίγνωση της αρχικής σύγκρουσής τους με τὸ βασικό μέτρο. Ωστόσο, τίποτε απ' όλα αυτά δεν ακυρώνει το γεγονός ότι η τζάζ έχει μείνει κατά βάση στατική, ούτε λύνει το αίνιγμα που προκύπτει από τη διαπίστωση ότι ο κόσμος δεν βαριέται ποτέ τη μονοτονία της. Ο Winthrop Sargeant, διεθνώς γνωστός σήμερα ως συντάκτης της καλλιτεχνικής στήλης του περιοδικού *Λάιφ*, έχει γράψει το καλύτερο και το πιο αξιόπιστο βιβλίο για τὸ θέμα: πέρασαν είκοσι πέντε χρόνια από τότε που έγραψε ότι η τζάζ δεν είναι κατά κανέναν τρόπο ένα καινούριο μουσικό ιδίωμα αλλά, αντίθετα, ότι είναι, «ἀκόμη και σίς πολυπλοκότερες εκφάνσεις της, μία σειρά από διαρκώς επαναλαμβανόμενες φόρμουλες». Μία τέτοια ἀμερόληπτη παρατήρηση φαίνεται ότι μπορεί να γίνει μόνο στην Αμερική· στην Ευρώπη, όπου η τζάζ δεν έχει γίνει ἀκόμη ένα καθημερινό φαινόμενο, υπάρχει μία τάση, ιδιαίτερα ανάμεσα σε κείνους τούς λιάτρευτῆς τζάζ που την έχουν υιοθετήσει ως κοσμοθεώρηση, να την κοιτούν ως διάσπαση της αρχικής, ἀνεμπόδιστης φύσης, ως θρίαμβο πάνω στη μουχλιασμένη, παραδοσιακή κουλτούρα-μουσείο. Όμως, ἀκριβώς όπως δεν μπορεί να ἀμφισβητηθεί ἡ ὑπάρξη των ἀφρικανικῶν στοιχείων στην τζάζ, έτσι δεν μπορεί να ἀμφισβητηθεί και τὸ γεγονός ότι ἡ τελευταία ἦταν ἐνσωματωμένη από την ἀρχή σ' ένα ἀκαμπτο σχῆμα, ότι οἱ ἀνυπότακτες κινήσεις της συνοδεύονταν από μία τάση τυφλῆς ὑπακοῆς, που τὴν κάνουν να μοιάζει με τὸν σαδομαζοχιστικό τύπο που έχει περιγραφεί από τὴν ἀναλυτικὴ ψυχολογία με τὸ πρόσωπο που ἐρεθίζεται με τὴ μορφή του πατέρα, ἐνῶ κατά βάση τὸν θαυμάζει, που προσπαθεῖ να τὸν συναγωνιστεί και, παράλληλα, ἀντλεῖ ἡδονὴ από τὴν ὑποταγή του σ' αὐτόν, ὑποταγή τὴν ὁποία ἀπεχθάνεται ἀπροκάλυπτα. Αὐτὴ ἡ τάση ἐπιταχύνει τὴν τυποποίηση, τὴν ἐμπορευματοποίηση και τὴν ἀκαμψία τὸ μέσου καλλιτεχνικῆς ἐκφρασης. Οἱ συνήθειες αὐτὸς ὀφείλονται στην ἴδια τὴν τζάζ κι ὄχι στὴ μεσολάβηση ἑνὸς πρόστυχου ἐπιχειρηματία που ἐκφραζόταν τὴ φωνὴ τῆς φύσης χτυπώντας τὴν ἀπὸ ἔξω. Ἡ κακὴ χρησιμοποίησι τῆς τζάζ δὲν ὀφείλεται σε κάποια ἐξωτερικὴ συμφορὰ, ὅπως ὑποστηρίζουν με μανία οἱ καθαρολόγοι ὑπεραμύνητες τῆς «πραγματικῆς», «μὴ παραποιημένης» τζάζ, ἀλλὰ στὴν ἴδια τὴν τζάζ. Τὰ νέγρικα σπιρίτσουαλς, οἱ πρόδρομοι τῶν μπλουζ, ἦταν τραγούδια τῶν δούλων και γι' αὐτὸ συνδύαζαν τὸ θρήνο τῆς ἀνελευθερίας με τὴν καταπιεσμένη ἐπιθετικότητά της. Ἐπιπλέον, εἶναι δύσκολο να ἀπομονώσουμε τὰ αὐθεντικὰ νέγρικα στοιχεῖα τῆς τζάζ. Τὸ λευκὸ λούμπεν προλεταριάτο συμμετείχε ἐπίσης στὴν προϊστορία της, πρὶν ἀκόμη προβληθεῖ αὐτὴ τόσο ἐντυπωσιακὰ σὲ μία κοινωνία που ἔδειχνε σὰν νὰ τὴν περιέμενε και που ἦταν ἀπὸ πολύ πρὶν ἐξοικειωμένη μαζί της, ἀφοῦ ἤξερε τὸ χορὸ «κέικ γουόκ» και τὸ χορὸ με κλακέτες.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀσήμαντη παρακαταθήκη μεθόδων και χαρακτηριστικῶν, δηλαδή ὁ αὐστηρὸς ἀποκλεισμός κάθε ἀπειθαρχῆς παρόρμησης, κάνει τόσο δύσκολη τὴν κατανόηση τῆς ἀνθεκτικότητάς που ἔχει ἡ τζάζ στὸ πέρασμα του χρόνου (ἀξίζει να θυμηθεῖτε ὅτι ἡ τζάζ δέχεται τὴν ἀλλαγὴ μόνο ὅταν ἀναγκαστεῖ να κάνει κάτι τέτοιο και μόνο γιὰ νὰ ὑπακούσει σίς ἐπιταγῆς τῆς διαφύμισης). Ἐκείνου που μετράει

εἶναι ὅτι ἡ τζάζ καθιερώθηκε, γιὰ μιὰ σύντομη αἰωνιότητα, στὰ μέσα μιᾶς φάσης που δὲν εἶναι καθόλου στατική. Ἐπίσης, δὲν δείχνει οὔτε τὴν παραμικρὴ διάθεση νὰ παρατήρει κάποιο μέρος του μονοπωλίου της· ἀντίθετα, δείχνει συνεχῶς μιὰ τάση προσαρμογῆς στὸ αὐτὶ τοῦ ἀκροατῆ, τόσο στὸ ἐξοικειωμένο ὅσο και στὸ ἀνίδεο. Ἡ τζάζ εἶναι πάντα τῆς μόδας. Ἐδῶ και πενήντα περίπου χρόνια οἱ παραγωγῆς της μένουν τόσο ἐφήμερες ὅσο και τὰ ἐποχιακὰ στίλ. Ἡ τζάζ εἶναι μιὰ μορφή μανιεριστικῆς ἐρμηνείας. Ὅπως συμβαίνει μ' ὄλες τῆς μόδες, αὐτὸ που εἶναι σημαντικό εἶναι τὸ «σῶμα», ὄχι τὸ ἴδιο τὸ πράγμα· ἀντὶ νὰ ἔχουμε συνθέσεις τῆς ἴδιας τῆς τζάζ, ἔχουμε μεταφορὰς τῆς «ἐλαφρᾶς μουσικῆς», αὐτοῦ του φοβερὰ κακόγουστου προϊόντος τῆς βιομηχανίας δημοφιλῶν τρα-

Τζάζ,

γουδιῶν. Οἱ θαυμαστῆς (και ὄχι οἱ φανατικοί) τῆς τζάζ τὸ καταλαβαίνουν αὐτὸ, και γι' αὐτὸ προτιμοῦν νὰ ὑπογραμμίζουν τὰ αὐτοσχεδιαστικά χαρακτηριστικά τῆς μουσικῆς αὐτῆς. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι περιττὰ ζόμπλια. Κάθε πρόωρα ἀναπτυσσόμενος Ἀμερικάνος λινότσερ ξέρει ὅτι ἡ σημερινὴ ρουτίνα πολὺ λίγο χωρὸ ἀφήνει γιὰ ὅποιοδήποτε αὐτοσχεδιασμό και ὅτι αὐτὸ που φαίνεται σὰν αὐθορμητισμός εἶναι στὴν πραγματικότητα σχεδιασμένο με ἐπιμέλεια ἀπὸ πρὶν με ἀκρίβεια μηχανῆς. Ἀκόμη και ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀληθινὸς αὐτοσχεδιασμός, σίς ἀντιπολιτευόμενες ὁμάδες που ἐξακολουθοῦν ἴσως ἀκόμη και σήμερα νὰ ἐνδιδούνησέ-τέτοια πράγματα ὑποκινοῦμενες ἀπὸ τὴν καθαρὴ ἀπόλαυση, τὸ μοναδικὸ ὕλικό εἶναι τὰ δημοφιλῆ τραγούδια. Ἐτσι, οἱ λεγόμενοι αὐτοσχεδιασμοὶ ἀνάγονται στὸ νὰ ἀναμασοῦν περισσότερο ἢ λιγότερο διστακτικὰ τῆς βασικῆς φόρμουλες που ἀντιπροσωπεύουν ἀπόλυτα τὸ γενικὸ σχῆμα. Ἀκόμη και οἱ αὐτοσχεδιασμοὶ προσαρμόζονται σὲ μεγάλο βαθμὸ σὲ κανόνες και ἐπαναλαμβάνονται σταθερὰ. Ἡ ἀκτῖνα του ἐπιτρεπτοῦ στὴν τζάζ εἶναι καθορισμένη τόσο ὅσο και ἡ ἀντίστοιχὴ τῆς στὴ «γραμμῆ» τῶν φορεμάτων. Ἀπέναντι στὴν πληθώρα τῶν διαθέσιμων δυνατοτήτων γιὰ τὴν ἀνακάλυψη και τὴ μεταχείριση του μουσικοῦ ὕλικου, ἡ τζάζ ἀποδείχθηκε ἐξαιρετικὰ φτωχὴ. Ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ τῆς ὑπάρχουσες μουσικῆς τεχνικῆς μοιάζει ἐντελῶς αθαίρετος. Ἡ κατάρα τῆς ἀλλαγῆς του βασικοῦ ρυθμοῦ τῆς μουσικῆς εἶναι ἀπὸ μόνη της ἰκανὴ νὰ περιορίσει τὴ σύνθεση σ' ἕνα σημεῖο ὅπου αὐτὸ που χρειάζεται δὲν εἶναι ἡ αἰσθητικὴ ἐπίγνωση του στίλ ἀλλὰ ἡ ψυχολογικὴ ὑποτροφή. Οἱ πε-

ριορισμοί που επιβάλλονται στο μέτρο, στην αρμονία και στη μορφή δεν είναι λιγότερο ασφυκτικοί. Ως σύνολο, η αιώνια πανομοιότητα της τζάζ δεν όφειλεται σε μία βασική όργανωση του ύλικού, στην όποια μπορεί να περιπλανιέται ελεύθερα και χωρίς αναστολή ή φαντασία, όπως κάνει στόν Έναρθρο λόγο, αλλά στην αποκλειστική χρησιμοποίηση όρισμένων καλοσχεδιασμένων τρικ, φορμουλών και κλισέ. Μοιάζει με τή σπασμωδική έπιμονή κάποιου να μη θέλει να δει τήν εικόνα ενός όρισμένου Έτους, έπιμονή που εκφράζεται στην άρνησή του να σχίσει τή σελίδα του ήμερολογίου. Η μόδα ένθρονίζεται σαν κάτι μόνιμο κι έτσι θυσιάζει τήν αξιοπρέπειά της, που δεν είναι άλλη από τήν προσωρινότητά της.

Γιά να καταλάβει κανείς πώς μπορεί να περιγραφεί μία δλόκληρη περιοχή από μερικές ά-

δοσκοπικά σέ όλο και πίο καινούριους συνδυασμούς, χωρίς να λαμβάνει χώρα ούτε και ή πίο άνεπαίσθητη άλληλεπίδραση ανάμεσα στο συνολικό σχήμα και στίς όχι λιγότερο σχηματικές λεπτομέρειες. Αυτό που μένει στο τέλος είναι ή έκβαση του συναγωνισμού (που δεν είναι και πολύ «ελεύθερος»). Τό ραδιόφωνο άναλαμβάνει στο τέλος τήν τακτοποίηση των τελευταίων λεπτομερειών δλόκληρης τής «δουλειάς». Οί έπενδύσεις που γίνονται στίς «μεγάλες μπάντες» (που ή φήμη τους εξασφαλίζεται από μία έπιστημονικά όργανωμένη προπαγάνδα) και τό χρήμα που χρησιμοποιείται για τήν προώθηση μουσικών «μπέστ-σέλερ» προγραμμάτων, όπως του "Hit Parade", από τίς φήμες που αγοράζουν από τό ραδιόφωνο χρόνο για διαφήμιση, μετατρέπεται τήν όποιαδήποτε άποκλιση από τόν κανόνα σέ ρίσκο. Έπιπλέον, ή τυποποίηση σημαίνει

ταία κείμενα ενός πικρά άπογοητευμένου Thornstein Veblen, ότι τό παιχνίδι των οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων τείνει να άκινητοποιηθεί σέ μία άρνητική ιστορική κατάσταση, σ' ένα είδος φεουδαρχισμού ύψηλης ίσχύος, μπορεί να είναι άδικαιολόγητος, αλλά, μολαταύτα, είναι ή βαθύτερη έπιθυμία τής τζάζ. Η εικόνα ενός τεχνικού κόσμου έχει μία άνιστορική πλευρά που τής έπιτρέπει να χρησιμεύσει ως μυθικός άντικατοπτρισμός τής αιώνιότητας.

Η σχεδιοποιημένη παραγωγή μοιάζει να άπαλλάσσει τή διαδικασία τής ζωής άπ' ό,τι δεν μπορεί να έλεγχει, να προβλεφτεί και να ύπολογιστεί από τά πρίν· κατά συνέπεια τήν άπαλλάσσει και από τό αθένητικά καινούριο, άπ' αυτό που δίνει στήν ιστορία τό νόημά της· έπιπρόσθετα, ή μορφή τής τυποποιημένης μαζικής παραγωγής των ειδών μετατρέπεται τή χρονική άκολουθία των άπικειμένων σέ έπανάληψη του ενός. Τό γεγονός ότι μία άτμάμαξα του 1920 φαίνεται διαφορετική από μία άλλη που είναι φτιαγμένη τό 1950 άφήνει μία παράδοξη έντύπωση· γι' αυτόν τό λόγο είναι διακοσμημένες οι πίο σύγχρονες ταχείες μέ φωτογραφίες άπαρχαιωμένων μοντέλων. Οί σουρεαλιστές, που έχουν πολλά κοινά μέ τήν τζάζ, έχουν έπικαλεστεί αυτό τό είδος έμπειρίας ήδη από τόν Άπολλιναιρ: «έδώ ακόμη και τά αυτοκίνητα μοιάζουν παλιά». Ίχνη τής έμπειρίας αυτής έχουν άφομοιωθεί άσυνείδητα από τήν αιώνια μόδα· ή τζάζ, που ξέρε τί κάνει όταν συμμαχεί μέ τήν τεχνική, συνεργάζεται στήν κατασκευή του «τεχνολογικού πέπλου» μέσω του άύστηρα έπαναλαμβανόμενου, αλλά κενού θρησκευτικού τυπικού της και ύποθάλλει τήν αταπάτη ότι ο είκοστός αιώνας είναι ή γεμάτη σκλάβους και άτέλειωτες δυναστείες άρχαία Αίγυπτος. Αυτό είναι όμως μία αταπάτη γιατί, παρόλο που τό σύμβολο τής τεχνολογίας μπορεί να είναι ο όμοιόμορφα περιστρεφόμενος τροχός, οι έσωτερικές της δυνάμεις άναπτύσσονται σέ άνυπολόγιστο βαθμό ένσω καθοδηγούνται από μία κοινωνία που προχωράει προς τά έμπρός μέσω των έσωτερικών της έντάσεων, που έπιμένει να διατηρεί τήν άνορθολογικότητά της και που παρέχει στους ανθρώπους πολύ περισσότερη ιστορία άπ' όση θέλουν. Η άχρονικότητα προβάλλεται στήν τεχνολογία από μία παγκόσμια τάξη πραγμάτων που ξέρε ότι άλλαγή σημαίνει κατάρρευση. Όσο όσο, ή ψευτοαιωνιότητα διαφεύδεται από τό τυχαίο και τήν καλύτερη τήν που έχουν γίνει καθολικές άρχές. Οί άνθρωποι των σημερινών Χιλιτών Ράιχ μοιάζουν μέ έγκληματίες και ή αιώνια κίνηση τής μαζικής κουλτούρας είναι αυτή του άκονιωνικού προσώπου. Τό γεγονός ότι από όλα τά διαθέσιμα τρικ μόνο ή «συγκοπή» ήταν εκείνο που έπέβαλε μία μουσική δικτατορία πάνω στίς μάζες, θυμίζει τή θαναυσότητα που χαρακτηρίζει τίς τεχνικές (όσο όρθολογικές κι άν είναι καθεαυτές) από τή στιγμή που μπαίνουν στήν ύπηρεσία ενός άνορθολογικού δλοκληρωτικού έλέγχου. Οί μηχανισμοί που, στήν πραγματικότητα, είναι άναπόσπαστο μέρος δλόκληρης τής σημερινής ιδεολογίας, τής βιομηχανίας τής κουλτούρας, διακρίνονται πολύ εύκολα μέσα στήν τζάζ, παρ' όλο τό γεγονός ότι ή άπουσία τεχνικών γνώσεων κάνει έδώ πίο δύσκολο τόν έντοπισμό τους άπ' ό,τι π.χ. στα φίλμ. Όσο όσο, ακόμη και ή τζάζ παίρνει όρισμένες προφυλάξεις. Παράλληλα μέ τήν τυποποίηση πηδαι ή ψευτοεξατομικήση. Όσο περισσότερο χαλιναγωγείται ο άκροατής, τόσο λιγότερο άφήνεται τό καταλάβει αυτό. Του έχουν πει ότι ή

ή αιώνια μόδα

Τέοντορ Άντόρνο

πλές συνταγές, πρέπει να ελευθερωθεί από τά κλισέ, τή «ζωνάνια» και τό «ρυθμό τής έποχής», που έξυμούνται από τή διαφήμιση, τίς έφημερίδες και, στο τέλος, από τά ίδια τά θύματα. Η άλήθεια είναι ότι αυτό που έχει να προσφέρει από άποψη ρυθμού ή τζάζ είναι έξαιρετικά περιορισμένο. Τά πίο έντυπωσιακά στοιχεία τής τζάζ έχουν δημιουργηθεί, άναπτυχθεί και ξεπεραστεί άνεξάρτητα άπ' αυτήν, από τή σοβαρή μουσική (από τόν Μπράμς και έπειτα). Και ή «ζωνάνια» της δεν μπορεί να παρθεί στα σοβαρά άπέναντι σέ μία μέθοδο μαζικής παραγωγής που είναι τυποποιημένη ως τίς λεπτότερες άποχωρώσεις της. Ίδιαίτερα στήν Εύρώπη οι ιδεολόγοι τής τζάζ θεωρούν έσφαλμένα τό σύνολο των ψυχοτεχνικά ύπολογισμένων και δοκιμασμένων έφέ ως έκφραση μίας συναισθηματικής κατάστασης, που τήν ψευδαίσθησή της δημιουργεί στόν άκροατή ή τζάζ· αλλά μία τέτοια άποψη μοιάζει μ' εκείνη που ταυτίζει τά φυσιολογικά ή θλιμμένα πρόσωπα των στάρ του κινηματογράφου, που έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα μέ τά πορτρέτα διάσημων προσωπικοτήτων όπως τής Λαίδης Χάμιλτον και τής Λουκρητίας Βοργία, μέ τίς τελευταίες. Αυτό τό όποιο είναι, για τήν ήλιθια άθωότητα, μία ζούγκλα, είναι, στήν πραγματικότητα, φτιαγμένο δλοκληρωτικά στο έργοστάσιο, ακόμη και στίς περιπτώσεις που ο άυθορμητισμός διαφημίζεται ως καινούρια άτραξιόν. Ό συναγωνισμός στήν αγορά τής κουλτούρας έχει άποδείξει τήν άποτελεσματικότητά όρισμένων τεχνικών, όπως τής «συγκοπής», των ήμιφωνητικών, ήμιοργανικών ήχων, των ήμιπρεσιονιστικών άρμονιών και τής πλούσιας ένοργάνωσης, που ύποδεικνύει ότι «τίποτε δεν είναι πολύ καλό για μάς». Ύστερα, αυτές οι τεχνικές ξεδιαλέγονται και άναμειγνύονται καλει-

τό δυνάμωμα τής μόνιμης καθυπόταξης του άκροατήριου και των έξαρτημένων άνακλαστικών του. Οί άνθρωποι που έχουν τή δύναμη στα χέρια τους περιμένουν από τό άκροατήριό να ζητάει μόνο αυτό τό όποιο έχει συνηθίσει και να έξοργίζεται όταν διαφεύδονται οι προσδοκίες του και ή ίκανοποίησή του (που θεωρείται ως άναφαίρετο δικαίωμα του πελάτη). Ακόμη κι όταν γίνονται προσπάθειες να γίνει κάτι πραγματικά διαφορετικό στο χώρο τής έλαφράς μουσικής, οι προσπάθειες αυτές είναι καταδικασμένες από τήν αρχή λόγω τής ύπαρξης του οικονομικού συγκεντρωτισμού.

Ό άξεπηραστος χαρακτήρας ενός φαινομένου που είναι έγγενώς έξαρτημένο και άυθαίρετο άντανανκαλά κάτι από τήν άυθαίρετη φύση των παρόντων κοινωνικών έλέγχων. Όσο πίο δλοκληρωτικά έξαλείφει ή βιομηχανία τής κουλτούρας όλες τίς άποκλίσεις από τόν κανόνα (στερώντας έτσι τό medium από τίς έσωτερικές του δυνατότητες άνάπτυξης), τόσο περισσότερο άκίνητοποιείται ή ήχηρή δυναμική του συστήματος. Όπως άκριβώς κανένα κομμάτι τής τζάζ δεν μπορεί να έχει μία ιστορία (και μιλάμε έδώ για «μουσική ιστορία»), όπως άκριβώς όλα τά συστατικά του στοιχεία μπορούν να μετακινήθουν κατά βούληση και όπως άκριβώς κανένα μεμονωμένο μέτρο δεν προκύπτει από τή λογική τής μουσικής διαδικασίας, έτσι και ή αιώνια μόδα γίνεται φωτογραφία μίας σχεδιοποιημένης, άπολιθωμένης κοινωνίας όχι και πολύ διαφορετικής από τό έφιαλικό δράμα του *Θαυμαστού Καινούριου Κόσμου* του Χάξλεϋ. Τό κατά πόσο αυτό που εκφράζει ή έκθέτει έδώ ή ιδεολογία είναι ή τάση μίας ύπερουσσορευτικής κοινωνίας να ξαναγυρίσει πίσω στο στάδιο τής άπλής άναπαραγωγής, είναι ένα θέμα που άφορά τους οικονομολόγους. Ό φόβος που σημάδευε τά τελευ-

τζάζ είναι «καταναλωτική τέχνη», φτιαγμένη ειδικά γι' αυτόν. Τά ιδιαίτερα έφε, με τά όποια γεμίζει ή τζάζ τό σχήμα της, και πρίν άπ' όλα ή «συγκοπή», πασχίζουν να δημιουργήσουν τήν έντύπωση ότι είναι τό ξέσπασμα (ή ή γελοιογραφία) τής άνεμπόδισης ύποκειμενικότητας — στήν πραγματικότητα, τής ύποκειμενικότητας του άκροατή — ή ότι είναι ή πιό λεπτή άπόχρωση, μία άπόχρωση πού άφιερώνεται στή δόξα του άκροατηρίου. Άλλά ή μέθοδος πράγδεται στό ίδιο της τό δίχτυ. Γιατί, ένώ πρέπει να ύπόσχεεται συνεχώς στους άκροατές της κάτι διαφορετικό, να προκαλεί τήν προσοχή τους και να μή μένει μονότονη, δέν μπορεί να άπαλλαχτεί από τήν πεπατημένη· πρέπει να είναι πάντα καινούρια και πάντα ίδια. Γι' αυτόν τό λόγο οι άποκλίσεις από τόν κανόνα είναι έξισου τυποποιημένες με τά στάνταρ πού χρησιμοποιούνται· πράγματι, αυτοανακαλούνται άκριβώς τή στιγμή πού εμφανίζονται. 'Η τζάζ, όπως και καθετί άλλο στή βιομηχανία της κουλτούρας, ίκανοποιεί τίς έπιθυμίες μόνο και μόνο για να τίς διαψεύσει τήν ίδια στιγμή. Οι όπαδοί τής τζάζ, πού άντιπροσωπεύουν τόν άκροατή τής μουσικής, γενικά, και παίζουν τόν μή κοφορμιστή, χάνουν, στήν πραγματικότητα, όλο και περισσότερο τόν έαυτό τους. Τά άτομικά χαρακτηριστικά πού δέν συμφωνούν με τόν κανόνα πλάθονται, στήν πραγματικότητα, άπ' αυτόν και γίνονται σημάδια άκρωτηριασμού.

Τρομοκρατημένοι, οι όπαδοί τής τζάζ ταυτίζονται με τήν κοινωνία, τήν όποία φοβούνται γιατί τούς έκανε αυτό πού είναι. Αυτό προσδίδει στό έθιμοτυπικό τής τζάζ τόν καταφατικό του χαρακτήρα, δηλαδή τήν ευνόικη ύποδοχή του σε μία κοινότητα ίσως άλλα άνελεύθερων ανθρώπων. Γι' αυτό ή τζάζ μπορεί να ζητήσει τήν αυτοδικαιολόγησή της από τή μάζα των άκροατών με μία διαβολικά καλή συνείδηση. Οι τυποποιημένοι τρόποι ένέργειας, πού κυριαρχούν χωρίς να άμφισβητούνται ποτέ, προκαλούν τυποποιημένες άντιδράσεις. Οι καλοπροαίρετοι παιδαγωγοί, πού πιστεύουν ότι μία άλλαγή στόν προγραμματισμό θά μπορούσε να κάνει τό καταπιεσμένο και θιασμένο άτομο να έπιθυμήσει κάτι καλύτερο, είναι πολύ μωρόπιστοι. Οι άλλαγές των προγραμμάτων, άκόμη κι όταν δέν ξεπερνούν πολύ τήν ιδεολογική σφαίρα τής βιομηχανίας τής κουλτούρας, άπορρίπτονται με βάνανσο τρόπο στήν πραγματικότητα. 'Ο κόσμος είναι τόσο έξοικειωμένος με τίς άνοησίες πού του προσφέρονται, πού δέν μπορεί να τίς άπορρίψει, άκόμη κι όταν άναγνωρίζει θάμπά τόν πραγματικό τους χαρακτήρα. Άντίθετα, νιώθει ύποχρεωμένος να δυναμώσει τόν ένθουσιασμό του για να πείσει τόν έαυτό του ότι ό έξευτελισμός του είναι ή καλή του τύχη. 'Η τζάζ προωθεί σχήματα κοινωνικής συμπεριφοράς με τά όποια όφειλε να συμβιβαστεί ό κόσμος. 'Η τζάζ καθιστά ίκανούς τους ανθρώπους να έφαρμόσουν αυτούς τούς τρόπους συμπεριφοράς· οι άνθρωποι τήν άγαπουν άκόμη περισσότερο έπειδή κάνει λιγότερο βαριά τήν άποδοχή του άναπόφευκτου. 'Η τζάζ άναπαράγει τήν ίδια της τή μαζική βάση· αυτό, όμως, δέν σημαίνει ότι μειώνει τήν εϋθύνη αυτών πού τήν παράγουν. 'Η αίωνιότητα τής μόδας είναι ένας φαύλος κύκλος.

Όπως δείχτηκε πειστικά από τόν David Rismann, οι όπαδοί τής τζάζ μπορούν να χωριστούν σε δύο εύκολα διακριτές ομάδες. Στόν έσωτερικό κύκλο βρίσκονται οι είδήμονες, ή αυτοί πού τονίζουν πώς είναι τέτοιοι. Σχυνά είναι οι πού παθιασμένοι λάτρεις έκείνοι πού έπιδει-

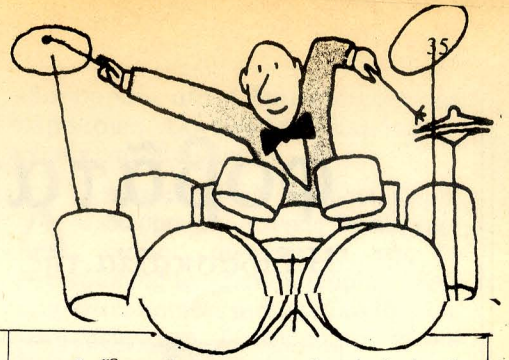
κνύουν τήν καθιερωμένη όρολογία και διαφοροποιούν τά «στίλ» τής τζάζ με στόμφο· ώστόσο, πολύ σπάνια μπορούν να έξηγήσουν, χρησιμοποιώντας τεχνικούς μουσικούς όρους, αυτό πού τούς συγκινεί τόσο πολύ. Οι περισσότεροι πιστεύουν ότι άνήκουν στήν πρωτοπορία κι έτσι συμμετέχουν σε μία σύγχυση πού έχει γίνει καθολική σήμερα. Μεταξύ των συμπτωμάτων τής άποσάθρωσης τής κουλτούρας και τής παιδείας, ένα (και όχι τό λιγότερο) είναι τό γεγονός: ότι ποτέ δέν ξετάζεται κριτικά και, μάλιστα, ούτε καν γίνεται άντιληπτή ή όπωσδήποτε άμφισβητήσιμη διάκριση μεταξύ αυτόνομης, «ύψηλης» τέχνης και έμπορικης, «ελαφράς» τέχνης. Και, σήμερα πού όρισμένοι ήττοπαθείς διανοούμενοι έχουν βάλει τήν πρώτη άντιμέτωπη με τή δεύτερη, οι άκαλλιέργητοι ύπέρμαχοι τής βιομηχανίας τής κουλτούρας μπορούν να περιφρανεύονται ότι βαδίζουν στήν πρώτη γραμμή του πνεύματος τής έποχής (Zeitgeist). 'Η όργάνωση τής κουλτούρας σε «έπίπεδα», όπως είναι τό πρώτο, τό δεύτερο και τό τρίτο πρόγραμμα (πού άντιστοιχούν στους «κατώτερους», τούς «μέσους» και τούς «διανοούμενους» άκροατές ή θεατές) είναι άξιοκατάκριτη. 'Ωστόσο, δέν μπορεί να καταργηθεί από τούς άκαλλιέργητους ανθρώπους πού δηλώνουν πώς είναι διανοούμενοι. 'Η νόμιμη δυσφορία άπέναντι στήν κουλτούρα παρδέει μία πρόφαση, αλλά ούτε τό παραμικρό έπιχείρημα για τήν έξύμνηση ενός έξαιρετικά όρθολογικοποιημένου τομέα τής μαζικής παραγωγής, ενός τομέα πού έξευτελίζει και προδίδει τήν κουλτούρα χωρίς καθόλου να τήν ύπερβαίνει, παρουσιάζοντας τήν με τόν κυβισμό, τήν ποίηση του 'Ελλιοτ και τήν πεζογραφία του Τζόνς. 'Η παρακμή δέν είναι άρχή· άρχή είναι ή ιδεολογία τής παρακμής. 'Όποιος έπιτρέπει στήν αυξανόμενη εϋποληψία τής μαζικής κουλτούρας να τόν παρασύρει σε μία έξομείωση ενός δημοφιλούς τραγουδιού με τή μοντέρνα τέχνη, χάρη στις λίγες φάλτσες νότες πού ξεπηδούν από ένα κλαρινέτο· όποιος μερδεύει μία τρίφωνη συγχορδία διακοσμημένη με «βρώμικες νότες» με τήν άτονικότητα, έχει ήδη παραδοθεί στή βαρβαρότητα. 'Η τέχνη πού έχει έκφυλιστεί σε «κουλτούρα» πληρώνει ένα βαρύ τίμημα: ταυτίζεται πολύ εύκολα με τά σκάρα προϊόντα της. 'Η παιδεία, πού παραδοσιακά ήταν τό προνόμιο των λίγων, έχει πληρώσει τό τίμημά της με τήν ένσυνείδητη άγραμματοσύνη, πού ονομάζει «βασίλειο τής έλευθερίας» τή χαώνωση τής άνεκτής ύπερβολής.

Οι «είδήμονες» όπαδοί τής τζάζ ξεγειρονται διστακτικά και είναι πάντα έτοιμοι να σκύψουν τό κεφάλι άκολουθώντας τόν άρχηγό τής τζάζ πού ένσωματώνει τό «παραπάτημα» και τήν «προσεχή έμφάνιση στή σκηνή» στό συλλογικό στρατιωτικό βήμα. 'Υπαρχει μία έντυπιαστική όμοιότητα ανάμεσα σ' αυτό το είδος τόν ένθουσιώδη όπαδό τής τζάζ και σε πολλούς από τούς νέους όπαδούς του λογικού θεικισμού, πού άπορρίπτουν τή φιλοσοφική κουλτούρα με τόν ίδιο ζήλο με τόν όποιο οι πιστοί τής τζάζ κόβουν τίς σχέσεις τους με τήν παράδοση τής σοβαρής μουσικής. 'Ο ένθουσιασμός μετατρέπεται σε μία προσγειωμένη στάση, στήν όποία κάθε συναίσθημα συνδέεται με τήν τεχνική, πού είναι έχθρική πρós όποιοδήποτε νόημα. Οι πιστοί αυτοί νιώθουν άσφαλείς μέσα σ' ένα σύστημα τόσο καλά όργανωμένο, πού άπαγορεύει τήν εμφάνιση όποιοσδήποτε λάθους, και ή καταπιεσμένη λαχτάρα για πράγματα πού βρίσκονται έξω από τό σύστημα παίρνει τή μορφή μιας άδιάλλακτης έχθρας

και βρίσκει έκφραση σε μία στάση πού συνδυάζει τήν άνώτερη γνώση του μυημένου με τόν έπημένο χαρακτήρα του προσώπου πού δέν τρέφει αυταπάτες. 'Η πομπώδης κοινοτοπία, ή ρηχότητα πού παρουσιάζεται ως άποδεικτική βεβαιότητα, εικονίζει τή δειλή άμυνα άπέναντι σε κάθε είδος αυτοστοχασμού. 'Ολες αυτές οι παλιές μορφές άντιδρασεις έχουν χάσει σήμερα τήν άθωότητά τους, έχουν άποχρηστεί «φιλοσοφία» και έτσι έχουν γίνει άληθινά δάθριες.

Συγκεντρωμένοι γύρω από τούς είδήμονες, σ' ένα χώρο όπου λίγα καταλαβαίνει κανείς έκτός από τούς κανόνες, βρίσκονται οι άκαθόριστοι, άνέκφραστοι όπαδοί τής τζάζ. Κατά γενικό κανόνα είναι δηλητηριασμένοι από τήν αίγλη τής μαζικής κουλτούρας, μία αίγλη πού κατευθύνεται έπίδεια από τήν ίδια τή μαζική κουλτούρα. Οι άνθρωποι αυτοί είναι έκείνοι πού άνήκουν σε κλάμπ θαυμασμού των στάρ του σινεμά ή συλλογής αυτόγραφων. Αυτό πού είναι σημαντικό γι' αυτούς είναι ή άίσθηση του «άνήκειν», ή ταύτιση, πού γίνεται παραδεκτή χωρίς να ξετάζεται τό περιεχόμενο της. 'Όπως τά κορίτσια, έχουν μάθει στους έαυτούς τους να λιποθυμούν όταν άκούουν τή φωνή ενός «μεγάλου τραγουδιστή». Τά χειροκροτήματά τους μεταδίδονται άμεσα από τά δημοφιλή ραδιοφωνικά προγράμματα πού έχουν τήν άδεια να άκούνε. Αυτοαποκαλούνται "jitterbugs", μανιακοί πού κάνουν άνανακλαστικές κινήσεις, έκτελεστές τής ίδιας τους τής έκτασης. Μόνο τό ότι ένθουσιάζονται με τό τίποτα, τό ότι έχουν κάτι δικό τους, άντισταθμίζει τήν έξαθλίωση και τή στειρότητα τής ύπαρξής τους. 'Η τάση τής έφηβείας, πού παραληρεί για τό ένα πράγμα ή τό άλλο τή μία μέρα έχοντας πάντα τή δυνατότητα να τό καταδικάσει ως ήλίθιο τήν έπόμενη, είναι σήμερα κοινωνικοποιημένη. Φυσικά, οι Εύρωπαίοι έχουν τήν τάση να παραθλέπουν τό γεγονός ότι οι όπαδοί τής τζάζ στήν Εύρώπη δέν είναι κατά κανέναν τρόπο ίσοι με έκείνους τής 'Αμερικής. Τό στοιχείο τής ύπερβολής, τής άνυποταξίας, πού ύπάρχει στήν τζάζ, έπιζει άκόμη στήν Εύρώπη αλλά όχι στήν 'Αμερική. 'Η άνάμνηση των άναρχικών ριζών, τίς όποίες μοιράζεται ή τζάζ μ' όλα τά σημερινά προκατασκευασμένα μαζικά κινήματα, έχει άπωθηθεί σε τρομερό βαθμό, όσο κι άν εξακολουθεί να ύποβόσκει κάτω από τήν έπιφάνεια. 'Η τζάζ έχει σήμερα καθιερωθεί ως έπείσο. 'Ωστόσο, αυτό πού είναι κοινό στους ένθουσιώδεις όπαδούς τής τζάζ όλων των χωρών είναι τό στοιχείο τής ύποταγής πού έμφανίζεται κάτω από τή μορφή μιας γελοίας ύπερβολής. 'Απ' αυτή τήν άποψη τό παιχνίδι τους θυμίζει τή θάναση σοβαρότητα τής μάζας των όπαδών στα όλοκληρωτικά κράτη, άκόμη κι άν ή διαφορά παιχνιδιού και σοβαρότητας ίσοδυναμεί με τή διαφορά ζωής και θανάτου. 'Η διαφήμιση για ένα όρισμένο τραγούδι πού παίζεται από μία μεγάλη μπάντα είναι «άκολουθήστε τόν άρχηγό σας». Παρόλο πού οι άρχηγοί των εύρωπαϊκών δικτατοριών γίνονταν έξω φρενών με τήν τζάζ και τήν παρακμή πού αυτή έπέφερε, ή γελοία των άλλων χωρών είχε, από πολύ καιρό πρίν, έπιτρέψει στόν έαυτό της να ήλεκτρίζεται, όπως συμβαίνει και με τά έμβατήρια, από τά συγκοπτόμενου ρυθμού χορευτικά βήματα, άπό μπάντες, πού δέν είναι τυχαίο τό ότι καταγονται από τή στρατιωτική μουσική. 'Η διάκριση δυνάμεων κρούσης και άσυντακτων άκόλουθων έχει κάτι από τή διάκριση τής έλίτ του κόμματος από τό ύπόλοιπο του «λαού».

Τό μονοτέωλιο τής τζάζ έγκειται στήν άπο-

κλεισιτικότητα της προσφοράς και στην οικονομική δύναμη που βρίσκεται κάτω απ' αυτήν. Όστόσο, θά είχε πάψει να υπάρχει πριν από πολύ καιρό, αν αυτή η πανταχού παρούσα «σπεσιαλιτέ» δεν περιείχε κάτι «καθολικό», κάτι στο οποίο ανταποκρίνεται όλος ο κόσμος. 'Η τζάζ όφειλε να έχει μία «μαζική βάση», ή τεχνική όφειλε να συνδέεται με κάποιο στοιχείο των υποκειμένων — ένα στοιχείο που μάς παραπέμπει, βέβαια, στην κοινωνική δομή και στις τυπικές συγκρούσεις κοινωνίας και έγώ. Στη διαδικασία έντοπισμού αυτού του στοιχείου, τό πρώτο πράγμα που μάς έρχεται στο νου είναι ο έκκεντρικός κλόουν ή τό αντίστοιχό του στίς παλιές κωμωδίες του κινηματογράφου. 'Η άτομική άδυναμια προβάλλεται και άνακαλείται με τόν ίδιο τρόπο, τό «παραπάτημα» καθιερώνεται ως ένα είδος ύψηλης δεξιοτεχνίας. Στη διαδικασία ένσωμάτωσής του άκοινωνικού, ή τζάζ μοιάζει με τό έξισου τυποποιημένα σχήματα του άστυνομικού μυθιστορήματος και των παραφυσικών του, που διαστρεβλώνουν ή άποκαλύπτουν τόν κόσμο κάνοντας καθημερινό κανόνα τήν άκοινωνικότητα και τό έγκλημα, αλλά που ξεορκίζουν, ταυτόχρονα, τή γοητευτική και άπειλητική πρόκληση μέσω του αναπόφευκτου θριάμβου τής Τάξης. Μόνο ή ψυχαναλυτική θεωρία μπορεί να δώσει μία διαρκή εξήγηση αυτού του φαινομένου. 'Ο σκοπός τής τζάζ είναι ή μηχανική άναπαραγωγή ενός ύπόστροφου στοιχείου, ενός συμβολισμού του ένουχισμού. «Παράτα τόν άντρισμό σου, δέξου τόν ένουχισμό» κοροϊδεύει και προτείνει μαζί ο ήχος τής τζάζ μπάντ, που μοιάζει με τή φωνή ενός ένουχού, «και θά άναμαιφτείς, θά γίνει δεκτός σέ μία άδελφότητα που μοιράζεται μαζί σου τό μυστήριο τής άνικανότητας, ένα μυστήριο που άποκαλύπτεται τή στιγμή που γίνεται ή τελετή μύησης».

“Αν αυτή ή έρμηνεία τής τζάζ — που οί σεξουαλικές έπιπτώσεις της γίνονται καλύτερα κατανοητές από τούς σκοριασμένους αντίπαλους της παρά από τούς υπεραμύντορες της — φαίνεται αυθαίρετη και παρατραβηγμένη, αυτό δέν άναιρει καθόλου τό γεγονός ότι μπορεί να τεκμηριωθεί από άναρίθμητες λεπτομέρειες τόσο τής μουσικής όσο και των στίχων των τραγουδιών. Στο βιβλίο *American Jazz Music*, ο Wilder Hobson περιγράφει τόν παλιό άρχηγό μιάς τζάζ μπάντ Mike Riley ως έναν έκκεντρικό μουσικό που κατάφερε να άκρωτηριάσει τά όργανα. «Τά μέλη τής μπάντας πετούσαν νερά και έσκίζαν τά ρούχα τους και ο Mike Riley έδινε ίσως τήν καλύτερη κωμική παράσταση τρομπονιού, μιά τρελή έρμηνεία τής “Dinah” κατά ή διάρκεια τής όποίας διέλυε τό κόρνο και τό συναρμολογούσε ξανά με άλλοπρόσαλλο τρόπο: στό τέλος, ο σωλήνας κρεμόταν όπως τά χάλκινα αντικείμενα σ’ ένα παλιατζίδικο, ενώ έβγαζε άκόμα έναν άμυδρά άρμονικό ήχο». Πολύ πίο πριν, ο Virgil Thomson είχε συγκρίνει τής έκτελέσεις του διάσημου τρομπετίστα τής τζάζ Λούις “Αρμστρονγκ μ’ έκείνες των μεγάλων *castrati* του 18ου αιώνα. ‘Ολόκληρη ή σφαίρα διατιπίζεται από μία όρολογια που κάνει διάκριση μεταξύ «μακρομάλληδων» και «κοντοκουρεμένων» μουσικών. Οί τελευταίοι είναι τζαζίστες που κερδίζουν χρήματα και μπορούν να ύποστηρίξουν ότι είναι παρουσιάσιμοι: οί άλλοι είναι μία καρικατούρα του πιανίστα με τή μακριά χαιτή και συγκεντρώνονται κάτω από τόν έλάχιστο σεβαστό τύπο του καλλιτέχνη που πεθαίνει από τήν πείνα και περιφρονεί τούς συμβατικούς κανόνες. Αυτό είναι τό έκδηλο περιεχόμενο τής όρολογίας. Αυτό που άντιπροσωπεύει ο «κοντοκου-

ρεμένος» μουσικός δέν χρειάζεται περαιτέρω έπεξεργασία. Με τήν τζάζ άποκτούν πάντα άγγλοι άμόρφωτοι που κάθονται μπροστά στο πιάνο.

Πρόκειται πράγματι για άμόρφωτους. ‘Ο συμβολισμός του ένουχισμού, θαμμένος βαθιά στίς πρακτικές τής τζάζ και άποκομμένος από τή συνείδηση μέσω τής θεσμοποίησης τής αιώνιας όμοιότητας, είναι, γι’ αυτόν τό λόγο, έξαιρετικά ίσχυρός. Καί, από κοινωνιολογική άποψη, ή τζάζ πραγματώνει, άκόμη και ως τήν ίδια τή φυσιολογία του ύποκειμένου, τήν ένίσχυση και τήν επέκταση τής άποδοχής ενός ρεαλιστικού, χωρίς όνειρα κόσμου, στον όποιο έχουν έξαιριστεί όλες οί άναμνήσεις των πραγμάτων που δέν έχουν ένσωματωθεί πλήρως. Για να καταλάβει κανείς τή μαζική βάση τής τζάζ, πρέπει να λάβει ύπόψη του τό ταμπου τής καλλιτεχνικής έκφρασης στην Άμερική, ένα ταμπου που έξακολουθεί να υπάρχει παρά τήν έπίσημη βιομηχανία τής τέχνης και που έπηρεάζει άκόμη και τίς έκφραστικές παρορμήσεις των παιδιών — ή «προοδευτική» εκπαίδευση, που έπιδιώκει να προβάλλει ως άυτοσκοπό τίς δυνατότητες έκφρασης των παιδιών, είναι άπλως μία αντίδραση σ’ αυτό τό πράγμα. Παρόλο που ο καλλιτέχνης είναι ως ένα σημείο άνεκτός και ως ένα σημείο ένσωματωμένος στή σφαίρα τής κατανάλωσης ως «ψυχαγωγός», ως υπάλληλος (όπως ο σερβιτόρος), τό στερεότυπο του καλλιτέχνη έξακολουθεί να είναι ο έσωστρεφής, ο έγωκεντρικός ήλίθιος και συχνά ο όμοφυλόφιλος. Τέτοια χαρακτηριστικά μπορούν να γίνουν άνεκτά στην περίπτωση των έπαγγελματιών καλλιτεχνών (μια σκανδαλώδης ιδιωτική ζωή μπορεί να είναι μέρος τής σφαίρας τής ψυχαγωγής): ώστόσο, κάθε άλλος γίνεται αυτόματα ύποπτος, όταν έκδηλώσει κάποια αυθόρμητη καλλιτεχνική παρόρμηση που δέν ανταποκρίνεται σε μία προηγούμενη παραγγελία τής κοινωνίας. “Ενα παιδί που προτιμάει να άκούει σοβαρή μουσική ή να βλέπει τηλεόραση ύποφέρει επειδή θεωρείται «άδελφή» στην τάξη του ή στίς άλλες ομάδες στίς όποιες άνηκει και οί όποίες έχουν πολύ μεγαλύτερη έξουσία απ’ αυτήν που έχουν οί γονείς ή οί δάσκαλοί του. ‘Η έκφραστική παρόρμηση εκτίθεται στην ίδια άπειλη του ένουχισμού που συμβολίζεται και άπαλύνεται μηχανικά και τελετουργικά στην τζάζ. Μολαταύτα, ή άνάγκη για έκφραση, που δέν διατηρεί μία άναγκαία σχέση με τήν άντικειμενική ποιότητα τής τέχνης, δέν μπορεί να καταργηθεί έντελώς, ειδικά κατά τή διάρκεια τής ώριμότητας. Οί τινείτζερς δέν έκμηδενίζονται όλοκληρωτικά από τήν οικονομική ζωή και τό ψυχολογικό σύστοιχό της, τήν άρχή τής πραγματικότητας. Οί αισθητικές παρορμήσεις τους δέν καταπνίγονται, αλλά μάλλον παροχετεύονται σε όρισμένα κανάλια. ‘Η τζάζ είναι τό προτιμώμενο μέσο τής διαδικασίας αυτής. Στίς μάζες των νεαρών που χρόνο με τό χρόνο κυνηγούν τήν αιώνια μόδα, για να τήν ξεχάσουν πιθανώς μετά από λίγα χρόνια, προσφέρει μία συμβιβαστική λύση άνάμεσα στην αισθητική έξιδάκνυση και τήν κοινωνική προσαρμογή. Τό «μη ρεαλιστικό», πρακτικά άχρηστο, φανταστικό στοιχείο μπορεί να επιβιώσει μόνο αν αλλάξει τό χαρακτήρα του: όφειλε να πασιχίζει συνεχώς να εξαφανίζεται τόν έαυτό του σύμφωνα με τήν εικόνα τής πραγματικότητας, να επαναλαμβάνει τίς διαταγές που του δίνει ή πραγματικότητα, να ύπακούει σ’ αυτές. “Ετσι, έπανασωματώνει τόν έαυτό του στή σφαίρα από τήν όποία προσπαθούσε να ξεφύγει. ‘Η τέχνη χάνει τήν αισθητική τής διάσταση και έμφανίζεται ως μέ-

ρος τής ίδιας τής προσαρμογής με τήν όποία έρχεται, από τή φύση της, σε σύγκρουση. ‘Απ’ αυτή τή σκοπιά μπορούμε να καταλάβουμε εύκολότερα όρισμένα άσυνήθιστα χαρακτηριστικά τής τζάζ, όπως π.χ. τό ρόλο τόν όποιο παίζει ή δισκευή, ρόλος που δέν μπορεί να έξηγηθεί έπαρκώς από τούς όρους του τεχνικού καταμερισμού τής εργασίας ή τής μουσικής άγγραμματοσύνης των δήθεν «συνθετών». Τίποτε δέν μπορεί να συνεχίσει να είναι αυτό που είναι από τή φύση του. Τό καθετί πρέπει να ρυθμιστεί, να σφραγιστεί από μία προπαρασκευή που τό φέρνει πίο κοντά στή σφαίρα του «πασίγνωστου» και που τό κάνει, έτσι, εύκολότερα κατανοητό. Τήν ίδια στιγμή, αυτή ή διαδικασία προπαρασκευής δείχνει στον άκροατή ότι ή μουσική είναι φτιαγμένη γι’ αυτόν χωρίς όμως να τόν έξυψώνει. Καί, στό τέλος, ή δισκευή σφραγίζει τή μουσική με τήν έπίσημη έγκριση που μαρτυρεί, με τή σειρά της, τήν άπουσία κάθε καλλιτεχνικής φιλοδοξίας που θά ήθελε να ξεφύγει από τήν πραγματικότητα, τή ροπή τής μουσικής να κυλίσει μαζί με τό ρεύμα. Αυτή είναι μία μουσική που δέν φαντάζεται πώς είναι κάτι καλύτερο απ’ ό,τι είναι.

‘Η πρωτοκαθεδρία τής προσαρμογής δέν είναι λιγότερο ούσιαστική για τόν καθορισμό των ιδιαίτερων δεξιοτήτων που ζητάει ή τζάζ από τούς μουσικούς της, ως ένα βαθμό από τούς άκροατές της και, βέβαια, από τούς χορευτές που πασιχίζουν να μιμηθούν τή μουσική. ‘Η αισθητική τεχνική, με τήν έννοια της πεμπτουσίας των μέσων που χρησιμοποιούνται για τήν άντικειμενοποίηση ενός αυτόνομου θέματος, άντικαθίσταται από τήν ικανότητα ξεπεράσματος των έμποδίων, ένσωμάτωσης των άποδιοργανωτικών συντελεστών (όπως είναι οί συγκοπές) και έξυπνης έκτέλεσης τής ιδιαίτερης πράξης που άποτελεί τή βάση των άφηρημένων κανόνων. ‘Η αισθητική πράξη γίνεται σπόρ μέσω τής χρησιμοποίησης ενός συστήματος τρικ. “Όταν τό έλέγχεις, δείχνεις τήν πρακτικότητα σου. Τό έπίτευγμα του μουσικού και τού ειδήμονα τής τζάζ δέν είναι παρά ένα τέστ που περνιέται με έπιτυχία. ‘Αλλά ή έκφραση, ο άληθινός φορέας τής αισθητικής διαμαρτυρίας, καταβάλλεται από τή δύναμη ενάντια στην όποία διαμαρτύρεται. Κάτω από τήν επενέργεια αυτής τής δύναμης άποκτά έναν φθονερό και άθλιο τόνο που δύσκολα και μόνο προς στιγμή μεταμφιέζεται σε ασυτηρό και προκλητικό. Τό ύποκείμενο που εκφράζεται εκφράζει άκριβώς αυτό: Δέν είμαι τίποτε, είμαι άχρείος κι ό,τι κι άν μου κάνουν με έξυπτηρετέ. Δυνητικά αυτό τό ύποκείμενο έχει γίνει ήδη ένας από κείνους τούς Ρώσους που κατηγορούνται για κάποιο έγκλημα και, παρόλο που είναι άθωοι, συνεργάζονται με τό δήμιο από τήν άρχή και είναι άνίκανοι να βρουν μία αρκετά άυστηρή τιμωρία. “Αν άρχικά ή αισθητική περιοχή είχε άναυθεί από αυτόνόμο σφαίρα μέσα από τό μαγικό ταμπου, που ξεχώριζε τό ιερό από τό καθημερινό επιδιώκοντας να διατηρήσει τό πρώτο καθαρό, σήμερα τό άνίερο παίρνει τήν έκδίκησή του από τόν άπόγονο τής μαγείας, τήν τέχνη. ‘Η τέχνη μπορεί να επιβιώσει μόνο αν άρνηθεί τό δικαίωμα να είναι διαφορετική και μόνο αν ένσωματωθεί στην παντοδύναμη περιοχή του άνιέρου που έχει πάρει τή θέση του ταμπου. Τίποτε δέν μπορεί να ύπάρχει αν δέν μοιάζει με τόν κόσμο όπως είναι αυτός. ‘Η τζάζ είναι ή ψευτική έκκαθάριση τής τέχνης: χάνεται από τήν εικόνα αντί να είναι ή ούτοπία που γίνεται πραγματικότητα.

Ποιός φοβᾶται τήν Ἱστορία;

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας: Ἀλλά ποιὰ τὰ γεωγραφικά καί
ἰδεολογικά ὄριά της;

Σ τήν Κίνα, στά νησιά τοῦ Εἰρηνικοῦ, στήν Ἀφρική ἢ στήν Εὐρώπη, ἡ Ἱστορία γεννήθηκε κάποτε μέσα ἀπό τή μαγεία. Ἀπό τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου δηλαδή νά γνωρίσει, ἄρα νά ἐλέγξει αὐτόν τόν παράλληλο κόσμο τῶν θεῶν καί τῶν δαιμόνων, πηγή καί αἰτία τοῦ κάθε *πραγματικοῦ* στόν κόσμο τόν δικό του. Ὅταν οἱ θεοί συνδέθηκαν μέ τήν ἐξουσία τῶν ὄλων καί πῶς σύνθετων ἀνθρώπων κοινωνιῶν, ἡ Ἱστορία ἀκολούθησε αὐτούς τούς ἡγεμόνες, πεπεισμένη γιά τή θεϊκή καί μαγική τους ἐπίδραση στόν κόσμο. «*Ἡ Ἱστορία γράφεται ἀπό τούς μανδρινούς γιά τούς μανδρινούς*» ἔλεγαν οἱ παλιοί Κινέζοι.

Στήν Εὐρώπη πού κληρονόμησε τήν ἑλληνική ἀμφισβήτηση, ὁ χριστιανισμός προλείανε τό ἔδαφος γιά τίς μεγάλες ἐξελίξεις, ἀφαιρώντας ἀπό τήν ἱστορία τήν αἴσθηση τοῦ ἀέναου κύκλου καί ἀνοίγοντας δειλά τόν δρόμο στήν ἰδέα τῆς ἐξέλιξης, τοῦ *γίνεσθαι*. Τόν 19ο αἰώνα, ἡ εὐρωπαϊκή ἱστοριογραφία ἀπογειώθηκε, μέ τόν Ράνκε ἴσως πρῶτα, πού ἀναζήτησε τό «*τί πραγματικά συνέβη*» στό παρελθόν. Ἀκολούθησε ὁ Μάρξ καί οἱ κοινωνικές ἐπιστήμες πού ἄφησαν τήν ἐπιφάνεια γιά νά ἀναζητήσουν τίς οὐσιαστικές δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων ἐνοτήτων.

Ἡ εὐρωπαϊκή ἱστοριογραφία, πλούσια ἀπό τή ραγδαία ἀνάπτυξη ὄλων τῶν ἐπιστημῶν πού μελετοῦν τίς ἀνθρώπινες κοινωνίες, ὑποκατέστησε μεθοδικά — μέσα σ' ἕναν κόσμο ὄλοένα καί πῶς ἑνιαῖο — τίς πα-

ραδοσιακές μορφές ἱστοριογραφίας σέ κάθε γωνιά τοῦ πλανήτη. Ἐπέβαλε μέ τόν τρόπο αὐτό ἕναν κοινό κώδικα ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στούς ἱστορικούς ὄλου τοῦ κόσμου καί ἐπέτρεψε, γιά πρώτη φορά, μιά συνολική ἀναζήτηση τῶν διασυνδέσεων καί τῶν ἀλληλεπιδράσεων ἀνάμεσα στούς διαφορετικούς χώρους τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας καί δραστηριότητας.

Στήν γεωγραφική αὐτή διεύρυνση προστέθηκε, στόν 20ό αἰώνα, μιά ἐξίσου συνταρακτική θεματολογική διεύρυνση τῆς ἱστοριογραφίας. Ποσοτικές μετρήσεις καί συγκρίσεις, προσεγγίσεις τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καί δομῶν, ἀναζήτηση ἀκόμα καί τῶν νοοτροπιῶν, αὐτοῦ τοῦ ἀπεραντοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπινου ὑποσυνειδήτου, ἔφεραν ἕνα νέο, τεραστιο πλοῦτο στήν ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας. Πλοῦτο πού γέννησε ἀπό μόνος του σοβαρά μεθοδολογικά προβλήματα καί πού, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, κλόνησε πάγιες ἀπόψεις γιά τήν διδασκαλία τῆς ἱστορίας.

Ο ἡ ἐξελίξεις αὐτές ἐπηρέασαν σ' ἕνα κάποιο βαθμό τή διδασκαλία τῆς ἱστορίας στόν τόπο μας. Τά νέα σχολικά βιβλία περιέχουν ὄλο καί περισσότερα κεφάλαια πού ἀναφέρονται στήν ἱστορία ἄλλων λαῶν καί τόπων. Ἀκόμα, ἐδῶ καί δύο χρόνια, κυκλοφορεῖ ἕνα θεωρητικό βιβλίο ἱστορίας στή Γ' Λυκείου. Στό ἄρθρο αὐτό δέν θά ἀσχοληθοῦμε μέ τό θεωρητικό αὐτό ἐγχειρίδιο ἐπειδή τό περιοδικό σκοπεύει

νά ἐπανεέλθει μέ μιά πῶς διεξοδική μελέτη τοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας στή μέση ἐκπαίδευση. Θά θέλαμε μόνο ἐδῶ νά διερευνήσουμε κατά πόσον ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας στή χώρα μας ἀπέκτησε αὐτή τή γεωγραφική εὐρύτητα πού οἱ σύγχρονες ἐξελίξεις ἐκᾶναν ἀπαραίτητη.

Μιά πρώτη προσέγγιση μᾶς δίνει τήν αἴσθηση τοῦ μηχανικοῦ καί ἐπιφανειακοῦ. Στή διδασκαλία δηλαδή, ὅπως ἐπιβάλλεται ἀπό τά σχολικά βιβλία, φαίνεται νά ὑπάρχουν στεγανά ἀνάμεσα στήν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου καί ἐκείνη ἄλλων λαῶν ἢ τόπων. Δέν ὑπάρχει σύνδεση ἀνάμεσα στό ἕνα καί τό ἄλλο ἀκριβῶς ὅπως θά συνέβαινε στήν περίπτωση πού τά πράγματα συνέβαιναν σέ διαφορετικό πλανήτη. Στήν Γ' Λυκείου, στήν ὕλη γενικῆς παιδείας, ἀπό τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 πηγαίνουμε στόν εὐρωπαϊκό (ἐκτός Ἑλλάδας) 19ο αἰώνα, γυρίζουμε στήν αὐγή τοῦ 20οῦ αἰώνα στήν Ἑλλάδα κ.ο.κ. Διδάσκεται δηλαδή πότε ἡ ἑλληνική ἐθνική ἱστορία καί πότε ἡ εὐρωπαϊκή ἢ, παγκόσμια, ἀλλά διδάσκονται ξεχωριστά χωρίς νά προβάλλονται οἱ παράλληλες ἐξελίξεις, οἱ ἐπιδράσεις, οἱ διασυνδέσεις. Πρόκειται γιά δύο ἀνεξάρτητες μεταξύ τους ἐξιστορήσεις μέ φτωχό συσχετισμό καί σίγουρα τοῦτο τό φαινόμενο δέν εἶναι αὐτό πού ὀνομάζουμε γεωγραφική διεύρυνση τῆς ἱστορίας. Πρόκειται γιά δύο διαφορετικές, κλεισμένες ἢ καθεμία στά δικά της γεωγραφικά σύνορα, ἱστοριογραφικές προσεγγίσεις.

Ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο διευρύνεται τά γεωγραφικά ὄρια τῆς ιστοριογραφίας εἶναι ἡ ἀναζήτηση συσχετισμῶν καί διασυνδέσεων καί ὄχι ἡ καταγραφή πολλῶν ιστοριῶν ἀνεξάρτητων μεταξύ τους. Εἶναι κάτι τό πολύ κρίσιμο καί σπουδαῖο γιατί προωθεῖ καίρια τή δυνατότητα κατανόησης καί ἐρμηνείας πού ἔχουμε. Ἄς πάρουμε γιά παράδειγμα αὐτούς τούς διηπειρωτικούς ἐμπορικούς δρόμους πού γιά αἰῶνες συνέδεαν τή Μεσόγειο μέ τήν Ἀσία. Μέχρι τήν ἀναδιοργάνωση τοῦ μεσογειακοῦ κόσμου ἀπό τό Ἰσλάμ, οἱ δρόμοι αὐτοί ἔφερναν μαχαρικά καί μετὰξί στή Μεσόγειο ἀπομυζώντας τά πολύτιμά της μέταλλα, χρυσό καί ἀσήμι. Ἡ λειτουργία τους αὐτή τούς ἔκανε καίριους παράγοντες στή διαδικασία τῆς μετάβασης ἀπό τή ρωμαϊκή ἀρχαιότητα στόν πολυδιασπασμένο Μεσαίωνα. Ἀντίστοιχα, στή μακρινή Κίνα ἢ τήν Ἰνδία ὁ ρόλος τους πρέπει νά ἦταν μέγας στήν δημιουργία αὐτοκρατοριῶν ὅπως ἐκείνης τῶν Ἀνατολικῶν Χάν ἢ τῶν Γκούπτα. Ἐνδιάμεσα πάλι, τά συνεχῶς μεταβαλλόμενα δρομολογία τους πλούτισαν πότε τούς λαούς τῆς στέπας, πολλούς ἀπό τούς ὁποίους ἀνέδειξαν (π.χ. Τοῦρκοι), πότε τούς Πέρσες, πότε τίς ἀραβικές πόλεις (ὄταν ἡ Βασόρα καί ὁ Περσικός Κόλπος ὑποκαταστάθηκαν ἀπό τήν Ἐρυθρά Θάλασσα). Αὐτά τά τεράστια κανάλια πλούτου καί πολιτικῆς ἐξουσίας ἐμεῖς δέν τά διδάσκουμε στά παιδιά παρά μόνο ἀποσπασματικά γιατί, φυσικά, ἡ διδασκαλία τους ξεπερνᾷ τά γεωγραφικά ὄρια αὐτοῦ τοῦ βυζαντινοῦ χώρου ἢ μελέτη τοῦ ὁποίου μᾶς ἀρκεῖ (θά δοῦμε γιά ποιόν λόγο ἀργότερα).

Φυσικά, μέσα σ' αὐτά τά ἀποπνικτικά γεωγραφικά ὄρια πού τῆς ἐπιβάλλουμε, ἡ διδασκαλία ἀποκλείεται νά φτάσει σέ ἐρμηνευτικά σχήματα. Ἐφευρίσκουμε λοιπόν κάθε εἶδος βλακεία (εἶναι ὁ ἡπιότερος ὅρος πού μπορῶ νά χρησιμοποιήσω) γιά νά ἐρμηνεύσουμε γιά παράδειγμα τίς ἀραβικές κατακτήσεις: «Οἱ Ἀραβες ἦταν νεοφώτιστοι, ἀρα φανατικοί καί γι' αὐτό νίκησαν τούς γείτονές τους!» Ἡ ἀκόμα ὅτι «ἡ γῆ τους ἦταν φτωχή καί ἡ φτώχεια τούς ὀδήγησε στίς κατακτήσεις». Δές καί αὐτές οἱ μυθικές πόλεις μέ τίς ὁποῖες οἱ Ἀραβες κόσμησαν τίς κατακτήσεις τους δημιουργήθηκαν γιά τή βοσκή κοπαδιῶν καί ὄχι χάρι σ' αὐτόν τόν ἀπερριπτό πλοῦτο πού πρόβαλε τό ἰσχυρό νομισματικό σύστημα τοῦ *dinar* καί τοῦ *dirhem*. Καί φυσικά, μετά ἀπό τέτοιες ἐρμηνείες εἶναι λογικό νά πολλαπλασιασθεῖ ἡ ἀθλιότητα καί ἡ εἰκονομαχία νά ἀποδοθεῖ στούς κινδύνους ἀπό τή συκοφαντική προπαγάνδα τῶν Ἀράβων περὶ «ἀθεϊσμοῦ

τῶν χριστιανῶν»! (Οἱ «ἐρμηνεῖες» ἀνήκουν στό νέο βιβλίον γιά τή Β' Γυμνασίον τῶν Τσακτῆρα, Ὁρφανουδάκη, Θεοχάρη).

Στή σύγχρονη ἱστορία ἀκόμα περισσότερο, τό ξεπέραςμα τῶν ἐθνικῶν, τῶν γεωγραφικῶν συνόρων εἶναι προϋπόθεση *sine qua non* γιά ὁποιαδήποτε ἐρμηνευτική προσπάθεια. Εἶναι ἀδύνατο νά μιλήσουμε, γιά παράδειγμα, γιά τό φαινόμενο τοῦ τουρισμοῦ, τόσο σημαντικοῦ γιά τή χώρα μας, περιορίζοντας τά γεωγραφικά του ὄρια στήν Ἑλλάδα ἢ τή Μεσόγειο. Πρέπει νά ἀναζητήσουμε τίς πηγές καί τίς αἰτίες του σέ μιᾶ ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ ὅπως αὐτή ἐκδηλώθηκε σέ χῶρες τόσο μακρινές ὅσο ἡ Σουηδία ἢ οἱ ΗΠΑ ἢ ἡ Ἰαπωνία. Αὐτό φυσικά ἀπαιτεῖ ἀνακάλυψη τῶν διασυνδέσεων ἀνάμεσα στίς χῶρες αὐτές καί τήν Ἑλλάδα καί ὄχι παράλληλη ἔστω ἀνάγνωση τῶν ἐθνικῶν ἱστοριῶν τους.

Κάτι πού θά μᾶς βοηθήσει ἴσως νά κατανοήσουμε τούς λόγους τῆς ἀναίρεσης κάθε ἀπειρας γεωγραφικῆς διευρύνσης τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας στή χώρα μας, εἶναι ἡ ἰχνηλάτηση τῶν θεωριῶν τῶν ὑπευθύνων τῆς μέσης παιδείας μας σ' αὐτό τό θέμα. Παράδοξο ἀλλά καί ἀληθινό φαινόμενο εἶναι τό ὅτι αὐτοί δείχνουν νά ὑπερθεματίζουν τή διευρύνση φτάνοντας μέχρι τό νά προτείνουν ἢ νά στηρίζουν προτάσεις γιά «πολυεθνικά» (διαμέσου τῆς ΕΟΚ ἢ τῆς UNESCO) βιβλία διδασκαλίας. Εἶμαστε ἀραγε κοντά στό ἀνεξήγητο θαῦμα; Ὁ ἐλληνοκεντρισμός τῶν ὑπευθύνων αὐτῶν εἶναι ἀρκετά γνωστός καί δημόσιος ὥστε ἡ ἀντίφαση τοῦ πράγματος νά εἶναι ἀξία μελέτης. Γιά παράδειγμα, γνωστός πολυγραφοτάτος γενικός ἐπιθεωρητής τῆς μέσης ἐκπαίδευσης, ἀπό τούς ὑπέρμαχους κάθε διευρύνσης, «ἀπέδειξε» πρόσφατα σέ ἐκπαιδευτικές του σημειώσεις ὅτι ἡ καθημερινή γλώσσα τῶν Ρωμαίων τῆς Ρώμης ἦταν ἡ ἑλληνική — ὅπως ἐξάλλου καί κάθε ἄλλο πολιτιστικό στοιχεῖο αὐτοῦ τοῦ φτωχοῦ λαοῦ. Κι ὅλα αὐτά πολύ πρὶν, τόν 3ο π.Χ. αἰῶνα! Σέ ἄλλες ἐργασίες του καταπιάνεται νά ἀποδείξει ὅτι σέ Ἑλληνες ὀφείλεται ἡ δημιουργία καί ἡ ἀνάπτυξη χωρῶν ὅπως ἡ Ρωσία ἢ ἡ Ρουμανία! Αὐτός ὁ παράγοντας τῆς παιδείας μας πού συχνά εἶναι μέλος ἐπίσημων ἀποστολῶν ἐκπαιδευτικῶν στό ἐξωτερικό, μᾶς ἀφήνει νά καταλάβουμε ὅτι ἡ ὑποστήριξη ἀπό μέρος του μᾶς «πολυ-εθνικῆς», «ὑπερ-εθνικῆς» ἱστορικῆς διδασκαλίας, ἔχει τήν ἐννοια μᾶς κάποιος νέας ἐπίδειξης τῆς «ἀνωτερότητας τῆς φυλῆς μας» ἀνάμεσα στούς ὑπόλοιπους «βαρβάρους». Πάει καιρός τώρα πού οἱ

«βάρβαροι» αὐτοί διασκεδάζουν μέ παρόμοιες ἐλληνικές «ἀποδεικτικές» πρωτοβουλίες.

Δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καμιά διευρύνση, κανεῖς ἐκσυγχρονισμός, οὐσιαστικά, τῆς διδασκόμενης ὕλης τῆς ἱστορίας, πρὶν πραγματοποιηθεῖ μιᾶ μεγάλη ἰδεολογική διευρύνση. Σέ ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ *Νέα Παιδεία*, συναντᾷ κανεῖς φράσεις ὅπως: «Ἡ ἱστορία ὡς διδακτέα ὕλη παραμένει τό κατεξοχὴν πρόβλημα τῆς Παιδείας μας, ἀφοῦ ἀπό τήν ὀρθή ἀντιμετώπιση καί ἐπιτυχῆ ἐπίλυση του ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιβίωση καί συνέχεια τῆς Φυλῆς!» (ἄρθρο Α. Λαζάρου, *Νέα Παιδεία*, τεύχ. 31, σελ. 151). Ἄλλοῦ πάλι προοδευτικότερα ἐπανέρχεται ἡ ἰδέα: «Ὁ νέος μορφωμένος πολίτης πού εἰσέρχεται στόν κοινωνικό στίβο καί ἀγνοεῖ τούς ἀγῶνες τοῦ ἴδιου του τοῦ λαοῦ γιά ἐλευθερία καί δημοκρατία, γίνεται εὐκόλλη λεία τοῦ φασισμοῦ. Ἡ γνώση τῆς ἱστορίας, ἡ ἀτέρμονη πορεία τοῦ ἀνθρώπου γενικότερα καί τοῦ Ἑλληνα εἰδικότερα πρὸς τήν πρόοδο, εἶναι ἡ ἀποτελεσματικότερη ἀγωγή τοῦ πολίτη» (ἄρθρο Β. Σκουλάτου, *Νέα Παιδεία*, τεύχ. 30, σελ. 160).

Ἡ εἰκόνα πού ἔχουν οἱ κρατικοὶ ὑπεύθυνοι γιά τή διδασκαλία τῆς ἱστορίας παρουσιάζεται διαυγής. Ἡ ἱστορία εἶναι γι' αὐτούς τελεολογική, ἔχει σκοπό καί στόχο συγκεκριμένο. Εἴτε τή διατήρηση τῆς φυλῆς, εἴτε τήν ἐνίσχυση τῆς «δημοκρατίας», εἴτε τή συνέχιση τῆς «προόδου», ἢ ὅποιας ἄλλης ἀξίας. Ἐφόσον ἡ λειτουργία τῆς ἀκολουθεῖ σταθερές καί ἀποβλέπει σ' αὐτές, εἶναι φυσικό νά μὴν ὑπάρχει χῶρος γιά προβληματισμό, γιά ἀντίθετη ἢ διαφορετική ἀποψη. Νά μὴν ὑπάρχει διάθεση ἢ ἄδεια γιά διευρύνση ἔστω καί μόνο τῶν γεωγραφικῶν ὀριῶν τῆς. Κι ἀφοῦ δέν χρειάζεται ἄλλη προσέγγιση ἢ ἐρμηνεία, τότε, φυσικά καί πάλι, δέν ἔχουμε ἀνάγκη ἄλλων βιβλίων ἀπό τά ἐπίσημα, ἄλλης ὕλης ἀπό τήν ἔγκεκριμένη, ἄλλης ἐλευθερίας ἀπό τήν προκαθορισμένη. Τότε, ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας — αὐτοῦ τοῦ ἀπέραντου πεδίου γνώσης — περιορίζεται νόμιμα στή διδασκαλία τοῦ βιβλίου τῆς ἱστορίας μέ τήν «ἐπαρκῆ» καί «προσανατολισμένη» γνώση πού προσφέρει. Ἀπό ἀχανές πεδίο νόησης καί προβληματισμοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τίς κοινωνίες του, ἡ ἱστορία συρρικνώνεται σέ κατήχηση μονοδρομική, μονοσήμαντη καί κατά συνέπεια ἀσήμαντη.

Μπροστά στά ἰδεολογικά φράγματα πού πνίγουν τό μάθημα αὐτό, εἶναι τέλος φυσικό ἡ διεκδίκηση τῆς διευρύνσης τῶν γεωγραφικῶν τῆς ὀριῶν νά μοιάζει μέ ἀφελή οὐτοπία.

Γιώργος Μαργαρίτης

Θεόφιλος Καΐρης

Τό άμαρτωλό τέκνο του έλληνικού διαφωτισμού

M

έ την ευκαιρία της έπετειού 200 χρόνων από τη γέννηση του Θεόφιλου Καΐρη, πραγματοποιήθηκε στή γενέτειρά του "Ανδρο, από τις 6 ως τις 9 Σεπτεμβρίου, Πανελλήνιο Συμπόσιο «υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Έπιστημών». Η έπιλογή της γενέτειρας του τιμώμενου προσώπου ως τόπου παρόμοιων έκδηλώσεων έχει συνήθως συμβολικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση όμως του Συμποσίου αυτού υπήρχαν και πίο ουσιαστικοί λόγοι. Στην "Ανδρο είναι ζωντανές οι παραδόσεις για τόν Καΐρη, μόλις τό 1912 έγινε κατορθωτό νά επιτραπεί η άνέγερση της προτομής του, και μέχρι τό 1940 λειτουργούσε άκόμα ως σχολείο τό 'Ορφανοτροφείο του, πού είχε χτίσει και όργανώσει για νά περιμαζέψει και νά μορφώσει τά όρφανά της Έπανάστασης. Στην "Ανδρο μιλάνε άκόμα για τήν έντονη αντίδραση της εκκλησίας στό στήσιμο της προτομής και για τό «έγκλημα» της κατεδάφισης ενός ιστορικού και μοναδικής όμορφιάς οικοδομήματος. Πίο σημαντικό όμως είναι ότι άνέκδοτα έργα του Καΐρη (γραμμένα από μαθητές του) καθώς και πολυάριθμες έπιστολές του ίδιου και μελών της οικογενείας του, βρίσκονται άκόμα στην "Ανδρο, φυλαγμένα μέ φροντίδα και συνείδηση της άξίας τους. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η ζωηρή συμμετοχή κοινού στό Συμπόσιο.

*

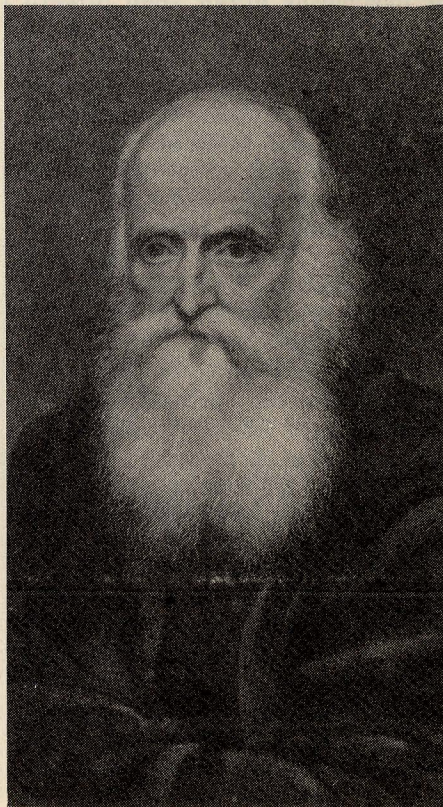
Ενας μικρός αριθμός ανακοινώσεων στάθηκε άκριβώς στά άνέκδοτα έργα και τίς έπιστολές, καθώς και σέ άρχεία πού δέν έχουν για τήν ώρα κατάλληλα άξιοποιηθεί. Τέτοιες ανακοινώσεις είναι έξ όρισμού πολύτιμες και άναντικατάστατες σέ έκδηλώσεις πού θέλουν νά θεωρούνται «έπιστημονικές». Όμως τά συμπόσια και τά συνέδρια χρειάζονται και συνθετικές μελέτες, μελέτες πού θά άναζητήσουν ιστορικά και έννοιολογικά πλαίσια, πού θά βάλουν νέα έρωτηματικά και θά επιχειρήσουν νέες άπαντήσεις. Τέτοιες προσπάθειες (δέν λέω μελέτες) γίνανε δυστυχώς έλάχιστες στό Συμπόσιο της "Ανδρου. Οί περισσότερες ανακοινώσεις δέν είχαν καν στοιχεία πρωτοτυπίας: βασι-

σμένες σέ μία δυό βιογραφίες του Καΐρη (κατά κανόνα σέ μία και μόνη: του Δ. Πασχάλη) ξαναμασούσαν τά ίδια γνωστά γεγονότα και έπαναλάμβαναν τά λόγια έπιφανών προσώπων για τό δράμα του τιμώμενου σοφού. Τό συνολικό άποτέλεσμα λοιπόν μοιάζει νά είναι δυσανάλογα μικρό ως προς τό ενδιαφέρον του θέματος και τόν κόπο πού καταβλήθηκε για τή διοργάνωση του Συμποσίου. Θά έλεγα μάλιστα ότι δέν θά άξιζε νά άσχοληθεί κανείς μέ τό Συμπόσιο αυτό άν δέν γινόταν φανερή μία σχεδόν καθολική προσπάθεια «άποκατάστασης» του Καΐρη, προσπάθεια πού σέ μένα τουλάχιστον γέννησε όρισμένα έρωτηματικά.

Νομίζω ότι χρησιμοποιήθηκαν τρεις διαφορετικές μεθοδολογίες για νά έπιτευχθεί ό ίδιος στόχος: Α) Απομονώθηκε ό αίρετικός, και ίσως κάπως σαλεμένος Καΐ-

ρης, από τόν άγωνιστή, τόν σοφό, τόν δάσκαλο. Μέ τή μέθοδο αυτή πού είναι και η παλαιότερη, κόβουμε ένα μικρό κομμάτι και κρατάμε τό μεγαλύτερο μέρος άμόλυντο και άσπιλο. Β) Καταδικάστηκαν οι διώκτες του, εκκλησία και κράτος, ως φορείς σκοταδισμού, και έξυμνήθηκε ό ίδιος ως άνθρωπος γνώμης, συνείδησης, συνέπειας, τόλμης κ.λπ. Μέ τή μέθοδο αυτή, πού άρνεϊται η δέν μπαινει καν στόν κόπο νά άσχοληθεί μέ τήν ουσία της διαφοράς, ό Καΐρης γίνεται σύμβολο, τό σύμβολο της αντίστασης — δέν έχει σημασία σέ τί. Γ) Τέλος έγινε και προσπάθεια νά εμφανιστούν οι ιδέες του ως συμβιβάσιμες μέ τήν έπίσημη ιδεολογία και τήν έπίσημη θρησκεία. Η δίωξη άποδόθηκε μάλλον σέ παρεξήγηση, και έγινε λόγος από διάφορους όμιλητές όχι για αίρεση, αλλά για παρέκκλιση. "Ετσι, μέ τή διαίρεση, τή συμβολοποίηση και τή δικαστική πλάνη οικειοποιούμαστε τόν Καΐρη όχι λόγω τών ιδεών του αλλά παρά τίς ιδέες του η άνεξάρτητα από τίς ιδέες του.

Τήν εικόνα αυτή τή χάλασε ό κ. Γ. Μεταλλινός ό όποιος άφού μπηκε στόν κόπο νά έξετάσει κάπως προσεκτικά όρισμένα στοιχεία του συστήματος του Καΐρη, έδειξε ότι όχι μόνο ήταν άσυμβίβαστα μέ τήν 'Ορθόδοξη Έκκλησία, αλλά ότι έτειναν στή δημιουργία μις όλοκληρωμένης και άνεξάρτητης θρησκείας. Δέν ήταν λοιπόν άπλως εύλογο τό ότι τόν δίωξε η εκκλησία. Πρέπει νά τό πούμε καθαρά και χωρίς περιστροφές: η εκκλησία ήταν υποχρεωμένη νά τόν διώξει — μέχρις έσχάτων. "Ετσι είναι πλασμένη η χριστιανική εκκλησία μέσα στή μακραίωνη ιστορία της: συμβιβαστική μέ τούς άλλόθρησκους και άμείλικτη μέ τούς αίρετικούς. Αυτά βέβαια άπό τή σκοπιά της εκκλησίας, γιατί η ανακοίνωση του κ. Γ. Μεταλλινού δέν άσχολήθηκε μέ τή σκοπιά του Καΐρη. Αφέθηκε μάλιστα νά έννοηθεί ότι εκ του πονηρού ό Καΐρης παρέμεινε έντός του κόλλου της εκκλησίας και μάλιστα ως ιερέας. Τουτό όμως δέν είναι καθόλου σίγουρο. Πολλοί μεγάλοι μύστες και θρησκευτικοί μεταρρυθμιστές έκλαμβάνουν τό έργο τους όχι ως καινοτόμο αλλά ως έπιστροφή στήν ουσία και τίς βαθύτερες άρχές της θρησκείας, τήν όποία ουσιαστικά άνατρέπουν. Τό ζήτημα αυτό έχει κάποια άξία νά μελετηθεί

όχι τόσο από βιογραφική σκοπιά όσο από τη σκοπιά των θρησκευτικών και θεωρητικών ιδεολογιών της εποχής. Κάποιοι άλλοι κοινωνικοί συσχετισμοί μετά την επανάσταση μπορεί να είχαν αναδείξει στο πρόσωπο του Καίρη έναν Έλληνα Λούθηρο ή κάτι ανάλογο και ίσως ακόμα πιο ριζοσπαστικό.

Ως κληρικός ο Καίρης ήταν βέβαια στη δικαιοδοσία της εκκλησίας. Ώς καθαιρεμένος όμως έγινε και πάλι αντικείμενο διωγμών από το κράτος μέχρι τελικής και φυσικής εξόντωσης. Καμιά από τις τρεις μεθοδολογίες που χρησιμοποιήθηκαν για την αποκατάστασή του δεν έχει απάντηση σ' αυτό το απλό γεγονός. Ήπως όμως προσπάθησε να δείξει ο κ. Χ. Μίκογλου στην ανακοίνωσή του, που πέρασε απαρατήρητη, στα γεγονότα της εποχής συνήργησαν αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις (οί Βαυαροί και το ρωσόφιλο κόμμα), που παραμέρισαν τις διαφορές τους και έπιτέθηκαν από κοινού σ' ένα στόχο αντικειμενικά εύαλωτο. Το πολιτικό και θρησκευτικό κλίμα της εποχής, με το οποίο ασχολήθηκε ο κ. Μίκογλου, είναι σίγουρα το καλύτερο πλαίσιο για να επιχειρήσει κανείς τη μελέτη που δεν έχει ακόμα γίνει για τη δράση του Καίρη και τη σύγκρουση που προκάλεσε.

Στην προσπάθειά της να δείξει ότι οι δοξασίες του Καίρη ήταν συμβιβασμένες με την ορθοδοξία της εποχής του, και ότι κακώς τόν κατέτρεξε ή εκκλησία, ή κ. Μ. Μαντουβάλου επιχειρήσει να συγκρίνει τον Καίρη με τους μεγάλους δασκάλους της σχολής της Αλεξάνδρειας, Κλήμη και Ωριγένη. Η σύγκριση αυτή οδηγεί μάλλον στο ακριβώς αντίθετο συμπέρασμα, γιατί ούτε ο Κλήμης ούτε ο Ωριγένης είναι τυπικά παραδείγματα ορθοδοξίας της εποχής τους. Και οι δύο είχαν κακές σχέσεις με την εκκλησία της Αλεξάνδρειας — που ως σημειώσουμε εξέφραζε εκείνη την εποχή, σε συνεργασία με την εκκλησία της Ρώμης, την υπό διαμόρφωση ορθοδοξία. Και οι δύο — απ' ό,τι φαίνεται — χειροτονήθηκαν ιερείς — εκτός δικαιοδοσίας της Αλεξάνδρειας — και οδηγήθηκαν σε εξορία, ο Ωριγένης μάλιστα και σε καταδίκη και καθάρση. Μετά θάνατον ο μέν Κλήμης μόλις μετά βίας γλίτωσε τον χαρακτηρισμό του αίρετικού, ο δέ Ωριγένης και αίρετικός χαρακτηρίστηκε και κακό τέλος έφερε σέ όσους τόν υποστήριξαν. Η σύγκριση όμως που επιχειρήσει ή κ. Μαντουβάλου έχει τούτο τόν ενδιαφέρον: ο Καίρης, όπως και οι Αλεξανδρινοί δάσκαλοι, προσπάθησε να κατανοήσει τόν χριστιανισμό με τά όπλα της φιλοσοφίας του, αντί, όπως συνηθίζοταν, να υποτάξει τη φιλοσοφία του στις δογματικές ανάγκες του χριστιανισμού. Τό ενδιαφέρον είναι ότι ο Καίρης οδηγήθηκε στο ίδιο συμπέρασμα με τόν Κλήμη και τόν Ωριγένη και είδε τόν χριστιανισμό της εποχής του ως αποτέλεσμα κακής μόρφωσης. Αντί λοιπόν να διαρρήξει τούς δεσμούς του με τήν εκκλησία, έδρασε μέσα στους κόλπους της, προσπαθώντας να διαπλάσει εκείνα τά νέα πνεύματα που και θά κατανοούσαν σωστά — δηλαδή φιλοσοφικά — τόν χριστιανισμό και θά τόν διέδιδαν. Έτσι είχε γίνει και στην Αλεξάνδρεια τού τρίτου αιώνα. Σέ τούτο λοιπόν φαίνεται ότι είχε δίκιο ο Καίρης: όσο κι αν οι θεωρίες του

όδηγοσαν αντικειμενικά μακριά από τόν χριστιανισμό, ο ίδιος δέν έκανε παροσηλυτισμό: δίδασκε φιλοσοφία μέ άκρα συνέπεια και αυστηρότητα: ο «προσηλυτισμός» θά γινόταν μόνος του, κι αυτό τό ήξερε καλά ή εκκλησία της εποχής.

Τρεις όμιλητές (οί κ.κ. Γ. Καρῆς, Π. Καραπιτέρης και Β. Παπῆς) αναφέρθηκαν στο ενδιαφέρον που έδειξε ο Καίρης στις φυσικές επιστήμες, τή μετεωρολογία, τήν κοσμολογία. Και ξαφνικά μέσα στο Συμπόσιο ξέσπασε ένα μικρό σκάνδαλο. Πώς είναι δυνατόν ένας ιδεαλιστής και μεταφυσικός να δίδασκει φυσική μ' έναν τρόπο που θά τόν ζήλευαν πολλοί σύγχρονοι «ύλιστές» επιστήμονες; Τό Συμπόσιο χωρίστηκε περίπου στά δύο. Οί μέν είχαν μέ τό μέρος τους τόν δηλωμένο ιδεαλισμό τού Καίρη, οί δέ τά συγγράμματα του της φυσικής. Ίδεαλιστής ή υλιστής λοιπόν; Νομίζω ότι οί επιστημολόγοι και οί ιστορικοί τών θετικών επιστημών μπορούν να μάς απαντήσουν στο έρώτημα και να μάς δείξουν τή σχέση ιδεαλισμού και φυσικής. Τό ενδιαφέρον όμως σχετικά μέ τήν περίπτωση τού Καίρη δέν είναι ακριβώς εκεί. Σχεδόν όλες οι νέες θρησκείες και μυθολογίες φέρνουν μαζί τους νέες κοσμολογίες. Έτσι, ο χριστιανισμός για παράδειγμα, έπλασε πρώτος τή θεωρία ότι ο Θεός είναι δημιουργός της ύλης. Ο Καίρης λοιπόν, ο μέγας μεταφυσικός δάσκαλος και μεταρρυθμιστής έστρεψε τό βλέμμα του στά ουράνια σώματα και στοχάστηκε για αυτά μελετώντας τούς καλύτερους φυσικούς της εποχής του. Και παρέμεινε ιδεαλιστής; Μά ακριβώς επειδή ήταν και παρέμεινε άκρατος ιδεαλιστής και έδωσε

στο Θεό τή θέση που τού αρμόζει — τή θέση τού άπόλυτου και τού τέλειου — μπορούσε να γίνει καλός φυσικός. Ο φιλεύσπλαχνος και ελεήμων Θεός, παρεμβαίνοντας καθημερινά στά έγκόσμια μέ τούς άγίους του και τά θαύματα, δέν επιτρέπει στους νόμους της φύσης να λειτουργήσουν άπερίσπαστοι. Ο τέλειος όμως Θεός που έπλασε έναν κόσμο τέλειο, δέν παρεμβαίνει ποτέ και αφήνει τούς φυσικούς να μελετήσουν και τις πιο μικρές ιδιότητες της ύλης. Ο Καίρης, φυσικός είναι κι αυτός ένα μέ τόν θεολόγο, τό φιλόσοφο και τόν παιδαγωγό.

*

Αν μένει κάτι απ' όλη αυτή τήν αναδρομή είναι τούτο: ο Καίρης ως αγωνιστής και Φιλικός, ως διαφωτιστής και φίλος τού Κοραή, ως πολιτικός και φιλελεύθερος, ως δάσκαλος και «αίρετικός» είναι ένας και άδιαίρετος. Κοινωνικά, θρησκευτικά και φιλοσοφικά άσυμβιβαστος αντίπαλος μέ ό,τι επικράτησε. Από τή φιλοσοφική του συγκρότηση άπορρέει ή πολιτική του τοποθέτηση και ή θρησκευτική του συνείδηση, απ' αυτά ή εκπαιδευτική του διάθεση, ο τρόπος όργάνωσης τού σχολείου, ή μέθοδος διδασκαλίας. Αν θέλουμε να αποκαταστήσουμε τόν Καίρη πρέπει να τά μελετήσουμε όλα αυτά και να πάρουμε θέση. Άλλιώς είναι καλύτερα να τόν άφήσουμε όπως είναι: άμαρτωλό τέκνο τού έλληνικού διαφωτισμού.

Δημήτρης Κυρτάτας

ΕΝΤΑ ΓΚΑΜΠΛΕΡ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΡΟΥΛΑ ΠΑΤΕΡΑΚΗ

ΘΕΑΤΡΟ ΚΩΣΤΑ ΠΡΕΚΑ
ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ

Φράσεις καί λέξεις χωρίς σημασία

— ήθος, ιερότητα, ρίζες, έθνική ανεξαρτησία —

Όταν τά επιχειρήματα αδυνατίζουν, κάτω από τό βάρος αγεφύρωτων διαφορών ή τής κούρασης, καί συνθηθέστερα τής πλήξης, στά στόματα τών «συζητητών» βγαίνουν οί παρεξηγημένες λέξεις. Λέξεις πού αυτές καθαυτές δέν σημαίνουν τίποτα, αλλά χρωματίζονται, αποκλειστικά σχεδόν, από τό στίλ τής έκφορας καί τόν τονισμό τους, λειτουργώντας σάν τονικά μιάς ήδη διαμορφωμένης, διατυπωμένης καί κυρίως άκαμπτης ιδεολογίας.

Πλήθος τά παραδείγματα. Πρόσφατο: ή *ιερότητα* (μέ άφορμή τά γεγονότα στις παραστάσεις τής Έπιδαύρου). Κάπως παλιότερα: ή *έλληνικότητα*, οί *ρίζες*, τό *μή προνομιοῦχον*, τό *ήθος*, ή *έθνική ανεξαρτησία* καί *έδαφική άκεραιότητα*, τό *έθνικό*.

Όταν άκούμε λέξεις σάν τις παραπάνω εύλογα αντιλαμβανόμαστε τό μπλοκάρισμα του διαλόγου. Εύκολότερα, άνιχνεύουμε στό βάθος τής άσάφειας τους τήν άμηχανία εκείνου πού τις έκφέρει. Ωστόσο, ή νοηματική κενότητα τών λόγων του σχεδόν πάντα συνοδεύεται από τή σιγουριά καί τήν έπαρση, τήν άνεση καλύτερα, εκείνου πού πλασάρει πράγματα δοκιμασμένα καί συνεπώς καταξιομένα: οί τηλεοπτικοί σπίκερ όταν αναφέρονται στην άπαιτηση γιά έθνική ανεξαρτησία καί έδαφική άκεραιότητα τής Κύπρου μοιάζουν νά χαλαρώνουν: επαναλαμβάνοντας άμέτρητες φορές ένα αίτημα πού άναζητεί μάταια, χρόνια τώρα, τήν πολιτική συναίνεση καί τήν ουσιαστική συζήτηση πάνω στη *μή δίκαιη* (όχι *άδικη!*) παρούσα συγκυρία, μοιάζουν νά άδιαφορούν πού άφήνουν άκάλυπτο τό *σημαντικό* μέρος του κυριότερου ζητούμενού τους. Όλος ο ντόρος γιά τό τίποτε. Παραβιάσεις, προκλήσεις, έπιθέσεις καί οί Έλληνες είδησεογράφοι τής τηλεόρασης διαμαρτύρονται άντιτίσοντας διαρκώς τήν ίδια πάντα σπόντα τής έθνικής ανεξαρτησίας καί έδαφικής άκεραιότητας — σπόντα πού οί συνεχείς προσβολές της έως τώρα τήν έχουν διασύρει χωρίς ουσιαστική άντιπαράθεση, χωρίς καν τόν έξευτελισμό τής έπαπειλούμενης έχθροπραξίας μέ ένα φραστικό αντίποινο.

Τό *ήθος* αντίθετα (έννοια άπόλυτα φλουά, πού παραπέμπει εύθέως στά φιλολογικά τέια) έγινε σήμα κατατεθέν τής δεξιάς ευαισθησίας καί βρήκε τόν θερμότερο συνήγορό της στό συνήθως ύβριστικό λεξιλόγιο του Μάνου Χατζιδάκι. Δέν

υπάρχει κρίση επί παντός έπιστητού όπου ο Χατζιδάκις νά μήν απέδωσε ήθος ή άήθεια — χαρακτηριστικό πού δέν δηλώνει παρά άπόλυτη ταύτιση ή διαφωνία μέ τις αισθητικές καί πολιτικές άπόψεις του. Καί όπως συμβαίνει σέ κάθε σύνθλιψη τής πραγματικότητας από σχήματα κενά πού ήθικολογούν, έτσι κι εδώ δέν υπάρχει παρά ένα έχθρικό δίπολο πού συγκεντρώνει όλες τις διαβαθμίσεις τής καθώς πρέπει ύπαρξης. Καί ο έρχοντας τών έννοιών υπάρχει εκεί γιά νά αποφαινεται, νά διαπιστώνει από ποιά πλευρά προσκυνά ο καθένας τό νόμισμα του Ίανου πού κουβαλάει νά άποδίδει μέ άπουσία κάθε αιτιολογίας (πού καλύπτει μέ μιά ποιητικότροπη άσυναρτησία) τή *φυσικότητα* πού κανείς δέν μπορεί νά άμφισβητήσει.

Άπό τό πλέγμα τών ταυτολογιών καί τών βάνουσων, αυθαίρετων έπικαθορισμών τών *Σχολίων του Τρίτου*, δέν μένει παρά ένα άτοπος οίστρος γιά έχθρους καί φίλους, ένα άμετρο άνεβοκατέβασμα αξιών, άπλως «γιατί έτσι μς άρέσει», καί βεβαίως «γιατί έτσι είναι».

Τό *ήθος* είναι χαρακτηριστική άπολιτικοποιημένη λέξη πού ώστόσο κρύβει μιά μυστική τάξη πολιτικών αξιών. Υποτίθεται ότι ξεπερνά τά λίγο άγαρμπαδρια τών ταξικών συσχετισμών καί διαμορφώνεται στους ύψηλους τόπους τής αισθητικής, του έξιδανικευμένου έρωτα, τής ψυχικής ευγένειας. Παρουσιάζεται βέβαια μέσα στην πληθωρική καί άκαιρη επανάληψη της σάν υποβαθμισμένο κακέκτυπο άβίωτων άστικών έννοιών, έχει μιά θλιβερή έκπτωση καί φαιδρότητα «για όσους πραγματικά...ξέρουν», στό γυμνό όμως έλληνικό σκηνικό φαντάζει σάν ή πεμπτουσία όλων τών ρομαντικών ιδανικών του περασμένου αιώνα.

Τί πλάκα άλήθεια πού ύπέρμαχοι μιάς τέτοιας τάσης είναι άνθρωποι πού μπλέχτηκαν ως τό λαιμό στις διαμάχες αυτών τών τραχιών ήμερών μας. Καί γδερνονται άπ' τους έφημερίδες, ύπερασπίζοντας τό δικό της ήθος κάθε φορά πού κινδυνεύει, μέ μέσα μάλλον άήθη, χωρίς γούστο, ευγένεια ή έστω ψυχραιμία, ποδοπατώντας άμέριμνα τους έτσι κι άλλως ιδιωτικούς κανόνες τής προσωπικής τους μυθολογίας. Λένε ότι ή γλώσσα τής εικαστικής καί τής θεατρικής κριτικής όφειλε ή άναγκάζεται νά άντλήσει από τά στοιχεία τής μαγείας τους, γιά νά μήν καταντήσει

ξερή άνάγνωση καί άποδελτίωση του καλλιτεχνικού πάθους. Ός κάποιος σημείο έχουν δίκιο. Δίκιο όμως πού δευτερογενώς άποδεικνύεται έωλο όταν ή ίδια ή γλώσσα «τής μαγείας» χρησιμοποιείται επίσης άπ' όλο τό σινάφι, γιά τήν άσκηση τής πολεμικής του άρετής.

Οί καλλιτέχνες ιδιοποιούνται τότε τό λόγο τών κριτικών (πού τόσο άποστρέφονται καί άποκηρύσσουν) προκειμένου νά ξεμπερδέσουν στά γρήγορα μέ κάποιον ένοχλητικό αντίηλο τής καλλιτεχνικής τους ήγεμονίας. Γιατί ή τέχνη, εδώ (καί άλλου) δημιουργεί στεγανά πού ή αυτοεπιβεβαίωση γλιστρά στην έπαρση μέσα σέ μιά νύχτα ή άπουσία άνταγωνισμού, ο κλικαδορισμός, τό προβοκάρισμα τών νέων όνομάτων, ή άκόμα ή άνυπαρξία σοβαρού άντίλογου, τρέφουν «ιερά τέρατα» πού άλώνουν όλόκληρους τομείς τής τέχνης καί συμπεριφέρονται σάν έλέω Θεού κτήτορες της.

Ο Άλέξης Μινωτής είναι μιά τέτοια περίπτωση. Πού μς άπασχολεί εδώ περισσότερο γιά τήν άγάπη του σέ λέξεις *χωρίς* σημασία (πού ύπηρετούν ώστόσο μιά παρεξήγηση μέ σημασία) παρά γιά τή μεθοδολογία τής άνάδειξής του.

Σέ συνέντευξή του στην *Καθημερινή* τής 9ης Σεπτεμβρίου 1984 ο κ. Μινωτής άνάμεσα σέ άλλα αναφέρει ότι:

— ή μορφή τής αρχαίας τραγωδίας είναι *πάγκαλη*

— ή *Έπίδαυρος* δέν *έπιτρέπει ψόφιες* καί σχολαστικές παραστάσεις

— *έπιτρέπεται* μόνον ο καλλιτεχνικά άγνός σχεδιασμός

— *έπιτρέπεται* άκόμα ή *σωστή* χρήση τών τεχνικών μέσων πού διαθέτουμε σήμερα

— άλλου είδους άνανέωση δέν μπορεί νά πραγματοποιηθεί *στά σοβαρά*

— οί δήθεν άνανεωτικές προσπάθειες σκηνοθετών καί σκηνοθετίσκων — *όλες, καλές καί κακές* — είναι *όλες λανθασμένες*, γι' αυτό καί *τελεσίδικα καταδικασμένες*, όπως οί κάθε είδους *άνοησίες*.

Άν δέν άκούγοταν βλασφημία, θά έλεγα άπ' τήν αρχή πόσο έχει άπομακρυνθεί ή καταξιομένη «κλασική» σκηνοθεσία του κ. Μινωτή καί τής «σχολής» του άπ' τά αισθητικά ενδιαφέροντα τής νέας γενιάς, φλερτάροντας ύπόγεια μέ τήν κορυφαία έννοια ταμπού του κλασικισμού: τήν ιερότητα. Κι αυτό δέν γίνεται από προκατάληψη ή άπόσταση από έννοιες πού θεωρούνται *ντέ φάκτο* συντηρητικές καί άκαμπτες. Άλλά από τή βαθιά πλήξη πού νιώθει στις άκαδημαϊκές καί στείρες επαναλήψεις τών ίδιων πάντα κοινοτοπιών. Ποιός νοιάζεται άν από παράσταση σέ παράσταση μακραίνει ή σκίζεται ο χιτώνας του Οιδίποδα, άφού σέρνεται άπελπιστικά τήν *τραγική* φωνή του θά έκφέρει ένα επίπεδο λόγο πάνω άπ' τήν ιστορία. Γιατί ή τραγωδία είναι αιώνια, ή έκφορά της όμως όχι.

Άντίθετα, οί *ρίζες* έχουν πολιτική κάλυψη καί χρήση άριστερή. Σήμερα οί *ρίζες* είναι πολιτιστική κατεύθυνση (γιατί περί έπιστροφής πρόκειται) περισσότερο του ΚΚΕ· οί υπόλοιποι έγκατέλειψαν διακριτικά τό άσθμαίνον του σύνθημα, άναζητώντας σέ πιό σύγχρονους καί έμπορευματοποιημένες μορφές νά *προσαρμόσουν* τήν πολιτιστική τους άντιπαλότητα μέ τή δεξιά.

(Γιά «τό σοί τῶν ποιητῶν»)

Ἄπ' ἀφορμὴ τὴν ἐκπομπὴ τῆς τηλεοπτικῆς σειρᾶς Θέματα καὶ Βιβλία: «Τὸ σοί τῶν ποιητῶν: ἡ μοναξιά κι ἡ ἐπαρσή τους», (12.9.84) στὴν ὁποία ἔλαβαν μέρος οἱ Νάσος Βαγενᾶς, Μαρία Λαϊνᾶ, Χριστόφορος Λιοντάκης, Τζένη Μαστοράκη, Χρύσα Προκοπάκη, μὲ συντονιστὴ τὸν Δ.Ν. Μαρωνίτη.

Ἄφου ἡ δεξιὰ ἀλώνει τὸ μικροαστικὸ στερέωμα μὲ ἓνα πληθωρισμὸ λόγων γιὰ τὴν κοινωνία, καί ἡ ἀριστερά παράγει τὸν δικό της πληθωρικὸ ἀντίλογο στὰ μέσα τῆς παραγωγικῆς καὶ πολιτιστικῆς τῆς πάλης, εἶναι ἐπόμενοι οἱ υπερβολές τῆς τελευταίας νὰ παρουσιάζονται σχεδὸν ἀποκλειστικά στὶς αἰσθητικές ἀναζητήσεις της — ἀφου ἡ παραγωγή ἔχει ἀμετάκλητα καὶ «ιερά» ἀναλυθεῖ ἀπὸ τὸν μαρξισμό, ἐνῶ ἀναθεωρεῖται κάθε φορά μὲ ἰδιώμα ἐπαρκῶς μεθοδολογικό.

Ἡ γλώσσα λοιπὸν πού τόσο ἀγεται ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῆς μεγαλύτερης δυνατὸν διαύγειας καὶ μετρᾶ τὴν ἀξία της ὡς ἀπὸ τοκο τῆς παιδευτικῆς τῆς χρησιμότητας, δὲν ἔχει μάθει νὰ ὑπηρετεῖ ἀσάφειες καὶ ρητορείες, ἐκτός καὶ μόνο ἐάν τρέφει μιὰ παρεξήγηση, μιὰ ἀδηλη μεταστροφή, μιὰ ἐσωτερικὴ διαμάχη — σημεία ὅλα πού ὀδηγοῦν σὲ μιὰ πολιτιστικὴ διάσπαση.

Ἡ ἐπιστροφή λοιπὸν γίνεται σὲ κάποιες ρίζες κοινές γιὰ ὅλους (συνεπῶς καὶ τοὺς ἀντιπάλους), ἢ κάποιες ἰδανικές ἀριστερές ἐκφράσεις πού ἐξέλιπλαν ἀφου διέγραψαν τὸ περιορισμένο τους βεληνεκές; Γιατί ἐπιστροφή μόνο τῆς μουσικῆς αἰσθητικῆς, καὶ ὄχι τῆς θεατρικῆς, τὴν ποιητικῆς, τῆς λογοτεχνικῆς;

Ἡ ἐπιστροφή... λογοτεχνικῆς; Ἐπιστροφή σὲ ποιές ρίζες; Τὶς ἀρχαίες, τὶς νεότερες, τὶς νεότερες; Γιατί ἐπιστροφή πειθαναγκασμένη, συνθηματολογικῆς; Πῶς ἐπιστροφή;

Ἀφήνοντας τὸ πράγματι ἀσυνάρτητο τῆς «ἐπιστροφῆς» μὲ τὴν μαρξιστικὴ πολιτιστικὴ ἐντολή καὶ μένοντας περισσότερο στὸ ἀσαφές τῆς ἐννοίας της, βλέπουμε ὅτι ἐκτός ἀπὸ τὶς λέξεις πού ἀναφέραμε στὴν ἀρχή (πού δὲν σημαίνουν ἀπὸ μόνες τους τίποτε), ὑπάρχουν καὶ λέξεις πού ἔχουν σημασία ἀλλὰ τὴ χάνουν ἀπ' τὸν τρόπο πού χρησιμοποιοῦνται.

Οἱ πρῶτες ἀνήκουν συνήθως στὴ δεξιὰ, ἀφου αὐτὴ εἶχε τὴ γλωσσικὴ ἐξουσία νὰ τὶς προσεταιριστεῖ, κι ἔτσι ἡ ἀριστερά τὶς ἀποφεύγει. Στὶς λέξεις χωρὶς σημασία, τὸ παιχνίδι παίζεται στὸ ποῖός θά τὶς πρωτοχρησιμοποιήσει. Ἡ ἐννοιολογικὴ ἐναντίωση ἰσοδυναμεῖ μὲ βεβήλωση — βεβήλωση ὅμως πού ἡ ἀριστερά ὀφείλει νὰ ἔχει: Νὰ ἀποδείξει τὴν ἀνιερότητα στὸ ἀστικὸ ἱερό, τὸ ἄηθες στὸ ἦθος της, τὸ βάρβαρο στὴν ἐλληνικότητά της. Καὶ παράλληλα νὰ ἀποποιηθεῖ παρόμοια ἐκμαγεῖα νοημάτων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἀριστερά ἀποσημαίνει τὶς λέξεις, ἀκριβῶς γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπὸ τὴν ἀστικὴ ἰδεολογία πού ἐκφέρουν. Ἀνοίγοντάς τες ὅμως συχνὰ σὲ μιὰ νέα ἐπικίνδυνη ἰσορροπία.

Καὶ οἱ λέξεις θέλουν συνήθως νὰ δίνουν κάποια ἐντύπωση ὀριστικῆς, θέλουν νὰ ὀρίζουν, ἢ ἐκφορᾶ τοὺς ὅμως, ὅταν γίνεται ἀπὸ ὑποψιασμένα χεῖλη, τὶς ρίχνει σὲ ἀσάφειες καὶ παρεξηγήσεις. Ἡ τὶς ἀφήνει στὰ ράφια τὰ κενὰ νοήματα: τὶς ἐπιδεικνύει ἀποδίδοντάς τους φανταστικὴς ἰδιότητες. Ἡ ἄλλοτε πάλι τὶς τοποθετεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ παραγαμίσουν ὅπως ὅπως ἐναν ἀδειο χῶρο. Λέξεις μπιμπλό γιὰ νὰ καλύψουν τὴν ἀπουσία μιᾶς ἐξήγησης πού ὀφείλει νὰ δοθεῖ: τὴ σιωπὴ τῆς ἐξουσίας. Γιατί αὐτὴ συνήθως σιωπᾶ. Γιατί αὐτὴ συνήθως διαστρέφει. Γιατί αὐτὴ πάντα ὀρίζει.

Στάθης Τσαγκαρουσιάνος

Δύσκολο νὰ κρίνεις μιὰν ἐκπομπὴ πού ὁ χαρακτήρας της ἢ ἡ φυσιογνωμία της (μιὰ καὶ μιλοῦμε γιὰ σόγια) ἀποστρέφεται τὴ σχετικὴ ἀνωνυμία τοῦ γραπτοῦ κειμένου, δηλαδή τῆ συμβατικῆς, μόνο, ἰσχύ τῆς ὑπογραφῆς καὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος. Ὁ λόγος ἀναγκάζεται νὰ καταφύγει στὴν προσωποποίηση προκειμένου νὰ ἀποδώσει τὴν ποίηση στὰ πρόσωπα πού τὴν πραγματοποιοῦν καὶ τὴν διαπραγματεύονται ἐνῶ ἡ τηλεόραση, πού μὲ τὴν ἀμεσότητά της ὑπερβαίνει σὲ τοῦτο καὶ τὸν κινηματογράφο, μοιάζει νὰ παραμερίζει τὰ ρητορικά σχήματα τοῦ λόγου, πηγαίνοντας κατευθεῖαν στὴν πηγὴ τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς κυριολεξίας, στὸ πρόσωπο. Ἡ τηλεόραση ἔτσι ἐμφανίζεται ὡς τὸ φάρμακο τῆς νοσταλγίας πού ἔθρεψε καὶ θρέφει ἀκόμη τὸ ρομαντικὴς καταγωγῆς ποιητικὸ ἰδεῶδες: τὴν ἐνσάρκωση τοῦ λόγου. Ἡ τηλεόραση εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ λόγου, αὐτὴ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ προσώπου ὡς πηγῆς τοῦ νοήματος, καί τοι ἡ μόνη δυνατὴ ἀποδοχὴ τῆς κατηγορηματικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς αὐτῆς πράτασης (καὶ σὲ τοῦτο ἴσως ἔγκειται ἡ «ἀξία» τῆς τηλεόρασης) εἶναι εἰρωνικῆ.

Γιατί τὸ πρόσωπο δὲν νοεῖται ἐδῶ, δὲν ἀναγνωρίζεται, ἂν δὲν λειτουργήσει ὡς ὑπογραφή: Ὅχι μόνο ἐπειδὴ ἀναγκάζεται νὰ προσφύγει στὴν ὑπότιτλη ταυτότητα (Δ.Ν. Μαρωνίτης: Κλασικὴ φιλολογία καὶ νεοελληνικὴ ποίηση), ἀλλὰ καί, κυρίως, ἐπειδὴ ἀναγκάζεται νὰ ἐπαναλαμβάνει τὴν παρουσία του, νὰ πιστοποιεῖ, διαψεύδοντας ἢ ἐπαληθεύοντας, τὰ λεγόμενά του· ἐπειδὴ δηλαδή παραδίδεται στὴ γενικὴ χρῆσιν, καταναλίσκονται καὶ διαφοροποιεῖται, μοιράζεται τὴν τύχη τῶν γλωσσικῶν σημείων πού ἐρμηνεύονται καὶ παρερμηνεύονται, νοοῦνται καὶ παρανοοῦνται. Τὸ πρόσωπο, ἔτσι, ἀποδεικνύεται ὄχι πηγὴ ἀλλὰ ἀποτέλεσμα, παράγωγο τῆς ἐπικοινωνίας, ρητορικῆς προβολῆ τοῦ σημείου στὸν μεταφορικὸ χῶρο τοῦ ματιοῦ, τῆς ἀναπαράστασης καὶ τῆς εἰκονοπλασίας, καὶ ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ τὸ ἀναγνωρίσουμε εἶναι ἡ προσωποποιία, ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ τὸ παρουσιάσουμε καὶ νὰ τὸ προσφωνήσουμε ἢ ἀποστρέψω. Τὸ πρόσωπο εἶναι φάντασμα, ἰχνογραφημένη ἀπουσία. Σὲ ποῖον λοιπὸν θά ἀπευθύνουμε τὴν (ἐνυπόγραφη) κριτικὴ μας;

Κι ὅταν θέμα μας εἶναι ἡ ποίηση, ἡ μᾶλλον ὁ ποιητὴς, τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ — τί μορφή θά πάρει ἡ κριτικὴ; Κριτικὴ τῆς μορφῆς (τοῦ προσώπου) ἐπομένως, μ' ὅλους τοὺς (ἐλεγχόμενους καὶ ἀνεξέλεγκτους) κινδύνους πού ἐνέχει τὸ εἶδος (μορφή) αὐτό. Γιατί ἡ ποίηση εἶναι τὸ κατεξόχην ἐμπνευσμένο καὶ προσωποποιημένο εἶδος τοῦ λόγου, αὐτὸ πού ἱστορικὰ φορτώθηκε ὅλο τὸ μεταφυσικὸ βάρος τοῦ μεταφορικοῦ πλέγματος πού μᾶς κρατεῖ: τῆς φωνῆς, τὸ ἄσμα, τὸ πρόσωπο, τὴ φυσιογνωμία, τὴν ἐκφραση. Ἡ ποίηση, ἢ λυρικὴ δηλαδή ποίηση, εἶναι ἴσως τὸ εἶδος στὸ ὁποῖο ἐμφανίζονται ἐντονότερα

τά σημάδια αὐτοῦ τοῦ πλέγματος, πῶς κρίσιμα — ὑπόθεση πού τὴν καθιστᾶ πῶς εὐάλωτη στὴν κριτικὴ καὶ πῶς προσοδοφόρα: Ὅχι μόνο στὴ μοντέρνα ἐκδοχὴ της ἀλλὰ καὶ στὶς πῶς ρομαντικὴς, ὅπως μάθαμε νὰ λέμε, ἐκφάνσεις της, ἢ λυρικὴ ποίηση ἀνταγωνίστηκε καὶ ὑπονόμευσε τὸν «ποιητὴ», τὴν ἴδια τὴ φωνὴ της, τὴ νοσταλγία τοῦ ἐνσάρκωμένου λόγου, μὲ τὴν εἰρωνεία. Ἐδῶ ὅμως ἡ τηλεοπτικὴ ἐπιβολὴ ὑπῆρξε δραστηκότερα, συνηγορώντας μὲ τὸ ἀδέκαστο μᾶτι της σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ μεταφυσικὴ: Δὲν ἄφησε χῶρο γιὰ τὴν αὐτοκριτικὴ τοῦ εἶδους, τὴν εἰρωνεία, τὴν ἀλληγορία, ἀλλὰ ἀπέκρυψε καὶ τὸ παραμικρὸ ἴχνος ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τὸν «ποιητὴ» πίσω ἀπὸ τὴν ἀμεσότητα τοῦ προσώπου πού ἀπευθύνεται στὸ θεατὴ διὰ ζώσης φωνῆς. Ἡ ποίηση πού εἰκονίστηκε σ' αὐτὴ τὴν ἐκπομπὴ ἦταν ἡ πῶς «παραδοσιακὴ» πού μπορούμε νὰ φανταστοῦμε.

Ἀρνήθηκε λοιπὸν συστηματικὰ ἡ ἐκπομπὴ νὰ ἀντικρίσει τὸν ἑαυτὸ της κι ἂς ἄνοιξε μὲ μιὰ τέτοια ἐσωστρεφῆ ἢ ἐνδοαναφορικὴ ἐρώτηση τοῦ συντονιστῆ: Ἐδῶ ἐμεῖς, αὐτοὶ πού εἴμαστε, μέσα στὴν ποίηση, μέσα στὴν τηλεόραση, μέσα στὸν ποιητὴ· ἔξω οἱ ἄλλοι, τὸ κοινὸ, οἱ πολλοί, ἢ τηλεόραση. Τὸ ἐλάχιστο, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ κοινοῦ, καὶ τὸ μέγιστο· τὸ μέσα καὶ τὸ ἔξω, τὸ πρόσωπο καὶ τὸ πλῆθος, ὁ ποιητὴς καὶ ἡ ἱστορία. Ἐδῶ (ἐκεῖ) ἦδη τέθηκε, ἀπαρασάλευτη, ἡ βάση, ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ, ὅλης τῆς ἐκπομπῆς, ἐδῶ ἐναρμονίστηκαν (ὄχι χωρὶς προβλήματα) ἡ τηλεοπτικὴ μὲ τὴν ποιητικὴ φαντασμαγορία τοῦ προσώπου, γιατί: Τὸ ἀντικείμενο (ὁ ποιητὴς) ἔγινε ἄλλοθι (ἡ μικρὴ ἀκροαματικὴ τῆς ποίησης) πού κάλυψε μὲ πέπλα συστολῆς τὴ σύμβαση τοῦ ἴδιου τοῦ τηλεοπτικοῦ μέσου. Πάντοτε οἱ μέσα στὴν εἰκόνα εἶναι λιγότεροι ἀπὸ τοὺς ἔξω, τοὺς θεατές, ὅποιο κι ἂν εἶναι τὸ ἀντικείμενο τοῦ θεάματος, ὅσο ἐπικὴ κι ἂν εἶναι ἡ εἰκόνα, ὅσο κι ἂν ὁ θεατὴς εἶναι πάντα βασιανιστικὰ ἕνας. Γιατί πραγματικὸ ἀντικείμενο τῆς ἐκπομπῆς ἦταν ἀκριβῶς τὸ εἶδωλο τοῦ ποιητῆ καὶ ὁ θεατὴς του. Αὐτὸ πού διαφοροποιεῖ στὴν τηλεόραση, ἢ εἰδοποιός διαφορά, δὲν εἶναι τὸ ἀντικείμενο (τὸ ἴδιο) ἀλλὰ ἡ εἰκόνα (του) καὶ μιὰ ἐκπομπὴ πού ἔχει γιὰ θέμα της τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ καὶ ἀρνεῖται συστηματικὰ νὰ ἀναλύσει τὴν εἰκόνα, τὸ εἶδωλο τοῦ ποιητῆ, καταλήγει ἀναπόφευκτα σὲ μιὰν εἰδωλολατρία πού φοβάται τὰ εἶδωλα, μιὰ μονοθεϊστικὴ εἰδωλολατρία. Ἐτσι ἀκούστηκαν ταυτόχρονα ὁ θρῆνος καὶ ἡ ἐπαρση: θρῆνος γιὰ τὸ λίγο κοινὸ, γιὰ τὴν ἀναντιστοιχία τηλεόρασης (μαζικῆ) — ποίησης (κατὰ μόνος καὶ ἀραιοκατοικημένη), πού ἔφτανε ὡς τὴ ρεαλιστικὴ ἀποδοχὴ (αὐτὸ εἶναι τὸ κοινὸ τῆς ποίησης, δυὸ χιλιάδες ἀνθρωποι)· ἀλλὰ καὶ ἐπαρση, γιατί ἡ διασταύρωση τῶν εἰδῶν (τῶν μορφῶν) ἀναγορεύτηκε σὲ γεγονός πρῶτοφαντο, στὴν πλήρη ταύτιση, σ'

αυτή και μόνη την περίπτωση της ποιήσης, του μέσα και του έξω, του πομπού και του δέκτη, του θεάματος και του θεατή, ταύτιση όχι μόνον αριθμητική αλλά και ουσιαστική. Η «ἀδυναμία» δηλαδή της ποιήσης είναι και η υπεροχή της, ή εξπαρσή της (αυτό «ἀπέδειξε» και το παράθεμα ἀπ' τὸν Ἔλιοτ πού διαβάστηκε κάποια στιγμή), μιά και τὸ λιγιστό κοινό της θά μπορούσε νά εἶναι ὄλο παρόν στή συνομιλία. (Εἶναι τυχαία αὐτή ἡ συνάθροιση, ἐπέμεινε ὁ συντονιστής; θά μπορούσαν νά ἦταν ἄλλοι ἐδῶ, ἄλλα πρόσωπα τοῦ ποιητή). Ἡ ἐπιθυμία αὐτή τῆς πλήρους καί, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, ὀλοκληρωτικῆς ταύτισης φαίνεται πῶς λειτουργοῦσε σχεδόν ἀκαριαῖα, πῶς ἐπεισε. Τό ὑπόλοιπο κοινό, πού θά μπορούσε νά εἶναι ἐκεῖ, εἶδε κι ἀποφάσισε νά ὑψώσει ἀπό ραδιοφώνου τή φωνή του στήν τηλεόραση. «Ἡ γλῶσσα εἶναι μάτι», ὅπως γράφει κι ἕνας Ἀμερικανός ποιητής καί, ὡς γνωστόν, καλύτερα νά σοῦ βγεῖ τό μάτι παρά τό ὄνομα, ἡ ὑπογραφή.

Ἔτσι καί μ' ἕναν συμπάρο, τόσο τό θεωρητικό πρόβλημα τῆς ἀνάγνωσης (τῆς πρόσληψης τοῦ κειμένου) ὅσο καί τό κοινωνιολογικό πρόβλημα τοῦ κοινού στριμώχτοκαν στή μονολογική ποιητική τοῦ προσώπου. Ἄς δοῦμε ὁμως ἀπό πῶς κόντ' αὐτά πῶς τὰ χαρακτηριστικά τῆς ἐκπομπῆς ἀπέδωσαν τή φυσιογνωμία αὐτῆς τῆς ποιητικῆς:

1. Ἡ ἐκπομπή δέν εἶχε θέμα, ἀντικείμενο, ἀκριβῶς γιατί θέμα της ἦταν μιά μεταφορά (τό πρόσωπο τοῦ ποιητή, τό σοί τῶν ποιητῶν) τήν ὅποια ἀρνήθηκε νά ἀντιμετωπίσει ὡς μεταφορά, ὡς πρόβλημα, παρά τή δέχτηκε σιωπηρά ὡς κυριολεξία. Ἡ τηλεόραση, βεβαίως, εἰκονογράφησε αὐτήν τήν «κυριολεξία», πλαισιώνοντας, τό ἕνα μετά τό ἄλλο, τὰ πρόσωπα τοῦ ποιητή, τή μιά μετά τήν ἄλλη, τίς φωνές τοῦ ποιητή.

2. Ἡ ἐκπομπή δέν εἶχε συζήτηση, διάλογο, συνομιλία παρά μόνο διαδοχικές καί διαπροσωπικές στιχομυθίες τοῦ ἐκπεριτροπῆς ποιητή μέ τόν συντονιστή καί κριτικό. Ὁ τελευταῖος ἐρωτοῦσε καί ὁ ἐκάστοτε πρῶτος ἀπαντοῦσε (διαβάστηκε καί ποιήματα τοῦ καθενός), τίποτε ἄλλο. Ὁ ποιητής εἶναι πάντα μόνος, ἀκόμη κι ἂν περιστοιχίζεται ἀπ' τό σοί του. Κι ὁμως ὑπῆρχε ἐρώτηση πού ἔλεγε: Πῶς σᾶς φαίνεται ἡ ποίηση τῶν ἄλλων, πῶς αἰσθάνεστε μέσα στόν ἀσφυκτικό, πυκνοκατοικημένο χώρο τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν; Οἱ ποιητές οὔτε πού κοιτάχτηκαν, δέν ἀντάλλαξαν μιά κουβέντα μεταξύ τους (ἡ δέν μᾶς τό ἔδειξε ἡ τηλεόραση) ἀλλά ἀπευθυνόμενοι στόν συντονιστή (ἡ τήν κάμερα) ἀπάντησαν.

3. Εἰκόνα καί ἐρωτῶν ἀνέλαβαν νά ἀναπαραστήσουν τό «μέσα» τῶν ποιητῶν, νά ἀνιχνεύσουν τήν ψυχή στό πρόσωπο. Ἡ τηλεόραση ἐδῶ φιλοδόχησε νά γίνει ἡ ἴδια αὐτό τό μέσα, τό ἀδιαφοροποίητο καί ἐμπνευσμένο, τό καθ' ὁδόν πρὸς τά ἔξω. Ἔτσι ὅλες οἱ ἐρωτήσεις κι ὅλες σχεδόν οἱ ἀπαντήσεις ὑπῆρξαν τό εἶδος τῆς ἐξομολόγησης (δέν λέω τῆς ἀνάκρισης, καίτοι εἶναι γνωστή ἡ συνάφεια τῶν ὄρων): Τί αἰσθάνεσαι, τί νιώθεις, τί πιστεύεις, πολιτικός τραυματισμός, βιώματα, τί θά ἔκανες ἂν μιά ὥρα πρῶτα σοῦ ἀφαιρούσαν τή γραφίδα, τί τό κάνεις αὐτό τό κέφι πού ἔχεις στή ζωή σου ὅταν γράφεις, εἶσαι ἅγιος ἢ ἁμαρτωλός, γυρί-

ζεις ἀπ' τό μοναστήρι ἢ πηγαίνεις; Κι ὅλα αὐτά σ' ἕναν χώρο πού ἀπεικόνιζε (ἔστω κι ὡς καρικατούρα), τόν χώρο τῆς ἐξομολόγησης, τό μοναχικό ἐργαστήρι τοῦ ποιητή ἢ homo faber, ὅπως τόν ἤθελε ὁ Σεφέρης, ὅπου ὅλα μιλοῦν, φλυαροῦν, ὑπερθεματίζουν γι' αὐτή τήν ιδιότητα τοῦ «ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος» πού φοιτᾶ ἐκεῖ: ἀπό τούς γεμάτους ράφια βιβλία τοίχους, ὡς τίς βαθιές πολυθρόνες.

4. Κυρίαρχη ἔννοια ἐδῶ τό βίωμα. (Στήν Ἑλλάδα, ὡς γνωστόν, ἐλάχιστοι ζοῦν, οἱ περισσότεροι «βιώνουν»). Ἀπό τό βίωμα στό πρόσωπο κι ἀπ' τήν ψυχή στό στόμα ἀπ' τή ζωή στήν ἔκφραση, ἀπό τόν πόνο στήν κραυγή, ἀπό τό μέσα ἔξω, ἀπό τήν τηλεόραση στό κοινό. Ἡ ἴδια πορεία, ἡ ἴδια ποιητική, τό ἴδιο μεταφορικό πλέγμα, στήν πιό ἄκριτη καί ἀβαρῆ μορφή του (ἄς εἶναι κι ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ ποιητή). Μοναδικό παράσιτο σ' αὐτή τήν κοινωνία τῶν βιωμάτων ἡ κάπως βαρῆ μορφή (ἐνίοτε ἀμήχανη καί ἀμυντική) στάση τῶν ποιητῶν. Ὁμως ἡ παραφρονία αὐτή, παρά τήν ὅποια προσπάθεια τῶν ποιητῶν νά ἀντισταθοῦν στό λόγο τῆς ἐξομολόγησης, δέν μπορούσε παρά νά ἐπισφραγίσει ἡ νά συμπληρώσει τό νόημα τοῦ βιώματος: Ἡ ψυχή τοῦ ποιητή, παρά τή διαφάνεια τῆς ποιητικῆς καί τηλεοπτικῆς εἰκόνας, παραμένει ἀνεξιχνίαστη, κλειστή, ἐμπνευσμένη, ἐσωστρεφής, ἀκόμη καί ὅταν ἐκφράζεται (ἰδίως τότε).

5. Ὁ κριτικός, τέλος, κυρίαρχη μορφή τῆς ἐκπομπῆς, ἀλλά καί κυριαρχούμενη ἀπό τό πάθος του γιά τό σοί τῶν ποιητῶν, ὑπακούει κι αὐτός στήν ποιητική τοῦ βιώματος καί μέ τίς δύο ταυτόχρονα ὕψεις του: τή μιά, τή χυδαία καί πλατιᾶς ἀποδοχῆς ἀντίληψη τοῦ κριτικοῦ πού ἀξιολογεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων τόν κόπο τοῦ ἄλλου, τό βίωμα τοῦ ἄλλου, τήν ἀλαζονική ἄς ποῦμε ἐκδοχή τοῦ κριτικοῦ καί τήν ἄλλη, τοῦ ἐπαγγελματία ἀναγνώστη πού ὑπηρετεῖ τό σοί τῶν ποιητῶν, τήν ταπεινόφρων ἄς ποῦμε ἐκδοχή τοῦ κριτικοῦ. Ἀφέντης ἢ δούλος, ταπεινόφρων ἢ ἀλαζών, ὁ κριτικός μορεῖ νά ἐννοηθεῖ μέ τό διάζευγμα αὐτό μόνον ἐφόσον ἐκλείψει τό κείμενο, ἡ ἀνάγνωση κι ὅλα τὰ θεωρητικά ζητήματα καί οἱ ἀπορίες πού ἀναμοχλεῖ ἡ θεωρία τῆς λογοτεχνίας. Ὁ κριτικός πού ἀνῆκε στήν ποιητική τοῦ βιώματος ἀναλαμβάνει νά περπατήσει, ἀντιστρέφοντας τή φορά τοῦ ποιητή, ἀπό τήν ἔκφραση στό βίωμα, ἀπό τό πρόσωπο στήν ψυχή, ἀπό τό γράμμα στή φωνή (δὲν καί ἔγινε) κι ἡ ἀναδρομή του αὐτή, ἐπιρμένη ἢ ταπεινή, ρυθμιστική ἢ περιγραφική, δημιουργική ἢ παρασιτική, διαγράφει ὄλη σχεδόν τή μεταφυσική τοῦ λόγου, ὅπου τὰ ζεύγη ἀρχίζουν καί ἀποδιαιρθώνονται, ἂν τὰ καλοψάξεις. Ὁμως ἐδῶ μπαινουμε σέ ζητήματα τῆς λογοτεχνικῆς θεωρίας, πού ἡ ἐνλόγω ἐκπομπή ἀπαξίωσε νά τὰ θεματοποιήσει, ἂν καί θά μπορούσε κάλλιστα νά τὰ δεῖ στή φυσιογνωμία τοῦ ποιητή. Κατά τήν ἀναδρομή αὐτή, ὁ κριτικός πού ἀνῆκε στήν ποιητική τοῦ βιώματος βιώνει ἀπλῶς τό ποίημα.

Δύσκολο λοιπόν πολύ νά κρίνεις καί νά κατακρίνεις μίαν ἐκπομπή ἢ τή φυσιογνωμία της ἐπιμένει στήν ἀλήθεια τῆς φωνῆς καί τοῦ προσώπου. Σ' ἀναγκάζει δηλαδή νά ὑψώσεις τή φωνή σου ἢ νά τή χάσεις, ὅπως συχνά ἐμοιάζε νά τήν χά-

νουν οἱ προσκεκλημένοι ποιητές, βυθισμένοι στίς πολυθρόνες τους, τίς σκιές τους καί τίς σκέψεις τους. Ὑψώνοντας ὁμως τή φωνή ἀναγκάζεσαι νά προσωποποιήσεις καί τήν κριτική σου, ὑποτάσσεισαι δηλαδή στόν καταναγκασμό τοῦ προσώπου πού τόσο ἔντονα προέβαλε ἡ ἐκπομπή γιά τό σοί τῶν ποιητῶν. Γιατί ἡ φωνή ἐκπορεύεται ἀπό τό πρόσωπο, πιστοποιώντας τήν ἀπόλυτη παρουσία του στή συζήτηση, ἔτσι πού ἡ ἀντίρρηση, ἡ κριτική, ἡ διαφοροποίηση, καλεῖται κι αὐτή στή διαπροσωπική διένεξη ἢ μέθεξη. Ἐπί τοῦ προσωπικοῦ, ὅπως λένε.

Ἄς κρατήσουμε, ἀντ' αὐτοῦ, τήν ἀρχική μας ὑπόθεση, πού ἀποτελεῖ καί προϋπόθεση τῆς ὅποιας ἐπικοινωνίας: Ὅτι τὰ πρόσωπα πού εἶδαμε κι ἀκροαστήκαμε ἀνήκουν στό σοί τῶν φαντασμάτων — ἡ σκιά τους ἐπιστρέφει, πού ἔγραφε κι ὁ Δάντης. Ἐξί φαντάσματα συνομιλοῦν γιά τήν ποίηση, τήν παραγωγή φαντασμάτων δηλαδή, τή φαντασμαγορία: ἔξι φαντασμαγορητές, ἡ: Ἐξί σημεῖα μιλοῦν γιά τὰ σημεῖα. Γιά νά φτάσουμε ἔτσι, ἀπό τήν κριτική τῆς μορφῆς, στή θετική ἐπίδραση τῆς ἐκπομπῆς, στόν θετικό της προσδιορισμό: Εἰκονογράφησε, φωνογράφησε (καί φιλοδόχησε νά ἀγιογραφῆσει) τὰ ὄρια μιάς ὀλόκληρης ποιητικῆς τοῦ βιώματος, τήν ἀκραία καί δυναστευτική ἐκδοχή τῆς ποιητικῆς αὐτῆς: τήν ποίηση ὡς πρόβλημα τοῦ ἐκφράζεσθαι, ὡς ἐξωτερικεύση τοῦ ἐσωτερικευμένου κόσμου, ἔννοιες βεβαίως σημαντικές καί μέ βαρύνουσα ἱστορία, πού ὡστόσο σήμερα, στήν πιό ἀπισχασμένη καί τήν πιό φθαρμένη μορφή τους, τή μορφή τοῦ Ἑλληνα ποιητή καί τοῦ ἐλληνικοῦ βιώματός του, φράζουν τό δρόμο πρὸς ὀποισδήποτε θεωρητική διερεύνηση τοῦ χώρου τῆς λογοτεχνίας. Ἐδῶ ἡ τηλεόραση ἀποδείχτηκε ποιητικότερη τῆς ποίησης: ἀναπαριστώντας ἀκριβῶς τόν τρομαγμένο καί τρομοκρατικό χαρακτήρα τῆς ποιητικῆς τοῦ βιώματος, εἴτε τήν συμμερίζονται οἱ προσκεκλημένοι ποιητές εἴτε ὄχι καί παρά τήν (ἀναμφισβήτητη ἢ καί ἀμφισβητούμενη) ἀξία τῶν ποιημάτων τους (μας). Ἡ ἀναπαράσταση αὐτή μᾶς ἔδωσε ἔτσι τή λαβή πού ἡ ἴδια ἡ ποίηση καί ἡ τρέχουσα κριτική, πιό ἐπιφυλακτικές, δέν ἄφηναν νά φανεῖ: Ἦταν ὁμως ἀντίγραφο ἢ καρικατούρα; Δράμα ἢ παρωδία; Ἐξαρτᾶται, φαντάζομαι, ἀπ' τή λαβή, τήν κόψη (ἢ τήν κοψιά) τοῦ καθενός.

Εἶναι ἐντοῦτοις λυπηρό ὅτι πεντέξι ἄνθρωποι ἔπρεπε νά γίνουν ὄργανα αὐτῆς τῆς ἐπίδειξης, πού μοιάζει νά τή σκηνοθέτησε ἡ ἴδια ἡ γλῶσσα τοῦ βιώματος, ὅτι ἔπρεπε νά μαρτυρήσουν γι' αὐτή τήν ποιητική, νά γίνουν τὰ παραδειγματικά τῆς σημεῖα. Ἡ μαρτυρία τους, ὡστόσο, ἀνήκει στό χειρότερο εἶδος μαρτυρίας — αὐτό πού ξεχωρίζει τούς εἰδωλολάτρες ἀπό τούς μονοθεϊστές χριστιανούς: ἐθελούσια μαρτυρία (μ' ὄλον τόν καταναγκασμό πού ἐνέχει ἡ αὐτοπροαίρεση). Ἄς παρηγορηθοῦν μέ τή σκέψη ὅτι ὑπῆρξαν ἀπλῶς φαντάσματα.

Αὐτά βεβαίως γιά ὄσους ἔχουν μάτια καί αὐτιά, καί μπορούν νά βλέπουν φαντάσματα καί νά ἀκοῦν φωνές, γιά τούς «ἀνίδεους» μέσα κι ἔξω. Οἱ ὑπόλοιποι, οἱ «μυημένοι», βλέπουν (διαβάζουν) ὅποιον τούς βολεῖ.

1 ENKI ΜΠΙΛΑΛ

‘Η γιορτή των ‘Αθανάτων, Βαβέλ, 1983

‘Η έπιστημονική φαντασία, χώρος μοιρασμένος ανάμεσα στη λογοτεχνία, τόν κινηματογράφο και τά κόμικ, είναι ένας τρόπος νά μιλήσει κανείς γιά τό παρόν, προβάλλοντάς το στό μέλλον ή/και τό παρελθόν. Τόση έλευθερία μπορεί νά οδηγήσει σέ «μεγαλειώδεις» άφέλειες όπως ο *Πόλεμος των άστρων* ή συνθέσεις μέ πλοΰτο και βάθος, όπως τό *Μπλέιντ ράνερς*, γιά νά αναφέρουμε δύο πρόσφατα κινηματογραφικά παραδείγματα. Στό, όχι και τόσο γνωστό στην ‘Ελλάδα, πεδίο των κόμικ τά ένδεχόμενα — και οί κίνδυνοι — δέν διαφέρουν. ‘Ετσι τά, πτωχής έμπνεύσεως, τυποποιημένα σχεδόν παραμύθια και, περισσότερο, οί μονομανείς άμετουσίωτες μελλοντολογικές διατριβές καλύπτουν μεγάλο μέρος της έυρωπαϊκής (διάβαζε: γαλλικής) κυρίως παραγωγής.

‘Η γαλλόφωνη *Γιορτή των ‘Αθανάτων* του Μπιλάλ είναι ένα κόμικ πού κινείται κι αυτό στόν «έπικίνδυνο» χώρο της — άνοιχτά πολιτικής — μελλοντολογίας: χώρος του δράματος είναι τό φασιστοκρατούμενο Παρίσι του 2023, ένώ τό ίδιο τό δράμα συνίσταται στην διαδικασία άνατροπής του φασιστικού αυτού καθεστώτος. Αυτό όμως δέν θά γίνει μέ τή συνήθη σύγκρουση δυνάμεων της έλευθερίας και δυνάμεων του σκότους, άνθρωπιάς και άπανθρωπιάς κ.λπ., μιά και ο Μπιλάλ δέν προβλέπει τέτοια μεγέθη σέ ένα μέλλον όπου οί πυρηνικοί πόλεμοι, ο μιλταρισμός, ο έλεγχος της σκέψης έχουν έξοβελίσει σχεδόν κάθε έννοια έλευθερίας ή και συνείδησης, και όπου αυτό πού όνομάζουμε μάζες δέν είναι παρά ένα έξαθλιωμένο, τρομοκρατημένο, άμορφο και κυρίως βουβό πλήθος. ‘Η λύση λοιπόν θά προέλθει από άλλοϋ: ‘Από τούς ‘Αθανάτους, στην προκειμένη περίπτωση θεούς της άρχαίας Αιγύπτου, πού βρίσκονται καθηλωμένοι στην άπρόσιτη πυραμίδα-διαστημόπλοιο τους πάνω από τό Παρίσι. ‘Οχι πώς οί ‘Ιθιοί ένδιαφέρονται γιά τή σωτηρία των ιδεωδών ή των ανθρώπων: ‘Ισα ίσα θά θελήσουν νά τούς χρησιμοποιήσουν σάν μαριονέτες στις διαμάχες και τούς άνταγωνισμούς τους. ‘Ετσι, ο πιο άδίστακτος από αυτούς θά μπει στό σώμα ενός θνητού γιά νά ίκανοποιήσει τίς φιλοδοξίες του. ‘Αλλά ο θνητός αυτός, επειδή τυχαίνει νά προέρχεται από κάποιο πιο «άνθρώπινο» παρελθόν, άπ’ όπου έπιστρέφει μέσα σέ μιά διαστημική κάψουλα, παγωμένος και άκρωτηριασμένος, διαθέτει συνείδηση και, συνεπώς, άγάπη

γιά τήν έλευθερία και έτσι θά μπορέσει, έστω και μέ τά δεκανίκια των ‘Αθανάτων, νά παίξει τόν άπελευθερωτικό γιά τό Παρίσι ρόλο πού ή μοίρα του έπιφυλάσσει. Τό έλεύθερο Παρίσι πού θά διαδεχτεί έτσι τό φασισμό θά είναι κι αυτό άκρωτηριασμένο, παγωμένο, μετέωρο ανάμεσα στην ζωή και τό θάνατο. ‘Η μόνη του σχέση μέ τό Βασίλειο των ‘Αθανάτων είναι ή έλευθερία του.

‘Ο Μπιλάλ εκτός από τό πληθωρικό του ταλέντο χρησιμοποίησε ένα πλήθος έτερογενών φαινομενικά στοιχείων γιά νά δώσει στην πολιτική (και μεταφυσική) σύλληψή του συγκεκριμένη μορφή: Τό Παρίσι του 2023, γεμάτο έρείπια, φόβο και έρήμωση, βρίσκεται κάπου ανάμεσα στό Λός ‘Αντζελες του Ρίντλεϊ Σκότ και τή Νέα ‘Υόρκη του Κάρπεντερ. ‘Ο δικτάτορας του, μουσολινικός τήν όψη, και οί επιτελείς του εμφανίζονται μακιγιαρισμένοι μέ άπροκάλυπτα άμφισεξουαλικό (ή άσεξουαλικό) και βίαιο τρόπο. ‘Υπηρετούνται από μεταλλαγμένα ζώα και έξωγήνους, χρησιμοποιούν γλαδιάτορες μέ φοβερές στολές στις φίεςτες τους. ‘Ο πάπας — άδελφός του δικτάτορα — έχει βρει τόν τρόπο νά ‘ίπταται τήν ώρα της λειτουργίας. ‘Ολα αυτά συνθέτουν μιά άποψη του τερατώδους.

Τήν άλλη του πλευρά αποτελούν οί μεγαλόσωμοι, πέτρινοι θεοί μέ τά εϋρωστα σώματα και τόν ζωομορφισμό τους: τσακάλι, γάτα, γεράκι, κροκόδειλος, κόμπρα, σκαραβαίος. ‘Η έπιλογή τέτοιων θεοτήτων δέν είναι τυχαία: ‘Η σκληρότητα και ή περιρόνησή τους γιά τό άνθρωπινο είδος ταιριάζει άπόλυτα μέ τό άρχαϊκό συναίσθημα δέους πού προκαλεί και μόνη ή θεά τους. ‘Αποτελούν έτσι τήν προβολή του φοβερου παρελθόντος στό φοβερό μέλλον.

‘Ο προμηθεϊκός θνητός έλευθερωτής είναι κι αυτός μέ τόν τρόπο του τερατώδους. Προέρχεται έμφανώς από άλλη εποχή, μοιάζει νά ζει συνεχώς στόν ζόφο των ποιμάτων του Μπωντλαίρ πού απαγγέλλει μέ κάθε ευκαιρία. Κι άκόμα, του λεί-

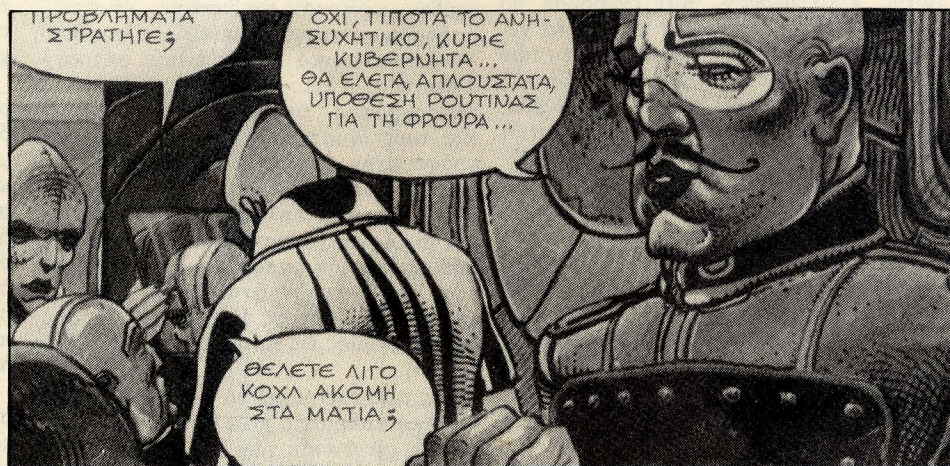
πει ένα πόδι πού έχει άντικατασταθεί μέ μιά σιδερένια μπάρα του μετρώ από έναν άγριο Θεό. Κάποια στιγμή θά τρελαθεί.

Στό σύνολο των πιο πάνω στοιχείων βρίσκεται και ή ουσία της *Γιορτής των ‘Αθανάτων*. Στην άπάνθρωπη, τερατώδη, άκρωτηριασμένη εικόνα του μέλλοντος προβάλλονται όλα εκείνα τά ψυχολογικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου πολιτισμού πού μοιάζουν νά τόν υποσκάπτουν και ταυτόχρονα νά τόν υποβαστάζουν: ο φόβος των μεγαλοπόλεων, ο επιάλτης του όλοκληρωτισμού, ή κατάργηση της σεξουαλικότητας και ή υποκατάστασή της από τό παιχνίδι της βίας, ή χρεοκοπία της «άνθρωπιστικής» ιδεολογίας και ή συνεπακόλουθη προσφυγή σέ άρχαϊκές, βάρβαρες μεταφυσικές, τό άγχος τέλος του κατακερματισμού μέ τή μορφή του πυρηνικού πολέμου ή του μαζικού ψυχολογικού θανάτου — της τρέλας. Και, άπέναντι σέ όλα αυτά, τό δράμα της έλευθερίας.

‘Ο Μπιλάλ κατάφερε νά έντάξει όλα αυτά τά συναισθήματα στις εικόνες του και νά τά δέσει σέ ένα πολύ προσωπικό, έντονα δραματικό άφηγηματικό ρυθμό. Τό τελετουργικό στοιχείο πού διέπει κάθε κίνηση ‘Αθανάτων και θνητών, και ή ιδιαίτερα επιτυχημένη χρήση των στίχων του Μπωντλαίρ δημιουργούν μιά άτμόσφαιρα ύπόγειας μοιρολατρίας πού υπογραμμίζει τό μεταφυσικό στοιχείο της *Γιορτής*.

‘Ετσι ή *Γιορτή των ‘Αθανάτων* δέν αισθάνεται τήν ανάγκη νά ήθικολογήσει ή νά συμπερασματολογήσει. Τά έκφραστικά της μέσα της έπαρκούν πλήρως. Είναι μέ δυό λόγια έργο όλοκληρωμένο και ώριμο, από εκείνα πού άναδεικνύουν τά κόμικ ως μορφή έκφρασης άπόλυτα προσαρμοσμένη στό σύγχρονο πνεύμα και τά άδιέξοδά του. Και είναι ευτύχημα πού κυκλοφορεί και στην γλώσσα μας, και μάλιστα σέ πολύ καλή μετάφραση και έκδοση.

Γρηγόρης Μανιαδάκης

Πόσο κοστίζει

Ένας πολιτισμένος άνθρωπος;

Χρόνια τώρα ή ανανεωτική άριστερά προβληματίζεται στο ζήτημα των κομματικών και κρατικών παρεμβάσεων στα πολιτιστικά πράγματα και τους θεσμούς που σχετίζονται με την παραγωγή και διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών. Και φαίνεται ότι, σε γενικές γραμμές βέβαια, έχει κάπως αποκρυσταλλωθεί και έμπεδωθεί ή αντίληψη ότι οί κομματικοί, και πολύ περισσότερο οί κρατικοί, παρεμβατισμοί σχηματίζουν εκείνον τον στενό δακτύλιο που οδηγεί στην κατευθυνόμενη κρατική κουλτούρα και τους ασφυκτικούς θεσμούς που καταστρέφουν τή δημιουργικότητα και τήν κριτική σκέψη. Αυτή είναι ή μία πλευρά των πραγμάτων γιατί ξέρουμε ότι τούς προηγούμενους γόνιμους προβληματισμούς πολλοί τούς έχουν απολυτοποιήσει, θέτοντας πέρα από κάθε κριτική τήν τέχνη και τήν κουλτούρα, ή τουλάχιστον έχουν άφορίσει εκείνη τήν κριτική που μπορεί νά άσκειται από τούς άριστερους και μέσα από τίς γραμμές τής άριστεράς, μέ όσα αυτό συνεπάγεται. Φαίνεται όμως ότι αυτός ακριβώς ό αυτονουχισμός — εύτυχώς όχι απόλυτος — που φτιάχεται στο όνομα ενός εύκολου αντιδογματισμού και που οδηγεί στο νά μή δίνει ή άριστερά τίς μάχες των ιδεών της στο μέτωπο τής τέχνης και τής κουλτούρας, παρέχει τήν άνεση σε όρισμένους νά συνηγορούν υπέρ των πίο στυγνών μορφών παρέμβασης, δηλαδή υπέρ εκείνων των μορφών που προέρχονται από τό κράτος ή εξαρτώνται από τό χρήμα του κράτους. Τό πίο παράδοξο είναι ότι σ' αυτή τήν υπαναχώρηση πρωτοστατεί μερικές φορές ή ίδια ή *Αύγή*, ή έφημερίδα τής κομμουνιστικής ανανέωσης.

Έτσι στο φύλλο τής 16ης Σεπτεμβρίου ή *Μυρσίνη Ζορμπά* σε ένα κείμενό της μέ τίτλο «Πολιτιστική ανάπτυξη: κόστος και απόδοση», μέ τή μεγαλύτερη άνεση του κόσμου, μιλούσε για τήν ανάγκη νά υπάρξει ένας ικανός «*συλλογικός οργανωτής κουλτούρας*». Και έννοούσε τό κράτος, που θά πρέπει νά πάρε στα χέρια του τήν παραγωγή και διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών εξορθολογίζοντας τό σημερινό σύστημα στο όποιο φαίνεται ότι, κατά τήν άρθρογράφο, ή κρατική παρουσία είναι αναιμική. Τό γεγονός βέβαια ότι τό κράτος σήμερα είναι ό κύριος, και σε πολλούς τομείς ό μοναδικός και μονοπωλιακός παραγωγός κουλτούρας (π.χ. ραδιόφωνο, τηλεόραση), ούδόλως τήν άπασχόλησε. Γι' αυτό και τό πρόβλημά της ήταν πώς τό κράτος θά γίνει ό ικανός, ό άποτελεσματικός οργανωτής τής πολιτιστικής ανάπτυξης, πράγμα που τήν κάνει νά έπικαλείται τόν «*σχεδιασμό*», τήν εκπόνηση «*κεντρικού σχεδίου*» και μάλιστα «*χρονοδιαγραμμαμένου*», πώς θά καθιερωθούν «*προτεραιότητες μεταξύ των πολιτιστικών αγαθών*», άνάλυση «*έσωτερική κατανομή μεγεθών*» (προφανώς κονδυλίων), «*κριτήρια και προδιαγραφές*», πώς θά γίνει ή «*έκτίμηση του κόστους και τής απόδοσης*»,

και πώς θά υπάρξει ή «*άξιοπιστία του κεντρικού σχεδιαστή*». Και συμπληρώνει τήν εισήγησή της θέτοντας ως προϋπόθεση για τήν πολιτιστική ανάπτυξη ότι πρέπει «*ή ύποδομή, ή παραγωγή και διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών νά άντιμετωπίζεται μέ μία ένιαία όπτική, μέ βάση τά αίτήματα των συγκεκριμένων άναγκών...*». Και πίο πέρα θά μιλήσει για «*κρατική επένδυση*», «*πολιτιστική άνάκαμψη*», «*κάλυψη καθαρά καταναλωτικών άναγκών*».

Ό έννοιολογικός λοιπόν σκελετός αυτού του αναπτυξιακού προγράμματος είναι κυνικά σαφής: συλλογικός οργανωτής — σχεδιασμός — χρονοδιάγραμμα — κεντρικό σχέδιο — κεντρικός σχεδιαστής — κόστος — απόδοση — κατανομή μεγεθών — επένδυση — καταναλωτικά αγαθά ένιαία όπτική = άνάπτυξη. Αυτές τίς έννοιες πρότείνει ή άρθρογράφος, υποθέτω στην άριστερά και τούς άριστερους (γι' αυτό άλλωστε γράφει στην *Αύγή*) για νά διαμορφώσουν στο έξής τήν πολιτιστική τους πολιτική. Τούς πρότείνει δηλαδή νά έπιφορτίσουν τόν συλλογικό οργανωτή-κράτος νά άναλάβει αυτό τήν παραγωγή και διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών μέ βάση τίς άρχές του κόστους και τής απόδοσης, έχοντας όμως ως προϋπόθεση μία ένιαία όπτική.

Άς μάς έπιτραπεί νά άντιτείνουμε ότι τά άπλά μαθήματα πολιτικής οίκονομίας για τήν όργάνωση των επιχειρήσεων παραείναι άπλά για νά άνταποκριθούν σε τόσο σύνθετα φαινόμενα όσο ή πολιτιστική παραγωγή και έν πάση περιπτώσει έντελώς άκατάλληλο αυτού του είδους τό μάντζιμεντ για τήν περίπτωση τους. Γιατί τά πολιτιστικά αγαθά, παρόλο που εί-

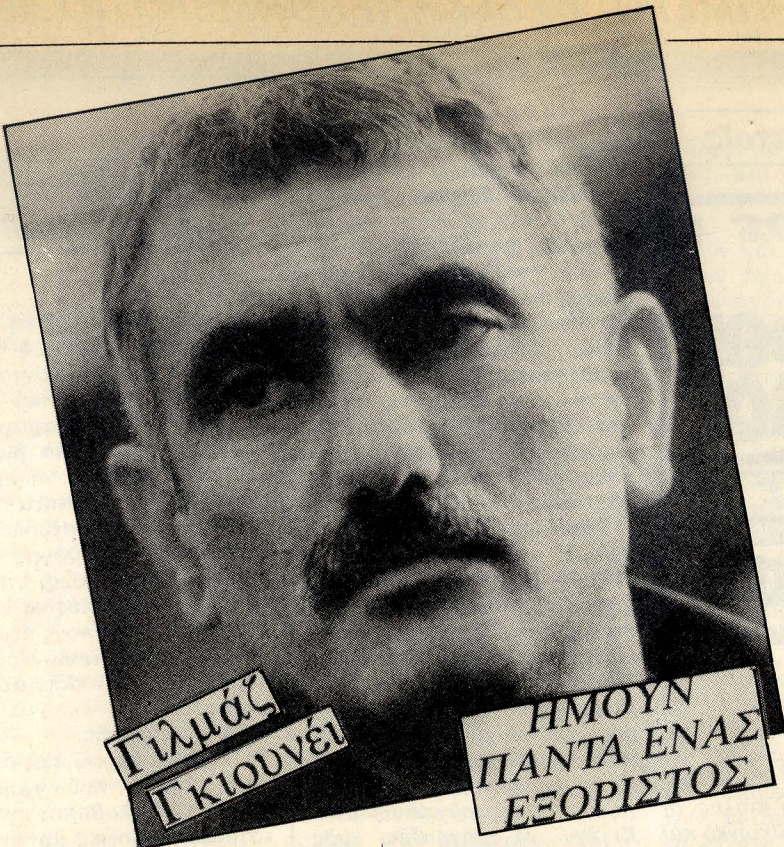
ναι, από μία πλευρά, έμπορεύματα, παρόλο που για τήν παραγωγή τους χρειάζονται χρήματα και μέσα, ξεφεύγουν από τίς διατιμήσεις του ύπουργείου Έμπορίου. Ποιό είναι τό κόστος και για τήν «*παραγωγή*» ενός πολιτισμένου ανθρώπου και ποιά απόδοση θά περιμενε τό κράτος άπ' αυτόν; Άν πάρουμε ύπόψη τήν «*ένιαία όπτική*» του αναπτυξιακού προγράμματος τής Μ. Ζορμπά κι άν, για νά συνεννοούμαστε, τήν όνομάσουμε ιδεολογία, κι άν υποθέσουμε ότι δέν πρόκειται παρά για τήν κρατική ιδεολογία άφου τό κράτος παράγει, πληρώνει και διακινεί, κι άν υποθέσουμε άκόμη ότι δέν πρόκειται για κάποιο άφηρημένο κράτος άλλα για τό σύγχρονο υπερκρατικιστικό κράτος του ΠΑΣΟΚ — λέγεται και μονοκομματικό —, τότε όλα αποκτούν τό νόημά τους, και μπορούμε νά συμπεράνουμε ποιά θά ήταν ή άναμενόμενη απόδοση και πώς θά δικαιολογούνταν τό κόστος, μάλιστα «*χρονοδιαγραμμαμένο*». Μπορεί, βέβαια, όλες αυτές οί υποθέσεις μας νά μήν ισχύουν, όποτε όλη ή οικονομική διατριβή τής Μ. Ζορμπά είναι στον άέρα, είναι άπλως λέξεις. Μπορεί. Άλλά και έτσι, ανεξάρτητα από τούς πολιτικούς στόχους, τά ιδεολογήματα που διαπερνούν όλόκληρο τό κείμενό της είναι διάφανα: κρατισμός, συγκεντρωτισμός, οίκονομισμός, τεχνοκρατισμός.

Στίς ιδεολογίες που ένυπάρχουν στην άθώα εισήγηση τής Μ. Ζορμπά βρίσκεται όλόκληρο τό πρόβλημα. Γιατί στο βαθμό που μπολιάζουν τίς συμπεριφορές του κόσμου και των ιδυοντών του έχουμε, ίσως, περισσότερες κατά κεφαλήν (ή κατακέφαλα) τυπωμένες σελίδες, μουσειά, όπερες, θέατρα, συνέδρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις, μπορεί νά έχουμε περισσότερους και καλύτερα άμβειβόμενους «*εργάτες του πνεύματος*» άλλα εκείνη ή «*ένιαία όπτική*» θά ένσωματώνει στον κρατικό λόγο και τίς τελευταίες αυτόνομες ικμάδες τής πολιτιστικής πρωτοβουλίας των μαζών, θά δαμάζει και θά διαλύει τίς τελευταίες άντιστασεις τής κριτικής σκέψης και τής δημιουργικότητας.

Άν ή *Αύγή* προπαγάνδιζε μερικές φορές λίγο λιγότερο κράτος, νομίζω πώς δέν θά πείραζε τήν άριστερά. Θά ήταν μάλιστα καλύτερα άν θεωρούσε ότι τό κράτος θά έπρεπε νά φροντίζει σπάταλα, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, για τή δημιουργία των προϋποθέσεων που θά διευκόλυναν τήν πολιτιστική δράση των ανθρώπων και των συλλογικοτήτων ώστε οί άνθρωποι κι όχι αυτό νά παράγουν τόν πολιτισμό τους μέ βάση τήν κοινωνική άνάγκη και τή σύγκρουση.

Οί διευθυντές τής άμεσης και τής έμμεσης προπαγάνδας έχουν τόν τρόπο και τά μέσα νά προωθούν τή βιομηχανία τής κουλτούρας και τής διασκέδασης. Είλικρινά δέ βλέπω τό λόγο γιατί θά πρέπει ή ανανεωτική άριστερά νά τούς εκχωρεί και τά δικά της πεινχρά μέσα.

Άγγελος Έλεφάντης

Τόν περασμένο Φεβρουάριο τόν συνάντησα — για τελευταία φορά — στη Λευκωσία. Ήταν χλωμός κι αδύνατος και τά γκριζα μαλλιά του είχαν άσπρισει άποτομα. Βρισκόταν ακόμα στο στάδιο τής ανάρρωσης, μετά από μία δύσκολη έγχείρηση πού είχε κάνει στη Σουηδία για τό στομάχι του — έλκος έλεγε πώς ήταν. Όμως είχε άποδεχθεί τήν πρόσκληση τής Κινηματογραφικής Λέσχης Λευκωσίας και βρισκόταν στην κυπριακή πρωτεύουσα για τήν εβδομάδα φιλίας τών λαών τής Ελλάδας, τής Κύπρου και τής Τουρκίας. Σ' ένα χωριό, κάποιο άπομεσήμερο Κυριακής, στις παρυφές του «Αττίλα», στά όρια άκριβώς τής «πράσινης γραμμής», έπανελάβε τή θέση του για τό αυτόνομο και ανεξάρτητο κυπριακό κράτος και κατάγγειλε τή χούντα του Έβρέν. Μιλούσε για τή φιλία τών λαών τής Τουρκίας και τής Ελλάδας, άγκάλιαζε και φιλούσε δύο γέροντες Τουρκοκύπριους πού άρνήθηκαν νά ύπακούσουν στον Ντενκτάς κι έμειναν εκεί, στά χώματά τους, έπιμένοντας ότι οι δύο λαοί τής Κύπρου έζησαν ένωμένοι τόσα χρόνια και καμιά σκοπιμότητα δέν μπορεί νά καταστρέψει αυτή τή σχέση.

Ό Γιλμάζ Γκιουνέι ήταν ένας γενναίος και ειλκρινής άνθρωπος. Παραδεχόταν ότι ή αντίσταση κατά τής χούντας ήταν πολυδιασπασμένη και άνεπαρκής· ότι ό Έβρέν στηρίχθηκε πολύ σέ μία ιδιότυπη «συναίνεση» τών μεσαίων και άνώτατων στρωμάτων τής Τουρκίας πού είχαν «αηδιάσει» από τήν τρομοκρατία· ότι άκριβώς αυτή ή τρομοκρατία είχε ένα χαρακτηριστήρα «οριζόντιο», έκφυλίστηκε δηλαδή από κίνημα διαμαρτυρίας σέ πόλεμο φατριών. Ό Γιλμάζ Γκιουνέι κράταγε ώστόσο μία έπαναστατική αισιοδοξία, έκανε σχέδια για τήν ένότητα τής τουρκικής αντιδικτατορικής αντίστασης, ήταν βέβαιος ότι τό δικίο τών ταπεινών κάποτε θά βρεί τό δρόμο του.

Είχε ένα μυστικό πού τό πήρε μαζί του, στό θάνατο. Πώς και ποιοί τόν βοήθησαν

νά δραπετεύσει από τίς φυλακές και νά διαφύγει στην Εύρώπη. Τότε πού για πολλές μέρες ήταν άγνωσμένος, οι φήμες όργιαζαν και τόν ήθελαν νεκρό και ό κόσμος ένιωσε μία άπεράντη άνακούφιση όταν τόν είδε σώο και ζωντανό, νά παίρνει τό «χρυσό φοίνικα» στο Φεστιβάλ τών Καννών, τό 1982, για τό άριστουργηματικό *Γιόλ* (*Δρόμος*). Μαζί του, συμβραβεύμεγος και σύντροφος ό Έλληνας Κώστας Γαβράς (για τήν ταινία *Ό άγνωσμένος*). Ήταν μία άνεπανάληπτη εικόνα, όταν ό Τούρκος και ό Έλληνας άγκαλιάστηκαν και φιλήθηκαν, δίνοντας έτσι τό μέτρο τής φιλίας τών δύο λαών τους.

Τόν Γκιουνέι τόν συναντήσαμε και στην Ελλάδα, όταν είχε έρθει για τήν προβολή του *Γιόλ*. Ουμόταν τή συνέντευξη πού μου έδωσε για τήν *Αύγή* και τή συζήτηση — στά τούρκικα — πού είχαμε μέ τόν Γιώργο και τόν Τάσο Ίωαννίδη, στο ξενοδοχείο του. «Χαιρετίσματα στους συντρόφους» μου είπε στη Λευκωσία. Και μου τά υπενθύμισε όλα. Τά είκοσι προγραμματισμένα λεπτά τής συνέντευξης πού παραβιάστηκαν και ξεπέρασαν τίς δύο ώρες, τά φιλέματα και τά κοινά, τίς συζητήσεις χωρίς καμιά προσπάθεια άπόκρυψης ή ώραιοποίησης για τούς άγώνες και τά πάθη τών λαών μας. Είχε ένα όνειρο για μία ταινία στην Ελλάδα. Τή μουσική ήθελε νά τή γράψει ό Μίκη Θεοδωράκης, και μου έμπιστευτηκε ότι ή Μελίνα και ό Ντασέν είχαν συμφωνήσει κι άρχισαν κιόλας νά κανονίζονται τά πρώτα σχέδια.

Ό Γιλμάζ Γκιουνέι θά μπορούσε νά ήταν ό «στάρ» τής Τουρκίας. Άγαπημένος κάποτε ήθοποιός στις λαϊκότροπες ταινίες τής κινηματογραφικής βιομηχανίας τής χώρας του — ένσάρκωνε σκληρούς ήρωες μέ ρεβόλβερ και «άποφασιστικό βλέμμα» — τά έγκατέλειψε γρήγορα όλα. Κατηγορήθηκε για τρομοκρατία και κλείστηκε στη φυλακή. Άρχισε έτσι

ό μακρύς δρόμος τής πολιτικής δράσης, πού σχεδόν ταυτίστηκε μέ τήν κινηματογραφική δημιουργία.

Ό Γκιουνέι *χρησιμοποιεί* τόν κινηματογράφο σάν όχημα για τήν πολιτική-κοινωνική άνάλυση. Αυτή, όμως, ή χρήση δέν έκφυλίζεται σέ λαϊκίστικες κατακραυγές, παρόλο πού τό έργο του και ή θεματική του προσφέρονται για κάτι τέτοιο και σέ όρισμένες ταινίες, τής πρώτης κυρίας περιόδου (*Ό έχθρός*, *Ό πατέρας*) δέν άποφεύγονται κάποιες σχηματοποιήσεις. Στην *Έλπίδα* και άργότερα στο κορυφαίο, κατά τή γνώμη μας, έργο του, τό *Κοπάδι*, ύπάρχει ό σπαραγμός τών ταπεινών τής χώρας του, ή συγκίνηση, τά πάθη, οι χειρονομίες ακολουθούν τούς δρόμους ενός λαϊκού κινηματογράφου, πού έρχεται από τή Μάνα του Πουτκόβκιν και τόν *Κλέφτη τών ποδηλάτων* του Βιτόριο ντε Σίκα. Τόν ίδιο δρόμο θά ακολουθήσει στο συγκλονιστικό *Γιόλ* και τήν τελευταία του ταινία, τόν *Τσίχο*, πού γύρισε, έξόριστος πιά, στο Παρίσι.

Τό κοπάδι και τό *Γιόλ* είχαν έντολοδόχο σκηνοθέτη τόν Ζ. Όκτέν. Ό Γκιουνέι διοχετεύει από τίς φυλακές, όπου κρατείται, λεπτομερή σχέδια για τά γυρίσματα. Και είναι έμφανή τά ίχνη ενός στέρεου σεναρίου — ό Γκιουνέι ήταν ίσως ένας από τούς πιο σημαντικούς σύγχρονους σεναριογράφους —, αυτές άκριβώς οι συγκλονιστικές στιγμές, πού συνοψίζουν μέσα σέ μία κίνηση, σέ μία εικόνα, όλη τήν άπελπισία τών προσώπων του. Στο *Κοπάδι* για παράδειγμα, ό γιός, ό πατέρας και ή γυναίκα, χαμένοι στην άφορητη Άγκυρα, στο *Γιόλ* ή πορεία στο χιόνι, ό άνδρας πού κουβαλάει τή γυναίκα και ό άκρατος έρωτικός σπασμός τών δύο έραστών στο άποχωρητήριο του τρένου· στον *Τσίχο* τό παιδί πού έρχεται στο θάλαμο τόν συγκρατούμενον του ταπεινωμένο, μετά τόν βιασμό του από τόν φύλακα.

Αυτά είναι τά πρόσωπα μιας Τουρκίας τών ταπεινών και καταφρονεμένων, οι Όλβιντάντος μιας χώρας όπου οι άρχέγονες έννοιες τής έλευθερίας και τής άξιοπρέπειας δέν έκφυλίστηκαν ακόμα σέ καταναλωτικούς κορεσμούς και μικροαστικοποιήσεις. *Οι ταινίες του Γκιουνέι μας συνταράζουν γιατί μας υπενθυμίζουν μία άπωθημένη διεκδίκηση τών ανθρώπων, τήν ανθρωπιά τους.*

Ή είδηση ότι αυτός ό έξόριστος μοναχικός άνδρας πέθανε από καρκίνο στα 47 του χρόνια, ότι ή ταινία ή μουσική του Μίκη και τή βοήθεια τής Μελίνας και του Ντασέν δέν θά γυριστεί ποτέ, μου άφησε — και συγχωρέστε μου τόν προσωπικό τόνο — ένα άφόρητο κενό. Και κλείνω τό σημείωμα αυτό έχοντας στο νού τήν εικόνα του, όταν στο σπίτι τής Μάρως, στη Λευκωσία, χόρευε ζεϊμπέκικο και τσάμικο, μέ ένα πλατύ και λυπημένο χαμόγελο. Και άποκαμωμένος άπ' τόν χορό, έβγαλε τό μαντίλι και σκούπισε ένα δάκρυ. «Στή χώρα μου — είπε στα τούρκικα μέ ένα βίαιο συγκρατημένο τόνο για νά μήν ξεσπάσει σέ λυγμό — ποτέ δέν ένιωσα έτσι. Ήμουνα πάντα έξόριστος». Τό Παρίσι και ή Εύρώπη τόν περιμάζεψε, μέ κείνη τήν τυπικότητα του παραδοσιακού φιλελευθερισμού. Ή Ελλάδα και οι φίλοι του εδώ θά τόν θυμούνται σάν έναν από τούς τελευταίους άγαπημένους...

Γιώργος Μπράμος

Έν οὐ παικτοῖς

ΕΘΝΟΣ

ΕΡΡΙΦΘΗ Ο ΚΥΒΟΣ

ΕΘΝΟΣ

«Πλου» στα εισιτήρια

ΜΠΛΟΦΑ

ΑΝΑΡΕΑΣ. ΟΙ ΕΙΛΟΝΕΣ ΤΟ 1985

Ένα συνέδριο για την Αθήνα

Από τα 30 και... συνέδρια που οργανώνονται στην Αθήνα τον μήνα Σεπτέμβριο έχει και η «πόλη» τό μερίδιό της. Από τις 26 έως τις 28 Σεπτεμβρίου στην Αθήνα (αίθουσα συνεδρίων του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών, Ακαδημίας 7) και στις 29 και 30 Σεπτεμβρίου στην Ερμούπολη, θα πραγματοποιηθεί τό Διεθνές Συμπόσιο Ιστορίας μέ θέμα «Νεοελληνική πόλη: Οθωμανικές κληρονομίες και έλληνικό κράτος» που οργανώνεται ή Έταιρεία Μελέτης Νέου Έλληνισμού.

Η θεώρηση τής πόλης ως ιστορικού φαινομένου και ή ανίχνευση εκείνων τών δραστηριοτήτων και διαδικασιών που σ' έναν συγκεκριμένο κοινωνικό σχηματισμό σηματοδοτούν τό αστικό, είναι οί βασικοί στόχοι του συμπόσιου. Μ' αὐτή τή λογική, οί ανακοινώσεις οργανώνονται στις έξι θεματικές ενότητες: Οθωμανικές κληρονομίες, Αθήνα — από τόν ρομαντισμό στόν γιγαντισμό, ή παράσταση τής πόλης, πόλη και κράτος, οικονομικές λειτουργίες τής πόλης, αγροτική έξοδος και σχηματισμός τής εργατικής δύναμης στην πόλη. Τέλος, «ή γένεση του καπιταλισμού και τό αστικό φαινόμενο» είναι τό θέμα στρογγυλής τράπεζας (28 Σεπτεμβρίου) στην όποία συμμετέχουν οί Ν. Σβορώνος (συντονιστής), Σ. Ασδραχάς, J. Bouvier, A. Caracciolo, Θ. Παναγιωτόπουλος, G. Ranki, N. Todorov και Γ. Τσιώμης.

Τίς μέρες του συμπόσιου και στόν ίδιο χώρο, οργανώνεται από τό ΥΧΟΠ έκθεση μέ σχέδια πόλεων του 19ου αιώνα.

Ανερρίφθω κύβος, λοιπόν.

Περίεργο, άλλ' έτσι ως μέ κάρφωσαν τά ξύλινα γιγαντογράμματα του Έθνους δέν γύρεψα καταφυγή στόν Πλούταρχο, νά τροχίσω κιόλας τή μνήμη μου μέ Ρουβίκωνες και Καίσαρες. Ίσως γιατί ό καισαρισμός καλά κρατεί άφου προλαβαίνει και μου άρπάζει ό,τι μέ προετοίμασαν νά του άποδίδω.

Κατέφυγα στό Λεξικό του Δημητράκου, σελίδα 833. Κυ-

βεία: τό νά παίξη τις κύβους, ζάρια. 2. Α μωφ. δολιότης. 3. Ν. κερδοσκοπία εν τώ χρηματιστηρίω δι' άθεμίτων μέσων.

Ίδου λοιπόν όπου εντέλει όμοιοσούν άρχαίοι (Α) και νέοι (Ν) Έλληνες: δολιότης, παραποντιά, κόλπο, άθέμιτα μέσα. Μπλόφα, όπως τό ίδιο τό Έθνος τό τόλμησε τήν έπομένη. Μπλόφα έναντίον του Μητσotάκη; Μά κι εκείνος παίξει. Και κρατάει καλό χαρτί. Μόλις που βγήκε από τήν κολυμβήθρα του Σιλωάμ, εξαγνισμένος. Τότε;

Τότε γιατί νά αισθάνομαι πεσσός; Τεμάχιον κυκλικόν δηλαδή, εκ ξύλου συνήθως, εν χρήσει εις παιδιάς επί άβακος, πούλι, πιόνι. Γιατί νά νιώθω ιμάτιο που τό διαμερίσανε βαλόντες κλήρο; Ίμάτιο που τό μεταποιοῦν χιτώνα κεκοσμημένο, για νά βγουν στό μπαλκόνι, νά μου μιλήσουν πάλι για τά «παιγνίδια τής δεξιάς», για τίς «κομπίνες του κεφαλαίου». Κι εγώ νά τραγουδάω «μās παίζανε στά ζάρια και χάσαμε ξανά».

Πεσσός. Πιόνι δηλαδή. Όπως ό στρατιώτης και τ' άλλο. Όπως ό τρελός. Ό τρελός;

Πα.Μ.

«ΜΝΗΜΩΝ»

Η Έταιρεία Μελέτης Νέου Έλληνισμού εξέδωσε πρόσφατα τόν ένατο τόμο του περιοδικού Μνήμων. Οί περισσότερες από τίς εργασίες του τόμου αναφέρονται στην Κατοχή και στην έθνική αντίσταση (1940-1944). Ανάμεσα τους ξεχωρίζει ή δημοσίευση ενός έκτενουδς — ανέκδοτου ως σήμερα — ήμερολογίου ενός αγωνιστή τής Αντίστασης που σκοτώθηκε τό 1944 (έπιμέλεια Χ. Φλάισερ, Α. Στεργέλλη).

Πρόκειται για μία αξιόλογη συνεισφορά στην ιστορία τής αντίστασης που ολοένα και περισσότερο εγκαταλείπει τίς επιφάνειες για νά αναζητήσει τίς ουσιαστικότερες παραμέτρους τής ελληνικής κοινωνίας τής εποχής. Δημοσιεύονται επίσης μελέτες σχετικά μέ τή συμμετοχή τής ελληνικής παροικίας τής Αιγύπτου στό έαμικό κίνημα (Αλεξ. Κιτροέφ), τή λαϊκή συμμετοχή στό ΕΑΜ στό τέλος τής Κατοχής (Πάρις Μπέρεντζεν), τίς πολιτικές προοπτικές και δυνατότητες κατά τήν άπελευθέρωση (Γ. Μαργαρίτης), καθώς και μία έκθεση έκπροσώπων του Έρυθρου Σταυρού, αναφερόμενη σε περιστατικά μετά τήν άπελευθέρωση (Αλέξης Πολίτης).

Στίς 381 σελίδες του τόμου περιλαμβάνονται επίσης μελέτες για τήν Έταιρεία Έλληνικής Ατμοπλοίας που ιδρύθηκε στή Σύρο τό 1857 (Κ. Παπαθανασόπουλος), για τή δημογραφική κατάσταση τής Ερμούπολης στά μέσα του 18ου αιώνα βασισμένη σε κατάστιχο γάμων (Γ. Μπαφούνης) και μία παρουσίαση του θεατρικού έργου του Νικ. Πίκκολου «Ο θάνατος του Δημοσθένους» (Μ.Χ. Χατζηιωάννου).

Ο τόμος όπως και οί προηγούμενοι, κλείνει μέ τή «Βιβλιογραφία τής Ιστορίας του Νέου Έλληνισμού» όπου περιλαμβάνονται τά βιβλία ή άρθρα που κυκλοφόρησαν ή δημοσιεύθηκαν τό 1978 (1.300 τίτλοι), και τό χρονικό τής Ε.Μ.Ν.Ε., μέ τήν δραστηριότητα, τίς όμιλίες και τίς συζητήσεις για θέματα τής νεοελληνικής ιστορίας που πραγματοποιήσε ή εταιρεία τήν περίοδο 1982-1983.

Τηλεοπτικά και γλωσσικά

Νά τιμήσει τόν Γιάννη Γαίτη θέλησε πρό ήμερών ή τηλεόρασή μας, προβάλλοντας στή μνήμη του ένα σχετικό ντοκιμαντέρ γαλλικής παραγωγής. Μόνο που ή πάγια βιασύνη τών αφιερωμάτων νά προλάβουν τήν επικαιρότητα και νά λειτουργήσουν αὐστηρώς συγκινησιακά, εις βάρος έστω τής αρτιότητάς τους, ανάγκασε τούς τηλεθεατές νά διαβάσουν τούς υπότιτλους στά γαλλικά. Δίκαιες λοιπόν οί διαμαρτυρίες τους, πλὴν άτονες, λυμφατικές.

Ατονες έπειδή:

- Έχουμε δεχτεί πώς στίς έκατό λέξεις που χρησιμοποιούν οί άλλοδοποι κινηματογραφικοί ήρωες μονάχα είκοσι είναι άξίες μεταφράσεως. Η σημασία τών υπολοίπων άλιεύεται από τά σωτήρια συμφραζόμενα.

- Έχουμε χωνώνει πώς κι αὐτή ή λειπή μετάφραση που γίνεται μπορεί νά ναι επίπεδη, γεμάτη λάθη πάσης φύσεως, λάθη που ένιοτε ανατρέπουν τόν μύθο τής ταινίας.

- Έχουμε πειστεί πώς δέν είναι δά και τόσο δύσκολο νά διαβάζουμε άχνά γράμματα σε πάλλευκο φόντο. Και πώς δέν μās κουράζει νά κυνηγάμε τούς ελληνικούς υπότιτλους ανάμεσα στους ταυτοχρόνους προβαλλόμενους άλλόγλωσσους, άγγλικούς π.χ. αν παίζει ή Λολομπρίτζιτα σε άμερικανικό φίλμ.

- Έχουμε πιστέψει μαζί μέ τούς έμπόρους πώς είναι αὐτόχημα άξίας και κύρους σημαντικό νά βλέπουμε διαφημίσεις σε άψογα άγγλικά (έπί ούισκι), ή γερμανικά (έπί πλυντηρίων), ή γαλλικά (έπί άρωμάτων). Και πώς παίρνουμε πίσω τό αίμα και τή γλώσσα μας όταν ή ελληνική διαφήμιση ελληνικού καταστήματος οδηγείται στή σημασιολογική της κορύφωση μ' ένα τρισβάρβαρο «Σαράφης στά Τρίκαλα, Σαράφης στό Παρίσι, Άβενιού ντύ Μέν Ξε».

Ατονες οί διαμαρτυρίες. Άλλωστε για τόν Γαίτη πρόκειται, τεχνίτη δύσκολο, κι όχι για τό Ντάλας. Πώς λοιπόν νά τίς σιγοντάρουν και νά τίς πολλαπλασιάσουν στίς έφημερίδες τους οί καθ' έκάστην εκπρόσωποι τών «άπαιτήσεων του λαού»;

ΤΗΛΕΠΑΘΟΣ

Ο αντιγράφος του αντιγράφαντος

Πιθανότατα κομίζουμε κουκουβάγιες στην Αθήνα. Ο κόσμος τό 'χει τούμπανο δηλαδή κι εμείς κρυφά καμάρι πώς τά δελτία τύπου (ύπουργείων, οργανισμών, αθλητικών ομάδων, έκδοτικών οίκων, θεάτρων, κινηματογράφων, περιοδικών, κομμωτών, μόδιστρων, πολιτιστικών συλλόγων, δήμων, κοινοτήτων κ.λπ.) μαζί τή νεκρή ύλη (φαρμακεία, βενζιναδίκια, λαϊκές, ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα, κινηματογράφοι, θέατρα, αφιξαναχωρήσεις πλοίων, νοσοκομεία, έρτολόγιο, ό καιρός) υπερβαίνουν τό 40% τού περιεχομένου τών εφημερίδων. Άλλο ένα 40%, τώρα πιά και ιδίως στά ταμπλόιντ, καλύπτουν οι φωτογραφίες, οι

γελοιογραφίες, τά σκιτσάκια και τό κόμικ συνεχείας τύπου Ταρζάν ή Άστεριξ. Στο έλάχιστο υπόλοιπο πρέπει νά χωνευτούν περίπου τά πάντα, εκείνα δηλαδή πού θά άρτιώσουν τό είδος τής κάθε εφημερίδας.

Και οι εταιρείες παραγωγής δίσκων, γηγενείς και πολυεθνικές, στέλνουν φυσικά στά μέσα μαζικής ενημέρωσης τά διαφημιστικά-πληροφοριακά δελτία τους. Και φροντίζουν νά διαθέτουν σέ κάθε καλό πόστο κι έναν διαμεσολαβητή, έναν προωθητή πού αποζημιώνεται μέ δίσκους, κασέτες, βίντεο, πικάπ ή, γιατί όχι, μέ άργομοιθίες. Κι αυτοί οι διάμεσοι παρουσιάζονται στό κοινό σάν είδημονες, άρα δικαιούνται νά πλάθουν τις συνειδήσεις τών καταναλωτών και νά κατευθύνουν τις προτιμήσεις τους. Δικαιούνται επίσης νά διαθέτουν ειδικές εκπομπές στό ραδιόφωνο και στην τηλεόραση και ειδικές

στήλες ή σελίδες στις εφημερίδες. Και μ' ένα σμπάρο νά πετυχαίνουν δύο (τουλάχιστον) τρυφόνια. Νά ικανοποιούν και τήν άδηφαγία τών μέσων όπου εργάζονται και τήν ανάγκη τών δισκογραφικών εταιρειών γιά έμμεση, καλοσερβιρισμένη δίκην κριτικής παρουσίας, διαφήμιση. Ο Τέρενς Κουίκ και ό Άκης Έβενης παρουσιάζουν μέ τήν ύπογραφή τους, στην ειδική ιδιόκτητη σελίδα τους, πού τήν κοσμεί ή ατάρεσκη φωτογραφία τους, τόν ίδιο δίσκο, στην ίδια εφημερίδα (τόν Έλεύθερο Τύπο) και μέ διαφορά μονάχα μιάς ημέρας. Στίς 7 Σεπτεμβρίου ό Κουίκ στό «Μουσικό ραντεβού» του, στις 8 ό Έβενης, στά «Ήχο-ρεύματα». Χωρίς νά μπουν στον κόπο νά αλλάξουν ούτε μία λέξη, έτσι, γιά τά μάτια τού κόσμου. Κι άν κάποιος τούς πιάσει στά πράσα, σιγά τά λάχανα.

Άν παραθέτουμε φωτογρα-

φημένο τό σωμα τού έγκλήματος, τά πανομοιότυπα κομμάτια τών δύο μουσικοκριτικών περί τού ηλεκτρομπιτ, δέν τό κάνουμε γιά νά χρησιμοποιηθεί ως πειστήριο σέ μία δίκη πού δέν πρόκειται νά γίνει. Άπλως, στό δικό τους τό δρόμο κι εμείς, γλιτώνουμε άπ' τόν κόπο νά γεμίσουμε τόν χώρο μέ λέξεις.

Επί τού πειστηρίου: Φαίνεται πώς, τελικά, έξεστι μουσικοκριτικούς φωτοαντιγράφειν. Οι δύο φιλόμουσοι, μία μόλις εβδομάδα μετά τό πρώτο όλισθημα προβαίνουν σέ δεύτερο ίδιου τύπου, στην ίδια εφημερίδα (14 και 15 Σεπτεμβρίου). Αυτή τή φορά πλασάρουν μέ φαρδιές πλατιές ύπογραφές τό δελτίου τύπου κάποιας εταιρείας πού προωθεί τό συγκρότημα «Ταξιντομούν». Έκτός πιά κι άν ή μούσα τους τούς παίζει κάποιο χαριτωμένο παιγνίδι και τούς ύπαγορεύει τά ίδια άκριβώς λόγια τήν ώρα τής έμπνευσής τους.

Λάκης Μπίτ

ΚΟΥΙΚ, 14.9.84

Το μουσικό τους φάσμα απλώνει από την τζαζ μέχρι και αυτή την κλασική μουσική. Στα κοντσέρτα τους πάντα παρουσιάζουν ένα κράμα ήχου και εικόνας (προβολές ταινιών, σλάντς και βίντεο).

Από το 1978 που πρωτοπαρουσίασαν την πρώτη τους δι-

σκογραφική δουλειά μέχρι σήμερα, δείχνουν φανερό προτίμηση στην παραγωγή MAXI σινγκλ, ενώ αντίθετα έχουν κυκλοφορήσει μόνο τρία LP. Στην Ελλάδα δίνεται η ευκαιρία στο πλατύ κοινό να γνωρίσει τον τόσο διαφορετικό ήχο των «Ταξιντομούν» μέσα από το άλμπουμ τους «Ντισάιρ».

ΕΒΕΝΗΣ, 15.9.84

Το μουσικό τους φάσμα απλώνει από την τζαζ μέχρι και αυτή την κλασική μουσική. Στα κοντσέρτα τους πάντα παρουσιάζουν ένα κράμα ήχου και εικόνας (προβολές ταινιών, σλάντς και βίντεο).

Από το 1978 που πρωτοπαρουσίασαν των πρώτη τους δισκογραφική δουλειά μέχρι σήμερα δείχνουν φανερό προτίμηση στην παραγωγή MAXI σινγκλ, ενώ αντίθετα έχουν κυκλοφορήσει μόνο τρία LP. Στην Ελλάδα δίνεται η ευκαιρία στο πλατύ κοινό να γνωρίσει τον τόσο διαφορετικό ήχο των «Ταξιντομούν» μέσα από το άλμπουμ τους «Ντισάιρ».

Τά καλύτερα

• Η αυτοκριτική αλαζονεία τού δεκαπενθημέρου: «Θέλου-με πολιτεία άμφισβήτησης» διακήρυξε ό πρωθυπουργός Άνδρέας Παπανδρέου μιλώντας γιά «τό παρελθόν και τό μέλλον τού πανεπιστημίου» στην 8η γενική συνέλευση τής Ένωσης των Ευρωπαίων πρυτάνεων. Έκκληση δεύτερη, μετά από κείνο τό πρόσ διανοούμενους «άμφισβητήστε μας». Η πού οδείς κρίνει και άμφισβητεί δηλαδή, ή πού τό μέν Πειθαρχικό τακτοποιεί τούς ένδοκοματικούς αντιρρησίες, τό δέ κράτος συμμορφώνεται μέ τ' όνομά του στην αντιμετώπιση τών έτεροδόξων, μ' εκείνη τήν παγερή α-

τάρκη άδιαφορία τής έξουσίας του. Θά θυμηθούμε όπου νά 'ναι εκείνο τό άντισταθείτε σ' έμένα άκόμα πού σάς ζητάω νά μέ άμφισβητήσετε.

• Ο τίτλος τού δεκαπενθημέρου, διαστάσεων κανιβαλικών: «Θά "φάνε" τόν Γκόρσκι στό ζέσταμα;» (Έλευθεροτυπία, 15.9.84). Φάτε, πίεςτε μωρ' άδέρφια, αύριο γάρ ύποβιβάζομαστε.

• Η άγωνία τού δεκαπενθημέρου: Έπιτέλους θά μās δείξει ή όχι νέα επεισόδια τής Δυναστείας ή τηλεόραση; Μαθαίνουμε γιά παραιτήσεις μελών τού διοικητικού συμβουλίου τής ΕΡΤ-1. Γιά «κάθετα μέτωπα» φίλων και έχθρων τής σαπουνόπερας. Η Άπογευματινή, στην άπόγνωσή της, κατέβηκε γιά ζέουσες δημοσκοπήσεις στους δρόμους

τής Άθήνας, δημοσκοπήσεις πού τεκμηρίωσαν τό καιτό αίτημα: «Δώστε Δυναστεία στό λαό». Γιά τ' όνομα τής Άλέξης, βοηθήστε μας. Ο χειμώνας προμηνύεται βαρύς. Τζάμπα θά εισφέρουμε στην τηλεοπία μας κάτι παραπάνω άπό δώ κι εμπρός;

• Η κουτοπονηριά τού δεκαπενθημέρου: Γιά τήν παραπληνική, κερδωά χρήση τού όνοματος τού νεκρού Gosziny άπό τούς επιγόνους του, τόν συνεργάτη του σκιτσογράφο Uderzo και τά άνά τόν κόσμο έκδοτικά τράστ, τά 'χουμε ξαναπει. Κι άν έπανερχόμαστε, είναι γιάτί θέλουμε νά προστατεύσουμε τούς αναγνώστες μας άπό τήν καταβολή 140 δραχμών γιά ν' αγοράσουν 32 (μόνο) κατοχυρωμένες σελίδες πού παρουσιάζονται ατάρεσκα σάν περιπέτεια τού Ά-

στεριξ μέ τίτλο Ο φοβερός Τραμεριξ. Πλασάρονται δηλαδή σάν κόμικ ενώ δέν είναι παρά ένα ήμιτελές, άνοστο σενάριο, κακομεταφρασμένο κιάλας και γεμάτο όρθογραφικά λάθη, γραμμένο μέ στοιχειά μεγέθους παιδικών άναγνωσμάτων γιά νά κάνει μπούγιο. Ιστοριούλα πού άπλώς κοσμείται άπό εδάρια σκιτσάκια, γνωστής σύλληψης τά περισσότερα άπό παλαιότερες περιπέτειες.

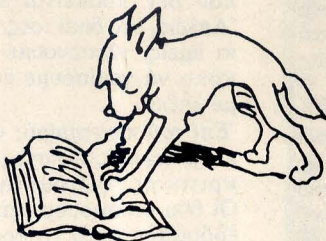
Εύτυχώς, άπό κάποια αυτοκριτική διάθεση όρμώνονοι φαίνεται, οι Έλληνες έκδότες (Ψαροπούλος Publishers) όνομάζουν τή νέα σειρά «Κόκκινο και ΧρΗσό» (ναί, μέ ήτα). Άνθρακες τουτέστιν ό θησαυρός.

Μπρ. Παγερός

ΚΟΥΙΚ, 7.9.84

ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΜΠΙΤ είναι η τελευταία μόδα στη χορευτική μουσική και γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία αν κρίνει κανείς από την πληθώρα των δίσκων που κυκλοφορούν. Οπως λέει το όνομά του, το ηλεκτρομπιτ δεν είναι τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο, από ηλεκτρονικούς ρυθμούς που βγαίνουν από ριθμ μπόξ και συνθεσάιζερς.

Μιά ιδιοζουσα

μεταφραστική περίπτωση

Ένα χρόνο ακριβώς πριν, στο τεύχος 62 του *Πολίτη* (Σεπτέμβριος 1983), στο κείμενο «Λαθροχειριών τό ανάγνωσμα», είχε επισημανθεί μία κραυγαλέα περίπτωση ύποκλοπής πνευματικού έργου. Ο πεζογράφος και μεταφραστής Άρης Σφακιανάκης άντέγραψε τή μετάφραση πού είχε κάνει ο Ε. Γραμμένος στο μυθιστόρημα του Χέρμπερτ Τζώρτζ Γουέλς *Η μηχανή πού ταξιδεύει στο Χρόνο* (βιβλίο έκδομένο από τήν «Άγκυρα» τό 1979) και τήν παρουσίασε σάν δική του δουλειά από τίς εκδόσεις «Γράμματα», τό 1982.

Θεωρούσαμε έαυτούς ύποχρεωμένους νά έλπίζουν σέ κάποια άπάντηση — άμυντική ή έπιθετική. Δυστυχώς (καί κυριολεκτούμε) δέν έγινε τίποτε. Η σιωπή του Άρη Σφακιανάκη μπορεί βεβαίως νά έκληφθει ως άπάντηση — ή και ως χρυσός.

Νά όμως πού ο ένλόγος μεταφραστής έχει περιέργες σχέσεις μέ τή λέξη *ΣΙΩΠΗ*: Οί εκδόσεις «Γράμματα», και πάλι, εξέδωσαν τό 1983 τό βιβλίο *Ο Άγιος και τό Τελώνιο*. Πρόκειται για συλλογή διηγημάτων του Σακί (ψευδώνυμο του Hector Hugh Munro), σέ μετάφραση του Άρη Σφακιανάκη. Ένα λοιπόν από τά περιεχόμενα διηγήματα, «Η σιωπή τής Λαίδης Άνν», είχε ήδη δημοσιευθεί στο *Περιοδικό* (τεύχος 9, Οκτώβριος — Δεκέμβριος 1982), μεταφρασμένο από τόν Κύριλλο Σαρρή και μέ τίτλο «Η Σιγή τής Λαίδης Άνν», τέσσερις σελίδες όλο κι όλο. Έδώ μάλιστα ο συγγραφέας γράφεται Σάκι. Ειρήσθω έν παρόδω ότι στο *Περιοδικό* έχουν συστεφαστεί δουλειές και των δύο μεταφραστών.

Αυτή τή φορά ή άντιγραφή είναι προσεγμένη, κάτι άνάμεσα σέ μεταποίηση και παραποίηση. Όταν όμως τόν πείθει ή βιασύνη του (άηθεια δέν καταμαρτυρούμε) ή ή μεταφραστική δεινότητα του Σαρρή, παίρνει τίς άράδες του και τίς ιδιοποιείται.

Ένας ούσιαστικός λόγος πού μās άναγκάζει νά επανέλθουμε στο θέμα είναι ή συνέντευξη πού έδωσε ο Άρης Σφακιανάκης στο *Διαβάζω* (άρθ. 87, 8.2.84), στο άφιερωμένο σέ νέους Έλληνες λογοτέχνες τεύχος του περιοδικού.

Νά χωνέσουμε καταρχήν πώς στο *Διαβάζω* δέν διαβάζουν *Πολίτη* ή πώς ο ύπεύθυνος του περιοδικού πού συνομίλησε μέ τόν Σφακιανάκη θεώρησε σφάλμα συγγνωστό τή μαρτυρημένη λαθροχειρία του, έξου και δέν αναφέρθηκε καθόλου σ' αυτήν.

Ο ίδιος όμως θά πρεπε ίσως νά σκεφτεί δύο φορές τίς λέξεις του πριν τίς άφήσει νά σχηματίσουν φράσεις σάν και τούτη:

«... Η ένασχόλησή μου μέ τή μετάφραση μ' έκανε νά δώ άλλιώτικα τά πράγματα. Χρειάστηκε νά καταφύγω σέ λεξικά. Ν' άποκτήσω μία περισσότερη οικειότητα μέ τό λόγο (όσο κοινωνόπο κι άν άκούγεται αυτό...».

Η πάλι:

«... Ήταν λοιπόν άναπόφευκτο τά μεταφραστικά μου αυτά «πονήματα» (γιατί πώς άλλιώς θά μπορούσαν νά όνομαστούν) νά λειτουργήσουν θετικά στή σχέση μου μέ τήν ίδια πιά τή γλώσσα».

Μόνο *πονήματα* δέν μπορούν νά όνομαστούν, κύριε Σφακιανάκη, μόνο *πονήματα*. Γιατί αυτή ή λέξη κουβαλάει μέσα της μόχθο και στενοχώρια, έστω και μέσ στα εισαγωγικά πού τής προσθέσατε. Και ποιός κόπος ύπάρχει τάχα σέ άντιγραφές σάν και τίς παρακάτω (μέ μαύρα στοιχεία οί τυχόν διαφοροποιήσεις):

Μετάφραση Σαρρή

ΑΡΧΗ

Ο Έγκμπερτ μπήκε στο μεγάλο, έλάχιστα φωτισμένο σαλόνι μέ τό ύφος άνθρώπου πού δέν είναι βέβαιος άν μπαίνει σέ περιστερεώνα ή *ναρκοπέδιο*, και είναι προετοιμασμένος για κάθε ένδεχόμενο. Τό συζυγικό καυγαδάκι στή διάρκεια του γεύματος δέν είχε καμιά συγκεκριμένη κατάληξη...

ΜΕΣΗ

«Θά τολμούσα νά πώ ότι τό σφάλμα είναι έν μέρει δικό μου», συνέχισε ο Έγκμπερτ, μέ εύθυμία πού έξατμιζόταν. «Στό κάτω κάτω, είμαι κι εγώ άνθρωπος, όπως ξέρεis. Φαίνεται νά τό ξεχνās πώς είμαι κι εγώ άνθρωπος».

ΤΕΛΟΣ

Ο πετρίτης πού φανταζόταν τόν έαυτό του σάν ένα είδος κυριάρχου, ξαφνικά συρρικνώθηκε στο ένα τρίτο του όγκου του ύστερα έπιδόθηκε σ' ένα άπελπισμένο φτερούγισμα και ένα στριγγό τιτίβισμα. Είχε κοστίσει είκοσι έφτά σελίνια χωρίς τό κλουβί, ή Λαίδη Άνν όμως δέν *παρενέβη* καθόλου. Ήταν *έδώ και δύο ώρες νεκρή*.

Μετάφραση Σφακιανάκη

ΑΡΧΗ

Ο Έγκμπερτ μπήκε στο μεγάλο, έλάχιστα φωτισμένο σαλόνι, μέ τό ύφος άνθρώπου πού δέν είναι βέβαιος άν μπαίνει σέ περιστερεώνα ή *εργοστάσιο παραγωγής βομβών*, και είναι προετοιμασμένος για κάθε ένδεχόμενο. Τό συζυγικό καυγαδάκι στή διάρκεια του γεύματος δέν είχε καμιά συγκεκριμένη κατάληξη...

ΜΕΣΗ

«Θά τολμούσα νά πώ ότι τό σφάλμα είναι έν μέρει δικό μου» συνέχισε ο Έγκμπερτ, μέ εύθυμία πού έξατμιζόταν. «Στό κάτω κάτω, είμαι κι εγώ άνθρωπος, όπως ξέρεis. Φαίνεται νά τό ξεχνās πώς είμαι κι εγώ άνθρωπος».

ΤΕΛΟΣ

Ο πετρίτης, πού φανταζόταν τόν έαυτό του σάν ένα είδος κυριάρχου, ξαφνικά συρρικνώθηκε στο ένα τρίτο του όγκου του, ύστερα έπιδόθηκε σ' ένα άπελπισμένο φτερούγισμα κι ένα στριγγό τιτίβισμα. Είχε κοστίσει είκοσι έφτά σελίνια χωρίς τό κλουβί, ή Λαίδη Άνν όμως δέν *επενέβη* καθόλου. Ήταν *νεκρή έδώ και δύο ώρες*.

Και για τήν άντιγραφή
Παντελής Μπουκάλας

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

Μιά διευκρίνιση - προσθήκη για τους αναγνώστες: το κείμενο του Ζάκ Μπιντέ, «Η άγία ως πολιτική κατηγορία», (Δεκαπενθήμερος Πολίτης, αρ. 22) περιλαμβάνεται στον ιδιαίτερο τόμο του περιοδικού *Das Argument*, Ιούνιος 1984, με τον γενικό τίτλο «Νά ξαναστοχαστούμε τον Μάρξ». Πρόκειται για τα πρακτικά μιας «διεθνούς συζήτησης για τον σοσιαλισμό» που έλαβε χώρα στο Δυτικό Βερολίνο τό 1983, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 100 χρόνων από τον θάνατο του Μάρξ.

Αγαπητέ Δεκαπενθήμερε Πολίτη

Εκπληξή και άμχανία μου προξένησε τό κείμενο του Παντελή Μπασάκου, πού μέ τίτλο «Κουλτούρα χωρίς συγκρούσεις» δημοσιεύθηκε στό προηγούμενο τεύχος σου, και στό όποιο συνάγει όρισμένα συμπεράσματα σχετικά μέ τή στάση τής Αύγής στά πολιτισμικά ζητήματα, μέ άφορμή τή συνέντευξη του Άλέξανδρου Κοτζιά στό σελίδα «Η έβδομάδα του...».

Η εκπληξή μου όφείλεται στην ιδιαίτερη εύκολία μέ τήν όποία ό Π.Μ. αναπτύσει τή συλλογιστική του και οικοδομεί τά συμπεράσματά του στηριζόμενος σέ μία ιδιαίτερα τρωτή θέση: τήν άπαίτησή του νά διακηρύξει ή Αύγή άν «συμφωνεί ή διαφωνεί» μέ όσα λέει ό Άλέξανδρος Κοτζιάς στό συνέντευξή του.

Αμήχανος, λοιπόν, προσπαθώ ν' άντιληφθώ τή μορφή πού θά μπορούσε νά είχε μία τέτοιου είδους «διακήρυξη». Κάποια, ίσως, φράση (σέ πλαίσιο και μέ μαύρα στοιχεία) όπου θά δηλώνεται πώς «ή έφημερίδα διαφωνεί μέ τίς άπόψεις» του τάδε; Η πώς: «οί άπόψεις (του τάδε) δέν συμπύκνουν αναγκαστικά μέ τής έφημερίδας»; Είναι άλλον προφανές ότι τή γελοiotτητα αυτής τής «διακήρυξης» τήν άντιλαμβάνεται και ό ίδιος ό Π.Μ. Προσπαθεί, έτσι, στό κείμενό του νά τήν ξεπεράσει μέ μία διπλή (μεθοδολογική) λαθροχειρία: Μετονομάζει τή συνέντευξη σέ «κείμενο» και άποφασίζει γά βγάλει από ένα και μόνο, ειδικό, παράδειγμα τά γενικά του συμπεράσματα.

Η τακτική αυτή μπορεί βεβαίως, μέ ελάχιστη προσπάθεια, νά όδηγήσει σέ διαπιστώσεις του τύπου: «Γιά τήν Αύγή ισχύει ή εξής λανθάνουσα προκείμενη: (α) στό χώρο τής κουλτούρας δέν υπάρχουν συγκρούσεις και μέτωπα. Τό (α) συνεπάγεται (β): όποιοσδήποτε γράφει σωστά, είναι σοβαρός και καλός στό δουλειά του, κ.λπ., άνήκει μαζί μέ τίς άπόψεις του, στόν ευρύτερο χώρο των διανοουμένων του ΚΚΕ έ-

σωτερικού». Δέν παύει ωστόσο (ή τακτική) νά θυμίζει μάλλον άξιωματική μέθοδο παρά άνάλυση.

Διότι βεβαίως ούτε τό σοβαρότατο πρόβλημα των συγκρούσεων στόν πολιτισμικό χώρο (και τής συμμετοχής τής Αύγής σ' αυτές) μπορεί νά κριθεί από μία και μόνη συνέντευξη, ούτε κανείς πιστεύω νά υποστηρίξει σοβαρά ότι συνεντεύξεις πρέπει νά παίρνουμε μόνο από «τους δικούς μας» («ευρύτερους» ή «στενότερους»).

Και μέχρι εδώ βέβαια μπορεί νά βασιλεύει ή «εκπληξή και ή άμχανία». Όστόσο ό τρόπος πού ό Π.Μ. βγάξει τά συμπεράσματά του μπορεί νά είναι παράλογος, τό ίδιο όμως τό κείμενό του είναι και συνεκτικό και συνεπές πρός τόν έαυτό του.

Κι εδώ αρχίζει ή διαφωνία: Διότι ή βασική ιδέα πού δομεί όλόκληρο τό κείμενο είναι ή ύπαρξη (κατά τόν Π.Μ.) μιας και μοναδικής «άριστερης όπτικής» στά θέματα τής κουλτούρας» σέ συνδυασμό μέ τήν έναγώνια αναζήτηση «ββαιότητας» πού θά υποστηρίζουν ή θά επιβεβαιώνουν αυτή τήν όπτική.

Η άποψη όμως αυτή (έστω και έτσι συνοπτικά διατυπωμένη) πολύ φοβάμαι ότι κρύβει μέσα τής ένα σοβαρό κίνδυνο: τήν έπιβολή των θεωρητικών σχημάτων (ή και των άξιωμάτων) πάνω στά φαινόμενα άντί γιά τή συναγωγή συμπερασμάτων από τό ίδια τά φαινόμενα (σέ μία διαδικασία άλληλεπίδρασης μέ τίς όποιες — μαρξιστικές ή μή — ιδέες μας). Αυτό δηλαδή πού μ' άλλα λόγια μπορούμε νά όνομάσουμε «σπέρματα δογματισμού».

Υποχρεώνεται έτσι ό Π.Μ. νά μάς διαβεβαιώσει (διαβεβαιώνοντας τόν έαυτό του κατ' αρχήν), ότι: «Τό άγνό, άπλό και άφηρημένο ενδιαφέρον γιά τήν ποιότητα, μέ τό μάτι καρφωμένο στό πάλκο, ή στην όθόνη, και όχι στους «άπό κάτω», είναι στάση αντιδραστική».

(Λές κι είναι «προοδευτική στάση» ή «συγκεκριμένο ενδιαφέρον γιά τήν ποιότητα» τό νά στρέφουμε τήν πλάτη στό πάλκο ή τήν όθόνη μέ τό μάτι καρ-

φωμένο στους «άπό κάτω»...).

Κυνηγός ββαιωτήτων όμως ό Π.Μ. ζητάει διαβεβαιώσεις και από τήν Αύγή. Τόν διαβεβαιώνουμε λοιπόν, ότι γιά τήν Αύγή: «υπάρχουν μέτωπα στην κουλτούρα» και «όλες οι άπόψεις δέν είναι σωστές». Νομίζει ότι προωθήθηκε καθόλου ό προβληματισμός του μ' αυτές τίς διαβεβαιώσεις; — κι ό δικός μας μαζί;

Τό πρόβλημα τουτέστιν δέν έγκειται στις άλληλοδιαβεβαιώσεις. Μιά πού τά μέτωπα έτσι κι άλλιώς (λανθάνοντα) υπάρχουν. Άπ' τή μεριά τής ή ΑΥΓΗ προσπαθεί νά τά κάνει όσο τό δυνατό και συγκεκριμένα (μέσα μάλιστα σ' ένα κλίμα τής άριστερας πού μάλλον περιόλα τυρβάξει) — άποφεύγοντας πάντως τίς άξιωματικές μεθοδολογίες και τίς διαβεβαιώσεις πρός έαυτούς και άλλήλους.

Τέλης Σαμαντάς

Αγαπητέ Δεκαπενθήμερε Πολίτη

Ένας πρόσφορος τρόπος γιά νά διατυπώσει τή θέση του ένα έντυπο, έτσι ώστε νά μήν πάσχει από τή γελοiotτητα πού διακωμωδεί ό επιστολογράφος σου, είναι άκριβώς οι έρωτήσεις πού, μαζί μέ τίς άπαντήσεις, σχηματίζουν μία συνέντευξη. Άν κοιτάξουμε τό δημοσίευμα τής Αύγής, γιά τό όποιο γίνεται λόγος, θά δούμε πώς περιέχει όλες κι όλες δύο έρωτήσεις — και οι δύο τους ρητορικές: ή πρώτη στην αρχή του δημοσιεύματος είναι εμφανώς ρητορική («Μπορεί, όμως, κατά τόν Άλέξανδρο Κοτζιά νά διαρρηχθεί ό φαύλος αυτός κύκλος;») θά αναφερθώ στό δεύτερη άμέσως πío κάτω.

Σημειώνω πώς αυτός ό τρόπος παρουσίας, χωρίς έρωτήσεις, δέν είναι κανόνας γιά τή σελίδα τής Αύγής πού φέρει τόν τίτλο «Η έβδομάδα του...». Αυτό δέν ισχύει, λ.χ., γιά τήν παρουσίαση του Ν. Κεσανλή (9/9) ή του Σ. Άσδραχά (16/9). Δέν ξέρω σέ ποιόν ούρανό πλατωνικών άρχετύπων ή ένλόγω σελίδα τής Αύγής έ-

χει κατατεθεί ως συνέντευξη αυτό πού μέ ενδιαφέρει είναι ότι, στην περίπτωση του Α. Κοτζιά, όπως και σέ άλλες, έχουμε νά κάνουμε μέ ένα συνεχές κείμενο. Από τήν άλλη μεριά, τό ότι ό έπιμελητής τής σελίδας δέν έπέλεξε τόν καθ' όλα πολιτισμένο και καθώς πρέπει τρόπο γιά νά εκφράσει, σέ μία συζήτηση, τίς άπόψεις του, δέν είναι λόγος γιά νά φαντάζεται γελοiotτητες.

Υπάρχει όμως και ή εξής δεύτερη έρώτηση, πρός τό τέλος του κειμένου: «Υπάρχει ή άποψη ότι ή Έλένη δέν είναι παρά ένα έμφυλιοπολεμικό κατασκευάσμα μέ ύποπτους στόχους. Τί έχετε νά άπαντήσετε ως μετافرαστής τό βιβλίου;». «Υπάρχει ή άποψη», σέ άπλά έλληνικά, σημαίνει πώς ή άποψη αυτή δέν μέ δεσμεύει και δικαίως, γιάτί ή άρνητική αυτή άποψη γιά τήν Έλένη, εκφράζεται μέ τόσο άφελή τρόπο, πού δύσκολα θά ήθελε κανείς νά δεσμευτεί από αυτήν. Έτσι άφελής και ακόχη πού είναι, ό συνομιλητής μπορεί άκοπα νά τήν παραμερίσει: Α. Κοτζιάς: «... Όσο γιά τό τί είναι «ύποπτο» και τί «μή ύποπτο», άρνούμαι νά τό συζητήσω». Αυτό όμως δέν είναι έρώτηση, είναι άπλή διευκόλυνση, γιά τή ροή του λόγου του έρωτωμένου.

Γιά τήν ιστορία, μπορώ νά καθησυχάσω και τούς δύο συνομιλητές: ή Έλένη του Γκατζογιάννη δέν είναι έμφυλιοπολεμική. Πρόκειται γιά γνήσιο τέκνο προωθημένης τεχνολογίας του μέσος αέλερ, πού τό 1946 δέν ύπήρχε.

Υπάρχει λοιπόν τρόπος νά πεί ένα έντυπο τήν άποψη του νά κάνει, λ.χ., κριτική στην αυτονόητη ιδεολογική κοινοτοπία πού σου χαιδεύει τά αυτιά: τό ζήτημα είναι νά τό θέλει και, από τήν άπάντηση του Τ. Σαμαντά, φαίνεται πώς ή Αύγή δέν τό θέλει. Και νά γιάτί. Στο σημείο μου διατύπωσα μία άρνητική κρίση, ότι «οί άπόψεις του Α. Κοτζιά είναι... ριζικά άντίθετες πρός ότιδήποτε θά μπορούσαμε νά όνομάσουμε άριστερή όπτική

στά θέματα κουλτούρας» εξέφερα δηλαδή την ελάχιστη κρίση που είναι δυνατόν να διατυπώσει κανείς σέ ένα τέτοιο θέμα. Τίποτε παραπάνω. Αυτή μου την ενέργεια ό Τ. Σαμαντάς την ταυτίζει με την πεποίθηση ότι υπάρχει μία και μοναδική άριστερή όπτική, κ.λπ., δηλαδή με τον δογματισμό ή περίπου (άκολουθούν κίνδυνοι, και τά γνωστά). Αυτό σημαίνει πώς όταν κανείς άσκει, έστω και περιορισμένα, έμπειρικά, μία στοιχειώδη κριτική ιδεολογίας (φυσικά δέν έχω μεγαλύτερες αξιώσεις για τό σημειωμά μου) είναι δογματικός. Για να μήν είναι, πρέπει να μή μιλάει. Έτσι, τό δίλημμα είναι σαφές: είτε δογματισμός, είτε πολιτική άφασία.

Ό έπιστολογράφος σου μου καταλογίζει ότι βιάζω συμπεράσματα από ένα και μόνο, ειδικό, παράδειγμα. Από όσο καταλαβαίνω, τό παράδειγμα δέν είναι άσήμαντο. Η σελίδα αυτή της «Αυγής» είναι ή μόνη πολιτιστική παρέμβαση της έφημερίδας — μάς λέει τί να διαβάσουμε και τί να μάς άρέσει. Έτσι, ή σελίδα αυτή αναπληρώνει έλλείψεις, όπως είναι λ.χ. ή έλλειψη βιβλιοκρισίας. Ειδική, λοιπόν, ή περίπτωση, αλλά όχι άσήμαντη. Έξάλλου, ένα ειδικό και μόνο παράδειγμα, μπορεί να λειτουργεί ως σύμπτωμα: να δείχνει την άπουσία όρισμένων αντίστασεων, ή να εκφράζει μια διάχυτη προδιάθεση. Πρέπει να σημειώσω έδώ πώς δέν μου πάει και πολύ ή χρήση αυτού του άπλουστευτικού ιατρικού προτύπου. Ωστόσο, διάλεξα αυτή την δόδ, βλέποντας στο κείμενο του έπιστολογράφου σου που μπορεί να όδηγήσει ή άδέξια χρήση έκλεπτυσμένης έπισημολογικής όρολογίας: Έτσι, για λάθη, που άν τά είχα διαπράξει θά ήταν κοινότατες άνακριβειες, ό Τ. Σαμαντάς χρησιμοποιεί τον όρο «μεθοδολογική λαθροχειρία» όσο για την «άξιωματική μέθοδο», πραγματικά ό θεωρητικός μου όπλισμός δέν έπαρκει για να καταλάβω τί έννοει στο συγκεκριμένο πλαίσιο άναφοράς. Τό ότι ή συμπτωματολογική μου άνάγνωση είναι όρθή, έρχεται να τό επιβεβαιώσει ό ίδιος ό Τ. Σαμαντάς. Έγραφα στο σημειωμά μου, πώς ή άποψη «δέν υπάρχουν μέτωπα στην κουλτούρα» δικαιώνεται *μηνιαϊστικά*, από την άπόλυτη αντίθεση της προς τον ζτανοφισμό της δογματικής μεριάς. Είδαμε πίο πάνω πώς μ' αυτήν άκριβώς την τελετουργική επίκληση του δογματισμού ό Τ. Σαμαντάς ξορκίζει τό ένδεχο-

μενο του να εκφέρεις και την όποιαδήποτε άπλή κρίση.

Τό μηνιαϊστικό αυτό σχήμα είναι φαίνεται τόσο ίσχυρό, που επιβάλλει τό περίγραμμά του, διά της μεθόδου της κοπτικής-ραπτικής, και στο κείμενό μου. Έτσι, είναι παραπλανητική ή παράθεση, σέ εισαγωγικά, του: «άριστερή όπτική στά θέματα της κουλτούρας», πλái στίς λέξεις *μιάς και μοναδικής*. Δημιουργείται ή έντύπωση ότι πρόκειται για παράφραση αυτού που λέω: ή τό γεγονός ότι λίγο πίο κάτω ή λέξη *βεβαιότητα* είναι σέ εισαγωγικά, σάν να είναι και αυτή στο σημειωμά μου, σάν να μιλάω για (και να άναζητώ Τήν) βεβαιότητα.

Αντιπαρέρχομαι τους προσωπικούς χαρακτηρισμούς, και δέν τό κάνω από ύπεροψία, ούτε έπειδή είναι κοινό σχήμα για τό κλείσιμο έπιστολών — αλλά γιατί πιστεύω πώς ή έμφαση στην άξία ή την άπαξία των συζητητών άδικεί τό θέμα της συζήτησης, θέμα καιριο και άνοιχτό. Υπάρχει κάτι στο κείμενο του έπιστολογράφου σου που θυμίζει άπάντηση του κυβερνητικού εκπροσώπου σέ δηλώσεις ήγέτη άλλου κόμματος. Η στάση αυτή δέν έχει, και δέν μπορεί να έχει, καμιά σχέση με τό ζητούμενο.

Παντελής Μπασάκος

ΠΕΡΙ ΜΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΟΡΙΩΝ

Άγαπητέ Γ.Κ.

Πολύ προβληματική ή μετάθεση της «μωρίας των μοριών» σέ φυλετικό επίπεδο. Δέν υπαινίσσομαι βέβαια ότι αυτό ήταν τό κυρίως πρόβλημά σου. Όμως ή ιδιαίτερη έμφαση που έδωσες στίς γυναίκες προσλήψεις άναίρει τά κάποια ψήγματα άνδρικού «φεμινισμού» που πάνω κάτω υπάρχουν στο χώρο της άναεωτικής άριστεράς. Δέν σκέφτηκες, παρά τό κοινωνιολογίζον ύφος της ένλόγου άριστεράς, τί μπορεί να σημαίνουν αυτά τά άποτελέσματα που στο κάτω κάτω δέν είναι παρά άπόρροια των χαρακτηριστικών των μοριών που ή ίδια ή κυβέρνηση επέβαλε. Κυβέρνηση όχι βέβαια «φεμινιστική», πέραν κάποιων άναλαμπών αυτή πάντως σίγουρα της ξέφυγε. Γιατί ένω ούτως ή άλλως οι «έγνωσμένης καρπερότητας σπαρμένης με άνθη λεμονιάς» 35άρηδες θά υπερείχαν, χωρίς κανείς να τό περιμένει, οι ιδιοκτήτριες μπουτίκ (άλήθεια γιατί τό με-

χρι;) και οι μαμάδες κατέλαβαν τό 65%. Αυτό σημαίνει ότι οι άνδρες αυτής της ηλικίας μετά από κάμποσα χρόνια κάπου έχουν βολευτεί, άρκετά καλά οικονομικά μάλιστα (άκόμη και σάν ιδιοκτήτες μπουτίκ) ώστε ή άνασφάλεια άποσχόλησης στον ιδιωτικό τομέα να μήν τους είναι πλέον προβληματική. Άλλωστε (έξ)ασφάλιση και σύνταξη έπιζητούν όσοι (άνδρες και γυναίκες) χτυπούν την πόρτα του Δημοσίου, του όποιου τό πρεστίξ είναι κατεξοχήν άφυλο.

Σωστό τό ότι οι νοικοκυρές δέν έμπίπτουν στην κατηγορία των άνέργων. Είναι όμως τά οικιακά έπάγγελμα, ή μήπως τά θεωρείς τό ύψιστο γυναικείο λειτουργήμα και δέν μάς τό λές; Γιατί, όπως και να τό κάνουμε, στην κοινωνία που ζούμε, με την ιδεολογία που μάς κατέχει και τίς κοινωνικές παροχές που λείπουν, τά μικρά παιδιά πρέπει να τ' άναλαμβάνει ή μαμά. Όταν πια πάνε σχολείο μπορεί να λείπει, όταν λείπουν. Άλλο άν δέν είναι εύκολο πια.

Πάντως ή μεγάλη προσέλευση και έπιτυχία των γυναικών, εκτός από τή δυσχερέστερη (σέ σχέση με τους άνδρες) έπαγγελματική τους κατάσταση όφειλεται κυρίως στο ότι ή μαγεία της νοικοκυράς και του βασιλείου της συρρικνώνεται «έπικίνδυνα» (χωρίς σ' αυτό να λανθάνει καμιά γυναικεία χειραφέτηση άναγκαστικά) και ή γυναικεία κλεισμένη σέ τέσσερις τοίχους άσφυκτιά. Άλλωστε απ' ό,τι λένε, οι νοικοκυρές καταναλώνουν τά περισσότερα ήρεμιστικά. Και να σου πώ την άλήθεια δέν ξέρω ποιός είναι σέ πίο δύσκολη θέση: ό 25άρης που ψευτοδουλεύει, τον συντηρεί ό μπαμπάς (έλληγική οικογένεια γάρ) και περιμένει ή ή 35άρα—άόβλητο της αγοράς εργασίας έξαιτίας ιδεολογικών και κοινωνικών περιορισμών.

Έδώ θά 'θελα να σου θυμίσω ότι ή κοινωνία μας (ή καπιταλιστική) την άδυναμία της να άπορροφήσει τό υπάρχον εργατικό δυναμικό τή μετέτρεψε σέ λειτουργήμα (τά οικιακά) για τό μισό του πληθυσμού, που τό ξεχνάει κάπως σέ περιόδους οικονομικής άνάκαμψης. Έτσι λοιπόν σάν άριστορες που ξέρει τί σημαίνει έφεδρικός στρατός και τον ιδιαίτερο ρόλο που έπιτελούν οι γυναίκες σ' αυτόν (μ' όλες τίς τάξεις διαφοροποιήσεις) είναι μάλλον άποπο να συντηρείς μύθους βαθύτατα άστικούς: άλλο άν ή κυρίαρχη πλευρά τους είναι φυλετική.

Πόσο μάλλον άκολουθώντας τίς κυκλοθυμίες του καπιταλισμού...

Ούτε έγώ συμφωνώ με τον καινούριο όρισμό των μή προνομιούχων στους όποιους πρέπει να υποκλιθούμε επαγγελματικά: ιδιαίτερα προβληματικός ό αριθμός των παιδιών άν θεσμοποιηθεί σάν πλεονέκτημα. Ό θόρυβος όμως θά ήταν άνύπαρκτος άν έλειπε τό άπρόβλεπτο 65%. Η έπιστράτευση τουλάχιστον των περισσότερων μύθων για τή γυναικεία κατωτερότητα ύπέρ μιας ουδέτερης (άταξική;) άξιοκρατίας τό έπιβεβαιώνει.

Φιλικά
Φώφη Άλεβίζου

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης, Γιώργος Καρράς, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Έφη Άβδελά, Δήμος Γεωργίου, Μαριάννα Δήτσα, Μάκης Καβουριάρης, Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιντή, Παύλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταύρος Λιβαδάς, Αεωνίδας Λουλουδάς, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Άριστειδης Μανωλάκος, Γιώργος Μαργαρίτης, Μαρίνα Μειντάνη-Παπαγιαννάκη, Μιχάλης Μοδινός, Άριστειδης Μπαλάς, Παντελής Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, Άρης Ντάτσης, Λευτέρης Παπαγιαννάκης, Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Γιώργος Πάσχος, Πέτρος Πιζάνιας, Έλένη Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη, Στάθης Τσαγκαρουσιάνος, Γιάννης Τσιώμης

- Σκίτσα Χρήστου Πικριδά
- Έξοφυλλο Μαργαρίτας Απέργη • Τή διάφθοση των δοκιμών έκανε ό Παντελής Σπ. Μπουκάλας, τή σελιδοποίηση και τό μοντάξ όλοι μαζί, την άναπαραγωγή των φίμ ή Χριστίνα Άναστασίδου, τή φωτοστοιχειοθεσία ή Άννα Γιακά, ή Γεωργία Μπαροδδου και ή Άλίκη Πελεκάνου
- Βοήθησαν και άλλοι πολλοί, ό καθέσι τό κατά δύναμη
- Έκδότης, ό Ν. Πολίτης, Βορρά 9, Άγία Παρασκευή
- Διαχείριση, Σπύρος Δελέγκας • Διαφημίσεις, Χριστίνα Άναστασίδου • Έκτύπωση Όφσετ, Χαϊδεμένος, ΑΕΒΕ, Λεωφ. Βουλιαγμένης 426, τηλ. 99.40.997 - 99.40.944
- Φωτοστοιχειοθεσία ΠΟΛΙΤΗΣ, Κέκροπος 2, τηλ. 32.26.692